SOU 1994:51

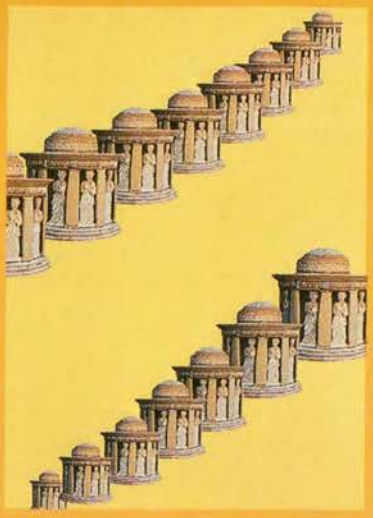

MINNE OCH BILDNING

Museernas uppdrag och organisation

BILAGEDEL

MUSEIUTREDNINGENS BETÄNKANDE

RefKB Occ 500

Statens offentliga utredningar
1994:51
Kulturdepartementet

Minne och bildning

Museernas uppdrag och organisation

Bilagedel

Bilagedel till slutbetänkande av Museiutredningen
Stockholm 1994

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

Omslagsbild:
Pepparkakshuset MUSEION bakat av Björn Nordenhagen till Arkitekturmuseets pepparkakshustävling inför julen 1993. Erhöll särskilt pris för bästa bidrag. Fotograf Thomas Hjertén.

NORSTEDTS TRYCKERI AB
Stockholm 1994

ISBN 91-38-13630-9
ISSN 0375-250X

Innehåll

Bilaga 1
Om museers samhällsuppdrag 5

Bilaga 2
Drömmuseet – en framtidsvision 29

Bilaga 3
Från datafångst till forskning 41

Bilaga 4
Evaluering av vitenskapelige og populærvitenskapelige publikasjoner fra statlige og statsunderstøttede museer i Sverige. 103

Bilaga 5
Museernas föremålsvård och registrering 161

BILAGA 1

Om museers samhällsuppdrag

Per-Uno Ågren

I

Ett museum förknippas i vanligt språkbruk med föreställningen om samlingar av ting och bilder, om varaktighet och historiska värden. Vid ytterligare eftertanke tillförs gärna bestämningar som ordning (förteckningar, katalog), regler för förvärv och gallring, konservering, säkerhet, utställningar. Dessa egenskaper skiljer museet från den privata samlingen. Museet uppfattas normalt som offentligt; privatmuseer är i Sverige mycket ovanliga till skillnad från i utlandet. Det finns ingen officiell svensk definition av museet frånsett den som förekommer i regleringsbrevet för statsbidrag till vissa museer och den, som enligt stadgarna, kvalificerar för institutionellt medlemskap i Svenska museiföreningen. Dock torde offentligheten, tillgängligheten och de alltmer sofistikerade kraven på professionalism i museisamlingarnas förvaltning vara grundläggande villkor för det offentliga stöd som museerna kunnat utverka. De har med tiden – liksom exempelvis arkiv, bibliotek och teatrar – blivit självklara samhälleliga kulturinstitutioner. Avsikten med följande text är att söka belysa vilka historiska faktorer som haft betydelse för denna utveckling. I den första avdelningen redovisas översiktligt svenskt material av betydelse, i den andra några framträdande idéer i den internationella debatten.

I en tänkvärd essä menar den amerikanske museimannen Stephen E Weil att professionaliseringen av museiverksamheten riktat intresset både hos uppdragsgivare och anställda mot en formalisering av arbetet, vilket medfört en försåtlig glidning från den viktigaste uppdragsfrågan, nämligen museets *syfte* (purpose), den övergripande meningen och avsikten med verksamheten, till museets *funktion* (function) som avser de underordnade konkreta verksamhetsformerna – "samla, vårda, visa, forska". Intresset har därmed avletts från de grundläggande frågor som gäller samhällsuppgiften. Denna synpunkt är viktig att i fortsättningen hålla i minnet, när frågan "varför museer?" upprepade gånger ställs.

1

Samhällsuppdraget kan vara

nationellt, givet av Kungl Majt/regeringen/ett departement, eller av riksdagen;

regionalt, givet av landsting/länsstyrelse;

kommunalt, givet av kommunstyrelse/-fullmäktige/en nämnd.

Men uppdraget kan vara *samhälleligt* också när museet är ett uttryck för en förenings eller korporations vilja att att etablera sig i den lokala offentligheten – en hembygdsförening eller annan idébaserad organisation; en by eller annan

territoriell gemenskap. Eller det kan vara en bildningsinstitution som önskar förmedla sin kunskap med museet som medium.

Museet kan uppfattas som ett passivt *kunskapsarkiv* – ett lager av historiskt källmaterial bestående av artefakter med tillhörande visuella, verbala och andra typer av data. Ett vilande källmaterial som – i likhet med skriftarkivens handlingar – gång på gång kan aktiveras i historiska studier och forskningsföretag.

Museet kan också uppfattas som en aktiv *kunskapsteater* vars uppgift är att med utställningen som specifikt medium fortlöpande förmedla en tolkning av de data institutionen förfogar över och genom sin dokumentationsverksamhet kontinuerligt bygger upp.

Dessa grundläggande påståenden ligger under några av de dilemman som museidebatten gäller och ger anledning till följande frågor:

Varför, med vilka avsikter, började de föremålssamlingar som småningom blivit museer byggas upp av 'samhället'? När och hur förändrades målsättningar och avsikter?

2

Under *1500- och 1600-talen*, då en antikvarisk verksamhet tar sin början, motiveras den historiska forskningen och etableringen av samlingar av att de skulle bekräfta och erbjuda bevis för legitimiteten i nationella anspråk.

Efter freden i Stettin 1570 skaffades en samling mynt fram för att styrka Sveriges rätt till vapnet Tre kronor.

I det berömda memorialet av 1630 där Gustav II Adolf fastställer den första instruktionen för rikets antikvarier, heter det:

Först will H K Maij:t, att dhe allehanda gamble monumenter och saker sökia skole och sambla som fäderneslandet kan blifva illustrerat medh.

Illustrera betydde 'skänka glans åt'; det gällde att gendriva Wormius' just framlagda teori om runskriftens danska ursprung. Formuleringen ekar i Carl IX:s uttalande till stöd för antikvitetsstudiet 1695, 'det gäller vår svenska nations lustre'. Sin klimax når 'stormaktstidens' nationalistiska högmod i Olof Rudbeckius' vision i Atlantica-verket 1679-98.

3

Med det sena 1600-talets och *1700-talets* naturvetenskapliga och ekonomiska intresse tillkommer ett nytt motiv för samlingar – nu av mineral, växter, djur, produkter och modeller till apparater, redskap, konstruktioner. Polhem, Linné och hans lärjungar, Vetenskapsakademien och dess ledamöter står i centrum för det offentliga intresset. Naturaliesamlingar, modellkamrar skulle,

liksom naturvetenskapen, främja kunskapen om verkligheten och världen samt tjäna nationens ekonomiska tillväxt.

Däremot slocknar det historiska intresset i vinddraget från upplysningstidens rationella tänkande.

De samlade tingen skulle utgöra bevis på kunskapens erövring av verkligheten, välordnade samlingar och vetenskapliga skrifter på att Sverige var en del av upplysningens Europa! Prästgårdarna, herrgårdarna och de statliga ämbetsmännens boställe, blir replipunkter för det nationella samhällsuppdrag som kulturarvsbygget grundas på.

4

Under *1800-talet* blir föremålssamlandet ett redskap för den kunskapsmässiga erövringen också av historien: arkeologins periodisering av förhistorien, etnologins sökande efter kulturens ursprungsformer i perifera och isolerade bygder. Den nationella romantiken hämtar sin näring ur studiet av *folkkulturen*. Det pittoreska blir ett estetiskt värde. De gamla landskaps- och bygdebegreppen får en renässans. *Folkdiktningen, folktron, folkmålen, folkmusiken, folkkonsten* gör anspråk på den humanistiska forskningens uppmärksamhet. Museiprojekten som föds ur detta nya intresse är inte längre lokaliserade centralt till huvudstad och universitetsstäder utan blir regionala och lokala. Den nationella retoriken förmäls med den folkliga, men det blir svårt att på sikt undvika en intressekonflikt mellan centrala organ och institutioner å ena sidan och de – under benämningen *fornminnesföreningar* – framväxande regionala och lokala organisationerna å den andra. Introduktörer av de nya idéerna blir, som idéhistorikern Bosse Sundin visat, akademiker, ämbetsmän, officerare, lärare som inspirerats av akademiårens romantiska strömningar och förde dem med sig ut i provinsen. Känslan av att delta i ett viktigt historiskt kunskapsbyggande blir ett verksamt incitament för museigrundandet utanför Stockholm från mitten av seklet. *Folket* avlöser *nationen* som centralt begrepp i tidens idédebatt.

I instruktionerna för centralmuseerna framträder följdriktigt *kunskapsvärdet* som samlandets viktiga kriterium. Så formuleras uppdraget för riksantikvarien och Statens historiska museum:

Riksantikvarien föreståt samlingarna, ansvarig för att efter en bestämd plan leda och kontrollera arbetet för samlingarnas förtecknande, ordnande och vård, att tillse att samlingarna i så vidsträckt mån som omständigheterna medgiva, göras tillgängliga för allmänheten; att verka därför, att kunskap om dem sprides genom tryckta arbeten och avbildningar.

Nordiska museets uppgift anges på följande sätt:

(det) fyller genom sin verksamhet en museal och vetenskaplig uppgift, för vilken staten icke har egna organ och som i själva verket uppvuxit med och utvecklats genom museet, nämligen såsom den museala och vetenskapliga institutionen i vårt land för kunskapen om nyare tidens kulturhistoria.

Artur Hazelius skriver 1880 att museet skall vara

...ett hem för minnen ur svenska folkets liv...alla klassers, icke allenast allmogens utan ock medelklassens och de högre ståndens gagna vetenskapen samt väcka och nära fosterlandskänslan; (det skall) upptaga och vårda minnen av svenska män och kvinnor som i olika riktningar främjat fosterländsk odling och ära.

Inget antyds – utom av Hazelius – om det starka upplevelsevärde, den känslomässiga laddning som inspirerat samlandet. Det hade utlösts – som en reaktion på 1800-talets genomgripande samhällsförändringar, urbanisering och industrialisering – av *moderniseringen!* Detta uppmärksammas i ett tal 1962 av Sigurd Curman, där han kommenterar den starka koncentrationen av tillkomståren för fornminnesföreningar till 1850- och 60-talen:

(det) tyder alldeles bestämt på den allmänna förefintligheten vid denna tidpunkt av starka idéströmningar och reaktioner – åtminstone i vissa kretsar – strömningar, som sökte sin utlösning i praktisk handling och ideell propaganda. Och som redskap härför skapades de nya landskapsföreningarna för fornvård och fornforskning.

Till bakgrundsfaktorerna räknar Curman omgestaltningen av bondesamhället, skråväsendets upphävande som i grunden förändrar stadsnäringarnas villkor, kommunikationsväsendets omdaning med ångfartyg och järnvägar, 1842 års skolordning, den framväxande industrialismen, frihandelsdoktrinernas och den ekonomiska liberalismens genombrott samt de andliga väckelserörelserna. Han tillägger:

I många ansvarskännande och klarsynta kretsar, som med glädje och förhoppning anammat den nya tidens omgestaltande verksamhet, började man småningom med växande oro upptäcka åtskilliga icke väntade följdverkningar. Man nödgades inse, att det inte enbart gällde en uppbyggande, utan stundom också i lika hög grad en rent destruktiv utveckling inom åtskilliga områden av den gamla kulturen, icke minst inom det, som är föremål för vårt särskilda intresse. Man bevittnade den för många skrämmande upplösning av känslan för hembygden, som de stora förändringarna på landsbygden fört med sig, särskilt bland ungdomen.

Apropå Gävle talade Curman om fornminnesföreningen som en *lärda lektorers förening,* en karakteristik som synes ha visst generellt fog för sig enligt den redovisning av fornminnesföreningarnas ledning som ingår i *Kulturminneskommitténs betänkande* 1922. Det är påfallande hur i fornminnes-

föreningarnas stadgar uttrycket att *väcka* känslan för hembygden regelmässigt förekommer och att den kopplas samman med den mer övergripande fosterlandskänslan: man vill 'uppifrån' skapa ett folkligt nationellt medvetande av nytt slag.

Den gamla svenska landskapsindelningen, ursprungligen grundad i den långt äldre gotiska stamförfattningen, har mångenstädes tjänat till skydd för lokala folkegenheter, ofta härrörande ur den aflägsnaste tid.... (Samlingen skall tjäna till att) hos landets intelligenta befolkning, höja nationalandan och liva känslan för det land där deras fäder levat. (Gunnar Olof Hyltén-Cavallius 1867)

Återkommande är uttryck av följande typ:

väckande och underhållande av kärleken till hembygden...samt för övrigt arbeta i upplysande, bildande och förädlande syfte...
väcka och stärka känslan för hembygden och fäderneslandet...
räddande och pånyttfödande av bygdens ärvda kultur- och naturvärden...

Det mesta gäller vid sidan härom kunskapsmotivet: att samla, bevara och beskriva. Begreppet 'beskriva' innebär att publicera i skrift: *bidrag till kännedomen om...* Bara i ett par – något senare – sammanhang förekommer formuleringar som antyder en annan form och avsikt med förmedlingen:

...åskådliggöra odlingens utveckling i provinsen (Ögl 1913)
...insamla fornsaker för att på ett illustrativt sätt åt eftervärlden bevara våra förfäders bostadsförhållanden osv (Kållandsö 1912)
...samlingarna skola ordnas så att de bli idégivande och väckande för den nutida slöjden (Vrml 1911)

'Fornsak' avser uppenbarligen något gammalt överhuvudtaget – så också 'forn-' i sammansättningarna *fornstuga, fornsal, forngård.* Fornsaker avser inte enbart – som senare blivit fallet – förhistoriska objekt.

En vaknande regional och lokal självmedvetenhet kan spåras. När Svenska Fornminnesföreningen 1869 bildas som en paraplyorganisation och håller sin första sammankomst i Växjö, sker detta som en klar reaktion på vad man uppfattar som riksantikvarieämbetets centralistiska strävanden.

5

Om situationen vid *sekelskiftet* och under *första delen av 1900-talet* yttrar Curman i talet 1962:

Under första fjärdedelen av 1900-talet växa föremålssamlingarna allt hastigare och forma sig till verkliga provinsmuseer, vilka dock i allmänhet äro inrymda i trånga, ofta olämpliga, stundom rentav brandfarliga lokaler, där samlingarna icke kunna komma till sin rätt. Deras föreståndare äro oftast högt förtjänta amatörer, som med uppoffrande av sin fritid ägna dem en intresserad

men något ojämn omvårdnad. Till yttre kulturminnesvård saknas i allmänhet både tid och pengar. Behovet av ändamålsenliga museilokaler växer fram överallt, liksom behovet av sakkunnig skötsel känns trängande. Föreningarnas egna ekonomiska resurser räcka inte till för att bära upp deras stora museala expansion.

Samtidigt uppstår en helt ny art av kulturminnesvårdande museer: hembygdsgårdarna, framkallade framför allt av exemplet från Hazelius' stora nyskapelse på Skansen i Stockholm och väl också i de sydliga landskapen från Kulturens friluftsmuseum i Lund. Det är nu den stora grundläggningsperioden för de talrika lokala hembygdsföreningarna, som givetvis bidraga till ökande av de kulturvårdande intressenas spridning ut i vidaste kretsar, men också till splittrande av de för dessa ändamål tillgängliga ekonomiska resurserna.

Mot *fornminnesföreningarnas* antikvariska bakåtblickande nit kom den av Karl-Erik Forsslund starkt inspirerade *hembygdsrörelsen* att utveckla en alternativ ideologi. Den historiska kulturvården kopplas i hans skrift *Hembygdsvård* (1914) till naturvård, bygdeutveckling och framtidsoptimism. Hembygdsföreningen, född ur ungdomsrörelsen, etablerar sig som en gräsrotsrörelse. Forsslund föregriper på ett märkligt sätt de idéer om lokalmuseet som dynamisk samhällskraft, vilka ekomuseirörelsen eller den s.k. nya museologin kommer att utveckla under 1970- och 80-talen.

Om hembygdsrörelsen uttalade sig kulturminnesbetänkandet 1922 på följande försiktiga sätt:

Man har på flera håll med visst misstroende följt den stora tillväxten av de mindre hembygdsföreningarna och museerna, i det man menat att densamma varit resultat av en plötsligt uppflammande entusiasm, som snart skulle svalna, varefter hela byggnaden skulle falla sönder. I många avseenden kan ett sådant tvivel oförnekligen vara berättigat, så länge varje förening står isolerad för sig och stundom existerar genom en eller ett par personers intresse för saken, ett intresse som av ett nytt släktled måhända icke kommer att upprätthållas.

Ett ytterligare, mera långsiktigt verkande, incitament för hembygdsrörelsen blir *hembygdskunskapen* som införs i skolorna med 1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor. Där tilldelas folkskollärarna en aktiv roll som initiativtagare av den främste företrädaren för ämnets metodik, Gottfrid Sjöholm. Han skriver (i *Handledning vid undervisningen i hembygdskunskap*, del III, 1922):

Hembygdsundervisningen kräver hembygdsstudium. Utan sådant studium blir undervisningen lätt ytlig, schematisk, enformigt likartad varje år. Undervisningen har sina rötter i hembygden. Men denna uppenbarar knappast sina under, om man ej gör sig besvär att söka efter dem...Det må även påpekas, att den lärare, som ägnar sig åt hembygdsstudium, skaffar sig därmed en specialuppgift, vars lösning kan få en lyftande och bärande betydelse för honom själv... För bygden själv kan ett sådant studiearbete få ett rent

praktiskt värde. Och så kan det bedrivas, att det skänker vetenskapen ett handtag. Och häri ligger en kraftig sporre. Ett av de praktiska värdena ligger i den hembygdsvård, som ett rätt bedrivet hembygdsstudium måste medföra... Hembygdsstudiet har värde i och för sig, värde för bygden och framför allt för utövaren. Men dess betydelse kan bli än större. Primäruppgifterna från de många hållen kunna av fackmännen sammanställas och bearbetas till resultat som sprida ljus över vårt land, dess natur och kultur. Men skall det målet nås, fordras en sammanslutning, som möjliggjorde ett samarbete, och i vilket vetenskapsmän från olika områden trädde in, gåve riktlinjer och sörjde för materialets bearbetning. Läraren komme säkerligen snart att känna behov av medarbetare och ett behov av att låta andra känna glädjen av arbetet för den egna bygden. Så komme hembygdsföreningar till stånd, såsom redan skett på flera ställen. De bleve fler och fler och omspände till slut vårt land. Det studerades och upptecknades, det undersöktes och samlades, det ritades och fotograferades. Studium och vård! Det växte upp ett starkt intresse för den egna bygden. Och kanske mer än så: intet blir mig så kärt, som det jag ägnar en hängiven vård. Och ur känslan för hem och hembygd växa högre värden fram.

Skollärarna får under 1900-talet ett allt starkare politiskt inflytande. De blir på många håll ledande personer i demokratiseringsprocessen kommunalt och i riksdagen. De kommer att få en framträdande roll som organisatörer inom hembygdsrörelsen och grundare av lokala museer.

6

Sigurd Curman, som blev riksantikvarie 1923, arbetade målmedvetet och oförtrutet på att förverkliga kulturminneskommitténs idéer om uppbyggnaden av en regional organisation för kulturminnesvården. I sitt tal 1962 fortfor han med att beskriva den strategi som ledde fram till den stora länsmuseireformen.

Det är inför detta (ovan beskrivna) krisartade läge bland provinsmuseerna, som Vitterhetsakademien 1927 i en skrivelse till Kungl. Maj:t framlägger ett för det närmaste kvartsseklets utveckling mycket betydelsefullt förslag till en verkligt positiv lösning av provinsmuseernas svårigheter. Det gick ut på att efter dåtida förhållanden mycket betydande anslag av de s.k. lotterimedlen skulle beviljas åt de stora landskaps- eller länsföreningarna för två bestämda ändamål: dels för anskaffande av ändamålsenliga, brandsäkra och tillräckliga byggnader för museisamlingarna, dels för skapande av s.k. lönefonder vilkas avkastning enbart skulle få användas till avlönande av fackutbildade, heltidsanställda tjänstemän, som under benämningen landsantikvarier skulle förestå vederbörande provinsmuseum, med skyldighet att vid sidan därav bistå riksantikvarieämbetet i dess kulturvårdande arbete inom museets verksamhetsdistrikt...

Vi ha därigenom numera fått ett rikt facetterat, i sina hembygder fast förankrat, decentraliserat, men ändå väl sammanfogat och i allmänhet välutrustat provinsmuseiväsen, som, om det fortfarande får nödiga medel, synes

väl ägnat att fylla den stora landsomfattande kulturuppgift i folkuppfostrans tjänst, för vilken det skapats. Denna uppgifts tillgodoseende på ett allt effektivare sätt är väl den närmaste tidens viktigaste uppgift för alla våra museer vid sidan av den rent vetenskapliga bearbetningen av deras samlingar.

Den förste socialdemokratiske ecklesiastikministern, Arthur Engberg, försöker i sin kulturpolitiska gärning överbrygga klyftan mellan det akademiska och det folkliga, mellan traditionsrespekt och modernisering. Det kommer exempelvis till uttryck i hans tal när Hälsinglands museum invigs 1937:

Här se vi ett stort stycke av fädrens historia, deras liv i helg och söcken. Här kunna vi överblicka framstegen i den teknik, varmed de sökt bemästra en karg och motsträvig natur, det må ha gällt jorden, skogen, bergen eller havet. Här skönja vi de olika ledens övergång i varandra från det primitiva fram till nuets invecklade maskinkultur. Inför våra ögon liksom växer fram, får fasthet och stadga den stil som präglar både människorna själva och deras skapelser.

Med 'fornvården' – den då gängse benämningen på kulturhistoriskt fältarbete – 'sammanfogas själva sakunderlaget för vår odlings hävder', menar Engberg. Men fornvården är ett forskningsuppdrag som angår alla:

Ligger det icke något stort och befriande i tanken att göra historieforskningen till en hela folkets levande angelägenhet? Ty är det sant, att fornvårdaren är ett nödvändigt led i denna forskning, så är det också sant, att de aktiva medarbetarna icke längre äro bara en handfull universitetsmän, utan hela skaran av män och kvinnor landet runt, vilkas osjälviska intresse för hembygden, dess minnen och historia, utgör en kraftkälla av första ordningen i våra provinsmuseers utveckling. Så förunnas det fornvården att på ett utomordentligt sätt göra hävdeforskningen till de mångas angelägenhet, flytta ut den i bygden, öppna gårdarnas dörrar för den.

Mot Karl-Erik Forsslunds formulering

...ett stort museum kan inte undgå att i viss mån bli ett mausoleum. En väldig grav, där föremålen radas upp som katakombernas balsamerade lik – ännu levande endast för vetenskapsmannen, fornforskaren och historikern, men döda för folket i gemen...

ställer Arthur Engberg sin trosvissa övertygelse om museets möjliga roll:

Ett museum som detta är icke någon kyrkogård, icke en det dödas boning. Det är och vill vara en förmedlare mellan forntid och nutid. Men mer än så. Det vill vara en uppfostrare, en hjälpare, en vägledare för hembygdens folk i dess strävan att förstå sina egna andliga förutsättningar.

Länsmuseireformen kom att innebära en betydelsefull professionalisering av den museala verksamheten och band – med statsbidragens hjälp – 'provinserna', dvs. länen, och oftast även museernas värdkommuner, vid ett ansvarstagande för museiverksamheten. Vitterhetsakademien/ riksantikvarieämbetet hade 1927 i skrivelse till regeringen meddelat att lönefonder för

avlöningen av landsantikvarier upplagts av lotterimedel. Före 1930 kunde därför tjänster, som benämndes läns- eller landsantikvarie inrättas i Östergötland, Kalmar, Halland, Värmland och Örebro län. Under 1930-talet följde Stockholm, Södermanland, Kronoberg, Skåne(!), Skaraborg, Västergötland, Västmanland, Kopparberg, Gävleborg. Medan före 1930 de museer vartill tjänsterna knöts kunnat beredas utrymme i befintliga statliga byggnader (slotten!), inleddes omkring 1930 byggandet av nya museer, också med hjälp av lotterimedelsanslag: Karlstad 1929, Östersund 1930, Halmstad 1933, Luleå 1936, Linköping 1939 och Gävle 1940. Sedan lönefonderna 1945 väsentligt förstärkt genom statsanslag tillsattes de resterande tjänsterna och en rad nya museibyggnader tillkom. De framgångsrikaste av den första generationens landsantikvarier – med regionala hembygdsförbund som huvudmän – kom att bygga upp en mycket öppen museiverksamhet. De sökte i etableringsskedet kontakter och stöd inte bara i landstings- och kommunförvaltningar, skolväsendet, hembygdsrörelsen utan också hos andra organisationer som hemslöjdsrörelsens, turismens och i föreningen Norden.

Den curmanska idén om ett länsansvar för kulturminnesvården kopplad till ett regionalt, ideellt förankrat museiuppdrag tedde sig i slutet av 1940-talet och de närmaste decennierna som fruktbart och framgångsrikt.

7

Femtio år efter Kulturminneskommittén arbetar MUS 65 (musei- och utställningssakkunniga). I betänkandet SOU 1973:5, *Museerna*, definieras museernas uppgifter på följande sätt:

Museernas mål bör vara dels att erbjuda material och information som engagerar och stimulerar människornas intresse att aktivt deltaga i ett demokratiskt kulturliv, dels att genom vetenskaplig verksamhet medverka till förklaringar på de frågor som uppställes av forskningen. Museernas funktioner är härvid av specialiserad karaktär; tyngdpunkten i den museala verksamheten vilar såväl inom den utåtriktade som inom den vetenskapliga aktiviteten på de konkreta tingen. Upplysningsarbetet får sin särart genom de specifika pedagogiska möjligheter föremålen erbjuder... Med hänsyn till jämlikhetssträvandena måste museerna i programmet för den utåtriktade verksamheten knyta an till de frågor och problem som har aktualitet för envar.

Förmedlingsfaktorn har ryckt fram, kunskapsuppbyggnaden, vetenskapandet, kommer i andra hand. Den politiska situationen är en annan, bildningsuppdraget i samhället ses inte längre som ett instrument för samhällsförhållandenas konservering och bestånd, utan som ett instrument för modernisering och samhällsförändring. Historietolkningen ändrar förtecken. Museernas uppdrag blir att revidera de etablerade historiebilderna. Inrättandet av Riksutställningar kan ses som en konsekvens av det nya synsättet, det

gällde dels en demokratisering av museerna i form av samlingarnas större tillgänglighet i landet, dels en modernisering av utställningsmediet för en radikalisering och nytolkning av kulturarvets innebörder. 'Folkuppfostran' i den curmanska meningen har bytt innehåll. På ett signifikativt sätt sker i tidens debatt en förskjutning från *folkkultur* till *folkets kultur. Folkets hus* blir viktigare än *hembygdsgården.*

En motbild mot MUS 65 lanseras i boken *70-talets museum*, publicerad 1970 av en grupp landsantikvarier (Hofrén-Hvarfner-Rentzhog-Zachrisson). De lägger i sin plädering för det traditionella kulturhistoriska länsmuseet åter tyngdpunkten på samlande och kunskapsuppbyggnad:

Museets egenart ligger först och främst i att det samlar och förvaltar ett föremålsmaterial. I själva samlandet och förvaltandet ligger en uppgift, men i övrigt är föremålsmaterialets art bestämmande för museets arbetsformer och målsättning... Både ifråga om problemet att sovra och syftet med insamlandet och bevarandet kan de kulturhistoriska museerna jämföras med arkiven. Tillsammans skall de göra det möjligt att rekonstruera det förflutna, till vilket nuet ständigt refererar i varje beslutsprocess. Museer och arkiv utgör samhällets minne...

Museerna har, menar författarna, genom den starka betoning utställnings- och förmedlingsuppgiften givits under 1960-talet, börjat försumma sin grundläggande uppgift – att metodiskt samla för att dokumentera den materiella kulturutvecklingen. Mot de skärmutställningar med dominerande textinnehåll som blivit moderna hävdar författarna att det är i samlingarna av tredimensionella föremål museets egenart ligger och påpekar att

...det är i föremålens förmåga att ge konkreta upplevelser, som särarten i museets utåtriktade verksamhet ligger.

Det är lätt att i sammanhanget glömma bort att 'förmåga' är en mänsklig egenskap och att förmågan att ge konkreta upplevelser alltid tillhör förmedlingsledet i den museologiska processen. Och de tvingas konstatera:

...en verksamhet som främst är grundad på permanenta utställningar av museernas samlingar har inga möjligheter att göra sig gällande i det nya växande utbudet av förströelser och rekreationsformer... En utställning som är sig själv nog blir en finkultur för en elitgrupp som går till museet av andra skäl än för innehållet i utställningen.

Författarna framhåller emellertid en annan aspekt av betydelse för det kulturhistoriska museets verksamhet, nämligen *helhetssynen på den materiella miljöhistorien*, såsom den kan avläsas såväl i museernas föremålssamlingar som i den omgivande fysiska miljön:

Fasta fornlämningar, byggnader och miljöer är ett åskådningsmaterial som kan jämställas med de traditionella museiföremålen och bör integreras i verksamheten. Utställningens karaktär av självändamål bör elimineras.

I detta skede genomförs, som en följd av riksdagens kulturpolitiska beslut 1974, regionala och kommunala kulturpolitiska utredningar. Planer för kulturverksamheten antas och organ för verkställigheten inrättas eller förstärks. Under 1970-talet formuleras på de flesta håll sålunda regionala och kommunala 'samhällsuppdrag' för museerna. Stiftelser bildas av de offentliga anslagsgivarna och – oftast – den förening som var ursprungliga samlingsägare och som varit landsantikvariernas huvudmän, för att förvalta museerna, formellt oberoende av direkt politiskt inflytande. Vad som kom att radikalt förändra den dittillsvarande strukturen var skiljandet av kulturminnesvården från länsmuseerna, när länsantikvarietjänster inrättades vid länsstyrelserna 1976 med syfte att underlätta bevakningen av kulturminnesvårdens intressen i samhällsplaneringen. Ett statligt stöd gavs även i fortsättningen till länsmuseerna med den begränsade motiveringen att museerna skulle svara för dokumentation, vård och rådgivning inom kulturmiljövården. Stödet uppfattades dock allmänt som ett uttryck för att länsmuseiverksamheten, sådan den utvecklats, generellt tillerkändes ett nationellt värde. Möjligen förelåg ett samband med att *bevarandemålet* fanns med som ett av de grundläggande kulturpolitiska målen och att i den fysiska riksplanering som inletts 1966 en gradering och identifikation av landets kulturminnen gjordes också på regional och lokal nivå – det gällde inte bara riksintressen – vilket lett till att intresset för den fysiska miljöns historiska dimension starkt ökat. Det curmanska synsätt som hävdats av författarna till *70-talets museum* frångicks när kulturmiljövården skildes från museiverksamheten.

8

Det senaste uttrycket för statliga avsikter för museiområdet finns i Statens kulturråds rapport 1986:3, *Museiförslag*. Här formuleras på ett mycket tydligt sätt museernas samhällsuppdrag, där de två komponenterna – museernas historiska kompetens och den kommunikativa uppgiften – kopplas samman:

Genom museerna kan den historiska erfarenheten utnyttjas för att ge perspektiv på olika frågor när det gäller att hantera nuets problem och välja framtidsriktning...

Den snabba samhällsutvecklingen kommer att öka behovet av historisk kunskap.

Museernas arbetsvillkor har förändrats:

En ökad utbildningsnivå kan väntas medföra att allt fler kommer att ställa krav på museerna. Genom omfattande invandring har Sverige blivit ett mångkulturellt samhälle, vilket också påverkar museerna. Informationsutbudet ökar i samhället och specialiseringen går allt längre. Mediesituationen förändras genom landvinningar inom datateknik och kommunikationsteknik.

Arbetsuppgifternas omfattning antyds:

Genom öppenhet mot omvärlden kan museerna tillgodogöra sig resultaten av t ex forskningen inom högskolan, utvecklingen av medieanvändningen inom massmedier och näringsliv, pedagogiska erfarenheter inom skolan och folkbildningen och engagemanget inom hembygds- och miljörörelserna.

Följaktligen blir också *museipedagogik* och *museisociologi* nyckelområden för utvecklingen av museiverksamheten som en betydelsefull kraft i det demokratiska samhällsarbetet. Möjligheterna för museerna att bättre uppfylla sitt samhällsuppdrag, hänger alltså samman med att historisk och kommunikativ kompetens integreras på ett välfungerande sätt. *Museiförslag* går ett steg vidare när rapporten konkret pekar på angelägna samhällsfrågor som museerna borde vara lämpade att bearbeta och belysa i sin förmedlingsverksamhet.

Rapporten hade utarbetats av Statens kulturråd på regeringens uppdrag och genomförts på ett sätt som påtagligt skilde sig från den föregående 'sakkunnigutredningen' MUS 65. Kulturrådet hade dels låtit sammanställa ett sifferunderlag om svenska museer som belyste omfattningen av deras verksamhet (rapporten *Museisverige*) dels inbjudit en rad skribenter som i huvudsak företrädde utomstående synpunkter och intressen i förhållande till museiverksamheten att bidra med ett diskussionsstoff (rapporten *Museiperspektiv*). Detta var det nya och det var i hög grad detta material som bildade grund för de förslag som blev resultatet av kulturrådets uppdrag. Sålunda ledde önskemålet om en bättre integration av museiväsendets resurser i en effektivare samverkan mellan olika nivåer till att fem statliga centralmuseer gavs uppdraget att verka som gemensamma *ansvarsmuseer*. Önskemålet om ett ökat engagemang i viktiga samhällsfrågor formulerades i *fyra utvecklingsprojekt* vartill särskilda statsanslag beviljades. I fem regionala konferenser 1988-89 sökte kulturrådet förankra förslagen hos länsmuseerna och deras huvudmän (rapporten *Idéforum Museer* 1989). Här framträdde emellertid en svårighet. I sin egenskap av oberoende kulturinstitutioner är museerna – trots sitt avsevärda samhällsstöd – obenägna att acceptera uppgifter som de uppfattar vara förelagda av myndigheter

9

Carl Cullberg har i rapporten *Museianställdas fortbildning och vidareutbildning* (UHÄ-rapport 1989:1) sökt skissera ett önskvärt arbetssätt för de kulturhistoriska museerna (*allmuseer* är Cullbergs målande term), ett arbetssätt som samtidigt bör utgöra målsättningen för en adekvat museiutbildning. Han skriver:

Fortlöpande driver museet en verksamhet som kan benämnas SAMHÄLLSSERVICE. Med detta menas museets funktion som kulturhus, dess kulturminnesvårdande kulturmiljöarbete, dess kultur- och naturinventeringar av skilda slag och dess fornminnesvårdande och naturvårdande verksamhet.

Carl Cullberg sammanfattar museets kunskapsinsamling med termen *samhällsinventering*. Men museet måste gå vidare med en analys av insamlade data. Detta blir en *samhällsanalys* som skall bilda grunden för ställningstaganden, häri ligger museernas opinionsbildande plikt, deras *samhällspåverkan*. Inventerings- och insamlingsmaterialet skall tillvaratas, arkiveras och magasineras – museets traditionella uppgift är *bevarandet*. Sammantaget blir det

...frågan om ett slags utvidgad kulturjournalistik men inom ett vidare fält än tidningens. Insamlingen och dokumentationen och bearbetningen av detta samt sedan ställningstagande och opinionsbildande ger också självklart ett mer eftertänksamt tempo än tidningens. /.../

På 60-talet visade sig museerna överlägsna kulturhusidén och kunde inkorporera den. Nu visar sig i vår tids samhälle museerna som skapta för att vara seriösa opinionsbildare i t ex miljöfrågor, kulturfrågor och regionala identitetsfrågor och detta kombinerat med insamling, dokumentation och vård.

Det är museisamhällets ansvar att försöka skapa en framtid för museerna i denna riktning. När det gäller utbildningen krävs att den organiseras så att den inte cementerar nutidstillståndet in i framtiden utan lämnar möjligheterna öppna för förändringar i museivärlden. /.../

Morgondagens museer med deras inriktning mot en kombination av samla-vårda-visa och opinionsbildande arbete kommer att kräva tre slags kunskaper av de museianställda: kunskap i ämnesområden, kunskap i museispecifika ämnen samt kunskap i opinionsbildning.

Carl Cullberg har, som framgår, på ett utmärkt sätt sammanfattat tendensen i de senaste decenniernas museidebatt, där en politisk otillfredsställelse med resultatet av de ekonomiska samhällssatsningarna gör sig gällande samtidigt som museernas potential för att erbjuda kunskap och förmedla upplevelser framhålls.

Man kan fråga sig om föreställningen om museernas roll som opinionsbildare och kunskapsförmedlare – som framträder i de ovan återgivna citaten – hänger samman med den förankring museerna, deras samlingar och kunskap har i det lokala – rumsligt och historiskt. De analyser och den opinionsbildning som förväntas av dem måste alltid utgå från lokal kunskap, lokal historia, lokala fakta och förhållanden. Kunskapsbasen är igenkännlig och verifierbar för samhällsmedlemmarna till skillnad från den kunskap och den opinionsbildning som dominerar massmedia. Denna senare formas och produceras långt borta; analys, överväganden och bedömningar är oåtkomliga för den enskilde, eller åtminstone för de flesta. Museernas förmedling erbjuds också på en öppen arena, är en betydelsefull del av en lokal offentlighet, som

fungerar publikt, ger utrymme för både konsensus och konfrontation. Museerna kan erbjuda en utmärkt miljö för gemenskap och samtidigt stimulera åsiktsutbyte.

Den svenska museihistorien tog sin början, när den nationella identiteten skulle formas och behövde stöd i historiska minnesmärken. Under 1800-talet fick museitanken näring av det romantiska folk-begreppet. Lokala och regionala museisamlingar började växa fram på enskilda initiativ, ofta med fornminnesföreningen som organisatorisk form. Institutionellt fick det offentliga museiväsendet och kulturminnesvården en regional struktur under första hälften av 1900-talet; kulturminnesvården blev en erkänd del av samhällsplaneringen när länsantikvarierna 1976 knöts till länsstyrelserna. De enskilda museiinitiativen utvecklades vidare inom hembygdsrörelsen och kräver mot slutet av 1900-talet att de lokala museerna skall få en med de regionala museerna mera likaberättigad roll och därmed förtjäna ett reguljärt samhällsstöd. Museisamlingarnas väsentliga egenskap – att vara lokala – har blivit igenkänd. Museernas roll som identitetsstöd för lokalsamhället i ett globalt sammanhang har givit deras verksamhet en ny innebörd.

II

I det första av följande avsnitt ges en kort internationell orientering som följs av tre avsnitt med en sorts sammanfattning av det redovisade materialet.

Inledningsvis ett citat ur en text av den kände ledaren för Smithsonian i Washington, Dillon Ripley, som i sin tur – med instämmande – återger ett uttalande av Hugues de Varine:

"Antingen måste museerna förändras och ta på sig en aktivare samhällsroll eller försvinner de som levande institutioner. Förstenade i ett tillstånd av passivt bevarande, kommer museerna att bli endast statiska arkiv, likgiltiga för sitt ansvar och onåbara för de människor som har största behovet av deras resurser."

1

I den internationella debatten och kunskapsuppbyggnaden kring museernas historia, uppgifter och arbete har under efterkrigstiden museernas världsorganisation, *ICOM* (International Council of Museums) spelat en ledande roll. Det betydelsefullaste arbetet har skett genom organisationens internationella kommittéer, som samlat museianställda med likartade arbetsuppgifter till oftast årliga konferenser kring gemensamma frågor, där ett erfarenhetsutbyte kunnat äga rum. Det har varit ett mycket värdefullt forum för fortbildning som samtidigt tjänat till att bygga upp nätverk av kollegiala kontakter som kunnat utnyttjas för fortlöpande inbördes konsultationer. Kommittéernas storlek har blivit en sorts uttryck för var museidebattens tyngdpunkter legat under olika perioder. Länge har de gällt dels föremålsvård och konserveringsfrågor, dels förmedlingsområdet – *Committee on Conservation* och *Committee on Education and Cultural Action* har varit de största. De sista åren har museologi-kommittén upplevt stark tillväxt, vilket tyder på ett ökande intresse för grundläggande museiteoretiska frågor.

De stadgar som antogs av ICOM 1974 ger i 3:e paragrafen en museidefinition som återfinns lätt varierad eller utvecklad i motsvarande dokument i många länder. Där sägs att ett museum skall verka *in service of society and its development*, en fras som ofta ifrågasatts, eftersom den implicerar ett följsamt godtagande av "samhället sådant det är och blir" som ram för den museala verksamheten. Inte minst inom organisationen själv har man dock i praxis kommit att klart ta ställning mot politiskt missbruk av museers integritet som kulturinstitutioner.

Två personligheter har haft ett utomordentligt inflytande både som organisationens konstruktörer och som ideologer, nämligen ICOM:s förste direktör

Georges Henri Rivière (1948-1964) och hans efterträdare *Hugues de Varine* (1965-1975). Rivière hade, när han började, en lång karriär bakom sig vid Musée de l'Homme, som skapare av Musée des Arts et Traditions Populaires i Paris och som den moderna museologins grundläggare. Som sådan fick han stor internationell betydelse genom de studenter från hela världen som lockades till hans kurser vid Sorbonne. Rivière hade på 1930-talet tagit intryck av de skandinaviska friluftsmuseitankarna som han tog med sig vid planeringen av det publika arbetet i de franska nationalparkerna, där samspelet mellan människa och natur i kulturskapandet blev ett centralt tema.

Hugues de Varine har i boken *La Culture des Autres* (1976) vittnat om de starka intryck han under sina världsvida resor för ICOM tog av de ödesdigra följderna av det kulturella förtryck som den europeiska kolonialismen orsakat.

Tillsammans introducerade de båda vid ICOM:s generalkonferens i Grenoble 1971 termen och begreppet *ekomuseum*, som givit upphov till en egen 'ny museologi'. Denna har fått genomslag särskilt i den franskspråkiga världen. Efter att ha betraktats med skepsis för sitt radikala avståndstagande från traditionella museidefinitioner, tillhör ekomuseet numera i Frankrike de museityper som är kvalificerade för statliga bidrag.

Ekomuseet definieras rumsligt av sitt geografiska område, inte av en byggnad. Föremålssamlingarna sammanförs inte på ett ställe, de bevaras på plats och betraktas inte som ovillkorligt bevaransvärda. Ekomuseet förvaltas och drivs av en befolkning, inte av tjänstemän. Det kunskapssökande som är museets grunduppgift har ekologisk innebörd: kulturutvecklingen ses som ett samspel mellan människor och natur. Den erfarenhetsmassa som samlats av befolkningsgenerationerna betraktas som en omistlig resurs i nuet och för framtida utveckling. Utanför rörelsen har ekomuseet betraktats som en specifikt fransk, sentida, reaktion mot det borgerliga museet och har därför inte fått större spridning. Dock tas museimodellen nu upp i Portugal, Spanien och Italien. I Skandinavien har den fått viss betydelse i Norge och Danmark, i Sverige realiseras den i Ekomuseum Bergslagen – i övrigt anses den av många svenska bedömare redan ha förverkligats i hembygdsrörelsen (Karl-Erik Forsslund!).

I samband med ekomuseerna har animatörrollen kommit i förgrunden. Animatören är den utifrån kommande experten som inleder en process som skall aktivera en befolkningsgrupp. Oftast har det gällt en social och ekonomisk reaktivering av bygder som drabbats av industrinedläggningar eller glesbygder med allmän ekonomisk nedgång och kulturell utarmning.

Danièle Giraudy skiljer i den på sin tid uppmärksammade boken *Le Musée et la Vie* (1977) mellan det slutna museet (*le musée clos*) och det öppna museet (*le musée ouvert*). Det *slutna* museet är det klassiska, 'borgerliga', som utvecklats för att främja den humanistiska bildningstraditionens ideal och värderingar, främst på det estetiska området – konstmuseet har i många länder

varit inkarnationen av själva museibegreppet. I Tyskland och England fanns visserligen vid sekelskiftet 1900 ansatser på den estetiska pedagogikens område, där några museer kom att spela en ledande roll, men de kom inte att påverka museernas inriktning i stort. Detsamma gällde de pedagogiska idéer som knöts till uppbyggnaden av kulturhistoriska lokalmuseer i Tyskland och som kom att få betydelse, exempelvis som inspiration för både Karl-Erik Forsslund och Georges Henri Rivière. Dessa initiativ blev på 1930-talet misskrediterade på grund av att de togs upp och främjades av nationalsocialismen. Den 'nya' franska museologin har av många upplevts som den första betydelsefullaste reformrörelsen på museiområdet under 1900-talet med sina radikala idéer om museernas samhällsroll.

Till de *öppna* museerna räknar Danièle Giraudy givetvis ekomuseerna, men också amerikanska *neighbourhood-museums* och försök med mexikanska skolmuseer och *Casa del Museo* i nedgångna stadsdelar i Mexico City. Gemensamt för dem alla är animatören som ser det viktiga i museiarbetet ligga i identitetsskapande och medvetandegörande bland människor utan självtillit och tro på att de kan förbättra sin miljö och livssituation. Museet görs till ett kulturellt centrum och ett instrument för samhällsutveckling.

Giraudys begrepp ekar i titeln på kanadensaren René Rivards arbete *Opening up the museum* (1984), som redovisar utvecklingen inom den kanadensiska ekomuseirörelsen och relaterar den till de tendenser till en öppnare museiverksamhet som han kunnat iaktta på andra håll. Han belyser konkret animatörens arbetssätt i ekomuseiprojekten, där verksamheten fortlöpande överförs på de lokala aktörerna. Det går, menar han, att utveckla en lekmannamuseologi (*lay museography*) som uppfyller det traditionella museets grundläggande professionella krav med hjälp av en läroprocess, där animatören ger insikt i forskningens krav på källhantering och tränar den nödvändiga kommunikativa förmågan hos förmedlaren.

2

Museer har nästan regelmässigt tillkommit som en reaktion på förändringar, när insikten vaknat om att historien rört sig i en riktning som utplånar den verklighet som utgjort en förtrogen ram för en generations liv och erfarenheter. En verklighet som kommit att förkroppsliga denna generations värderingar, som utgjort en fysisk miljö fylld med minnen och associationer med livsviktiga symboler för mänskligt liv. Det finns, kunde man säga, en musealiseringsinstinkt som omedelbart förefaller beredd att reagera på förändringar för att rädda den historiska berättarkraften i den materiella miljön med dess kulturlandskap, byggnader och ting. Musealiseringsanspråken integreras stegvis i museala och kulturminnesvårdande ideologier, där en generationsvis, ibland smärtsam, förnyelse skett, när – på grund av maktförskjutningar i samhället – nya grupper velat göra sin historia gällande, sina värderingar

hörda. Musealiseringsinstinkten har kunnat finna officiellt stöd när den svarat mot de estetiska och historiska värderingar som vunnit kodifiering i lagar och praxis. När så inte varit fallet har museet som tankemodell varit tillräckligt närvarande och stark för att ge enskilda och grupper modet att själva inleda museala projekt.

Allt är uttryck för ett samhälles inneboende benägenhet att sträva efter stabilisering och reproduktion av gällande strukturer och värderingar, där museer och kulturmiljövård blir samhällets officiella instrument. Det är uppenbart att här två av de förhållningssätt avspeglas som Nietzsche karakteriserat i sin analys av historiens samhällsfunktion – den monumentaliserande och den antikvariska.

Följsamheten, spegelfunktionen, i museiverksamheten genom historien har givit det enskilda museet en mycket sammansatt natur:

...its basic 'personality', if it can be called that, is derived from various other, older social organizations. It is in fact a modern hybrid, bred with mingled characteristics of the cathedral, the royal palace, the theater, the school, the library, and according to some critics, the department store. As the emphasis of interest or activity shifts, the character of the organization changes. Thus when the museum serves as a place of entertainment it takes on the dramatic quality of the theater, when it is used for scholarly purposes it can become an ivory tower, when its educational activities are stressed it becomes a school. For the scientist or professor it may seem to be merely a series of specimens illustrating a seductive theory, or a library of artifacts filed in chronological order. In the family of social institutions invented by man, the place of the museum is not rigidly fixed. It is pliant and can develop in many directions, or sometimes move simultaneously in several directions. (Albert Ten Eyck Gardner, citerad av E P Alexander)

Komplexiteten i museernas personlighet skiljer sig följaktligen i olika länder beroende på vilka samhällsförändringar och ideologiska förskjutningar som fått genomslag. Livrustkammaren, Riksmuseets evertebratavdelning, och Arbetets museum eller Rosenlöfs tryckeri speglar svensk museihistoria. De delar alla benämningen museum, men är onekligen uttryck för lika många synsätt på den museala uppgiften. Museigrundandet har – som ovan belysts – ett påfallande samband med skolsystemets utbyggnad, med 'de lärda lektorerna' och med spridningen av de ämbetsmän över landet i den decentraliserade länsförvaltningen som tagit intryck under sina studieår av de nationalromantiska idéerna. Senare med folkskolan och folkskollärarna, många medvetandegjorda genom introduktionen av hembygdskunskap som skolämne – de ska *väcka* nationalkänslan, hembygdskärleken. Skolbildning och demokratisk process hör samman, omvänt utvecklas skolan som en följd av demokratiseringen, vilket tar sig uttryck i hur idéerna om museernas samhällsuppgift förändras. När museigrundarna kan göra ett politiskt inflytande gällande, så att gemensamma samhällsresurser kan satsas på museiväsendet inleds en utveckling som innebär att en naiv kärlek till hembygd och till tingens historia

byts mot en professionalisering av kulturarvets förvaltning. Den motsättning mellan de maktägande och medborgarna, mellan professionella funktionärer och folkrörelsers idealister, som Jörgen Jensen beskrivit och – i anslutning till Johan Galtung – kallat samhällets alfa- och beta-struktur, har nyligen belysts av Svante Beckman i en uppsats om intressekonflikter i kulturmiljövården. Det folkliga engagemanget minskar när ansvaret läggs på specialister, med tilltagande professionalisering tenderar de båda gruppernas värdeskalor att divergera, kulturklyftor uppstår.

Utomlands, där den demokratiska utvecklingen inte haft så påfallande inslag av folkhögskola och studiecirklar, genom vilka människor tillägnat sig tankemönster ur borgerliga bildningstraditioner och kunnat tillämpa dem på sin egen historia – exempelvis i form av museiprojekt – har benägenheten varit mindre att ge samhällsstöd till museerna i den omfattning som varit fallet i Sverige. När museernas uppgifter och arbetsformer diskuteras i andra länder är det i hög grad deras kunskapsförmedlande uppgift, deras bevarande och deras förmedling av traditionellt borgerliga estetiska värden som diskuteras. Det är ingen tillfällighet att Pierre Bourdieus idéer om det kulturella kapitalet i hög grad bygger på hans uppfattning om de franska konstmuseernas roll som finkulturens högborgar. I museidebatten är det särskilt den distributiva apparatens reformering som aktualiseras, envägsförmedlingen. Den dialogiska process som i Skandinavien länge varit en central fråga berörs sällan, men förs nu fram i en rad aktuella böcker och utredningar i USA, England, Tyskland och Frankrike.

3

Nietzsches tredje förhållningssätt till historien – det kritiska – som inte haft samma genomslagskraft i museernas historia, aktualiseras därmed. För Sveriges del har Erik Hofrén – apropå den förmenta historielöshet, varpå projektet 'Den svenska historien' grundar sin målsättning – påpekat att sällan har så mycket historia producerats som under de senaste decenniernas folkliga studium – ofta i samverkan med museer – av lokalsamhällen, arbetsplatser och miljöer, ett studium som skapat en annan sorts historisk medvetenhet och ett annat, många gånger kritiskt, förhållningssätt till den officiösa nationella historia som ingått i en traditionell folkskoleundervisning. Förhållningssättet har möjligen samband med en medborgerlig mognadsprocess, där samhällets konflikthistoria, vägval och aldrig fullföljda historiska alternativ kan tas upp till granskning och diskussion utan att ideologiska bindningar behöver blockera kunskapandet.

En av dem som tidigt insåg betydelsen av att definiera museernas samhällsuppgift var den märkliga Alma S Wittlin, som i det republikanska Spanien sökte bygga upp en museiverksamhet med klara folkbildningsmål.

Landsflyktig i USA skriver hon i boken *Museums: In Search of a Usable Future* (1970):

Have we not been paying attention to detail mainly and to problems that are conducive to immediate action, with action being sometimes mistaken for a solution – another project, another committee, and maybe another wing to a building – without probing far enough into the ideological background in which all human actions and institutions are embedded? Without concentrating on strategies based on fundamentals and on priorities?

Hon pekar (1970!) bland de uppgifter som är mest angelägna att prioritera på den ekologiska kunskapsspridningen.

The hottest (or should-be hottest) current issue is ecology, the study of the interdependence of all living things among themselves and with the inorganic environment. It is not a novel issue but one that has rapidly assumed dramatic importance to man's well-being and survival on earth, and it is of course closely allied to the generally mounting concern over the abuse of natural resources which became a pathological condition on earth with increasing industrialization and mechanization of ways of living... Ecology does not limit itself to the effects and reactions of inorganic substances but includes the behaviors of organisms which are both affected by and affecting social conditions. This extends to an interlocking of biology and anthropology, and to human ecology.

En ledande engelsk museiforskare, Susan Pearce, skriver i *Museums, Objects and Collections* (1992) om den museala förmedlingsuppgiftens vansklighet.

The triple notion of objective knowledge, artistic endeavour and rhetorical curation sketches in a perspective within which the museum tradition, in the fullest sense, can be viewed. We who are part of this godless post-modern world must live with insecurities, uncertainties and uneasiness. But if we are to do anything at all inside or outside museums, we must start from what we have and what can be done with it, and these ideas are likely to be the more persuasive if they follow Collingwood's ideas of coherence and correspondence in relation to objective knowledge as Popper would define it. The tone of this effort will not now be that of the old childlike certainties, but rather the more painful adult perceptions of irony and self-doubt. The issues at stake are crucial, and curators can only ignore the problems at the price of dishonesty. If we pretend to be what we are not and to possess powers which we do not have we are practising magic, not curatorship, and dishonesty of this kind sins particularly against the central, traditional standards of curators and their kin. Equally, the anarchic and post-modern position which denies our human ability to achieve any measure of coherence or satisfaction finds no echo in the ways in which our minds, or our societies, work. Perhaps if we are willing to live with more uncertainties than our predecessors, and to accept intentions rather than beliefs, we may see our way to behaviour patterns, negotiated rather than imposed, which allow a limited harmony and a provi-

sional agreement. In the process curators have their part, as important mediators of social knowledge and value to society at large.

Den roll Susan Pearce skisserar är krävande, förutsätter intellektuell mognad och erfarenhet, förmåga att se den historiska kunskapens betydelse för samtidens diskurser och dilemman. Men den är möjlig att känna igen. Ingen som arbetat i museer kan ha undgått att gripas av de impulser, ofta med karaktär av uppfordran, som föds under dokumentationsuppgifter, i umgänget med museiföremålen och besökarna. Museernas fria kulturarbetare bedöms i den offentlighet de verkar. Kanske får de just det stöd – politiskt och publikmässigt – och därmed det inflytande och den ekonomiska resurstilldelning till sina institutioner som deras samhälleliga betydelse motiverar?

Trots att museerna i USA har ett grundmurat rykte som pionjärer på det museipedagogiska området, finner American Association of Museums det vara nödvändigt att i sin rapport *Museums for a New Century* (1984) och i den förra året publicerade *Excellence and Equity. Education and the Public Dimension of Museums* särskilt framhålla bildningsuppdraget:

Museums perform their most fruitful public service by providing an educational experience in the broadest sense: by fostering the ability to live productively in a pluralistic society and to contribute to the resolution of the challenges we face as global citizens. The public educational responsibility of museums has two facets: excellence and equity. In every aspects of their operations and programs, museums must combine a tradition of intellectual rigor with the inclusion of a broader spectrum of our diverse society. By making a commitment to excellence in public service, museums can assure that decisions about collecting, exhibitions, programs, and other activities are supported both by rigorous scholarship and by respect for the many cultural and intellectual viewpoints that museum collections stand for and stimulate. By making a commitment to equity in public service, museums can be an integral part of the human experience, thus helping to create the sense of inclusive community so often missing in our society.

Rapporten utmynnar i tio budord:

1. *Assert that museums place education – in the broadest sense of the word – at the center of their public service role. Assure that the commitment to serve the public is clearly stated in every museu8m's mission and central to every museum's activities.*
2. *Reflect the diversity of our society by establishing and maintaining the broadest possible public dimension for the museum.*
3. *Understand, develop, expand, and use the learning opportunities that museums offer their audiences.*
4. *Enrich our knowledge, understanding, and appreciation of our collection and of the variety of cultures and ideas they represent and evoke.*

5. *Assure that the interpretive process manifests a variety in cultural and intellectual perspectives and reflects an appreciation for the diversity of museums' public.*
6. *Engage in active, ongoing collaborative efforts with a wide spectrum of organizations and individuals who can contribute to the expansion of the museum's public dimension.*
7. *Assess the decision-making processes in museums and develop new models that enable an expanded public dimension and a renewed committment to excellence.*
8. *Achieve diversity among trustees, staff, and volunteers to assure a breadth of perspective throughout the museum.*
9. *Provide professional development and training for new and established professionals, trustees, and volunteers that meets the needs of the museum profession so that museums may carry out their responsibility to their diverse public.*
10. *Commit leadership and financial resources – in individual museums, professional organizations, and training organizations and universities – to strengthen the public dimension of museums.*

4

Den amerikanska rapporten kräver av museerna ett samhällsansvar, som dels innebär en hög lödighet i det vetenskapliga arbete, varmed deras samlingar och dokumentation byggs upp, dels att deras publikarbete genomförs med sikte på så stora publikgrupper som möjligt. Till detta kan läggas den ännu enträgnare uppfordran till aktivt engagemang som framträtt i ett par av de svenska texter som citerats. Om man försummar att ge museerna det undersökande journalistiska uppdrag, grundat på deras kulturvetenskapliga kompetens, med miljöhistorien som uppgift, vilket kunnat vara deras bidrag till den demokratiska samhällsprocessen, och i stället godtar enbart bevarande- och underhållningsuppgifterna som grund för deras existens och samhällsstöd, går en viktig potential förlorad. Minnesfunktionen är en nödvändig grund för den enskilda människans livskapacitet. Samhällsminnet – förvaltat av historiker, arkiv – *och museer med uppdraget att påminna!* – är omistligt för det gemensamma civila samhällets livskapacitet.

BILAGA 2

Drömmuseet – en framtidsvision

Sanna Haage *Magdalena Ohlson* *Lisa Petré*

Inledning

Vi som skriver är tre ungdomar i åldern 21–24 år. Vi fick, utifrån vårt perspektiv som ungdomar, i uppdrag att ge en bild av ett framtida museum som svarar till unga människors behov. Under arbetets gång har vi besökt museer i Sverige då främst i Stockholm men även i Danmark. Vi har läst några tidigare förslag, intervjuat ungdomar och pratat med personal, men rapporten bygger mestadels på våra egna tankar.

Vår vision om de framtida museerna blir verklighet i ***Drömmuseet***. Vi hoppas att Ni skall kunna se det lika tydligt som vi.

Med den kunskap och kompetens som museerna har borde de spela en större och viktigare roll i samhället. Idag känner tyvärr många ungdomar att museerna är inte till för dem. Från båda håll måste därför en attitydförändring ske, för ungdomar redan under skoltiden. Tidigt bör man få lära sig att hitta vägen till museet, och museerna bör rikta sig till och våga synas bland ungdomar. Idag är informationen och marknadsföringen för ensidig och tystlåten.

Genom att spegla nutiden och beröra globala frågor kan museerna bli mer aktuella. ***Drömmuseets*** utställningar är provokativa för att skapa debatt och nyfikenhet bland ungdomar. Där tar vi hjälp av ungdomar som får utforma utställningar och komma med nya tekniker, som ungdomar känner sig hemma med.

Drömmuseet månar om ungdomarna som besökare. Därför är vår personal tillmötesgående och väl insatt i museets utställningar.

Museerna måste ta sitt ansvar gentemot ungdomarna. Endast genom att känna historien kan vi med kunskap möta nya frågor. Därför behöver vi museerna för att kunna skapa en bättre morgondag!

Museets roll och ansvar

Vem är jag, var kommer jag ifrån? Vart bär det hän med mänskligheten?

Existentiella frågor som vi ungdomar grubblar över. Tillsammans med frågor som; kommer det att finnas arbete för mig, behövs jag?

I media rapporteras det om katastrofer och divideras om tillsynes ytterligheter. Här kan vi inte finna någon inspiration. Skulle det då inte vara en tröst att veta att människor genomlevt värre tider än dessa före oss, och dessutom åstadkommit underverk.

Museerna är de enda som verkligen kan ge oss detta. Möjligheten att få spegla sig i mänsklighetens spegel, och där se att vi är en del av det stora. Vi litar till Er, så kom igen. Visa oss hur fantastiska vi är!

Museerna som opinionsbildare

Spektakulära och provokativa utställningar skulle definitivt tvätta bort museernas, bland ungdomar, något dammiga stämpel. Vi vill att museerna skapar debatt och ställer frågor.

På ***Drömmuseet*** är vi orädda och vågar behandla känsliga ämnen. Här finns utställningar där biståndsfrågor får paralleller dragna med kostnaden av ett JAS-projekt. Det här kräver att takhöjden på museerna höjs avsevärt.

Utställningar om aktuella ämnen

Museerna har kapacitet att ta upp aktuella ämnen och ge dem en historisk bakgrund. Till exempel är kriget i det forna Jugoslavien svårt att förstå., men med en historisk bakgrund skulle vi få ökad förståelse och ett större engagemang.

Drömmuseet har nu inlett ett utställningssamarbete mellan Naturhistoriska Museet och Stadsmuseet, där man visar konsekvenserna av den planerade Österleden. På så sätt kan felsteg i utvecklingen undvikas. Vi vet att museerna har bra förutsättningar för att konkurrera med massmedia. Besökarna har en tilltro till museernas sanningsenlighet som inte finns varken till press, radio eller TV.

Lokalare beslutsnivå

För att kunna ha aktuella utställningar krävs ett snabbt och lokalt beslutsfattande, och vi ser därför gärna en decentralisering. Personalen på ***Drömmuseet*** fattar egna beslut och hinner aldrig bli inaktuella i sitt val av utställningstema.

Visa upp den forskning som bedrivs

Många känner inte till att museerna, förutom insamling och dokumentation, utför ett gediget forskningsarbete. Det är tragiskt, intresset för det som sker just nu finns ju! ***Drömmuseet*** visar därför kontinuerligt upp sin forskning.

Museets utställningar

Är det mängden föremål som räknas?

Påtaglig är den mängd av föremål som visas i hopplösa montrar. Känslan vi får är att alla föremål måste visas upp, utan någon tanke om hur besökaren uppfattar dem.

På ***Drömmuseet*** blir en lerskärva mer än bara en lerskärva. Vi har här tagit bort skärvorna runt omkring och istället byggt upp en historia. Hur såg krukan ut, vad användes den till och vem kan tänkas ha tillverkat den. Plötsligt har vi skapat ett människoöde runt denna lerskärva. Och människoöden är spännande.

Vid utställningar av bildkonst behövs kanske inte det här på samma sätt, men vi vill fortfarande ha historia om konstnärens och tavlans öde.

Fler sinnen ger en total upplevelse

När vi går på museum har vi samma förväntan som när vi går på bio, att få följa med till en annan värld. Då vi kommer ut från museet vill vi ha känslan av att ha varit någon annanstans, på en resa som kan ha varit antingen behaglig eller hemsk. På ***Drömmuseet*** arbetar vi därför mycket med stämningar och atmosfärer i utställningarna. Här har vi tagit fasta på att utnyttja fler sinnen såsom hörsel, känsel, lukt och smak.

Vi på ***Drömmuseet*** är inte heller främmande för att med modern teknik ge besökarna möjligheten att uppleva nya världar. Man kan till exempel "delta i ett vikingaslag" med hjälp av datamaskinen Virtual Reality. Vi använder också mycket mer film, som på Cosmonova.

Låta barn och ungdomar göra utställningar

Drömmuseet har även utställningar som skapats av barn och ungdomar. Det inspirerades vi till efter att ha sett en grupp blinda barns utställning på Vasamuseet. Vi vill påpeka att nästan alla ungdomar som intervjuats svarade ja på frågan om de skulle vilja vara med och utforma en utställning.

Texter på fler nivåer samt mer översättningar

Det är märkligt att det finns så få översättningar på våra museer. På Stockholms Stadsmuseum hittade vi inte en enda, trots att personalen ansåg att de själva i andra länder fick bäst information och historik om staden vid ett besök på Stadsmuseet.

Det kan finnas många anledningar att göra ett museibesök, en del kommer av ren kunskapstörst. ***Drömmuseet*** har för de specialintresserade texter med djupare information.

Skildra historien med hjälp av den lilla människan

På ***Drömmuseet*** skildras historien utifrån de mänskliga krafter som påverkat den och format den till vad den är i dag, och på så sätt upplevs utställningarna som mer levande. Att knyta an globalt ger oss en känsla av samhörighet. Trots att vi tror oss leva i en modern tid så skildras utställningarna om nutiden på samma sätt som historien; kvinnans representation lyser med sin frånvaro. Det ger oss ***inte*** en känsla av samhörighet.

Museets verksamheter

Vi är överens om att museerna måste utvidga sin verksamhet utanför sina vanliga ramar. Personalen har berättat för oss om många förslag till förändringar som de haft. Vi tycker att museerna borde samarbeta mera genom att utbyta och låna idéer av varandra, det är trots allt samma mål de eftersträvar; att få så många nöjda besökare som möjligt.

Visningar och debattkvällar om utställningen

I ett samarbete med skolor och fritidsgårdar, kan museerna inbjuda till visningar av utställningarna och skapa debatt kring aktuella frågor. ***Drömmuseet*** vet vilka ämnen som ungdomar engagerar sig i, invandrarfientlighet och rasism, krig och miljöfrågor mm. De arrangerar därför också teaterkvällar där besökarna får improvisera kring aktuella ämnen, och hitta lösningar på konflikter.

Kursverksamhet

Museerna borde ytterligare dela med sig av sitt kunnande. Med hjälp av sin otroligt kompetenta personal, såsom forskare och hantverkare, kunde museerna arrangera mer och fler kurser på kvällar och helger.

Evenemang utanför museernas vanliga verksamheter

Ett bra exempel på evenemang är Etnografiska museets jazzkvällar då de samarbetar med sin restaurang, som har vin- och spriträttigheter. Vid en prov-

kväll kom 800 personer. På ***Drömmuseet*** har vi pop-och rockkonserter för att locka ungdomar

Mer utställningar utanför museernas miljö

För att locka och få upp ett intresse hos dem som inte brukar eller har möjlighet att besöka museer, arrangerar ***Drömmuseet*** utställningar utanför sin vanliga miljö. Vi har utvecklat vår utställningsverksamhet vid:

- Större fabriker, industrier och företag
- Skolor och fritidsgårdar
- Allmänna platser där mycket folk samlas, tågstationer, parker etc.

Vår personal finns då på plats för att informera och dela ut inbjudningar.

På ***Drömmuseet*** använder vi oss av arbetslösa ungdomar. De fungerar som en expertgrupp, vilka hjälper oss att hitta på nya idéer och verksamheter.

Museets öppettider och entréavgifter

Rabatter för folk med mycket tid och lite pengar

Av de intervjuade ungdomarna ansåg de flesta att besökandet skulle öka med lägre eller inga entréavgifter alls. Vi tror inte att det är så enkelt, men entréavgiften på de centrala museerna är i vissa fall alltför hög. De rabatter som finns borde gälla för fler, alla är som bekant inte studerande eller barn. ***Drömmuseets*** motto är rabatter för folk med mycket tid och lite pengar, såsom sjukskrivna, förtidspensionerade, arbetslösa och föräldralediga. ***Drömmuseet*** har därför en vänligare och mer välkomnande prägel.

Locka besökare med attraktiva erbjudanden

När vi var i Köpenhamn och skulle köpa tågbiljetten till Louisiana, lyckades vi omedvetet pricka in en "happy hour-drive". Den kombinerade tåg och entrébiljetten var då billigare. Lyckliga och ett par slantar rikare åkte vi sedan till Louisiana. Detta "happy hour" system tillämpas nu därför på ***Drömmuseet*** och lockar fler besökare, alla anstränger sig som bekant för att spara några kronor.

Drömmuseet delar eller lottar ut fribiljetter vid olika tillfällen, som på discon eller vid konserter. Tänk om ungdomsprogrammen på TV kunde lotta ut fribiljetter till museer istället för t-shirts och kepsar!

Fri entré en kväll i veckan

Att ha öppet mellan 10–16 eller 11–17 anser vi är alldeles för lite, många arbetar eller studerar på dessa tider. Tillgängligheten minskar betydligt med snäva öppettider. Enligt våra intervjuer anser de flesta ungdomar, att de skulle besöka museerna oftare om öppethållandet var lagt till andra tider såsom kvällsöppet.

Ett annat förslag är att alla museer en kväll i veckan på samma veckodag (förslagsvis torsdagar såsom ***Drömmuseet***) har öppet med fri entré. När biograferna började ha billigare biljettpriser på måndagar så ökade antalet besökare enormt. De har lyckats skapa en vana av att man går på bio på måndagar. Varför skulle inte museerna kunna göra samma sak? Tänk om det blev ett begrepp att man på torsdagar går på museum! Under dessa kvällar kan man ha visningar av den aktuella utställningen, anordna konserter, föredrag och diskussioner. ***Drömmuseet*** har dessutom på torsdagskvällar ordentliga erbjudanden på kaffe och bulle eller smörgås.

Museets personal

Om personalen på dagens museum finns både positivt och negativt att säga. Vi kommer här nämna de reflektioner vi personligen haft under våra besök på museerna och ge några citat från våra intervjuer.

"Bakom kulissen personal" önskas mer tillgänglig

Vid våra museibesök var det oftast informationschefen vi talade med. De visade stort intresse för att hjälpa oss. Om "bakom kulissen personalen" kan sägas att de är entusiastiska och har bra idéer om nya verksamheter.I ***Drömmuseet*** är "bakom kulissen personalen" mer tillgänglig för besökaren. På plats har vi även de som varit med och utformat utställningarna, och i den mån det går finns konstnärerna själva där.

Ungdomars åsikter om övrig personal

Bland personalen som har direktkontakt med besökarna, dvs. kassa, restaurang och vaktpersonal finns det mycket som borde ändras. Här några citat från ungdomar vi intervjuat;

"de måste bli mer folkliga"
"de måste engagera sig mera"
"de måste bli mera insatta i museets utställningar"
"de måste bli mer hjälpsamma"

Om man gör en kort sammanfattning av det vi hört och sett, kan vi snabbt konstatera att många ungdomar känner sig ovälkomna eller som främlingar på museum. Det vi känt speciellt på de större museerna är en misstro mot oss som ungdomar. Känslan att bli betraktad som en tjuv eller "värsting" som för skojs skull kommit för att förstöra, är stor. Gång på gång har vi blivit tillsagda;

- gå inte för nära!
- rör ingenting!

Vakter har förföljt oss som vår egen skugga, från det vi kommit tills dess vi gått.

På ***Drömmuseet*** är *all* personal väl insatt i museets historik, utställningar och verksamheter. Vakter som kommer från vaktbolag får utbildning innan de börjar arbeta på museet. Ingen ska sitta på en liten pall i något hörn. All personal är serviceminded och de hjälper till med att besvara frågor.

Museets yttre och inre miljö

Vi går gatan fram med blickarna fästa i marken, när så musik strömmar emot oss. Vi ser facklor brinna i skymningen och stannar upp.
Vad finns där inne? Vi vill veta mer.

Museets placering och byggnadens utseende

När åkte du senast rulltrappan upp från Tunnelbanan, och hamnade rakt framför ingången till ett museum? Vi hoppas att fler museer i framtiden kommer att ligga som ***Drömmuseet,*** där människorna passerar och lever. Likväl bör vissa museer ligga avskilda men ändå åtkomliga. Ett bra exempel är Sjöhistoriska museet som ligger vid vattnet och Stadsmuseet som ligger i den äldsta delen av staden. Museerna kommer bäst till sin rätt i en omgivning som överensstämmer med dess inriktning.

Gällande själva byggnaden så är det alltid inspirerande när den ger en idé om museets innehåll., Arbetets museeum i Norrköping som ligger i en nedlagd syfabrik och Louisiana i Danmark som ger livsrum åt konstverken, är utmärkta exempel.

Inne i museet kan man genom mindre rum skapa en större närhet till tingen och få besökaren att känna sig mer hemma.

Ökad trivsel för besökarna

På ***Drömmuseet*** behöver ingen viska eller trippa fram på tå. Här blir man mottagen som en gäst och varmt välkomnad. Besökaren får absolut inte känna sig vilsen. Redan i entrén är det tydligt skyltat var utställningen börjar och hur man skall följa den så att man inte tappar bort sig.

Varför är musiken bortglömd på museerna? Musiken är den viktigaste ingrediensen i receptet på hur man ger en upplevelse mer intensitet. Självklart ackompanjeras allt på ***Drömmuseet*** av passande ljudeffekter.

En annan enkel åtgärd är att plocka fram lite fler fåtöljer. Det vore omtänksamt av museerna, för då kunde besökaren slå sig ner och i stillhet beundra konstverket.

Cafeterian – en del av museet

Magen skriker och knäna sviker så vi söker vår tillflykt i cafeterian, vi behöver smälta våra intryck innan vi går vidare. Men till vår besvikelse är museets cafeteria ingen oas. Förutom att den oftast är utformad som lunchrestaurang för de anställda, lever den inte heller upp till ungdomars hårda krav på låga priser

.Det vore underbart om cafeterian låg i centrum av museet som en självklar träffpunkt och inbjöd till naturliga pauser i museibesöket.

På ***Drömmuseet*** är till och med cafeteriapersonalen intresserad av och engagerad i museets utveckling. Här serverar de rätter som anknyter till pågående utställningar, priserna är humana och inredningen går helt i stil med museets profil.En uppryckning av till exempel cafeterian på Historiska Museet skulle vara på plats. En mer gemytlig atmosfär och historisk framtoning skulle bidra till att ge museet en bättre helhet.

Museibutiken blir mer betydelsefull

Ingen kan väl ha undgått hur oerhört inne vikingasmycken och dinosaurieattiraljer är just nu. Dessa finns att köpa i museibutikerna, men det vet ingen om. Synd tycker vi, för museerna kunde ha ridit på den vågen. En fras som ekat i våra huvuden under arbetets gång dyker upp igen: Hur skall museerna kunna dra till sig ungdomar om vi inte ens vet om att museerna finns?Om butiksentrén vette direkt ut mot gatan vore det mer uppenbart att där fanns en museibutik. Säkerligen skulle då åtskilliga besökare "rekryteras" den här vägen.

Drömmuseet vet att ungdomar törstar efter kunskap och erbjuder billiga kataloger om utställningarna.

Medvetande är nu en livsstil, vi köper ekotillverkade jeans och återvinner. Museerna bör smida medan järnet är varmt!

Museets marknadsföring

När vi har besökt museer i landet och i Stockholm så har vi många gånger tänkt att den här utställningen var häftig! Varför har man inte hört talas om den? Museerna har alltså bra utställningar som i allt för många fall tyvärr inte får det besökarantal som de förtjänar, därför att ***museerna inte når ut.*** Vi vet att förvånansvärt många ungdomar inte alls känner till museerna och deras verksamhet. Anmärkningsvärt är att de ofta är positivt inställda till dem. Ungdomar anser själva att de sällan besöker museer därför att de har fått dålig eller ingen information alls. Vi vill här poängtera vikten av att marknadsföra sig, dels för att profilera sig men framförallt för att locka nya besökare.

Dagens något hemliga annonsering i dagspress och kalendrar stärker känslan av otillhörighet, därför att vi vet att endast väldigt intresserade läser dessa mikroskopiskt små notiser. Museerna känns då fruktansvärt främmande.

All marknadsföring måste anpassa sig efter målgruppen, och den nuvarande marknadsföringen är så ensidig att målgruppen är solklar, lika solklart förstår vi att vi inte tillhör den. En attitydförändring måste ske hos museerna och med bra marknadsföring kan även attityden hos ungdomar ändras. I dagens informationssamhälle där budskapen måste bli allt starkare och starkare för att uppmärksammas, passerar några affischer på stan ganska omärkt förbi.

Sponsrad marknadsföring i media

Den största genomslagskraften idag har som bekant TV. En reklamfilm skulle betyda mycket för att locka nya besökare. ***Drömmuseet*** har samma ekonomiska situation som de övriga museerna, men ser vikten av en reklamfilm. De låter därför näringslivet och olika intresseorganisationer sponsra reklamfilmer och reklamkampanjer, men är noggranna med att inte bli "uppätna" av sina sponsorer.

Drömmuseet ser också stora möjligheter att ta hjälp utifrån, avgångselever från t.ex. RMI-Bergs och Beckmans hjälper till i sina examensarbeten. ***Drömmuseet*** har till sin nästa utställning lagt marknadsföringen som projekt hos KometProjekten. Mot ett arvode ska eleverna hitta egna sponsorer och kanske göra en reklamfilm eller på annat sätt marknadsföra utställningen.

Kulturhuset låter i ett projekt, arbetslösa ungdomar marknadsföra deras kommande da Vinci-utställning. Är inte detta något för museerna att inspireras av?

Annonsera i ungdomstidningar

Den bästa reklamen är trots allt när massmedia skriver eller recenserar en utställning. Dessa recensioner finner man endast på DN:s och SvD:s kultursidor, som ungdomar inte lusläser. Varför kan inte ungdoms- och gratistidningar recensera utställningar? Är de inbjudna till pressvisningar?

På fredagar utkommer Aftonbladets ungdomstidning PULS, och i den publiceras krogguiden som recenserar alla pubar och i viss mån rangordnar dem, biotoppen som recenserar nya filmer med en poänglista. Även stans alla kaféer finns med, katalogiserade efter lokalisering. I PULS kunde det mycket väl finnas en museiguide med stans alla museer, de aktuella utställningar och speciella evenemang. Vi måste betona vikten av att använda ***rätt kanaler*** när man riktar sig till ungdomar.

Litteraturföteckning

Museisverige, rapport från Statens kulturråd, 1986:1

Lokalmuseet, rapport från konferens i Landskrona maj 1989

Att vidga deltagandet i kulturlivet, rapport från Statens kulturråd, 1991:3

Idéforum Museer, rapport från Statens kulturråd 1989:4

Programförklaring, Länsmuseernas samarbetsråd, årsstämman, 1989-09-15

BILAGA 3

Från datafångst till forskning

Om FoUD vid de statliga och statsunderstödda humanistiska museerna

Göran Rosander

Innehåll

Förkortningar 44

Sammanfattning 45
Uppdraget och dess genomförande 47
Bakgrund 47
Faktainhämtning 48
Mål 51
Museerna i forskningspolitiken 51
Kort historik 52
Externa forskningsanslag 54
Forskningspropositionen som styrmedel 57
Några kulturpolitiska aspekter 58
Vad är museiforskning? 59
Egenproducerad och initierad forskning 59
Den museala dokumentationen 59
Några synpunkter på forskningsbegreppet 62
Olika typer av museiskrifter 64
Koordinering 66
SAMDOK 66
INSAM 66
Forskarservice 67
Forskningsuppdrag till och från museerna 68
Forskningsinformation 68
Populärvetenskap – museernas honnörsord 70
Museologisk forskning och utvecklingsarbete 71
Sammanfattning: Några karaktäristika för museiforskning 71
Universitetsmuseerna 72
Nuläge 73
Den formella forskningsstrukturen 73
Personalens forskarkvalifikationer 75
Tid för forskning 77
FoUD-projekt. Några glimtar 78
Forskningsprojekt 78
Utvecklingsprojekt 79
Dokumentationsprojekt 79
Sifferuppgifter 79

Interna publiceringsmöjligheter 80
Korpusverk 81
Samarbete 82
Högskolan 82
Andra intressenter i FoUD 83
Internationella engangemang 84
Museala forskningsområden där Sverige är ledande 85
Utvärderingar 86
Museernas roll i forskarsamhället. Avslutande diskussion 88
Några skillnader mellan universitetsforskning och museiforskning ... 89
Generella förhållanden som talar för forskning vid museerna 90
Ämnesspecifik forskning 90
Museologisk FoU 91
Ansvarsmuseernas sektorsforskning 91
Museianknutna forskartjänster, ev. delade med högskolan 93
Inplacering i landets forskningsstruktur 94
Källor och litteratur 96

Appendix
Museiforskningen i de nordiska grannländerna 99

Förkortningar

FAF	Fördjupad anslagsframställning
FoUD	Forskning och utvecklingsarbete; dokumentation
FRN	Forskningsrådsnämnden
HSFR	Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet
INSAM	Informationssystem i samverkan vid svenska museer
KUR	Statens kulturråd
NFR	Naturvetenskapliga forskningsrådet
MUS 65	1965 års musei- och utställningssakkunniga
RIK	Institutionen för konservering, Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer
RJ	Riksbankens jubileumsfond
SAMDOK	Samarbetsorganet för samtidsdokumentation vid svenska museer

Sammanfattning

Denna studie vill diskutera de statliga och statsunderstödde humanistiska museernas roll i forskarsamhället och musietjänstemännens forskningsaktiviteter med museiforskningens villkor som bakgrund. Undersökningen grundar sig på intervjuer med ca 30 av de runt 80 museerna och på en enkät, där bortfallet var ringa. Den går som längst tillbaka till 1990.

Museiforskningen har under senare år stått i fokus. Inte minst har staten slussat medel över KUR till de s.k. ansvarsmuseerna. Dessas nämnd för gemensamma forskningsfrågor har emellertid i blott ringa utsträckning lyckats finna gemensamma projekt, och ansvarsmuseerna har regelbundet bett om att få merparten av medlen utdelade i lika stora potter. Pengarna har använts till ämnesspecifik forskning. Museerna har också erhållit anslag från HSFR, RJ, Byggforskningsrådet m.fl. instanser. Trots detta klagas det allmänt över att framför allt HSFR inte tar hänsyn till museernas särproblem och att det är mycket svårt att få anslag. Särproblemen gäller framför allt museernas nödvändiga sysslande med empiri och om fältdokumentationen skall anses som forskning, vilket många museimän menar. Studien å sin sida hävdar att det inte får gå inflation i begreppet 'forskning'; museerna måste underkastas samma kriterier som den akademiska forskningen. Dokumentation bör inlemmas i forskningsbegreppet blott om den ingår i problemorienterade projekt med teoretiskt underlag och hypotesprövning. – Som ett sammanfattande begrepp på forskning, uppdragsverksamhet och dokumentation lanseras förkortningen FoUD.

Det dokument som framför allt bör verka styrande på museiforskningen är den senaste forskningspropositionen. Denna talar om museerna som basinstitution för forskarsamhället med viktiga serviceuppgifter och delar upp forskningen i intern eller ämnesspecifik forskning samt i sektoriell forskning som har till mål att förbättra verksamheten. För museernas del hävdar studien att den sektoriella forskningen är liktydig med museologi, vetenskapen om museiideologi, urval, klassifikation, dokumentation, vård, konservering och förmedling. Också museisociologin kan räknas dit. Propositionen fastslår att sektorsmyndigheterna i stor utsträckning skall lägga ut behövlig forskning på universitetsinstitutionerna, såvida det inte med säkerhet kan fastslås att resultaten blir bättre om forskningen företas internt. Studien hävdar dock för museernas del att det delvis bjuder på svårigheter att få den ämnesspecifika forskningen utförd vid högskolan Dels är många specialmuseers ämne ej företrätt, dels saknas intresse för och t.o.m. kunskap om kulturhistoria av den typ de kulturhistoriska museerna företräder; moderämnet etnologi har sedan lång tid i stort sett lämnat föremålsforskningen. Också det museologiska utvecklingsarbetet torde bäst ske vid museerna, medan den teoretiska forskningen med fördel kan läggas ut.

Ett generellt avsnitt diskuterar vad museiforskning är. Mycket produceras visserligen på museerna, men *beställning* av uppsatser till årsböcker etc. är

mycket vanligt; museerna *initierar* forskning. De *koordinerar* också insatser på olika sätt och blir knutpunkter i informationsflödet. Ett par överinstitutionella, koordinerande organ är SAMDOK – för samtidsdokumentation – och INSAM – rörande informationssystem. Många olika typer skrifter produceras. Den absolut största delen kan karaktäriseras som *populärvetenskaplig*. Forskningsinformation är en annan viktig museal uppgift, inte minst information om högskolans forskning. Mycket återstår emellertid där att göra, samarbetet fungerar ganska dåligt. Till det som skiljer museerna från den akademiska forskningen hör kontinuitet, långsiktighet, tvärvetenskapligt perspektiv, väl fungerande infrastruktur samt att källmaterialet bevaras för alltid.

Ett annat avsnitt redogör för nuläget. Formellt styrande för forskningen är stadgarna. Blott få av centralmuseernas stadgar talar explicit om forskning, vanligare är att de skall "vetenskapligt bearbeta" samlingarna. För länsmuseernas del talas allmänt om att de skall bedriva "museal verksamhet". Det är ovisst om huvudmännen däri inlagt forskning. Inte heller i befattningsbeskrivningarna förekommer 'forskning' mer än i undantagsfall. Titeln 'forskare' och forskningsprogram är sällsynta. Nästan ingenstans torde forskarexamen numera krävas för vissa tjänster.

Genomsnittligt är den akademiska utbildningen låg (fil. kand.), men det visar sig att 116 personer har doktorgrad/examen, varav minst 31 med docentkompetens. Femton är förklarade professorskompetenta. Till detta kommer 48 med lägre forskarexamen. Talen är så anmärkningsvärda att studien bl.a. av detta skäl hävdar att det vore forskningsekonomiskt oförsvarligt om museiforskningen skulle stäckas.

Nedlagd tid på forskning är dock obetydlig. Vid t.ex. länsmuseerna ägnas forskningen i genomsnitt 0,78 årsverk, vid Nordiska museet 8,4 (av 253 fast anställda av alla kategorier). Dock redovisas en rik flora av pågående eller nyligen avslutade FoUD-projekt. *Långt ifrån alla rör föremål.* De interna publiceringsmöjligheterna är mycket goda genom alla trycksaker som editeras. Vissa pågående utgivningar har karaktär av korpusverk, dock utan att medel kontinuerligt avsätts för verksamheten. Det internationella arbetet inom FoU är ganska omfattande. Landet anses vara ledande inom en rad områden, inte minst vad gäller museipedagogik och vissa typer av konservering.

I några fall har utvärdering av FoUD skett. Betyget blir godkänt eller bättre, och *ingenting synes tala för att museiforskningen skulle ligga på ett lägre plan än den akademiska forskningen.* Inte heller behöver museiforskningen vara en konkurrent till denna, snarare bör den ses som ett *komplement.*

Den rikliga tillgången på forskare inom museiväsendet, ointresset från högskolan, en befintlig infrastruktur som gynnar forskning, konstaterad kvalitet och en rad ytterligare faktorer talar för ämnesspecifik forskning vid museerna, i första hand vid centralmuseerna, länsmuseerna, vissa universitetsmuseer samt några inom gruppen "övriga". Dock bör institutionerna

skaffa resurserna själva genom omdisposition av driftsanslaget eller från fonder och sponsorer. Museerna bör också diskutera adjungering av professurer eller lägre tjänster vid högskolan; den nya stadgan ger utrymme för detta, och ett par exempel finns redan.

I forskningen bör museimaterialet stå centralt. Förstudien finner det oförsvarligt att dra upp fastare gränser än så för den ämnesspecifika museiforskningen, t.ex. så att den avviker från den akademiska till inriktning eller material. Ett sådant "förbud" kan inte övervakas och rimmar illa med talet om forskningens frihet.

Sett från statens sida är sektorsforskningen viktigare än ämnesspecifik forskning. Studien föreslår att ansvarsmuseernas nämnd för gemensamma forskningsfrågor ges större beslutsrätt och förses med ett litet sekretariat och antingen placeras vid KUR eller, hellre, ombildas till ett *Centralmuseernas forskningsråd* med representant från ansvarsmuseerna, två övriga centralmuseer (på omgång) samt fem externa representanter, en per ansvarsmuseums ämnesområde. Dit riktas de medel som nu slussas till ansvarsmuseerna över KUR. Rådet bör göra strategisk planering och föreslå i första hand gemensamma museologiska projekt att finansieras med nyssnämnda medel. Exempel på dylika ges.

Uppdraget och dess genomförande

Bakgrund

Denna rapport, "Forskningsstudien", är tillkommen som underlag till Museiutredningen ("Översyn av mål- och strukturfrågor m.m. inom det statliga och statsunderstödda museiväsendet", Dir. 1993:26). Den anslagna tiden var två månader. Uppdraget påbörjades 1 okt. 1993.

Arbetet har bedrivits helt självständigt, och för slutsatserna svarar författaren själv. För att markera detta förhållande är texten skriven i första person.

Vägledande för uppgiften har varit en passus i direktiven:

Museerna uppvisar ett splittrat förhållande till *forskningen*. Naturhistoriska riksmuseet bedriver en omfattande naturvetenskaplig forskning. Generellt ingår det i museernas ansvar för samlingarna att grundforskning bedrivs med utgångspunkt i dessa. Härutöver har museerna behov av att forskning och metodutveckling bedrivs inom sektorsspecifika områden som föremålsvård, museologi och museipedagogik m.m. Synen på museernas konkreta uppgifter i forskningssammanhang skiftar dock såväl hos museerna själva som hos universitet och forskningsråd. Det råder således skilda uppfattningar bl.a. om huruvida museerna själva skall kunna utföra forskningsuppgifter eller enbart beställa och tillhandahålla basmaterial för forskning. Utredaren bör diskutera dessa frågor med berörda intressenter och redovisa sina slutsatser härav.

Det finns anledning att i dessa sammanhang uppmärksamma de museer av skilda slag som är anknutna till universiteten. En del av dessa har växt fram som ett resultat av eller komplement till undervisning och forskning, medan andra ursprungligen är donationer. Från universitetshåll har framhållits att det finns betydande problem både beträffande museernas roll i forskningen och vad gäller deras ställning i universitetsorganisationen. Utredaren bör belysa dessa problem och föreslå åtgärder.

Enligt överenskommelse med sekretariatet behandlar denna studie dock av univeritetsmuseerna enbart de *humanistiska.*[1] Ej heller Naturhistoriska riksmuseet innefattas.[2]

De statliga och statsunderstödda humanistiska museerna (inkl. de naturhistoriska museerna i Göteborg och Malmö, som ingår i kommunal museiorganisation med statsanslag) apostroferas i fortsättningen blott som 'museerna'.

Faktainhämtning

En enkät är utsänd och helt eller delvis besvarad av de allra flesta institutionerna. Åtskilliga är också intervjuade; urvalet är gjort för att nå god variation. Kategoriindelning framgår nedan (asterisk utmärker intervjuade institutioner). Litteratur samt källor i övrigt återfinns i käll- och litteraturförteckningen.

Det är på sin plats att framhålla att ämnet tidigare är behandlat vid flera tillfällen; titeln "Museerna och forskningen" återfinns på åtminstone 6 skrifter i Sverige, de äldsta från 1967 (Mats Malmer) och 1972 (Gösta Berg) Jag känner också två med snarlik titel i Danmark och tre i Norge.) De viktigaste skrifterna två utförliga och väl genomarbetade rapporter utgivna av Kulturrådet 1986 (av Göran Nylöf resp. Lars Hugo).[3] Synpunkter i dessa och även flera av de övriga har kommit till användning här.

---

[1]Blott museer med egen personal har medtagits; t.ex. Gustavianums tre museer för egyptiska, antika och nordiska fornsaker, liggande under prefekten för Gustavianum och utan accession, bör betraktas som *samlingar*, ej museer.

[2]Riksmuseets forskning har nyligen varit föremål för evaluering. Se Evaulation of taxonomy. October 1982. (NFR); International evaluation of historical geology and palaeontology. March 1989. (NFR); International evaluation of systematics. December 1990. (NFR); Utvärdering av forskning vid Laboratoriet för isotopgeologi, Naturhistoriska rikmuseet. [Utdrag ur utvärderingsrapport från 1991 rörande svensk malmgeologisk forskning inom det s.k. PIM-projektet.]

[3]Nylöfs text återfinns i sammandrag i "Museiförslag" (Rapport från kulturrådet.1986:3.)

Ansvarsmuseer

*Folkens museum – etnografiska
*Nordiska museet
*Nationalmuseum
*Statens historiska museum

Övriga centralmuseer

*Arkitekturmuseum
*Kungl. Myntkabinettet
Livrustkammaren, Hallwylska museet och Skokloster
*Musikmuseet
*Moderna museet
*Östasiatiska museet
*Statens försvarshistoriska museer
  Armémuseum
  Flygvapenmuseum
  Marinmuseum
*Kungl. Myntkabinettet
Medelhavsmuseet
*Statens sjöhistoriska museer
  Statens sjöhistoriska museum
  Vasamuseet
*Tekniska Museet
*Institutionen för konservering (delas mellan riksantikvarieämbetet och statens historiska museum)

Länsmuseer

Länsmuseiorganisationen i Stockholms län
*Upplandsmuseet
Södermanlands museum
*Östergötlands länsmuseum
Jönköpings läns museum
*Smålands museum
Kalmar läns museum
Gotlands fornsal
Blekinge läns museum
Kristianstads läns museum
*Kulturhistoriska museet i Lund
Hallands läns museer, Halmstad och Varberg
Bohusläns museum
Älvsborgs länsmuseum
Skaraborgs länsmuseum
Värmlands museum
*Örebro läns museum
Västmanlands läns museum

Dalarnas museum
Länsmuseet i Gävleborgs län
Länsmuseet – Murberget
*Jämtlands läns museum
*Västerbottens museum
Norrbottens museum

Göteborg-Malmö

Göteborgs museer
- Arkeologiska museet
- Historiska museet
- Industrihistoriska museet
- Konstmuseet
- Röhsska konstslöjdmuseet

*Malmö museer
- Konstmuseet
- Naturmuseet
- Stadsantikvariska avdelningen
- Stadsmuseet
- Tekniska och Sjöfartsmuseet

Universitetsmuseer

*Bildmuseet (Umeå)
*Lunds universitets historiska museum
*Skissernas museum (Lund)

Verksmuseer

Järnvägsmuseet, Gävle
Polismuseet, Stockholm
*Postmuseet, Stockholm
Telemuseum, Stockholm
Tullmuseet, Dalarö
Vin- och Sprithistoriska museet, Stockholm
Vägverkets museum, Borlänge

Övriga

Ajtte fjäll- och samemuseum, Jokkmokk
Arbetets museum, Norrköping
Dansmuseet, Stockholm
Drottningholms teatermuseum, Stockholm
Kungl. Husgerådskammaren, Stockholm
Sveriges invandrarinstitut och museum, Botkyrka

Millesgården, Lidingö
*Prins Eugens Waldemarsudde, Stockholm
Skansen (Kulturhistoriska avdelningen), Stockholm
Skogsmuseet Silvanum, Gävle
Strindbergsmuseet, Stockholm
Thielska galleriet, Stockholm
Vaxholms fästningsmuseum, Vaxholm
Zornmuseet, Mora

De allra flesta museerna har besvarat enkäten och sänt begärda årsberättelser m.m. Antalet museer (eller i vissa fall myndigheter) som ingår i den statistik som bygger på enkäten är därför, om ej annat säges:

Ansvarsmuseer	4
Övriga centralmuseer (inkl. Institutionen för konservering)	19
Länsmuseer (bortfall 2)	23
Göteborg-Malmö (bortfall 6)	6
Universitetsmuseer	3
Verksmuseer	7
Övriga (bortfall 1)	14
Summa	*76*

Mål

Studien har två huvudsyften. Dels diskuteras den roll museerna bör inta i forskarsamhället. På grundval av detta föreslås vissa förändringar i organisationen och verksamheten. Dels evalueras ett urval museiskrifter, utgivna 1990 eller senare (=bilaga 4) samt redovisas museitjänstemännens forskningsaktiviteter i olika sammanhang, detta för att få ett grepp om museiforskningens vetenskapliga nivå.

Som bakgrund redogörs för museiforskningens (och utvecklingsarbetets) villkor och för museimännen själva och deras teoretiska kvalifikationer. Intervjuerna ger här empirisk grund. Exemplifieringar ges. En viktig – och kontroversiell – uppgift är att gå upp rågången mellan 'dokumentation' och 'forskning'. Som ett sammanfattande begrepp lanseras beteckningen *FoUD* 'forskning och utvecklingsarbete; dokumentation'.

Museerna i forskningspolitiken

Det är uppenbart att museerna och deras forskning alltmer marginaliserats i det svenska forskarsamhället. Förr tillhörde de största institutionerna "de lärda verken", men nu har museerna reducerats till att främst bli leverantörer av data till den akademiska forskningen. Åtminstone känner museimännen själva det så. Ändå har flera av "museiämnena" vuxit fram ur museerna, och

ännu för en generation sedan var flera av de berörda professorerna tillika chefer för stora museer.

Huvudorsaken till marginaliseringen torde få tillskrivas det nya humanistiska forskningsparadigm som bröt igenom på 60-talet, då positivismen fick vika för strukkturalism, hermeneutik och fenomenologi och en forskning som ofta arbetade med teoretiska modeller. Museernas givna triumfkort, faktapositivism grundad på realiastudier, blev med ens gammalmodigt. Museiforskningen och den akademiska forskningen skilde lag. Den moderna västerländska människan står nu i centrum för kulturvetenskaperna, ej allmoge och "naturfolk" – något som svär mot de kulturhistoriska museernas klassiska uppläggning och 80% av föremålsbeståndet.

Kort historik

I äldre tid var huvuddelen av de ganska fåtaliga museimännen forskare, ofta högt kvalificerade. För t.ex. landsantikvarierna krävdes minst lic.-examen. Museernas inre arbete tog inte så mycken tid. Förväntningarna från samhället var små, de tillfälliga utställningarna sällsynta. Tjänstemännen hade alltså tid att skriva.

MUS 65's betänkande "Museerna" (1973) diskuterar kort museiforskningen. Saken ägnas några rader (s. 62f). Det sägs rätt ut att de kulturhistoriska "museerna bör vara anstalter [...] för forskning", inte minst museer som företräder specialdiscipliner. Men – forskningen "bör i huvudsak koncentreras till de uppgifter, som hör samman med insamling, materialbearbetning och presentation". Det är "fördelaktigt att till större bearbetningsprojekt också knyta en mer omfattande teoretisk forskningsverksamhet", i regel i samverkan med universiteten. Forskning och bearbetning bör om möjligt ske "samtidigt eller parallellt med materialinsamlingen". – I avsnittet om konstmuseer sägs intet om forskning.

I instruktionerna för de större statliga museerna (inkl. Nordiska resp. Tekniska Museet) står blott ibland forskningsverksamhet explicit inskrivet (se vidare nedan). Statsbidragskungörelsen rörande regionalmuseerna (1977) har skrivningen "insamling och dokumentation".

I Forskningspropositionen 1982/83–1984/85 framskrevs (från 1984) ett reservationsanslag, "Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet", disponerat av KUR. Regeringens motiv var att arkiv, museer och kulturminnesvård bedrev en verksamhet som *knöt an* till forskning (min kursivering); de utgjorde en basresurs, inte minst vad gäller forskningens informationsförsörjning. Där fanns också hög kompetens. Det belopp som gällde museiområdet var länge obetydligt och användes av KUR för centrala utredningsuppgifter. Bl.a. nyttjades de delvis för att finansiera ett par skrifter producerade i samband med KURs s.k. MUSAM-utredning ("De centrala museernas uppgifter och ansvar för landets museiväsende", 1986).

En följd av utredningen var tillkomsten av begreppet *ansvarsmuseum* (jfr kategoriindelningen ovan).

Följande forskningsproposition (1989/90:70) tog fasta på att riksantikvarieämbetet under mellantiden satsat på ett par specifika forskningsproblem. Myndighetens forskningsmedel höjdes, och så har också varit fallet i det följande; ämbetet kan sägas ha funnit sin sektorsroll.

För de humanistiska museernas del har utvecklingen gått långsammare. I nämnda proposition sägs att

> museernas forskning bör ha som sin främsta uppgift att utveckla den information de bedriver genom främst insamling och vård av samlingar, genom dokumentationsarbete, materialpublikationer och utställningar.

En resurs tillskapades bå 1990/91 ("B37. Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet"). Forskningspropositionens skrivning ändrades något; medlen skulle "användas för forskning relaterad till museernas uppgifter at vårda samlingarna, göra dem tillgängliga för forskning, utföra dokumentationsarbete och att driva utåtriktad verksamhet". Beloppet disponerades av KUR. Första året fördelades medlen lika på de fem ansvarsmuseerna, enligt förslag från dessa museers nyupprättade organ "Nämnden för gemensamma forskningsfrågor". Pengarna skulle gå till olika interna forskningsprojekt o.l. KURs styrelse uttalade dock (11 dec. 1990) att

> medlen skall användas för insatser som gagnar hela den sektor respektive ansvarsmuseum svarar för, vilket bl.a. innefattar utåtriktad verksamhet. Det är angeläget att olika forskninsprojekt och kostnaderna för deras genomförande noggrant vägs mot varandra, vilket bl.a. innebär att medlen inte nödvändigtvis bör fördelas lika mellan de olika ansvarsområdena. Det är också angeläget att för flera ansvarsområden gemensamma frågor belyses i forsknings- och utvecklingsarbetet.

Även följande budgetår hemställde ansvarsmuseerna om en jämn fördelning av medlen, också nu för konstvetenskaplig, etnologisk etc. FoU. Detta beviljades, sedan Riksmuseet först fått ett mindre belopp för ett ett projekt om skadeinsekter. KURs styrelse uttalade emellertid en viss kritik mot bristen på strategisk planering från museernas sida mot bakgrund av propositionens avsikter med stödet. Det skall dock framhållas att medlen, enligt min intervju med SHM, fungerat som viktig stimulans för förverkligandet av enskilda tjänstemäns ämnesspecifika forskningsarbete och därför haft stor personalpolitisk betydelse.

Också bå 1992/93 fördelades medlen, 1,84 milj., enligt exakt samma mall, efter ansvarsmuseernas hemställan. Vart museum skulle även använta ett mindre belopp för utvärdering av de forskningsprojekt som finansierats med medlen under treårsperioden.

Samma budgetår fördelade KUR också medel, ca 4,5 milj. kr, ur anslaget "B 35.4 Utveckling av centralmuseernas verksamhet". Vissa projekt som

erhöll anslag kan räknas som metodutveckling inom FoU i vedertagen mening, andra projekt hade närmast karaktär av renodlad ämnesspecifik forskning; vissa mindre centralmuseer såg här en möjlighet att få forskningsmedel. – Påföljande budgetår halverade riksdagen anslaget.

Inför den nya forskningspropositionen, 1992/93:170, beslöt riksdagen om särskilda direktiv för utformningen av det underlag som kulturmyndigheterna skulle presentera i FAF. Ansvarsmuseerna valde att själva insända detta underlag till regeringen för att på så sätt om möjligt erhålla direkta medel för sina forskningsbehov och ej behöva söka hos KUR.

Ansvarsmuseernas förslag godtogs inte. Riksdagen stod fast vid att medlen under kommande treårsperiod skulle fördelas av KUR. Summan föreslogs i propositionen bli oförändrad, frånsett automatisk uppräkning.

Vid fördelning i december 1993 av medlen för bå 1994/95 följde KUR ansvarsmuseernas fortsatta hemställan om en lika fördelning av tillgängliga medel. Styrelsen efterlyste samtidigt den utvärdering av medlens användning som tidigare avtalats samt uttalade att en naturlig lösning på museernas önskan om lika fördelning vore att bidraget i ett senare skede direkt fördes till museernas förvaltningskostnader.

Forskningspropositionens detaljskrivning har stort intresse i vårt sammanhang, och texten analyseras i det följande.

Vad gäller länsmuseernas forskning kan framhållas, att det vid sidan av de statliga forskningsråden lite i skymundan vuxit fram en omfattande regional forskningorganisation i och med att många landsting upprättat forskningråd. Museernas organisatoriska deltagande i dessa är dock föga genomfört. Inte heller har landstingen, huvudman eller en av huvudmännen för länsmuseistiftelserna, månat om museipersonalens möjligheter att höja sin forskningspotential, något som skett vad gäller hälsoväsendet och vissa andra sektorer inom landstingens ram (Ternhag 1994).

Externa forskningsanslag

Medan dokumentationen i de allra flesta fall sker över driftsbudgeten, är museernas forskning i hög grad beroende av externa medel. En särskild budgetpost "Forskning" finns sällan. De pengar som ansvarsmuseerna under senare år erhållit via KUR från statsverkspropositionens anslag B37 har därför fått en ganska stor betydelse för institutionernas inomvetenskapliga forskning.

Fondmedel. Inte så få museer har egna fonder eller disponerar i praktiken vissa externa fonder varur pengar kan erhållas för forskning eller symposier.

Fonderna är sällan stora. Ett par centralmuseer förfogar dock över avsevärda belopp. Statens historiska museer kan ofta påräkna stöd från Vitterhetsakademiens fonder. Vänföreningar kan ibland ge medel till forskning eller

dokumentation. Någon gång finns medel avsatta i budgeten, vilka tjänstemännen kan söka.

Ansökningar om de medel som här är aktuella prövas sällan eller aldrig seriöst av experter.

Sektorsmedel. Någon enstaka gång kan ett museum skaffa sig forskningsanslag från en sektormyndighet. Prövningen torde då vara omfattande.

Exempel: Jämtlands läns museum har fått medel från Skolöverstyelsen för ett projekt "Undervisning i glesbygd".

Sponsormedel. Sponsring har blivit ett vanligt sätt att skaffa pengar för dokumentation och forskning. En annan modell är att finansiera en trycksak (utställningskatalog) med annonser. För att undvika att sponsorn lägger synpunkter på dokumentationens genomförande – vilket förekommit – kan en institution sträva efter att få tillhörande skrift men ej själva undersökningen sponsrad (Sjöhistoriska museet).

Exempel: Pågående grävning i Birka (sker visserligen i riksantikvarieämbetets regi, men fynden omhändertas av statens historiska museum). Sponsor är en privatperson. ◆ Snabbinventering av svenska biograflokaler (Arkitekturmuseum). Sponsor var Europarådet. ◆ Utvecklingsplan för Linnébygden (Smålands museum); innehåller även projekt med karaktär av grundforskning. Sponrad av länsstyrelsen, Älmhults kommun samt IKEA. ◆ Boken "Av egen kraft. Jämtkraft 1889–1989" (Jämtlands läns museum). Sponsor var ett kraftbolag.

Också större utställningar med tillhörande ambitiös katalog kan finansieras den vägen; många konstutställningar skulle annars ej komma till stånd. Även utländska intressenter kan infångas.

Exempel: "Solen och Nordstjärnan" (Nationalmuseum). Många sponsorer.

Forskningsrådsnämnden. Såsom lämpliga organ för forskningsinformation har museerna alltid mött välvilja från FRN. Särskilt har rådet månat sig om barn och ungdom, och med början 1983 har fyra utlysningar av medel för forskningsinformation skett. Fram till 1990 hade 38 museer erhållit anslag. Senaste gången, 1991–1993, fanns 1,5 milj. till förfogande. Syftet var då "att ge ökad möjlighet till att pröva och utveckla nya idéer och metoder [...] stimulera till aktiviteter och försöksverksamhet som kompletterar rena utställningar". Utvärdering av sista omgångens projekt pågår. Även Science centers har mötts med välvilja från FRN.

Exempel på barn- opch ungdomsprojekt: Närsamhälle i förändring (Örebro läns museum). ◆ De kulturella landskapen – nya perspektiv på hembygden. ◆ Konstbild i rörelse (Jönköpings läns museum). ◆ Ljudens värld (Musikmuseet).

Riksbankens jubileumsfond. Fonden satsar helst på stora, tvärvetenskapliga projekt. En förteckning från starten 1965 t.o.m utdelningen 1992 upptar blott en handfull projekt där ett humanistiskt museum fått anslag, stundom i samarbete med universitetsinstitutioner.

RJ torde få större betydelse som finansiär i fortsättningen, eftersom en stiftelse för stöd till kulturvetenskaplig forskning byggs upp i anslutning till fonden med medel från de nu nedlagda löntagarfonderna.

Följande anslag har utdelats till museer: Migrationen mellan Sverige och Finland (Nordiska museet, ffg. 1972). ◆ Tvärsnittsanalytiska kontaktstudier av Norrlands handel och sjöfart (statens sjöhistoriska museum, 1972). ◆ Sveriges mynthistoria, avsnittet Sturetiden (myntkabintettet, 1974). ◆ Anläggarna – arbetsförhållanden och livsvillkor vid anläggningsarbeten genom tiderna (Nordiska museet, 1978). ◆ Levnadsöden – de muntliga källornas relevans i olika former av forskning (Nordiska museet, 1983). ◆ Chr. Polhems manufaktursystem (Tekniska Museet, 1987).

Forskningsråden. Störst intresse i vårt sammanhang har de statliga forskningsråden, eftersom ansökningarnas vetenskapliga halt nagelfars noga, kanske i än högre grad än vid RJ.

Inte så sällan har museer fått medel från Statens råd för byggnadsforskning, medan museerna däremot allmänt anser sig missgynnade av HSFR; jag har blott i ett fall stött på ett museum som inte klagat. Det har t.o.m. gått så långt att en institution rakt ut hävdar att "det är ingen mening i att söka", varför det ibland skaffat sig en bulvan vid en universitetsinstitution. Framför allt klagas det över att grundläggande dokumentationsverksamhet, inkl. resonerande kataloger, avvisas, något som KUR konstaterade redan i sin utredning. Många menar att den bristande förståelsen delvis beror på att museerna har *mycket begränsad representation i HSFR.*

Mot synpunkterna kan hävdas att rådet faktiskt stöder projekt av korpuskaraktär, t.ex. i arkeologi, och att det är problemställningarna som är det primära, inte källmaterialet. Det är *de* som skall bedömas; rådet måste kräva inomvetenskaplig relevans, att projektet bidrar till den allmänna teori- och metodutvecklingen. *Museerna måste finna sig i samma krav som andra sökande.*

Exempel på de 8 projekt som fick stöd vid HSFRs utdelning våren 1993: Chaina, Greek-Swedish Excavations (Medelhavsmuseet). ◆ Nordeuropas medeltida borganläggningar kring Östersjön (Södermanlands museum). ◆ Kulturgränser och kontaktformer. Samer och germaner i mellersta Sverige under järnåldern (statens historiska museum). ◆ Kommunalhus som symboler – kulturanalys av byggnader i den offentliga sektorn (Nordiska museet). ◆ Ragnar Östberg och Stockholms stadshus (arkitekturmuseum)

Forskningspropositionen som styrmedel

De intentioner staten har vad gäller forskningen vid museerna kommer klarast till synes i forskningspropositionen (1992/93:170). Det finns därför alla skäl att granska texten noga; att följa den kan knappast anses opportunistiskt. Viktiga är också de direktiv för FAF som kulturdepartementet gav den 12 mars 1992.

De båda aktstyckena gäller centralmuseerna, i första hand ansvarsmuseerna – den statliga forskningspolitiken kan bara ge sig i kast med toppen av forskarhierarkin. Synpunktena kan emellertid enligt min uppfattning gälla *alla* statliga och statsunderstödda museer i tillämpliga stycken.

1992 års direktiv syftade till att få bl.a. museerna att redovisa sin syn på sin forskningspolitiska roll, dvs. deras sektorsforskningsansvar, och deras uppgift som basinstitutioner för annan forskning. Det senare innebär bearbetning, goda sökmöjligheter samt utvecklade metoder för insamling. En passus finns om det angelägna i "att förslagen är relaterade till ansvarsmuseirollen och att de är uttryck för en helhetssyn på museisektorn". Jag tolkar det som att ansvarsområdets museologiska frågor såväl som ämneskunskaper skall vidareutvecklas, att verksamheten samordnas och att samarbete sker. – Andra honnörsord i direktiven är samhällsnytta, internationell verksamhet, regionalt ansvar, forskarutbildning samt utvärdering.

Synpunkterna återkommer delvis i det avsnitt i forskningspropositionen som avhandlar kulturdepartementets verksamhetsområde (museiverksamhet nämns ej under övriga departement).

Utgångspunkt för kulturområdets *forskning* är där att kulturarvet i såväl abstrakt som konkret betydelse skall värnas. Detta förutsätter kunskap om vår kultur och arbete för att skapa bättre bevarandeförhållanden för den. Här möts forsknings- och kulturpolitiken. Likaså framhålls att "forskning om kultur har ofta ett intresse ur såväl ett grundforsknings- som ett sektorsforskningsperspektiv". De bästa förutsättningarna skapas om det finns en organisation med tydlig rollfördelning. För att resurserna skall användas på effektivaste sätt krävs kvalitetskontroll, samarbete – och stimulerande konkurrens.

Institutionerna har ansvaret för att fånga upp relevanta resultat av högskolans fria forskning, så att värderingar och inriktning vid behov kan ändras.

Museernas egen kunskapsförsörjning för att förbättra verksamheten, *museologisk FoU*, skall ske utifrån program. All den forskning som ej kan påvisas bli kvalitativt överlägsen om den utförs vid institutionen själv skall läggas ut på högskolan i form av beställningar – en hittills praktiskt taget okänd företeelse i museivärlden. Detta skulle styrka den eljest låga forskningsvolymen vid museiämnenas institutioner. Utvecklingsarbete däremot torde oftast ske bättre vid museerna.

En så organiserd forskning kräver ett samspel museum – högskola.

Liksom direktiven påpekar propositionen museernas roll i infrastrukturen för forskningens informationsförsörjning. Deras inventarium utgör ett viktigt källmaterial.

Samtliga centralmuseer skall vetenskapligt bearbeta sina samlingar. I uppgiften "ingår en skyldighet att verka för att forskning bedrivs inom resp. samlingsområde", såväl "grundforskning med utgångspunkt i föremålsbeståndet som tillämpad forskning t.ex. i bevarandefrågor". Ansvarsmuseerna skall dessutom "initiera forskning i för sektorn övergripande ämnesområden såsom museologi och museipedagogik".

Regeringen gör i propositionen det bedömandet att museerna i FAF redovisar viktiga behov av forskningsinsatser men att deras roll i forskningsorganisationen framstår "som delvis splittrad och i behov av preciseringar". Detta står i kontrast till riksantikvarieämbetet, som redovisar "tydliga program för sina behov av forskningsstöd" och "tydliga utgångspunkter för sitt uppträdande i forskningsorganisationen".

Man bör lägga märke till att det inte sägs explicit att fackspecifik forskning – men däremot bearbetning – skall ske vid museerna, dessa skall "verka för att forskning bedrivs". Staten vill uppenbarligen inte binda sig i avvaktan på Museiutredningen.

Vissa definitiva slutsatser kan emellertid dras av den inte helt glasklara texten (många museimän skulle nog t.ex. mena att museipedagogik *är* en gren inom museologin). Den sektoriella FoU som krävs för att förbättra verksamheten bör dels läggas ut, dels kan den bedrivas vid institutionerna, då helst i samarbete mellan ansvarsmuseerna. Framför allt är det metodutveckling som bör ske vid museerna, medan den teoretiska delen bör läggas ut.

Några kulturpolitiska aspekter

Föregående kapitel har lagt forskningspolitiska synpunkter på museiverksamheten. Men – först och främst är de kulturinstitutioner, något som måste vägas in i forskningsuppgiften. (Ur *forskningens* synvinkel skulle dock en överföring av museerna till utbildningsdepartementet vara en fördel.) Det berättigar bl.a. att museerna dokumenterar "brett", lägger fakta på hög för att kunna fungera som referensarkiv för allmänheten (se nedan). Denna informationsverksamhet måste grundas på fakta och systematisk kunskap.

För det andra kan vi konstatera att det museala uppdraget har ändrat karaktär. Det är vidgat från föremålsinsamling med utställningar och ev. efterföljande forskning till att också omfatta yttre arbete: en omfattande och tidskrävande kulturmiljövård, publikkontakter, animering osv. Institutionerna har öppnat sig mot samhället, i demokratins tjänst.

För det tredje säger ett av de kulturpolitiska målen att äldre tiders kultur skall tas till vara och levandegöras. Även om man kan fråga sig varför be-

varandemålet bara gäller "äldre tider", så hävdas här implicit att museerna måste bearbeta, "forska" – hur skulle de annars kunna levandegöra utan att fara vill?

För det fjärde har museerna ansvar för folklig bildning. Uppgiften har ytterst sin grund i undersökning och forskning.

Nylöf har sammanfattat det så (1986, s. 7):

> Det kulturpolitiska perspektivet betonar kunskapsutvecklingens betydelse för museernas verksamhet och kulturpolitiska ansvar. [...] I förgrunden står museernas uppgift att bevara och levandegöra kulturarvet.

När börjar KUR att fördela *grundbelopp som öronmärks för kunskapsutveckling*?

Vad är museal forskning?

'Museiforskning' är ett långt ifrån entydigt begrepp. Är det bara den forskning som tjänstemannen bedriver under tjänstetid? Och skall t.o.m. rutinmässig insamling i fält kallas forskning? I den interna jargongen är det sistnämnda vanligt. Minsta undersökning blir ett "forskningsprojekt"; det har gått inflation i ordet. Preciseringar måste till.

Egenproducerad och initierad forskning

Som i andra humanistiska miljöer skrivs mycket av den forskning museitjänstemännen publicerar utom tjänstetid Eftersom det inte går att fastställa plats och tid för konceptionen, räknar jag *all* forskning inom museets ansvarsområde som museimän i fast tjänst utför såsom 'museiforskning'. Även inlejd personals forskning räknas hit. För fullständighetens skull bör ordet också innefatta pensionerade tjänstemäns forskning på museets material; ofta är det ett helt livs erfarenhet som sammanfattas.

Forskningsuppgifter som läggs ut eller som museet eljest initierar vill jag kalla "museianknuten forskning". – Däremot bör tryckta alster av författare som på eget initiativ vänder sig till ett museum för publicering inte räknas dit, oavsett om grundmaterialet är institutionens.

Den museala dokumentationen

Den process vid vilken information registreras, information som sedan kan fungera som källa, brukar i museala sammanhang kalla *dokumentation*. Termen tycks ha dykt upp omkr. 1970. Ett mer expressivt uttryck är *datafångst*.

Dokumentationen avser att skapa en för framtiden lagrad saklig, faktainriktad och mångsidig information, där informationsbärarna valts utifrån önskan att överbringa optimal kunskap. Informationen kan ha olika form och bearbetningsgrad. (Med optimal menas här en sammanvägning av praktiska, ekonomiska och ideologiska faktorer.) I kulturvetenskapliga sammanhang kan det ytterst sägas innebära "ett sökande efter kvalitativ kunskap om människan som ska göra det möjligt att [...] förstå vår tid" (Bursell 1993, s. 14). Dokumentationen ingår ofta i en undersökning, i "utforskandet" av något, och frambringar ett *primärmaterial.*

Exempel på dokumenterande verksamheter är uppteckning, fotografering, avritning och ljudinspelning. Definitionen utsäger att också föremål utgör dokument och därmed kan fungera som källor, om man med termen menar allt som används för att styrka ett påstående. (Många forskare förnekar dock att föremål utgör källor.) De enkla uppgifter som ges i arbetskatalogen om ett föremåls mått, användning, brukare etc. kan kallas bas- eller föremålsdata, på jargong 'kringdokumentation'.

Det bör observeras att 'dokumentation' har en annan innebörd inom t.ex. biblioteksvärlden, där det innebär att man sammanställer och klassificerar information. Inte heller den engelska betydelsen av 'documentation' överensstämmer med den svenska, ordet betyder där närmast 'registrera', 'förteckna'.

Är dokumentation också forskning? Nej, inte i normalfallet. Mycket sker rutinmässigt, är ett led i museernas uppgift att samla data, som kanske kommer till användning om femtio år – eller aldrig. Sker däremot dokumentationen som led i en vetenskaplig process, med uttalade hypoteser och frågeställningar, måste det klassificeras som forskning.

Många museimän hävdar att dokumentation ofta frambringar ny kunskap och därför bör klassificeras som forskning. Men synpunkten håller inte: kunskapen har "funnits där", i "verkligheten" eller i minnet, det är registreringen som bringar det till ytan, inget "trendbrott" i kunskapsutvecklingen sker. Kunskapen är i detta fall ej ny men latent. En kunskapsproduktion som sker utifrån en teori och där hypoteserna bekräftas kan däremot vara presumtivt "ny".

Var gränsen mellan 'dokumentation' och 'forskning' löper enligt det norska forskningsrådet framgår av en skrivning från 1981. Dit räknas, förutom de traditionella forskningsaktiviteterna, för museernas del följande verksamheter, förutsatt att de har ett element av självständig forskning och nytt vetande i sig:

- Registrering (også feltarbeid) og katalogisering på et vitenskapelig så høyt presisjonsnivå at det kan danne grunnlag for videre vitenskapelig berabeiding.
- Målrettet registrering og katalogisering med utgangspunkt i konkrete forskningsobjekter.

- Tema- eller spesialutstillinger som forutsetter en selvstendig forskningsinnsats, som øker fondet av viten omkring det emnet som presenteres og hvor forskningsinnsatsen kan dokumenteres gjennom en utstillingskatalog e.l.
- Ved utgivelse i form av monument- eller materialpublikasjoner av et materiale, registrert og katalogisert i forskningsøyemed [forskningssyfte].

Å andra sidan har OECD företagit en avgränsning mellan FoU och annan verksamhet och därvid fastslagit att bl.a. rutinmässig insamling av data utan tillknytning till ett FoU-projekt, t.ex. statistik av allmän karaktär och insamling av material för museer, inte skall räknas som FoU.

I alla händelser är dokumentation ett *vetenskapligt, forskningsförberendade arbete* om det sker systematiskt, enligt beprövad metod och med akribi.

Man kan också hävda att 'forskning' kan användas om all "verksamhet som bedrivs i form av ett avgränsat och väldefinierat forskningsprojekt" (Hugo 1986, s. 4).

Det bör observeras att dokumentation stundom inte kan särskiljas från forskning.

◆ En tjänsteman på Nordiska museet sammanfattar sina studier i arkiv under decennier och sitt lika långa hanterande av äldre tiders stoppade stolar i museisamlingar och privathem, det senare ofta tillsammans med museets hantverkare, till en handbok för dem som vill klä om sina sittmöbler: val av tyg, stoppningens utseende osv. Möbelstilarna sätts in i sin konsthistoriska kontext, och det görs jämförelser. En mängd foton och teckningar kompletterar. Uttalad teori och hypotesprövning saknas, men boken är ett pionjärarbete och ett kommande standardverk. ◆ Musikmuseet undersöker äldre musikinstrument, så skadade att de inte går att restaurera, genom att föra in fiberoptik i skarvar och hålrum för att se märken efter verktyg, undersöker limmets sammansättning, träslagen, lackerna etc. samt gör ritning och därefter en replik – ett instrument som dessutom sannolikt återger ursprunglig klangfärg bättre än bevarade, som mist en del av sina egenskaper. Också här är det formellt fråga om en dokumentation, inkl. tekniska och kemiska analyser, samt även ett utvecklingsarbete.

Det vore absurt att inte klassificera dessa arbeten som 'forskning'.

Ytterligare ett exempel på flytande gränser är folkens museums insamling och dokumentation av föremål som är knutna till kult. Inför katalogiseringen behövs kunskap om den kontext som föremålet ingår, den föreställningsvärld varur det sprungit. Undersökningen måste göras så utförlig att dokumentationen tar formen av forskning.

Ett specialfall är dokumentation och forskning kring samernas kultur. Det finns en uttalad önskan från samisk sida att detta skall ske genom samerna själva. Flera av de museer som ingår i denna undersökning har sökt lösa problemet genom att tillsätta samiska referens- eller arbetsgrupper. – Motsvarande förhållande kan väntas inträffa så småningom vad gäller invandrargrupper.

Museet som encyklopedi

Det är viktigt att påpeka att en mycket bred datafångst inte är "bortkastad". Lika väl som samhället systematiskt lagrar administrativa data inom det statliga arkivväsendet samt allt utkommande tryck, måste samhället anses ha ett ansvar för att, genom museerna, tillhandahålla ett urval kultur- och naturhistoriska data. Man talar ju om "museet som samhällets minne".

Detta innebär att museerna kan fungera som *referensarkiv*. I själva verket består en stor del av institutionernas samhällsservice att av att besvara massmedias och allmänhetens frågor om detaljer. Det är ett *kulturpolitiskt ansvar* som ofta ej uppmärksammas. Förhållandena rättfärdiggör insamlandet av ofta ganska triviala fakta, primärt inte avsedda att ingå i en forskningsprocess – de kan komma till glädje i andra sammanhang. Även om ett renodlat perspektiv vid en dokumentation ger en "sannare" beskrivning och bättre vetenskaplig förankring, vore det slöseri att avstå från sådan bred datafångst. *All dokumentation är en typ av kultur[minnes]vård.*

Några synpunkter på forskningsbegreppet

Museiforskningen är inte så lätt att inpassa i de generella forskningsdefinitionerna. Min genomgång visar att olika författare svävar på målet då när de söker hänföra museernas forskning till grundforskning, tillämpad forskning osv. En orsak är, som Hugo skriver (1986, s. 3) att muserna "skiljer sig från andra myndigheter såtillvida att de kan finna relevanta tillämpningar även av ren grundforskningskaraktär i sitt reguljära arbete (t.ex. i utställningar och publikationer)".

Inledningsvis följer vi nyssnämde författare i hans framställning. Sedan gammalt indelas forskning i *grundforskning* (systematiskt och metodiskt sökande efter ny kunskap och nya idéer utan någon bestämd tillämpning i sikte), *tillämpad forskning* (dito, men med bestämd tillämpning i sikte) samt *utvecklingsarbete* (systematiskt utnyttjande av forskningsresultat, vetenskaplig kunskap och nya idéer för att åstadkomma nya produkter, nya processer, nya system eller väsentliga förbättringar av redan existerande sådana). I forskningspolitiska sammanhang talar man om forskning med *samhällsrelevans* resp. med *inomvetenskaplig betydelse*. Den samhällsrelevanta uppgiften kan också beskrivas som ett *sektorsforskningsansvar*, i vårt fall med bevarandet och levandegörandet av kulturarvet som främsta uppgift (Nylöf 1986, s. 7). Ytterligare en uppdelning är i *långsiktig kunskapsuppbyggnad av grundforskningskaraktär* resp. i *verksamhetsinriktad FoU*.

Försöken till uppdelning till trots, går det inte alltid att dra klara skiljelinjer. Den senaste forskningspropositionen laborerar därför enbart med begreppen *inomvetenskapligt genrererad forskning* – huvudsakligen bedriven vid högskolan – och *"FoU motiverad av en sektors eller en specifik avnämares*

intressen" – bedriven bl.a. vid institutioner utanför högskolan (prop. 1992/93:170, s.15f).

I fortsättningen brukar jag följande terminologi:

Ämnesspecifik forskning – arkeologisk, konstvetenskaplig etc. forskning, sammantaget kallad 'inomvetenskapligt genererad forskning'

Sektorsforskning, sektoriellt utvecklingsarbete – all verksamhet som syftar till att förbättra det museala arbetet: utställnings- och annat publikarbete, insamling, drift, vård och konservering etc. Med andra ord liktydigt med *museologi* (jfr nedan).

Grundforskning – syftar till att öka ett ämnesspecifikt forskningsområdes teori- och metodutveckling.

Ett ord som hänger samman med forskning är 'bearbetning', som flitigt används t.ex. i museernas stadgar utan att det klargörs om betydelsen skiljer sig från 'forskning'. Jag använder begreppet för att beteckna en "lägre" form av forskning, *begynnelsen på en forskningsprocess* ("statistisk bearbetning", "redigering", "uppordning", "enklare avrapportering" osv.).

Vad är det då för skillnad mellan den akademiska forskningen och forskningen vid museerna? En skillnad kan ligga i den metodiska utgångspunkten. Mycket av museiforskningen är *induktiv,* leder från premisser om enskilda fall till en konklusion som har karaktär av allmän lag eller princip. Den akademiska forskningen är däremot ofta *deduktiv,* dvs. konklusionen är förbunden med premisserna på ett sådant sätt att om premisserna är sanna, så måste också konklusionerna vara det. Traditionellt har musemännen arbetat efter en empirisk-induktiv metod, där faktainsamlingen tillmätts stor vikt. Man har brukat starta utan djupare hypoteser, man har gjort en trevande sondering vars resultat fått bilda utgångspunkt för hypoteser under arbetets gång. Ur deskriptionen nås alltså hypoteser och avtäcks nya strukturer.

En brist hos denna teknik är att sambandet mellan premisser och slutsatser inte är logiskt bevisat eller testat. Processen innehåller alltid osäkerhetsmoment. En hypotetisk-deduktiv metod däremot bygger på ett logiskt resonemang som prövas. Startpunkten för faktainsamlingen utgörs alltid av en hypotes.

Ej så sällan är det inom humanistisk forskning svårt att över huvud taget formulera teorier och problem; *tolkning* och *förståelse* spelar stor roll. Forskningens mål blir därför inte att besvara en serie problem.

Trots det nyss sagda måste framhållas att inte heller all akademisk forskning arbetar utifrån klart uttalade teoretiska utgångspunkter. Däremot bedrivs universitetsforskningen med starka effektivitets- och kvalitetskrav flåsande i nacken, något som museiforskaren slipper i sin skyddade värld. Problemet är att det är den akademiska forskningen som har metodformuleringsprivilegiet och sätter standarden.

Hur ett länsmuseum ser på sin dokumentation och forskning framgår av en PM från Västerbottens museum. Målet för verksamheten är att fördjupa

insikten om kulturarvets betydelse och värde; öka förståelsen för kulturhistorien och dess avspeglingar i landskap, bebyggelse, föremål, seder och bruk; förstå nutiden i dess kulturella och historiska sammanhang; lyfta fram ett kulturellt och historisk betraktelsesätt.

Dessa mål innebär att forskningen och dokumentationen

- inriktas på såväl det förflutna som samtiden
- prioriterar de för länet karakteristiska kulturformerna
- inrymmer ett aktivt sökande efter nya användbara perspektiv och metoder
- relateras till modern kulturvetenskaplig forskning och gärna söker samarbete utanför museet
- alltid sker med tanke på hur material och resultat skall presenteras.

Olika typer av museiskrifter

Museernas datafångst i form av föremål och olika slags registreringar och materialets vidare bearbetning sker på tre nivåer, schematiskt illustrerat i fig. 1. Produkterna blir katalog, utställning eller text. Museernas styrka ligger på nivå 2 1/2, medan forskningrådet i princip blott månar om nivå 3.

I det följande görs ett försök att kategorisera de vanligaste typerna av skriftproduktion över nivå 1.

Rapporter. Dokumentations- eller forskningsinformation till vetenskapssamhället, därför oftast med fackterminologi och med enkel typografi. Beskriver "vad som hänt" eller nuläget. Museologiska skrifter har ofta rapportens form. Saknas bearbetning utöver den mest elementära, talar man om *teknisk rapport*. En översikt i standardiserade termer av vissa egenskaper hos ett likartat material kallas *inventering*.

Översikter. Två huvudtyper är *materialpublikationer* och *handböcker*. Den förstnämnda, som *alltid* har värde för framtiden, är särskilt vanlig vid konstmuseerna – som utställningskataloger eller fristående – de arkeologiska museerna samt myntkabinettet. Handböcker kan gälla "gör-det-själv" inom byggnadsvård eller renovering av möbler. Även turisthandböcker, guider och faktablad hör hit. Till översikterna kan också räknas *bibliografier* över specialämnen samt *läromedel* för t.ex. studiecirklar eller ett läns skolor.

Utställningskataloger för basutställningar och tillfälliga utställningar. Utgör det största antalet titlar i museernas skriftproduktion. Nästan alla innehåller artiklar i anslutning till utställningens tema och fungerar därför efteråt som referens. Särskilt konstmuseerna producerar *resonerande kataloger* (kan också förekomma utan att initieras av utställning) med tolkningar och där verken sätts in i sin kontext. Konstkatalogerna över en konstnär brukar även ha en biografi och kanske en systematisk verksförteckning.

Figur 1 Empirins bearbetningsnivåer

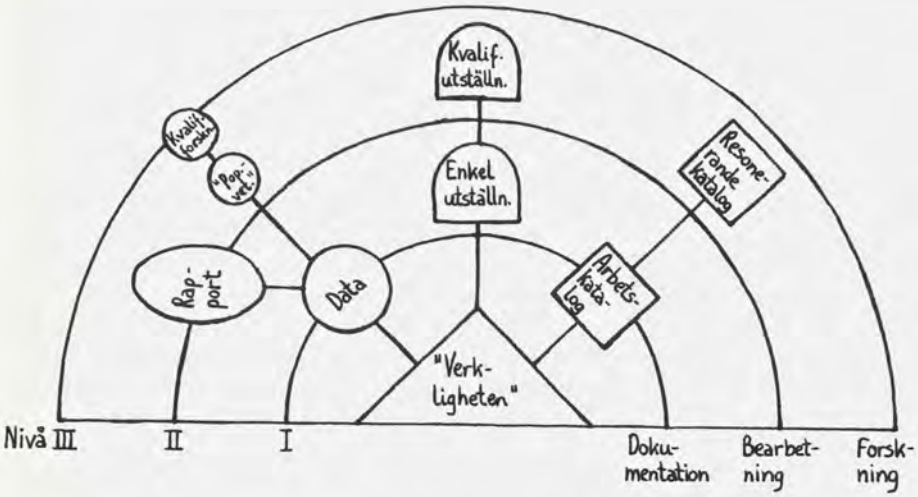

Just den ambitiösa konstkatalogen är så speciell att den fordrar en liten utläggning. Artiklarna behandlar ofta större sammanhang i essäform, och tillsammans med text om enskilda konstverk kan de utgöra underlag för vidare forskning. Essäistik – och utställingar – har, som Moderna museet påpekat i mitt enkätmaterial, "inom den vetenskapliga världen idag i större utsträckning" accepterats som relevanta källlor för kunskap. Trots att resultaten inte har vetenskaplig bärighet, är syftet med många utställningar kunskapssökande, "och det presenteras i denna kunskapsform många spännande hypoteser som sedermera har drivit den vetenskapliga forskningen framåt". – Andra gånger sammanfattar katalogen internationell forskning och blir i bästa fall standardverk. Särskilt när det gäller utställningar av äldre konst möts teknisk och vetenskaplig personal i arbetet, och nya fakta kan framkomma; utställningskatalogen blir då ett snabbt medium för att föra ut nya kunskaper.

Årsböcker hör också till museernas traditionella utgivningar. (Vissa utges formellt av hembygdsförbund o.l. men produceras vid institutionen.) Temanummer blir allt vanligare. De flesta uppsatserna har populärvetenskaplig form. Merparten av författarna brukar vara externa. – Några länsmuseer utger också tidningar 3–4 ggr/år till förbundets medlemmar. Innehållet brukar vara "lättare" än i årsböckerna och utgörs delvis av information om museets verksamhet.

Vetenskapliga tidskrifter utges av framför allt de största museerna, men också några länsmuseer (eller ev. formellt länets fornminnesförening) har sådana. Ett halvdussin är på utländskt språk.

Monografier, vetenskapliga skriftserier, symposiepublikationer o.dyl. redovisar musei- och museianknuten forskning. Mest är det centralmuserna som står för utgivningen. Innehållet har ofta, men långtifrån alltid, teoretisk relevans.

"Minnen" i mer eller mindre redigerad form utgör en egen genre. De är initierade av museet, spontant nedskrivna av någon utomstående eller bygger på intervjuer. Informant är oftast "den vanliga människan" men kan också vara t.ex. en arkitekt.

Omtryck, ev. i facsimil, är likaså en museal specialitet med viss kulturpolitisk betydelse; äldre eftersökta verk blir tillgängliga.

Av övriga typer publikationer kan nämnas *information* (t.ex. skyltar vid sevärdheter; upplysningstexter till kommersiella fonogram), *programblad* och *broschyrer*.

Floran av trycksaker från museerna är alltså mycket rik. Det kan påpekas att nästan all skriftproduktion *tillkommer utan direkt statligt stöd* och har mycket stor publikappell. Vissa institutioner har en imponerande editering. Å andra sidan är branschen troligen starkt orationellt driven på grund av bristande förlagsvana. Distributionen är också dålig.

Koordinering

Med sina vida kontakter och breda intresseområden fungerar många museer som koordinatorer för FoUD. Den mest institutionaliserade formen är de fall där museet upprättat ett eget forskningsråd. Början gjordes vid Dalarnas museum 1969. En rad forskare inom humaniora, senare också naturvetenskap, med intresse för landskapet drogs samman ett par gånger om året för informationsutbyte. Ett forskningsprogram uppgjordes och fullfördes delvis. Senare tillkom liknande råd vid andra museer, även om syftet och sammansättningen varierade. Som mest fanns ett tiotal dylika råd. Mest ambitiös uppläggning hade rådet i Gävleborgs län med programskriften"Gävleborgs läns forskningsprogram. Järnåldersbygd, Industrialismens samhälle." Den tillkom i nära kontakt med Uppsala universitet. Praktiskt taget alla dylika råd torde nu ha upphört eller ligger för fäfot. I stället ingår flera länsmuseer – eller enskilda tjänstemän – i länsforskningsråd eller i forskningsråd knutet till regional högskola.

Vissa centralmuseer har egna forskningsorgan. Vid Tekniska Museet finns en forskningsnämnd, och Nordiska museet har just upprättat ett internt forskningsråd, där också forskare från Institutet för folklivsforskning ingår. – Även riksantikvarieämbetet har sedan 80-talets mitt ett forskningsråd med representanter från myndigheten och högskolan.

Viktiga "övermuseala" koordinerande organ inom FoUD är SAMDOK och INSAM, som kort skall presenteras. Det finns också andra, som ADOMUS, Arbetsgrupp för dokumentär fotografi vid museerna.

SAMDOK

År 1977 bildades SAMDOK, sammanslutningen för samtidsdokumentation vid kulturhistoriska museer. Avsikten är att systematisera undersökningarna och undvika dubbelarbete. Arbetet, som består av etnologiska undersökningar och föremålsinsamling, bedrivs i 13 pooler med ansvar för olika sektorer: Hempoolen, Byggpoolen, Offentliga poolen, Metallpoolen osv. De flesta museer av någon storlek deltar i en eller flera av dessa; sammanlagt är ca 80 institutioner engagerade. Poolernas möten fungerar som metodikseminarier, dit utomstående experter kan bjudas in. En kontinuerlig kompetensträning pågår alltså. Var pool har nyligen utarbetat ett omfattande och ambitiöst dokumentationsprogram. Handelspoolens t.ex. inleds med en branschöversikt, så följer synpunkter på handeln som arbetsplats och på strukturomvandlingen. Efter en diskussion om riktlinjer för framtida arbete avslutas programmet med en förteckning över genomförda och avslutade dokumentationer för museum efter museum ingående i poolen.

SAMDOK leds av ett råd med representanter från olika museityper. Ett sekretariat med heltidsanställd personal är förlagt till Nordiska museet. Det bedriver kursverksamhet och har utgivit flera handböcker.

T.o.m. juni 1993 hade 36 seminarieuppsatser på B- till D-nivå färdigställts samt 71 rapporter, böcker eller uppsatser publicertas. (Numera skall *alla* projekt redovisas till sekretariatet i åtminstone en kort PM enligt standardmall.)

SAMDOK – som väckt stor internationell uppmärksamhet – har kritiserats för att vara alltför litet forskningsinriktad. För att råda bot för detta är ett forskningsprogram nyligen utarbetat (Björklund 1993). Det trycker på samarbete med högskolan.

INSAM

En liknande konstruktion som den nyssnämnda har INSAM – Informationssystem i samverkan vid svenska museer. Ungefär hundra institutioner deltar. Arbetet leds och samordnas av ett råd, och det finns olika kommittéer samt ett sekretariat, förlagt till Nordiska museet. INSAMs kanske viktigaste insats är att ha fått till stånd SWETERM, enhetliga regler för termbeskrivningar i svenska museidatabaser.

Forskarservice

Forskningsinformation kan betraktas som en typ av service. Det finns också mycket annat som ingår i museernas uppgifter på denna front:

- God tillgänglighet, dvs. effektiva register, maximal fysisk åtkomst.
- Produktion av bibliografier o.l. (en typ av tillgänglighet)

- Personal att fråga.
- Handledning och vägledning.

Det är kulturpolitiskt viktigt att servicen också omfattar de många *amatörforskare* och entusiaster som tar kontakt med institutionerna.

Eftersom adb-tekniken innebär maximal möjighet till sökning via nätverk och databaser är det viktigt att museerna bygger ut denna del. Ambitiösa satsningar görs på många håll. Ovannämnda INSAM utgör en sammanhållande ram.

Forskningsuppdrag till och från museerna

Museerna har av ekonomiska skäl sällan eller aldrig möjlighet att beställa forskning från en högskoleinstitution. Tradition saknas också. Däremot händer det att personal lejs in på viss tid för att genomföra FoUD, mest med hjälp av externa medel. Särskilt gäller detta arkeologiska undersökningar. Någon gång kan det avse research inför en utställning.

Mycket vanligt däremot är, som nyss nämnts, att skribenter –forskare och andra – engageras för att skriva en uppsats eller artikel till katalog eller årsbok. Ersättningen brukar vara blygsam eller saknas. Också av museerna utgivna konferensrapporter, symposieskrifter o.l. fylls av dylika bidrag.

Under det senaste kvartsseklet har museer av och till tagit på sig undersökningar med tillhörande avrapportering för utomstående intressents räkning. För länsmuseernas del är länsstyrelsen och kommunerna stora beställare. Det kan också t.ex. vara en jubilerande firma som initierar och betalar en skrift.

Från beställningsverk skall skiljas ren sponsring av forskning, något som nästan alltid sker på museets initiativ och inte är ovanligt. Sådant förekommer t.ex. när ett företag skall läggas ned.

Forskningsinformation

Ett policydokument under arbete vid INSAM heter "Museerna som informations- och kunskapskälla". Museernas populärvetenskapliga ambitioner och deras position i samhället gör dem mycket väl lämpade som instrument för forskningsinformation eller, som det kanske hellre borde kallas, forskningsförmedling. Detta tar sig olika uttryck.

Först och främst har museerna alltid presenterat sina egna undersökningar för allmänheten i utställning, skrift, programverksamhet, föredrag, radio- och TV-program, bildspel, visningar i terrängen eller på annat sätt. Ett ganska omfattande utvecklingsarbete sker, ej sällan i samarbete med FRN.

Redogörelser för forskningsresultat avsedda för fackmän kan ske i form av rapporter.

Som forskningsinformation till specialister kan även räknas de ganska många bibliografier över (delar av) sitt ansvarsområde som museerna ger ut, t.ex. Sjöhistorisk bibliografi. En annan typ är register över pågående eller utförd forskning. Ett sådant förs inom SAMDOK.
Forskningsresultat från högskolan kan också föras ut. Högskolestadgan trycker sedan 15 år hårt på *forskningsinformation*. Man kan tycka att museerna borde vara lockande sarmarbetspartner för universitetsforskare. Sådana tar också ibland inititaiv till utställningar. Museerna fungerar då som "skyltfönster" för universitetet (jfr. fig. 2). Institutionen kan också aktivt erbjuda sina tjänster.

Figur 2

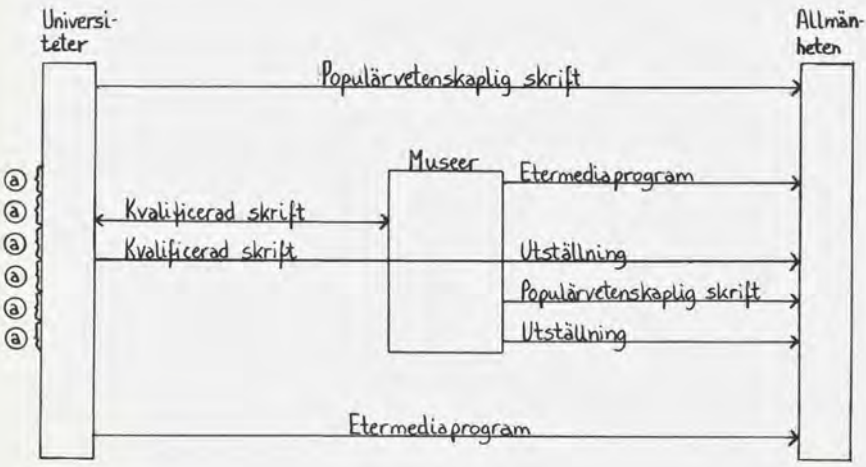

Exempel: Marinarkeologer vänder sig då och då till sjöhistoriska museet med utställningsideer. ◆ En disputerande konstvetare i Umeå bad Bildmuseet att anordna en utställning över hans ämne. Det blev också ett symposium. ◆ Bildmuseet tar ibland initiativ till att ordna utställningar över olika sorters bild som forskare använder, och framför allt informeras forskarna om museets utställningar i god tid, så att de kan ordna seminarier. ◆ I Linköping används museets hörsal ibland för disputationer, och då arrangerar museet en liten utställning kring avhandlingsämnet. ◆ Arkitekturmuseet har ibland utställningar som presenterar en extern forskares undersökningar om t.ex. en arkitekts livsverk.

Särskilt Tekniska Museet har ibland också presenterat nydanande upptäckter och uppfinningar, också internationella, i utställningsform.

På motsvarande sätt kan resultaten från samverkande myndigheters undersökningar raskt presenteras i utställningsform, t.ex. riksantikvarieämbetets arkeologiska utgrävningar eller länsstyrelsens kulturmiljövård.

Populärvetenskap – museiforskningens honnörsord

Museets idé är att materialet skall presenteras, göras tillgängligt för allmänheten. Med ett gott gammalt uttryck är museerna *organ för folklig bildning*. Det sker genom den typ av forskningsinformation som benämns populärvetenskap, som inte är en (av)art av forskning utan ett visst framställningssätt, resultat av en pedagogisk metodik.

Specifikt för museerna är förstås utställningen, som i de flesta fall har populärvetenskaplig form, om den inte är rent estetisk.

En exakt defintion på populärvetenskap är svår att ge, men syftet är att på ett begripligt sätt förklara sammanhang i vetenskapen och dess konsekvenser, enligt en skrift från FRN. Där framhålls även att kunskapsförmedling inte är det enda målet. Upplevelse och önskan om att stimulera till ytterligare kunskapssökning hör dit. Kritisk granskning ingår också. Den bakomliggande ideologin är *en demokratisk bildningssyn*, kalla den gärna idealistisk (Ta och ge, s. 3). Särskilt viktigt för demokratin är att komplicerad teknisk – och även naturvetenskaplig – kunskap gör tillgänglig. Ibland består den vetenskapliga framställningen av en kunskapsöversikt eller rätt och slätt ett kompilat, där befintlig kunskap binds samman till kombinationer som ger aha-upplevelse. Framställningen skall locka till fördjupning. Andra gånger är det originalforskning vars text bearbetats så att den blivit fattbar även för en icke-specialist. Texten skall kunna läsas utan förkunskaper. Målet är att förenkla, inte förvanska, men man måste akta sig att jämställa populärvetenskap med deskription. Ambitionsnivån måste ligga betydligt högre, resonemangen skall hålla för kritisk granskning och vara lika väl underbyggda som inom akademisk forskning. Den vetenskapliga apparaten är nedtonad (som dock inte behöver betyda att fotnoter saknas!). Populärvetenskap ställer sällan frågor och tyngs ej av utförlig bevisföring. Den historiska dimensionen är påtaglig inom humaniora: ursprung och förlopp står i fokus. Detta gör att ordet där ofta blir liktydigt med kulturhistoria. Vidare kännetecknas god populärvetenskap av ledigt och elegant stil.

Just museimännen är såsom generalister väl ägnade att driva populärvetenskap, där specialisternas kunskap sätts in i ett större sammanhang. Jag vill hävda att tre fjärdedelar av den museala skriftproduktionen har denna form. Genom att populärvetenskap ofta ses som ett oäkta barn i Vetenskapens hus, nedvärderas mycket av museernas skriftproduktion automatiskt.

Museologisk forskning och utvecklingsarbete

Det har framgått att sektors-FoU i museernas fall är liktydigt med museologi. Detta term är från auktoritativt håll definierad så:

> Museologin studerar hur det museala objektet konstitureras, vilka värderingar och beslut som styr *den museala processen* [...] och därmed vilken historiebild, kulturuppfattning och natursyn som projiceras i skyddade objekt och miljöer: alltså *människans förhållande till sin fysiska omvärld som historia*. [...] Den museologiska kommunikationens särart är att göra meningar inte läsliga, utan synliga. [...] Med denna förankring i det materiella/visuella skiljer sig museologin från det övriga humanistiska vetenskapssamhället, som har textproduktionen som sitt viktigaste mål, även när 'verkligheten', inte uteslutande texter, är utgångspunkten. (Ågren 1993, s. 63.)

Museologin har tre teoretiska huvudperspektiv: ett historiskt, ett sociologiskt och ett kommunikativt. Konkreta arbetsuppgifter inom den materiella miljöhistorien är urval, klassifikation, dokumentation, vård, konservering och förmedling. Också museisociologi kan räknas hit. Ämnet är utpräglat tvärvetenskapligt.

En forskartjänst i museologi, förlagd till Umeå universitet, inrättades 1987 i Umeå. Den finansierades av HSFR, numera av universitetet. Kring tjänsten är uppbyggd en institution med för närvarande två akademiska tjänster. Forskarutbildning är formellt etablerad i februari 1994; det finns ett par tre studenter. Ansträngningar pågår för att få till stånd en professur.

Museologisk undervisning försiggår också vid Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet. En tyngdpunkt ligger på konservering och byggnadsminnesvård. Forskarutbildning har påbörjats. Också på en del andra håll inom högskoleväsendet förekommer viss utbildning inom museologiska områden, dock ej på forskarnivå. Riksutställningar har bedrivit ett omfattande utvecklingsarbete inom utställningsteknik, transport m.m.

Sammanfattning: Några karaktäristika för museal forskning

Från det beskrivna kan vissa slutsatser dras. Museernas FoUD-verksamhet utmärks generellt av:

- tyngdpunkt på den sinnligt uppfattbara verkligheten, framför allt artefakterna
- kontinuitet och långsiktighet, något som ger möjlighet till beskrivning av processuella förhållanden
- ett tvärvetenskapligt perspektiv
- koordinering av flera intressenters insatser
- möjlighet till service inom informationsförsörjningen
- en populärvetenskaplig attityd

- goda publiceringsmöjligheter och väl fungerande infrastruktur
- källmaterialet bevaras för all framtid.

Universitetsmuseerna

De *naturvetenskapliga* universitetsmuseerna är sju till antalet. Flera av samlingarna är av hög klass, internationellt sett, men de för en tynande tillvaro. Blott ett fåtal tjänster finns. Den senaste utredningen om dem är från 1992 ("De naturvetenskapliga universitetsmuseernas framtida verksamhet och organisation. Utredning från naturhistoriska museers samarbetsorganisation [NAMSA]."). Bilden är med något undantag dyster. Utredningen föreslår en utbyggnad med 14 tjänster för forskning, forsknings-service och arbete med samlingarna under den närmaste treårsperioden. Viss service kan då erbjudas länsmuseer och kommunala museer med naturaliesamlingar. Dessutom krävs en utbyggnad av den publika verksamheten – men de tjänsterna bör inte placeras vid museerna utan vid lämpligt regionalt eller kommunalt museum eller vid universitetets informationsavdelning (detaljförslag finns). Samarbetsavtal utarbetas. Organisatoriskt skisseras ett par olika lösningar: fristående institution med egen styrelse eller gemensam nämnd/styrelse för ett universitets alla museer, som då löskopplas från universitetsinstitutionerna.

Vad gäller de *humanistiska* universitetsmuseerna är antalet ringa (jfr dock avsnitt Uppdraget och dess genomförande). Som egentliga museer kan blott räknas :

– *Lunds universitets historiska museum.* Universitetet är huvudman, men genom regeringsbeslut utgör institutionen sedan några år "museum med regionalt ansvar" för Skåneländen (exkl. Lunds stadskärna och Malmö kommun) avseende arkeologiskt material, kyrkliga föremål samt mynt. Museet erhåller tre grundbelopp från KUR. Som motprestation mottar det arkeologiskt material från regionens andra museer, vilket gör att det i det avseendet fungerar som ett "regionalt SHM". Basutställningarna är åldriga och tjänstgör mest som studiesamlingar för akeologistuderande, ett "forskningsarkiv". Tillfälliga utställningar arrangeras ej. Den fåtaliga vetenskapliga personalen har i princip inte möjlighet till forskning i många år framöver; inordningen av det mottagna materialet i en databas tar all tid.

– *Skissernas museum,* Lund Utgör en enhet direkt under universitetsledningen. Institutionen kan i det stora hela betraktas som ett "vanligt" museum. Schemalagd undervisning på grundnivå sker. År 1993 hölls den första forskarkursen. Den vetenskapliga personalen är fåtalig. Åtskilliga tillfälliga utställningar arrangeras, med tillhörande katalogproduktion. En av rektorsämbetet företagen utredning från 1992 föreslår att museet blir en fristående instution under kulturdepartementets ansvarsområde.

– *Bildmuseet,* Umeå. Lyder direkt under universitetsledningen. Fåtalig personal men kan delvis repliera på länsmuseet, som ligger i samma byggnadskomplex. Vid tillkomsten 1981 innehöll målbeskrivningen en passus om att museet på sikt skulle forska på bildmediet och på forskningsinformationens område. År 1986 beslöt styrelsen att byta verksamhetsområde. Man insåg att museet inom överskådlig tid inte skulle få personal nog att avdela för forskning. Därför renodlades uppgiften till visningar av bilder i vid mening samt utvecklingsarbete på det publika området. Arbetet har varit framgångsrikt. Diskussioner pågår för att göra Bildmuseet till ett s.k. samverkansmuseum, dvs. ett regionalt eller lokalt verksamt museum som enligt särskilt avtal samverkar med ett centralt museum för att göra dettas samlingar tillgängligt för fler människor.

Ett *medicinhistoriskt museum* öppnas snart i Uppsala.

En intern utredning om Lunds universitets samtliga museer och samlingar har t.v. lagts på is.

Alternativa lösningar för universitetsmuseernas del diskuteras i slutavsnittet.

Nuläge

Den formella forskningsstrukturen

Formellt styrande för museernas forskning är stadgarnas målbeskrivning. Samtliga ansvarsmuseer skall "vårda, förteckna, vetenskapligt berarbeta samt genom nyförvärv berika" de anförtrodda samlingarna. Dessutom skall folken museum "driva och stödja forskning" (gällande stadgar från 1987) och Nordiska museet (1990) "initiera, driva och stödja forskning". Vid sistnämnda museum finns dessutom Institutet för folklivsforskning. – För de två andra ansvarsmuseerna (båda från1988) finns inte motsvarande tillägg om forskning.

Skrivningen för övriga centralmuseer är "vårda, förteckna och vetenskapligt bearbeta", stundom enbart "förteckna och vetenskapligt bearbeta". Undantag är Tekniska Museet ("bedriva och främja vetenskaplig forskning och dokumentation") och statens försvarshistoriska museum ("främja studiet av och bedriva forskning").

Det är ovisst om det ligger olika intentioner bakom eller om de olika avfattningarna är godtyckliga. För min del tolkar jag, med viss tvekan, saken som att *forskning* – eller åtminstone "bearbetning", hur detta nu skall tolkas (jfr nedan) – *skall bedrivas vid samtliga centralmuseer.*

Vad länsmuseerna beträffar, har praktiskt taget alla anammat normalstadgans "bedriva och främja kulturminnesvård och övrig museal verksamhet" (med några små varianter). Här är det osäkert om huvudmännen tar för givet

att 'forskning' ingår i 'museal verksamhet' eller ej. Uppenbart är så inte fallet vid Värmlands museum, som har tillägget "liksom forskning inom museets område". Stadgarna för Göteborgs resp. Malmö museer saknas i mitt material men torde knappast explicit innehålla ordet 'forskning', eftersom detta inte brukar anses vara en kommunal angelägenhet. (Ett undantag härvidlag är t.ex. Ystads museer, där det åligger museichefen, i princip den ende fackmannen, "att inom området bedriva forskning av intresse och betydelse för kommunen".)

Av universitetsmuseernas stadgar innehåller Skissernas museum målet "vara en resurs för forskning och utredningsarbete inom museets område". Verksmuseernas innehåller intet om forskning, däremot nämns "bearbeta" och "dokumentera" på ett par håll. I gruppen "Övriga" innehåller, av de stadgar jag haft tillfälle att se, dels bestämmelserna för Skansens kulturhistoriska avdelning (där skall bedrivas "erforderlig forskning"), dels Arbetets museum ("initiera, driva och stödja forskning") något av intresse.

Forskningens betydelse för den enskilda institutionen framgår av den infrastruktur som byggts upp. Nedanstående översikt (tabell 1) ger en viss överblick över detta. Det måste dock påpekas att detaljuppgifter varit svåra att utläsa ur insänt material eller ur intervjumaterialet. Tabellen ger därför minimisiffror. Den upptar även sådana forskningsprogram etc. som blott angivits som informella.

Forskning framstår tydligen inte som en hjärtesak för flertalet museer.

Tabell 1. Forskningens "infrastruktur"

Museityp	Antal museer						
	"Forskn." nämnt i befattn.-beskrivn.	Forskn. progr. finns	Titel "forskare" finns	Forskn.-avd./ nämnd finns	Forskn. råd finns Int.	Ext.	Dokum.-program finns
Ansvarsmuseer	3	1	3	2	2	1	
Övr. centralmuseer	3	2		2			2
Länsmuseer	5	4	3	3	1 *	5	9
Göteborg, Malmö Universitetsmuseer Verksmuseer	2	1					
Övriga	2		1	1			

*"Vetenskapligt råd" vid Kalmar läns museum i samband med marinarkeologiska undersökningar av regalskeppet Kronan.

Hur är då museistyrelsernas inställning till forskningsverksamhet? I allmänhet positiv, framgår av mina intervjuer. Allra mest positiv tycks den vara där styrelsen själv innehåller stor andel forskare, som vid Musikmuseet. Ett länsmuseum i en universitetsstad framhåller att styrelsen där är tveksam:

"universitet finns ju i staden". Generellt får man anta att styrelsen vid små museer med deras svaga budget tvekar att sända tjänstemän till symposier eller på längre fältarbeten.

Personalens forskningskvalifikationer

Det är väl känt att museimännens genomsnittliga utbildningsnivå ligger väsentligt lägre i Sverige än i övriga nordiska länder (jfr Rosander & Rosander 1989), något som generellt bör innebära också lägre forskningskompetens, även om examen och produktionens kvalitet inte nödvändigtvis hänger samman. I Danmark och Norge fordras i princip 6 års utbildning för intendentstjänster, dvs. lägre forskarexamen, medan i Sverige en fil.kand. (3 år) är nog. Mycket få, om ens några museitjänster kräver formellt en högre utbildning. I t.ex. statsbidragskungörelsen rörande länsmueerna (1977) är kravet på lägst fil. lic. för landsantikvarien borttaget. – Inte heller medför doktorgrad (eller däremot svarande kvalifikationer, enligt sakkunnigbedömning) högre lön, som i Norge.

En förbättring av kompetensnivån torde vara på väg sedan licentiatexamen vid 80-talets mitt återinförts vid de flesta universitetsinstitutioner som undervisar i museiämnena. Examen kräver två års påbyggnad på fil.kand. Propåer just från museihåll har bidragit till införandet. – Museimännens intresseorganisation har 1993 framfört krav på att doktorsexamen skall krävas för vissa chefs- och specialtjänster, medan fackförbundet propagerar för en ny magisterexamen.

En viss kompetenshöjning – om den än ej avspeglas i akademisk grad – kan ske genom fortbildning, i vårt fall främst ajourföring av den metodiska och teoretiska utvecklingen inom specialområdet eller kurser inom det museala fältet. Det förstnämnda kan ses som ett slags forskningsinformation från högskolan. Enstaka ansatser har gjorts vid några institutioner. *Här finns uppenbart ett fält som behöver upparbetas.* Vad beträffar museologi har institutionen i Umeå regelbundet kurser avsedda för yrkesarbetande museimän.

Andra kompetenshöjande åtgärder är studieresor, deltagande i seminarier, symposier och konferenser samt tid för inläsning av relevant litteratur.

En ytterligare väg att höja forskarkompetensen är projektverksamhet under ledning av en erfaren forskare – intern eller extern – som kan fungera som handledare och instruktör för ovana deltagare.

Utbildningsfrågor diskuteras ej ytterligare här. Det är emellertid på sin plats att påpeka de akademiska meriternas ganska ringa värde då man söker tjänst. *Ofta föredras yrkeserfarenhet framför teoretiska meriter,* något som inte gynnar musevärldens forskningsnivå. Vidare kan man på goda grunder anta att forskarbegåvningarna generellt föredrar en akademisk karriär framför museibanan. *På museerna hamnar framför allt praktikerna.*

I samband med Museiutredningen har gjorts två undersökningar av museimännens utbildningsnivå. Det finns också ett något äldre material. Talen redovisas i tabell 2. Den ena av 1993 års undersökningar är min egen och kan fingranskas (tabell 3).

Siffrorna är anmärkningsvärt höga, särskilt om man också tar hänsyn till de säkert många tiotal som mer eller mindre aktivt driver forskarutbildning. Talet om museitjäntstemännens låga genomsnittliga utbildning börjar alltså bli föråldrat. Saken är så remarkabel att den bör påverka förhållandet mellan museal och akademisk forskning, något som diskuteras i avslutningskapitlet.

Jag har också gjort andra försök att mäta forskarkompetensen.

Den framgår av tabell 4.

Tabell 2. Museitjänstemännens akademiska utbildning

Undersökning	År	Antal	Kand.	Lic. (motsv.)	Dr.grad/ examen	Anmärkning
Cullberg	1988	816	680	45*	91*	Riktar sig till *alla* med akad. utbildning
Museiutredningen	1993**			48	116	Uppgifter från institutionerna
			Högskolenivå	Forskarnivå		
Museiutredningen***	1993		247	88		Riktar sig till *alla* anställda

*Därav inom humanioras 30 resp. 57

**Blott inom humaniora + de nat.vet. museerna i Göteborg och Malmö.

***Svar på frågan "Vid vilken nivå avslutade Du Dina formella studier?", vilket innebär att oavslutade forskarstudier placerar en person i högsta gruppen.

Tabell 3. Museimän med formell forskarkompetens, uppdelade på museityp

Museityp	Lägre forskarexamen		Dr.grad/examen			Kompetensförklarad till professur
	Svensk	Utländsk	Svensk	Utländsk	*Därav* docentkompetens	
Ansvarsmuseer	7	1	33*	2	22	2
Övr. centralmuseer	10	1	27	3	4	5
Länsmuseer	17	1	19		3	3
Göteborg, Malmö	4	1	14	1	0	2
Universitetsmuseer	2		3*			
Verksmuseer			1			
Övriga	44	4	109	7	31	15

Anm. Antalet docenter är troligen högre än här angivet.

*Varav 1 fil.dr *h.c.*

Tabell 4. Deltagande i viss kvalificerad forskarverksamhet

Museityp	Varit			Anslag från forskningsfond/ forskningsråd		
	sakkunnig vid professorstills.		opponent vid disputat.			
	Svensk	Utländsk		Svensk	Norden	Utom Norden
Ansvarsmuseer		1	9	56	6	10
Övr. centralmuseer			2	14	7	5
Länsmuseer			1	36	8	5
Göteborg, Malmö Universitetsmuseer		2	1	6	2	1
Verksmuseer				3	1	
Övriga			4	4		1

Anm. Siffrorna gäller tiden 1990–sept. 1993.

"Föreläsning" avser minst 30 minuter. Sifforna över antalet föreläsningar och forskningsanslag är sannolikt osäkra men ger i alla händelser en uppfattning om volymen.

Antagligen döljer sig anslag från en del interna eller regionala fonder i materialet, fonder där det varit ganska enkelt att få anslag. En säkrare grund för att bedöma den vetenskapliga kvaliteten i ansökningarna ger anslagen från de stora forskningsfonderna för humanister, HSFR och RJ, som tidigare preseneterats.

Tid för forskning

Hur stor del av arbetstiden ägnas då forskning? Det föreligger en enkätbaserad undersökning för länsmuseernas del, gällande 1991. I 'forskning' ingår också 'dokumentation' (muntl. uppg. från utredaren). Siffrorna är låga. Högsta tal anger Kulturen (3 årsverk) och Bohusläns museum (2). Tre museer uppger 0 årsverk. Snittet ligger på 0,78. (Cullberg 1992.) *Forskningen blir uppenbart alltför ofta en salderingspost* som ägnas den tid som "blir över". – Kulturmiljövården tar samtidigt 7,0 årsverk i genomsnitt.

En annan undersökning (Nordiska museet våren 1993) visar att 7 pågående FoUD-arbeten av 60 bedrevs enbart på tjänstetid, 16 på tjänstetid och egen tid, 12 på enbart egen tid, 15 på enbart externfinansierad tid, 7 på dito plus egen tid samt 3 på tjänstetid och externfinanserad tid.

En tredje undersökning gäller också Nordiska museet (inkl. de tjänster på Institutet för folklivsforskning som står på museets stat men exkl. styresmannen och hans ställföreträdare). Den 1 okt. 1993 hade museet 253 fast anställda och 78 projekt- och extra anställda. 17 av dessa faller under verksamhetskod 232 "Forskning, beslutade projekt", dock endast någon enstaka på heltid. Omräknat i årsverk blir siffran 8,4. Dessutom finns 13 personer

(i några fall de samma som forskar) under kod 231 "Bearbetningar", motsvarande 3,8 årsverk.

FoUD-projekt. Några glimtar

För att konkretisera den torra statistiken skall här presenteras titeln på ett antal projekt av olika art och storlek. Exemplen är valda så att bredden framkommer och även för att illustrera att museerna sysslar med mycket annat än föremålsforskning. Projekten har till någon del pågått under de fyra senaste åren.

Forskningsprojekt

- Stadens omland – landskap och bebyggelseförändringar under 1700-talet och 1800-talet, avhängiga tillkomsten av Karlskrona och Karlshamn (Blekinge läns museum; inför ny basutställning).
- Samerätt – sedvanerätt och den lokala rättsuppfattningen (Jämtlands läns museum; HSFR-projekt).
- Medeltiden i Norra Skåne (Lunds universitets historiska museum).
- Arbetsplats Sverige (Arbetets museum m.fl.; minnesinsamling och bearbetning)
- Kulturmöten i vården (Invandrarmuseet).
- Konstföremål av gjutjärn (nationalmuseum).
- Fransk symbolism (dito).
- Shang bronzes in the Collection of the Museum of Far Eastern Antiquities (östasiatiska museet m fl.).
- Ätten Brahes kulturinsatser (Skokloster).
- Attribuering av utländska troféer (armémuseum).
- Num – en bergsby i Nepal (folkens museum).
- Från mönsterplan till kommunöversikt (arkitekturmuseum).
- Skeppsteknisk dokumentation och forskning kring regalskeppet Vasas rigg och konstruktion. (Vasamuseet).
- Media policy and music activity (musikmuseet).
- Steelpans (musikmuseet).
- Vi och dom, en idéhistorisk studie av synen på etnografiska föremål, samlingar, museer och utomeuropeiska kulturer (folkens museum; HSFR-projekt).
- Svenska antiker i marmor (nationalmuseum; HSFR-projekt).
- Bilen som ting och bilismen som livsform (Nordiska museet).
- Folkvandringstida reliefspännen (statens historiska museum).
- Fartygsmodeller som kunskapskälla (sjöhistoriska museet).

Utvecklingsprojekt

- Pedagogiskt utvecklingsabete om islam (Medelhavsmuseet).
- Konserveringsmetoder för textil (statens historiska museum).
- Bevarandearkeologi (dito).
- Handbok om museibutikler och försäljning (Länsmuseernas publik- och profilprojekt).
- "Historieland" [friuftsmueet som arena för rollspel] (Jämtlands läns museum).
- Vad ger museibesöket barnen? (Kulturen i Lund m.fl.)
- Utveckling av värmebord för att flytta över färgskikt till ny duk (nationalmuseum).
- "DÅDOK" [uppbyggande av databas över allt material om Gustav II Adolfs tid (Vasamuseet).
- Uppbyggnad och utveckling av byggnadstekniskt register (arkitekturmuseum).

Dokumentationsprojekt

- Verkstadsindustrin i Blekinge (Blekinge läns museum).
- Skeppsbyggeri på Orust under 1800-talets senare del (Bohusläns museum).
- Edvinssons damastväveri [skall avvecklas] (Skaraborgs läns museum).
- Inventering av gravvårdar på Munktorp kyrkogård (Västmanlands läns museum).
- Ett jordbrukarår på Blomhöjden (Västerbottens läns museum; film).
- EKODOK (ca 25 fotografer vid ca 25 museer dokumenterade 1990–1991 människans förhållande till naturen och de ekologiska förändringarna – 1 milj. bilder).
- Ambulerande danslärare i Sverige under 1900-talet (Dansmuseet).
- Bilddatabank över svensk medeltidskonst (statens historiska museum).

Sifferuppgifter

Det finns också ett par översikter över projektens antal inom vissa fält:

SAMDOK. Registret över SAMDOKs etnologiska/kulturhistoriska undersökningar fr.o.m. 1977 upptar ca 900 objekt. Av dessa gäller ett 90-tal arbetslivsdokumentationer av högst olika slag.

De statliga museerna. En av Ansvarsmuseernas nämnd för gemensamma forskningsfrågor genomförd enkät 1992 till *de statliga museerna* redovisar 229 projekt, fördelade på 16 museer. Ett stort antal sker i samarbete med andra museer, med universitet, akademier osv., totalt 143 samarbetspartners. Arbetet var kalkylerat till 599 årsverk; de enskilda projekten varierade från

några veckor till 100 år i beräknad längd. – Här som i många andra sammanhang torde det ej ha gjorts en klar skillnad mellan dokumentation och forskning.

De kulturhistoriska museerna. En inventering av pågående forskning (och dokumentation) vid *Nordiska museet* våren 1993 visar följande. 39 tjänstemän (och 4 pensionärer) är aktiva forskare. 36 personer står för de 60 projekt som är under arbete. 36 skall bli böcker, varav 5 doktorsavhandlingar. 30 av projekten är etnologiska, 2 folkloristiska, 10 konstvetenskapliga. 3 behandlar konserveringsfrågor, 4 annan museologi. Återstoden kan rubriceras som kulturhistoria eller annat. Forskningsmaterialet är huvudsakligen föremål i 18 projekt, byggnader i 2, industri- och teknikhistoria i 1, uppteckningar i 22 och arkivalier i 12. Samtiden behandlas i 20 projekt, samtid såväl som nutid i 7.

En enkät vid samma tidpunkt till *landets museer med kulturhistorisk inriktning* (varibland åtskilliga centralmuseer) redovisar 189 projekt, varav 50 med inriktning på nutiden och 11 på vård och konservering.

De redovisade siffrorna pekar på en omfattande FoUD-verksamhet. Dock – ovan har redovisats att mycket sker på egen tid eller på externa medel.

Ett exempel på vad ett utställningsprojekt för med sig av forskning och annat ges av livrustkammaren. Utställningen Riddarlek och tornerspel kom att innebära:

- en utförlig katalogisering och bearbetning av museets eget material, 200 föremål
- en genomgång i bibliotek och arkiv som gav ny information om de svenska riddarlekarna och tornerföremålen
- produktion av en stor katalog med vetenskapliga artiklar av 7 svenska och 20 utländska forskare från sju länder; den torde bli ett standardverk
- arrangerandet av ett internationellt symposium, vars föredrag publicerats i två nummer av tidskriften Livrustkammaren.

Interna publiceringsmöjligheter

Få grupper i forskarsamhället har så goda möjligheter att få sina alster tryckta som museimännen. Nästan varje museum har egen årsbok (för länsmuseernas del ev. formellt utgiven av hembygdsförbundet), kanske populär skriftserie, actaserie eller vetenskaplig bulletin – förutom alla utställningsprogram och övriga trycksaker som utkommer. Härtill skall läggas utställningarna, där undersökningar och forskningsresultat också kan offentliggöras.

En något äldre bibliografi från över kontinuerligt utkommande, ej avslutade museiårsskrifter, utgivna av museer och hembygdssammanslutningar med museum som bas, upptar *för hela landets del* 48 årsböcker, 4 ämnesinriktade

nyhetsbulletiner, 4 medlemsblad för ett hembygdsförbunds medlemmar samt 1 museologisk tidskrift. Därtill kommer 13 vetenskapliga periodica. (Hennig 1982.) Det totala antalet torde ha ökat med minst ett halvdussin sedan dess.

År 1991 undersöktes de 24 *länsmuseernas* skriftutgivning. Blott fyra saknade årsbok. Hälften utgav "tidskrift" (vanligen medlemsblad). Man producerade vidare 49 kataloger och 34 monografier. En motsvarande, fem år äldre inventering redovisade även 58 st. "övrig utgivning" (rubriken saknas i den yngre undersökningen). (Rentzhog 1988; Cullberg 1992.)

Förevarande studie hade för avsikt att undersöka institutionernas och tjänstemännens skriftproduktion 1991 (ev. bå 1990/91). Uppgiften har stött på betydande svårigheter, eftersom långt ifrån alla årsberättelser delger ens institutionens viktigare editering. Nedanstående statistik (tabell 5) är därför ofullständig genom att blott ge minimital. Den säger inte heller något om typen av skrift.

Tabell 5. Museernas trycksaksedítering 1991

	11 st centralmuseer	12 st länsmuseer
Historia	6	
Arkeologi	11	2
Konst, Arkitektur	13	8
Etnologi	7	7
Kulturhistoria	9	30
Etnografi	5	
Kulturminnesvård	5	4
Konservering	2	4
Övrigt	3	7

Korpusverk

Flera "lärda verk" och motsvarande institutioner har som viktig eller huvuduppgift att utge omfattande bokverk, avsedda att bli standardverk under mycket lång tid. Inte minst gäller detta de dialekt-, namn- och folkminnesarkiv som ingår i den omorganiserade myndighet som nu heter Språk- och folkminnesinstitutet (jfr SOU 1992:142). Ett annat dylikt projekt är verket Sveriges kyrkor. Arbetet binder stora resurser under mycket lång tid, stundom ett sekel.

Även några museer har korpusliknande arbeten på gång. Blott få synes dock att vara heltidssyssla för en tjänsteman. De drivs oftast ryckvis och är delvis beroende av att finansieringen ordnas efter hand. Följande uppgifter kan – i större eller mindre grad – räknas som korpusarbeten. Tidshorisonten varierar från några år till flera decennier. Listan gör ej anspråk på att vara fullständig.

- Ölands järnåldersgravfält. HSFR-finansierat. Färdigt 1996. (Statens historiska museum.)
- Gotlands vikingatid. HSFR-finansierat. Färdigt omkr. år 2000. (Dito.)
- Birkastudier (äldre undersökningar). Några volymer återstår. (Dito.) Anm.: Pågående grävningar sker i riksantikvarieämbetets regi.
- Helgögrävningarna. 2 á 3 volymer återstår. (Dito.)
- Alvastraundersökningarna. (Dito.)
- Corpus Nummorum Sæcolorum IX–XI qui in Suecia reputi sunt. Mycket långsiktigt. (Myntkabinettet.)
- Sveriges mynthistoria. Landskapsinventering. Fondfinasierat. Färdigt omkr. år 2000. (Dito.)
- Sveriges agrarhistoria. 5 band. Fondfinansierat. Färdigt omkring år 2000. (Nordiska museet.)
- Vetenskapliga kataloger över olika delar av samlingarna i Avdelning för äldre måleri och skulptur. (Nationalmuseum).
- Mästarteckningar i svensk offentlig ägo. (Dito.)

Ett par framväxande arkivsamlingar har också korpuskaraktär:

- Dokumentationsarkiv över svensk konst (nationalmuseum).
- Register över svenska provinsmöbler (Nordiska museet).
- Register över svensk 1900-talsbebyggelse (arkitekturmuseum).

Även de kontinuerligt pågående SAMDOK-undersökningarna med tillhörande publicering i många fall kan på sätt och vis karakteriseras som ett korpusverk över svensk samtidskultur.

Samarbete

Museerna har vida kontakter i samhället och därför betydligt fler och mer varierade presumtiva samarbetspartners än högskolan vad gäller FoUD. De kan även dra fördelar av smidig organisation, god förankring i samhället, traditionell öppenhet samt ofta tvärfacklig inriktning. Samarbete förekommer också i rik grad.

Högskolan

Viktigast i sammanhanget är förstås högskolans institutioner. Forskningspropositionen trycker allmänt på ett sådant samarbete för sektorsorganen. Ofta finns täta personella kontakter genom att fackämnena är små; alla känner alla.

Förr fanns symbios genom att flera museer hade institutionsprofessorn som chef. Av detta finns kvar blott ett exempel: Nordiska museets donations-

professur i etnologi (1918), numera delad mellan museet och Stockholms universitet (vi bortser här från Naturhistoriska riksmuseets många professurer med viss undervisningsskyldighet).

Ett par exempel på nya konstruktioner med på liknande sätt delade tjänster finns också.

Exempel: Åren 1989–93 var nationalmuseums förre överintendent knuten till museet för att stimulera kontakten med högskolan. Han genomförde en rad seminarier och föreläsningsserier. ◆ Arbetets museum adjungerar sin forskningsledare till Ekonomisk-historiska institutionen i Uppsala på 20% men står för hela lönen.

Dylika delade tjänster fungerar, oavsett nivå, som kanaler för aktuellt kunskapsläge in i museerna *och bör utnyttjas i betydligt högre grad;* HSFR framhåller allmänt att det humanistiska forskarsamhället är senfärdigt med att utnyttja möjligheten till adjungerade professurer. Från 1 juni 1993 inrättar och tillsätter högskolan själv sina professurer och har möjlighet att pröva olika konstruktioner. Företag och organisationer kan ställa personal till högskolans förfogande på deltid, såvida personen i fråga blir kompetensförklarad av sakkunniga på vanligt sätt.

Det konkreta samarbetet med högskolan är av olika art. Studenter får småjobb på museerna. Seminarier hålls ej sällan på museet eller med en museiman som ledare. Schemalagd undervisning för studenter på grundnivå förekommer på sina håll. Ofta anlitas museimän som timlärare, ibland som handledare. Mycket vanligt är "inofficiell handledning" i samband med att studenter brukar museets material.

Å andra sidan är intresset för museimaterialet ofta lågt från studenternas (och lärarnas) sida. "Initiativet måste hela tiden komma från museet", påpekar Nationalmuseum; "lärarnas forskningsinriktning kan vara snäv och sammanfaller inte med museets intressen", säger Smålands museum.

Mitt intryck är att samarbetet fungerar betydligt bättre i högskoleorterna än i universitetsorterna, kanske därför att högskolorna har en smidig organisation och pionjäranda. Högskolans relativt få forskare söker väl också det kollegiala stöd som står att få på nära håll. *Mycket finns att utveckla i samarbetet mellan museerna och högskolan.*

Andra intressenter i FoUD

Många andra samarbespartners finns också. Kanske gäller detta särskilt länsmuseerna. För deras del är länsantikvarien och kommunerna viktiga. Ofta beställer dessa undersökningar av museet. Också företag kan beställa forskning, som nämnts ovan. Ytterligare FoUD-intressenter kan vara hembygdsföreningarna, folkrörelsearkiven, traditionsarkiven o.l.

Slutligen bör amatörforskarna, som kanske hellre borde kallas oskolade forskare, nämnas. De utför inte sällan omfattande dokumentära arbeten åt museerna (inom arkeologi och marinarkeologi, vidare uppteckningar, naturvetenskapliga observationer m.m.). Intresserade människor ur allmänheten, slutligen, fungerar som informanter vid frågelistundersökningar.

Med dylika kontakter utnyttjas "samhällets totala resurser i gemensam kunskapsuppbyggnad", vilket förstärker "de personella och institutionella nätverken" (SOU 1992:142, s. 65).

Internationellt engagemang

Betydelsen av internationell kontakter inom FoUD kan knappast överskattas. Kontakter sker på många sätt. Många specialmuseer har ett internationellt material eller ett material som stammar från visst kulturområde och söker sig då självklart utomlands för kontakter. Omvänt kommer det en lång rad utländska förfrågningar som tar mycken tid att handlägga. Myntkabintettet konstarerar sålunda att 30% av alla ärenden, dvs. ca 125 brev/år, kommer från utlandet och 50% går dit. Genomsnittligt åtgår dubbelt så lång tid för handläggning av utlandsärenden som motsvarande inhemska.

Av ålder sker ett omfattande idéutbyte med de nordiska grannländerna. Också länsmuseerna deltar; vid en enkät 1986 angav alla utom ett att de hade nordiska kontakter, medan fyra förnekade utomnordiska. Ämnesmässigt gäller kontakterna särskilt arkeologi och etnologi/kulturhistoria, där materialet till stora delar är gemensamt. Också kontakterna med Österuropa., särskilt Balticum, intar numera stor plats, särskilt för arkeologins del. Ännu ett område som fått ökad betydelse är Afrika, där det sedan några år sker kunskapsutbyte särskilt vad gäller utvecklingsarbete – impulserna går då inte *bara* från norr till söder! Bl.a. hölls en workshop i Zimbabwe 1991 för naturvetare, museitekniker, fotografer och scenografer. I Nicaragua deltar statens historiska museum i ett av SIDA bekostat utvecklingsprojekt gällande museiuppbyggnad. Musikmuseet har livliga afrikanska kontakter, bl.a. gällande dokumentation av inhemsk musik på ljudkassetter och dessas spridning. Våren 1993 hade 10 svenska museer afrikanska samarbetspartners.

Det kommer också många utländska forskare på besök, om de kulturhistoriska museerna undantas; deras material har ej så ofta internationell forskarappell.

Museer med internationell kontaktyta utger en del skrifter på utländska språk. Det finns fyra sådana bulletiner och ett par skriftserier. En vanlig form för samarbete är givetvis symposier, workshops och konferenserer samt föredrag/föreläsningar i samband med en vandringsutställning eller fristående. Särskilt vanligt är det att symposier hålls i samband med att kurirer anländer med konstverk till en stor internationell utställning.

Tabell 6. Svenska museimäns utländska föreläsningar/föredrag fr.o.m. 1990

Musietyp	Föreläsningar	
	Norden	Utom Norden
Ansvarsmuseer	99	133
Övriga centralmuseer	87	122
Länsmuseer	25	41
Göteborg, Malmö	20	11
Universitetsmuseer	5	3
Verksmuseer	17	2
Övriga museer	32	16

Anm. Talen gäller framträdanden om minst 30 min.

I min enkät har jag efterfrågat antalet föreläsningar, se tabell 6.

Siffrorna för bedömas som minimital.

Ytterligare en form av internationellt engangemang bör nämnas. I den internationella museiorganisationen, ICOM, torde få länder har ett så relativt sett stort antal personliga medlemmar som Sverige. ICOM arbetar med ett stort antal kommitteer/grupper för olika museityper. Många svenska museitjänstemän har eller har haft position som ordförande eller sekreterare i dessa. I december 1993 besatt vårt land följande poster:

- v. ordf. i Executiv Council
- ledamot i Advisory Committee
- ordf. i gruppen för etnografiska museer
- ordf. i militärhistoriska gruppen (en Affilated International Organization)
- v. ordf. i gruppen för Fine Arts
- styrelseledamot i gruppen för regionalmuseer.

Museala forskningsområden där Sverige är ledande

Hur står sig svenskt museiväsen i internationellt ljus? Finns det fält där landet tillhör de absolut främsta inom FoUD? Ja, avgjort. Vid mina intervjuer har jag dragit upp frågan. Svaren redovisas nedan. Självklart kan förhållandena vara sedda genom rosenfärgade, alltför etnocentriska glasögon, men uppgifterna har ändå visst intresse.

Ibland hänger den höga kompetensen samman med att museerna har enastående samlingar att förvalta, samlingar som är efterfrågade internationellt. Andra gånger är det kollektiva initiativ eller enskilda tjänstemäns verksamhet som fört fram till tätposition.

Följande områden har dragits fram:

- Textilforskning och -konservering – en svensk specialitet sedan lång tid (RIK, Livrustkammaren m.fl.).
- Forskning och utvecklingsarbete i sammanhang med luftförorening (RIK).
- Osteologisk forskning (dito).
- Pigment- och bindemedelanalys; metod att med hjälp av enzymer hindra mögelangrepp på målningar (Skokloster).
- Konservering av sjödränkt trä (Vasamuseet).
- Centralasiatisk och sydamerikansk etnografi – grundas på tidiga och stora samlingar (folkens museum – etnografiska; Göteborgs etnografiska museum).
- Ornamental utveckling i äldre kinesisk konst (östasiatiska museet).
- konservering av bronser (dito).
- Mediapolitisk forskning rörande musikaliska aktiviteter (musikmuseet).
- Vexiologi, dvs. troféforskning – embematiskt och textilt (armémuseum).
- Kulturminnesvård – med betoning på miljöerna, ej på monumenten; härunder inte minst industriminnesvård.
- Museipedagogik sett som helhet – med tyngdpunkt på konstpedagogik (statens konstmuseer), barnverksamhet samt arkitekturpedagogik (arkitekturmuseum).
- Arkeologisk inventering och grävningsvolym ("gräver allt").
- Digitalisering av samlingarna; samordnade databaser (landets museer sett som helhet) (bl.a. INSAM-projektet).
- Etnologisk samtidsdokumentation (SAMDOK).
- Minnesinsamling (Nordiska museet m.fl.).
- Marinarkeologi (statens sjöhistoriska museer).

Utvärderingar

Det är viktigt att forskning – liksom dokumentations- och utvecklingsarbete – utvärderas, annars kan den deklinera. Särskilt gäller detta FoUD av den typ som de svenska museerna representerar, där evaluering inte normalt sker vid tjänstetillsättningar såsom vid universiteten (och f.ö. vid de norska museerna).

Trots detta är det med ett undantag veterligt blott inom SAMDOK som dylika vetenskapliga utvärderingar skett. Undantaget är RIKs omfattande luftföroreningprogram. De sakkunniga var "very impressed by the high quality of the work being done by the RIK" (Bacher *et al.* 1992, s. 140.)

Vad SAMDOK beträffar, utvärderades Hempoolens dokumentations- och insamlingsarbete 1985 av en av poolmedlemmarna. Diskussionen gällde mest metodiken. Rapporterna befanns vara "till större delen deskriptiva" (Hidemark 1985, s 47). En andra utvärdering av samma pools arbete under senare år, också den företagen internt, konkluderar med att man nu arbetar mera medvetet, utifrån i förväg uppställda problem. Från att vara en dokumentation av den materiella kulturen har undersökningarna utvecklats; de söker nu "komma under huden" på de familjer man besöker (Kjerström-Sjölin 1994). De många arbetslivsundersökningarna har undergått en intern utvärdering (Fägerborg 1992), som mynnar ut i att beskrivningar av själva arbetsprocesserna är en tyngdpunkt, men att "flera rapporter karakteriseras av en försiktighet, författarna har inte tagit steget från ett återgivande av materialet till att försöka analysera det eller göra grundliga beskrivningar". Orsaken tillskrivs ovana och tidsbrist. Motivering och målsättning måste framgå tydligt i undersökningarna – där brister det. Det fotografiska materialet får högt betyg.

År 1984 genomför en utomstående forskare, själv museiman, en utvärdering av SAMDOKs metod och verksamhet. Den då ringa skriftproduktionen tas emellertid ej upp. (Velure 1987.)

Vid den s.k. Museiveckan 1990 var två historiedocenter inbjudna för att göra en utvärdering av SAMDOK-materialet (Isacson 1990; Sjöberg 1990). Den forskare som tog för sig hemundersökningarna såg på detta som källmaterial och sammanfattar:

> Vad beträffar insamling och dokumentation, av rekvisita runt familjerna blev jag imponerad [...] Ändå är jag inte nöjd. Människorna är borta mitt i all rekvisita. Jag vet nästan lika lite om deras tankar, värderingar, förhoppningar om framtiden, barnen eller åldrandet som om de människor som levde för hundra år sedan.

Den andre evaluatorn, såväl museiman som universitetsforskare, hade som underlag rapporter från fyra näringslivspooler. Han förklarade sig positiv till SAMDOKs intentioner, och över lag håller undersökningarna "en god kvalitet. Rapporterna är ofta välskrivna och kan läsas med stor behållning." Man är ensam om "en långsiktig plan med människan i centrum". Materialet "kommer att ha ett värde för arbetslivshistorikerna i framtiden". Men – rapporterna ger en alldeles för idylliserande bild av samtida arbetsliv och stämmer dåligt med de upplysningar som kommer fram på andra håll om konflikter, mobbing osv.

I sammanhang med denna forskningsstudie har utredningen låtit en utomstående forskare genomföra en omfattande evaluering av en rad museiskrifter av olika typ, utgivna under de senaste åren (Solhaug 1994; återges som bilaga 4 i denna skrift). Han är överlag positiv till de skrifter med vetenskapliga anspråk som han genomgått. Om de populärvetenskapliga sammanfattar han:

Når det gjelder muséeenes populærvitenskapelige arbeid vis-à-vis publikum i form av årsbøker, tidsskrifter, utstillingskataloger, guidebøker og foldere, så er det allmindelige inntryckket at virksomheten ligger på et meget høyt nivå. Det gjelder innhold såvel som språklig og billedmessig kommunikasjon.

Museernas roll i forskarsamhället. Avslutande diskussion

Museivärlden omfattar många och rikt varierade institutioner. De allra flesta har forskningsambitioner, undantaget Bildmuseet, verksmuseerna och möjligen några andra mindre institutioner. Och alla dokumenterar i en eller annan form – inte bara genom att samla föremål med tillhörande basfakta och kompletterande information utan genom fältarbete, som resulterar i beskrivningar, uppteckningar, inspelningar, foto, rörliga bilder osv. En stor del av materialet har *ingen primär koppling till föremål.* Nya intressefält i utkanten av eller strax utanför museernas formella – och ofta vagt preciserade – ansvarsområde erövras ej så sällan.

Ex.: Marinarkeologi. ◆ Invandrarfrågor. ◆ Mentalitetsforskning.

Materialet bringar i magasins- eller arkivvärdigt skick, registreras och begynner sin långa resa mot Evigheten. I många fall sker också en första bearbetning.

Museerna är utan tvivel en viktig *basresurs för forskning* inom alla historiska vetenskaper, ibland också andra. Här förvaras en viktig del av det svenska kulturarvet, knaggar på vilka den kulturella identiteten är upphängd. I inte så få fall utgör samlingarna också en del av det mondiala kulturarvet.

Mycket av dokumentationen tillkommer utan direkt syfte, ingår ej i ett forskningsprojekt. På samma sätt som de statliga arkiven härbärgerar mängder av handlingar som aldrig eller först i en avlägsen framtid kommer till vetenskaplig användning, ägnar sig museerna åt mycken datafångst för endast eventuellt bruk. Dokumentationen sker emellertid inte på måfå utan från facklig insikt om vad som *kan* komma att få intresse. Arbetet *ingår i det offentliga uppdraget*, man kan t.o.m. tala om *samhällskontraktet*; samhället har ett legitimt intresse av att dokumentera sig självt, skapa ett kollektivt minne.

Stora materialsamlingar innebär också en kulturpolitisk vinst: museerna kan fungera som *referensarkiv.* Dit kommer många privatpersoner och institutioner för att få svar på ofta triviala detaljfrågor. Denna uppgift, *faktaservice*, poängteras sällan. Breda och obetydligt bearbetade samlingar är därför inget självändamål.

En ännu viktigare uppgift är givetvis *servicen gentemot forskarsamhället.* Dit hör bla. goda register.

Dokumentation och tillrättaläggandet av denna är en forskningsförberedande verksamhet. Detta berättigar att efter danskt mönster kalla arbetet *indirekt forskning*. Termen betonar arbetets vikt och att det i bästa fall blir led i en forskningsprocess.

Däremot vill jag betona det farliga i att kalla *all* dokumentation för 'forskning', något som blivit en fackjargong. *Ordet måste förbehållas problematiserade, analytiska undersökningar*, annars når museernas vetenskapliga verksamhet inte den respekt i forskarsamhället man eftersträvar. Och självklart måste museiforskningen i denna betydelse underkastas samma kvalitetskrav som den högskoleanknutna forskningen.

Under ett kvartssekel har museiforskningen befunnit sig i forskarsamhällets marginal, pressad dit av paradigmskifte och den ståndpunkt forskningspolitiken kommit att inta: att den statliga forskningen i princip skall försiggå vid högskolan, ej vid fristående institutioner. Sektorsforskningen, som syftar till att förbättra verksamheten på olika sätt, bör ske vid sektorsorganen blott om den då kan förväntas bli av bättre kvalitet än om den läggs ut. – I vårt sammanhang är sektorsforskning praktiskt taget liktydigt med museologisk FoU.

Jag har emellertid uppfattat signaler om att *en omsvängning kan vara på väg* vad gäller forskningens förläggande utanför högskolan. Motivet är logiskt: konkurrens skärper kraven och höjer nivån. Och en fristående institution som i konkurrens lyckas få anslag är en duktig institution.

Ett exempel på decentralisering av FoU är den pågående stora satsning som landstingen gör vad gäller framför allt forskning inom hälso- och sjukvårdssektorn. Det illustrerar FoU-verksamhetens växande betydelse på alla nivåer i samhället. (Ternhag 1994.)

Några skillnader mellan universitetsforskning och museiforskning

Som framgått, har musei- och universitetsforskningen skilt lag sedan ett kvartssekel. Den förstnämnda har sin tyngdpunkt i forskning om den fysiska miljön och bedriver en långsiktig kunskapsuppbyggnad, medan universitetsforskningen gärna är trendmässig. Medan konkretionen är museernas styrka, råder motsatt förhållande vid universiteten. Museerna gör gärna många småundersökningar som mynnar ut i standardverk och handböcker. Deras forskning är – numera – inte fri som vid universiteten utan underkastad institutionens och brukarnas behov. Forskningen siktar i första hand till kunskap om den materiella omvärlden, dess villkor och samhälleliga kontext förr och nu och den roll och betydelse materiell kultur har som meningsbärande element i större sammanhang. Museerna blir kunskapscentra och knutpunkter i informationsflödet mellan forskare och allmänhet. Mycket av detta intresserar ej

universitetsforskaren; det kan rätt och slätt vara svårt att få artefaktstudier utförda vid universiteten.

Genomgången visar att museiforskningen *inte behöver vara en konkurrent till univerisitetsforskningen, snarare är den ett komplement*. Fältet är rikt, intresseområdena täcker inte varandra i större utsträckning. Museiforskningen behöver på intet sätt bli en sämre kopia av universitetsforskningen.

Generella förhållanden som talar för forskning vid museerna

Ämnesspecifik forskning

Den statliga forskningspolitiken innebär alltså än så länge att inomvetenskapligt genererad forskning vid museerna ses med skepsis, "den passar inte in". Många faktorer pekar emellertid i motsatt riktning: att nuvarande forskningsomfång behålls eller utökas. De är följande.

- En ganska ringa andel museimän har forskarutbildning, men ändå representerar dessa en *stor humanistisk forskningspotential*, 116 personer med doktorexamen/grad, varav 15 med professorskompetens. Till detta kommer 48 personer med lägre forskarexamen. Det är en volymmässigt långt större kompetens än vid museiämnenas alla universitetsinstitutioner sammantagna, och det vore forskningsekonomiskt oansvarigt att inte utnyttja den potentialen så långt övriga uppgifter tillåter.
- Infrastrukturen finns, i form av bibliotek, klipparkiv, biträdespersonal, lokaler, kontaktnät inom och utom museivärlden etc.
- Delar av museisektorn representerar ämnen som blott marginellt eller inte alls är företrädda vid högskolan. Detta gäller inte bara museer som Östasiatiska, Dansmuseum och armémuseum eller museiområden som marinarkeologi. Jag vill hävda att inte ens de kulturhistoriska museerna egentligen har ett "moderämne" vid högskolan. Ingen etnologisk universitetsinstitution i dag driver i större utsträckning kvalificerad kulturhistorisk forskning med föremål som viktigaste forskningsområde.
- Museimaterialet röner ganska ringa intresse från högskolans forskare och studenter. Det är dålig affär om alltför mycket av stoffet ligger oanvänt – stor efterfrågan finns från allmänheten.
- Få museer har sådan ekonomi att de kan köpa grundforskning från högskolan.
- All erfarenhet talar för att forskningens kvalitet blir bäst om den som utför (låter utföra) dokumentation också bearbetar den, förutsatt att hans eller hennes kvalifikationer är goda. Forskning som tar utgångspunkt i museimaterial fordrar dessutom speciell kompetens som sällan finns utanför museerna.
- Museernas medverkan i kulturmiljövård kräver solid, ajourförd kunskap som bäst förvärvas genom egen forskning.

- Den evaluering som skett i samband med denna studie, liksom en rad andra, partiella utvärderingar, pekar på att museernas FoUD håller måttet; den har inte väsentligt lägre kvalitet än motsvarande akademiska verksamhet.
- Arbetsgivaren har ansvar för personalutveckling. I detta ligger att erövrad kompetens – här: i forskning – inte får tillåtas falla. Deltagande i FoU har ett värde i sig; det skärper det kritiska tänkandet och förmågan att söka och tillgodogöra sig forskningsinformation.
- I de länder som det är naturligt för Sverige att jämföra sig med sker de facto forskning vid museerna. Det är risk för att landets internationella anseende inom museisektorn sjunker om förhållandena vore annorledes här.

Jag finner ovanstående skäl så starka att jag vill hävda att *kvalificerad ämnesspecifik forskning bör förekomma i museivärlden.* Därmed ej sagt att forskning skall förekomma på alla institutioner, utkonkurrera andra uppgifter eller ha samma inriktning som vid högskolan.

Museologisk FoU

Den museala sektorsforskningen är per definition museologi. Museologi är en tvärvetenskaplig disciplin, och delar av FoU kan vara nödvändigt att lägga ut på högskolan eller annat forskningsorgan, ev. fysiskt förlagt till museet av praktiska skäl. Som experter bör museimännen emellertid många gånger kunna genomföra vissa uppgifter bättre än högskolans forskare.

Slutsatsen blir *mutatis mutandis* densamma som ovan.

Ansvarsmuseernas sektorsforskning

Ansvarsmuseernas nämnd för gemensamma forskningsfrågor tillkom 1990 och består av två ledamöter från vart museum. Det har som huvudsaklig uppgift att föreslå fördelning av de medel under anslag "B 37 Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet, anslagsposten 2 Ansvarsmuseerna" som KUR disponerar. Nämndens förslag har, med ett par undantag, gått ut på en jämn fördelning av medlen på de fem museerna, vilket också skett.

Jag föreslår att nämnden tilldelas en betydligt mer *aktiv roll* och i framtiden står som *mottagare av medlen på anslaget.* För att detta skall bli administrativt möjligt, måste organet institutionaliseras, t.ex. som en enhet inom KUR ("Ansvarsmuseernas forskningssekretariat"), besatt med en halvtidstjänst som forskningskoordinator och med nämnden som beslutsorgan. Det kan också knytas till ett av ansvarsmuseerna, i första hand det minsta, folkens museum – etnografiska; konstruktionen skulle då påminna om SAMDOK-sekretariatets före Nordiska museets omorganisation.

Nämnden kan också förvandlas till ett *Ansvarsmuseernas forskningsråd* i parallellitet med riksantikvarieämbetets dito. I så fall bör externa ledamöter från universitetsvärlden tillkomma, t.ex. en per ansvarsmuseums område.

Ytterligare ett alternativ – som förordas – är att förvandla det till *Centralmuseernas forskningsråd* genom att också ett par representanter från gruppen "övriga centralmuseer" ingår i tur och ordning under t.ex. två år i taget (fig. 3).

Tilldelade medel bör *i huvudsak användas för museologisk FoU*, museiinternt eller utagd, inklusive evaluering.

Nämnden bör få i uppgift att formulera en *långsiktig* strategi, analysera forskningsbehoven samt utforma program för i första hand projekt som gagnar minst två av de i organisationen ingående museerna; i själva verket torde gott genomförda program främja hela sektorns verksamhet, något som ju ligger i ansvarsmuseirollen.

Till frågor som bör tas upp hör också forskarrekryteringen, kanske i stipendieform.

Figur 3

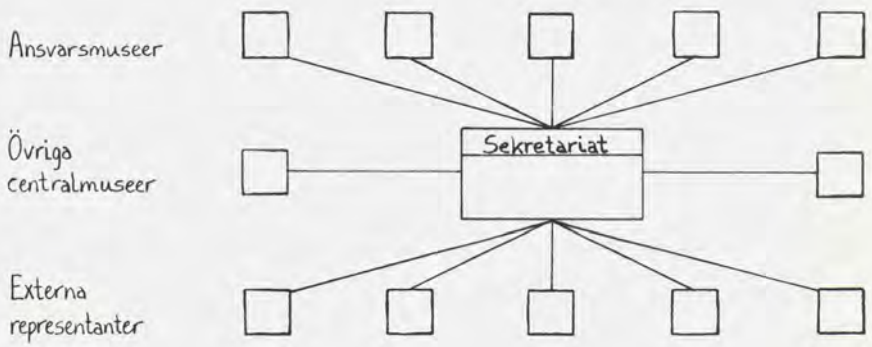

Under mina intervjuer eller eljest har framkommit flera förslag på museologiska områden som skulle behöva en ordentlig penetrering, teoretiskt och/eller metodiskt. Flera av dem har förvisso utvecklats under många år, men insatserna har varit splittrade och inte så djupgående. Inte minst behövs *internationella forskningsöversikter* och nyttiggörande av utländsk erfarenhet. Förslagen är följande:

- Teoretisk analys av museipedagogikens medel.
- Bilden som forskningsverktyg.
- Utställningsgestaltning.

- Syntetmaterialens nedbrytning.
- Videomuseet.
- Föremålen som sociomateria.
- Tingens estetik.
- Marknadsföring.
- Museernas samhällsroll.
- Urvalskriterier vid insamling.

Skulle forskningsrådet t.ex. välja utställningsgestaltning, ligger det nära till hands att lägga ut uppgifter på forsknings- och utbildningsorganisationer med kompetens i scenografi, psykologi, perceptionsforskning, lexivisuell forskning resp. rumsgestaltning. Också Riksutställningar, Institutionen för museologi och vissa museer borde kunna komma i fråga.

Ett tänkbart projekt, diskuterat i olika sammanhang, med blott indirekt museologisk betydelse men väl kulturpolitisk, är ett standardverk över 1900-talets materiella kultur och dess kontext. Ämnet har relevans för alla de humanistiska museerna och även naturhistoriska riksmuseet, om man för in ekologiska aspekter.

Museianknutna forskartjänster, ev. delade med högskolan

Ovan har redogjorts för de få tillfällen där museum och högskola delar på en kvalificerad forskare. Många museimän drömmer om tillkomsten av flera sådana konstruktioner eller om professorstjänster, kanske på 2x3 års förordnande, något som skulle vitaliera insttitutionens ämnesspecifika forskning. Senast har SAMDOK-organisationen i sitt forskningsprogram talat för en sådan tjänst (Björklund 1993, s. 12), och i Svenska museiföreningens nya forskningspolitiska riktlinjer hävdas att de humanistiska ansvarsmuseerna bör ha egna professurer inom sina expertområden (Museerna och forskningen, s. 6). Tanken finns också uttalad i 1986 års MUSAM-utredning (Nylöf 1986, s.14; Rosander 1986, s. 172).

I sammanhanget kan påpekas att föremålsforskningen, det från akademiskt håll numera så försummade området, har egna professurer i USA; ämnet kallas Material Culture Studies.

Enligt min uppfattning *behövs professurer och andra specialiserade forskartjänster knutna till de största humanistiska museerna* för att utnyttja den potential som finns i museernas samlingar, i första hand föremålen. Flera modeller kan tänkas, kanske i kombination. Vissa existerar redan.

1. Museet omdisponerar medel, så att en eller flera tjänstemän fast eller under viss period får ägna sig helt åt forskning; i det senare fallet blir det fråga om ett slags internt "forskarstipendium".
2. Kvalificerade tjänstemän får samma förmån under de två tre sista åren före pensioneringen ("seniorstipendium"), betalade med interna medel eller med lön från HSFR. – Den senare modellen finns bl.a. i Norge.
3. Unga forskare tas in under viss tid för att forska på ett museianknutet ämne – en form av upplärningsstipendium.
4. Fasta eller tidsbegränsade professurer delas med högskolan i form av adjungering, ev. så att museet står för hela kostnaden; detta kompenseras av den innovationskanal som professuren kommer att innebära för museet.
5. Lägre forskartjänster delas med högskolan.
6. Rådsprofessur i ämne med anknytning till ett museums ämnesområde placeras där; efter periodens slut permanentas den (Nylöf 1986, s.14). Kostnaden kompenseras av den direktkontakt med forskningsfronten som detta innebär. Modellen innebär att forskningen inte "kolliderar" med befintligt ämne vid högskolan. Museet tillförs en kvalificerad kraft, om än inte med *direkt* inriktning på museets material. Ansvarsmuseernas nämnd för forskningsfrågor bör underhandla med HSFR i saken.

En enkel åtgärd som kan genomföras på de flesta museer är att tillförsäkra varje handläggare t.ex. en *sammanhängande* månad per år för FoUD om angeläget ämne. Modellen finns vid Smålands museum.

Inplacering i landets forskningsstruktur

Om nu museerna skall bedriva forskning – vilken plats bör de inta i forskning-Sverige? Uppenbart måste vi göra skillnad på olika museityper. – För fullständighetens skull diskuteras också utvecklingsarbete och dokumentation.

Den statliga forskningspolitiken kan inte involvera alltför små och disparata enheter utan i detta fall *blott ansvarsmuseerna.* Resurserna som nu slussas över KUR bör i första hand satsas på *det museologiska fältet,* dvs. sektors-FoU (här som tidigare hålls Naturhistoriska riksmuseet utanför resonemangen – dess roll får anses vara klar). För att få effekt bör medlen tilldelas ansvarsmuseerna *kollektivt*, representerade av Nämnden för gemensamma forskningsfrågor eller dess efterföljare, och användas på samprojekt.

Kan den enskilda *statliga* institutionen avsätta driftsmedel eller skaffa pengar externt, bör det vara museet obetingat att driva kvalificerad ämnesspecifik forskning inom ansvarsområdet. Sett från statens synpunkt bör samma gälla museum med annan huvudman. Särskilt angeläget är det givetvis att specialmuseer utan "moderämne" vid högskolan forskar, som de redan gör.

I praktiken torde uppgifterna fördela sig sålunda:

	Dokumentation	Populärvetenskap	Fackvetenskap	Museologisk	
				forskning	utv.arb.
Ansvarsmuseer	x	x	x	x	x
Övriga centralmuseer	x	x	x	(x)	x
Universitetsmuseer	x	x	(x)		x
Verksmuseer	x	x			
Länsmuseer (inkl. Göteborg och Malmö)	x	x	x	(x)	x
Övriga	x	x	x		(x)

Uttryckt i ord blir det vetenskapliga uppgifterna för *alla* museer:

- Datafångst, inte minst i långa serier, och primär bearbetning. Dokumentationen skall normalt ske inom museets ansvarsfält, men nya områden i dess närhet kan inkorporeras.
- Arkivföring och lagring.
- Basinstitution för forskningens informationsförsörjning.
- Basinstitution för information om egen och annan forskning och bearbetning.
- Produktion av populärvetenskapliga bearbetningar i folkbildningens tjänst via olika media.
- Initiering och koordinering av vetenskaplig verksamhet inom museets ansvarsområde.
- Serviceuppgifter såsom referensarkiv.

För vissa museer tillkommer:

- Museologisk metodutveckling och forskning, dels i egen regi, dels som beställare (ansvarsmuseerna).
- Ämnesspecifik forskning i enlighet med stadgarna. Offentliggörs i skrift eller genom annat medium. Museimaterial bör stå centralt. – Jag finner det oförsvarligt att dra upp fastare gränser än så för den ämnesspecifika museiforskningen, t.ex. så att den avgränsas från den akademiska till inriktning eller material. Ett sådant "förbud" kan inte övervakas och rimmar illa med forskningens frihet.
- Produktion av materialpublikationer, standardverk och handböcker inom ansvarsområdet.
- Utläggning av ämnesspecifik forskning, knuten till museets material och ansvarsområde.

Dessa genrella synpunkter behöver kompletteras med några detaljer röranде de olika museityperna.

Ansvarsmuseerna. Det största ansvaret kommer helt naturligt att vila på ansvarsmuseerna. De blir flaggskeppen inom museal forskning och bör ha särskild forskningsavdelning eller åtminstone en forskningsledare knuten till

museichefens stab. Uppgiften blir att leda och koordinera den kvalificerade forskningen. Till avdelningen knyts inlejda forskare, forskarstipendiater osv. samt de interna tjänstemän som för viss tid har forskningsuppdrag.

Övriga centralmuseer. Även här bör forskare tillsättas eller en forskningsansvarig person utses.

Länsmuseerna. Deras breda kompetens gör dem till ett slags regional akademi för utforskandet av länets historia. Därmed får de en roll i det regionalpolitiska sammanhanget. Länsmuseerna bör ha en person utsedd som forskningssekreterare eller -koordinator, helst själv forskarutbildad. Större museer kan överväga att tillsätta *länsforskare* på hel- eller halvtid för t.ex. 2x2 år. Tjänsterna kan kanske finansieras med externa medel eller med öronmärkt grundbelopp från KUR. Samarbete med ev. regional högskola är viktigt.

Universitetsmuseerna. Bildmuseet har redan frånsagt sig forskning och funnit sin nisch. Skissernas museum driver viss forskning inom ett fält som eljest är svagt företrätt inom svensk konstvetenskap. Det finns knappast anledning att ändra på detta. Lunds universitets historiska museum är inom överskådlig tid upptaget med registrering av restantier men bör i sinom tid kunna återuppta forskningen, såsom en enhet inom Arkeologiska institutionen.

Övriga museer är så små att det blott med ett par undantag kan vara tal om någon särskild intern forskningsorganisation för deras del.

På detta sätt kommer de oceaner av vetande som museerna rymmer bäst till nytta och glädje.

Källor och litteratur

Intervjuer eller kontakter med representanter för:

Kulturdepartementet
Statens kulturråd
FRN
HSFR
Riksbankens jubileumsfond

Finlands museiförbund, Helsingfors
Norges forskningsråd, Oslo
Statens museumsnævn, Köpenhamn

Kontakt med

Åke Daun, Institutet för folklivsforskning
Desirée Edmar, Naturhistoriska riksmuseet
Eva Klang, Landskrona museum
Torgny Nevéus, Uppsala universitet
Anders Salomonsson, Folklivsarkivet, Lund
Gunnar Ternhag, Dalarnas forskningsråd, Falun
Per-Uno Ågren, Institutionen för museologi, Umeå

Intervjuade museer framgår av Inledning.

Viktigare skriftligt material

Bacher, E., Feilden. B. & Snethlage, R, 1992. Air pollution and the cultural heritage. Evaluation of the Swedish programme. (Appendix till: Air pollution and the Swedish heritage. Progress 1988–1991. Ed. J. Gullman. [Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Rapport RIK 6. Stockholm.])

Björklund, A., 1993. SAMDOK – utforskningen av det samtida Sverge. [Forskningsprogram.]

Bursell, B., 1993. Vadå "dokumentation"? (Samdok-bulletinen. 17:3.)

Cullberg, C., 1989, Museianställdas fortbildning och vidareutbildning. [Stockholm.] (UHÄ-rapport 1989:1.)

– 1992. Länsmuseernas verksamhetsnivå 1991. U.o. (Länsmuseernas samarbetsråd.)

Fagerborg, Eva, 1992. Rapporter från arbetslivet. En utvärdering av SAMDOK-undersökningarna. (Samdokbulletinen. 16:2.)

Forskning ved museene. En forskningspolitisk uttalelse fra NKKMs forskningsutvalg. Oslo 1993. (Norsk Kunst- og Kulturhistoriske Museer.)

"Forskningspropositionen." [Regeringens proposition 1989/90:90 resp. 1992/93:170.]

För bättre vetande. Tjugo års försök med forskningsinformation. Sthlm 1983. (FRN.)

Hennig, V.V. 1982. Förteckning över nordiska museiårsskrifter. Sthlm. (Skandinaviska museiförbundet.)

Hugo, L.,1986. Museerna och forskningen. En probleminventering utifrån museernas svar på en enkät. Sthlm.(Statens kulturråd. PM 1986-06-19.) (Med utförlig bibliografi över litteratur om museiforskning.)

Isacson, M., 1990. Med SAMDOK på verkstaden. 1990. (Samdok-bulletinen. 51.)

Kjerström-Sjölin, Eva, 1994. Hemliv II. Samdokbulletinen. 18:1. (Under utgivning.)

Lauenborg, M., u.å. [1993?] Museene og forskningen. (Danmarks museer. [Internat. nr av "Danmarks museer".])

Museene og forskningen. Khvn 1989. (Dansk Magisterforening. Museumssektionen.)

Museerna och forskningen. Forskningspolitiska riktlinjer utarbetade av SMF. Stockholm 1993. [Svenska museiföreningen/DIK-förbundet.]

Museiförslag. Sthlm 1986. (Rapport från kulturrådet. 1986:3.)

Museumsnytt. 1993:3–4. [Oslo.] [Temanummer om forskning.]

Nylöf, G., 1986. Museernas forsknings- och utvecklingsverksamhet 1987–1990. [Sthlm.] (Statens kulturråd. PM 1986–06–19.)

Perspektiver 1991–1995. Opplysninger om de danske museer. Khvn 1991. (Statens museumsnævn. 1991:6.)

Rentzhog, S., 1988. Länsmuseernas verksamhetsnivå och resursbehov. U.o. (Länsmuseernas samarbetsråd.)

Rosander G., 1986. Museerna och forskningen. (Museiperspektiv. Sthlm. [Rapport från Kulturrådet. 1986:3.])

Rosander, G. & G., 1989. Kunnskap ajour? Om etterutdanning av museumspersonale i Norden. Oslo. (Statens museumsråd.)

Sjöberg, M. T., 1990. Med SAMDOK i hemmet. (Samdokbulletinen. 51.)

Solhaug, T., 1994. Evaluering av vitenskapelige og populærvitenskapelige publikajoner fra statlige og statsunderstøttete museer i Sverige. (I denna volym.)

SOU 1973:5. Museerna. Betänkande av 1965 års musei- och utställningssakkunniga. Sthlm.

SOU 1992:142 Det dolda kulturarvet. Betänkande av utredningen om Dialekt- och ortnamnsarkivens samt svenskt visarkivs verksamhet och organisation. Sthlm.

Ta och ge. Fortsatta försök med forskningsinformation. Sthlm [1990]. (Rapport 90:2.) (FRN.)

Ternhag, G., Nya nätverk för FoU växer fram – en studie av landstingens satsningar på forskning och utveckling. Sthlm 1994. (Landstingsförbundet.)

Velure, M., 1987. SAMDOK – målsättning och genomförande. (Rig. 70:3.)

Ågren, P.-U., 1992. Museerna och forskningen. (Bilaga till: Museerna och den svenska historien. Riksdagsrevisorernas rapport 1992/93:3.)

– 1993. Museologi och kulturarv. (Nordisk museologi. 1993:1.)

Museernas stadgar, årsberättelser, befattningsbeskrivningar m.m.

Svar på förstudiens enkät.

Handlingar hos Statens kulturråd, bl.a. skriftväxling om medel ur anslaget för forskning och utvecklingsinsatser inom kulturområdet.

Handlingar hos kulturdepartementet rörande museernas anslagsframställning.

Forskningsrådens listor över medelstilldelningar.

Appendix

Museiforskningen i de nordiska grannländerna

Danmark

Landet har 7 statliga och 165 statsunderstödda museer under Kulturministeriet (1993). Huvudparten av institutionerna i sistnämnda grupp har 3 à 4 handläggare, de flesta med lägre forskarexamen. De största museerna har en hel del samröre med universiteten.

En lag om museer utfärdades 1984. Enligt §2 har museerna i uppgift att genom bl.a. forskning fullgöra en rad uppgifter; *museerna har forskningsplikt*. (I det missiv som forskningsministeriet första gången utsände 1993 för att inhämta statistik, används dock en mycket bred definition av 'forskning', i det att man införde ett begrepp 'indirekt forskning', som närmast motsvarar dokumentation, primär bearbetning och registrering. Materialet från enkäten är ännu ej bearbetat.) De handläggare som anställts vid några av de största museerna, sektorsforskningsinstitutionerna, fr.o.m. 1.11.1988 har också forskningsplikt (enligt vägledande riktinjer 35 arbetsdagar/år), tidigare anställda vid en rad museer har forskningsrätt, en ganska väl tilltagen tid per år; längden varierar något från museum till museum. Lägre forskarutbildning delges vid ett antal museer; mindre institutioner kan slå sig samman om genomförandet.

För att erhålla statsbidrag skall museerna vart fjärde år inge arbetsplan till amtsmuseiråden över en rad funktioner, varibland FoUD. Råden gör sammanställningar som insänds till Statens museumsnævn. När perioden är över, skall rapport över utfört arbete lämnas. SMN håller på att utarbeta vilka krav som skall ställas för att bidrag skall kunna utgå.

Det humanistiska forskningsrådet har fyraåriga satsningsområden, varav flera med relevans för museerna. Det humanistiska forskningsrådet är inställt på att det ej kan ställa lika höga krav på museernas forskning som eljest. Carlsberg- och Tuborg-fonderna, liksom flera mindre fonder, ger ganska mycket pengar till museiforskning Det torde finnas en del ytterligare exempel på sponsring.

Statens museumsnævn förfogar över ca 7 Mkr för FoUD-projekt. Medlen utdelas normalt i maximalt ett år. Utvecklingsprojekt prioriteras i någon mån. Rådet föredrar att en anställd vid museet friköps för pengarna framför att "forskningsnomader" lejs in, personer som specialiserar sig på kortvariga anställningar. Något över 25% av projekten är knutna till de s.k. puljene – en motsvarighet till Sveriges SAMDOK-pooler, ehuru med lösare organisation. I många andra projekt samarbetar 2–3 museer.

Min interlokutör tror att musestyrelserna över lag godtar museilagens krav på forskning men att särskilt småmuseernas tjänstemän ha svårt att vinna gehör för resor till utländska konferenser och symposier.

Utbildning i museologi saknas, däremot finns en museumshögskola som ger kortkurser.

Finland

Det föreligger en ganska omfattande museistatistik. Man räknar med 40 central- och specialmuseer, 20 landskapsmuseer och 15 regionala konstmuseer. Av de 583 museimännen (1992) var 41 licentiater och 37 doktorer. Medtas Museiverket, tillkommer ytterligare 12 licentiater och 8 doktorer (av 102 högskoleexaminerade). – Antalet publikationer av alla slag var 270.

De finska museerna har generellt forsking inskrivet i stadgarna. De akademiska meriterna har tenderat att betyda allt mindre vid tjänstetillsättningarna. Vissa tjänstemän vid några stora museer samt vid Museiverket har forskningsplikt, deras yrkestitel är 'forskare". Annars torde det bara vara några enstaka tjänster som har befattningsbeskrivningar där forskning upptas. Generellt kan forskningsklimatet inte sägas vara gott för museerna till skillnad mot förr. Förhållandena liknar mycket dem i Sverige.

Samarbetet med högskolan är väl utbildat i Jyväskylä och Åbo men knappast i Helsingfors. De personliga relationerna betyder härvidlag mycket. Undervisning i museologi ges sedan några år i Jyväskylä. Forskarstuderande finns.

Det är lätt att få tjänstledigt för forskning – museerna sparar på så sätt pengar, eftersom vikarie sällan tillsätts.

En motsvarighet till SAMDOK finns, men arbetet har inte kommit så långt.

Norge

De statliga och statsunderstödda museerna utgör 315 stycken, vartill kommer en rad universitetsmuseer. De sistnämnda har stor personal, eljest dominerar museer med 1 à 2 fackmän kraftigt, något som inte bäddar för museiforskning. Statistik över denna aktivitet saknas, men ämnet är högaktuellt: en nyutkommen pamflett från intresseorganisationen, Norske Kunst- og Kulturhistoriske Museer, heter "Museene og forskningen", facktidskriften Museumsnytt 1993:3–4 är ett temanummer om museiforskningens villkor och en nytillsatt offentlig museiutredning torde komma att ta upp ämnet.

Befintliga skrifter och utredningar pekar på minst samma svårigheter för museiforskningen som i Sverige, universitetsmuseerna undantagna. Samtidsdokumentation har diskuterats vid flera tillfällen, men samarbetet går trögt.

Det statliga forskningsrådet har i viss grad månat sig om museiforskningen. I Rådet for humanistisk forskning har museerna en representant. Ett nationellt insatsområde från 1986 har varit "kultur- og tradisjonsformidlende forskning". Ett delprogram heter "Hverdagsliv i Norge". Programmet öronmärker visserligen inte medel speciellt för museerna, men temat ligger väl an. Under perioden 1986–1992 erhöll 6 museer anslag, medan 17 fick medel i delprojekten "Formidling av kulturforskning" och "Formidling". – Ett annat program kallas "Forskning om kulturminnevern". Det startade 1988. T.o.m 1993 hade ca 20 museer erhållit anslag. Många beviljade projekt här har mer karaktär av registrering, kartläggning och utredning än av teoretisk forskning; programmet syftar inte minst till att få fram kunskap som förvaltningen kan använda. Ytterligare en åtgärd från Rådet for humanistisk forskning har varit att från 1992 etabera et femårigt nätverk för museer och berörda universitetsinstititioner.

Utbildningen i museologi är embryonal.

BILAGA 4

Evaluering av vitenskapelige og populærvitenskapelige publikasjoner fra statlige og statsunderstøttede museer i

Av professor Trygve Solhaug
Norges Handelshøyskole, Bergen.
Bergen, januar 1994.

Innhold:

Innledning 107

I Vitenskapelige avhandlinger og rapporter 108

Enkeltestående avhandlinger: 108
"Uppåt väggarna i svenska hem. En etnologisk studie av bildbruk." Av Eva Londos. Avhandling för filosofie doktorexamen, Humanistiska fakulteten, Lund 1993. Carlsson Bokförlag i samarbeid med Jönköping Läns museum

Vitenskapelige prosjekter: 110
"När Finländarna kom. Migrationen Finland Sverige efter andra världskriget." Nils Häggström, Lars Erik Borgegård, Annette Rosengren. Statens institut för byggnadsforskning, Gävle, Umeå universitet, Nordiska museet, Stockholm. Gävle mars 1990.

Rapportserie 114
"Mitt Sverige. Skola i glesbygd- livsformer, fält & ambitioner". Av Kjell Hansen. Rapport 1990:3. Dokumentation och forskning från Jämtlands läns museum,Östersund

II Populærvitenskapelige studier eller dokumentasjoner 117

Bøker:
"Färjefolk. Arbetsliv på en finlandsfärja. Jonas Engman, Anna-Clara Hellstadius (red.), Eva Hesselgren. Foto ombord: Pia Frände. Sjøhistoriska museet. Borås 1992 117

"Kiruna. Staden som konstverk." Hans Henrik Brummer, Sverker Sörlin, Fredric Bedoire, Brit-Marie Andrén, Lasse Brunnström mfl. Prins Eugens Waldemarsudde, Kiruna 1993 118

Årbøker:
"90TAL. Visioner och vägval." Nordiska museets och Skansens Årsbok. Fataburen 1991. Redaktører Hans Medelius, Sten Rentzbog. Billedredaktør Berit Nordin 125

"Kulturen 1993. Bröllop." En tematisk årbok till medlemmene av Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Redaktør Anders W Mårtensson. Lund 1993 130

"Dædalus 1992. Teknik-och industrihistoria" Tekniska Museet Stockholms årsbok 1991. Uddevalla 1991. Red. Jan-Erik Pettersson 131

Tidsskrifter:
"Västerbotten.4.92. Två kyrkokonstnärer." Tidsskrift redigert av tjenestemennene ved Väterbottens museum i samarbeid med tjenestemennene ved Skellefteå museum. Redaktør Bo Sundin. Julenummeret 1992 134

III Håndbøker. 135
"Nytt tyg på gamla stolar. Stopping och klädsel förr och nu." Av Elisabet Stavenow-Hidemark. Medvirkning av Kent Andersson. Foto:Mats Landin. Nordiska Museet. ICA Bokförlag 1993

IV Kunstmuséumshistorie og kunsthistorie. 137

Kunstmuseenes tilblivelseshistorie på 1700-tallet og Sveriges Nationalmuseum Stockholm.
"The Genesis of the art museum in the 18th century." Edited by Per Bjurström, Nationalmusei skriftserie N.S.12, 1993. Papers given at a symposium,June 26, 1992, in cooperation with the Royal Academy of Letters, History and Antiquities. 130 sider. Illustrasjoner og noter 137
Kunsthistorie. Utstillingskataloger med vitenskapelige artikler og faglige bidrag.
"Rembrandt och hans tid. Människan i centrum. Rembrandt and his age. Focus on man." En utställning ingående i Nationalmuseums 200-årsjubileum, 2.oktober 1992–6.januari 1993. Katalogredaktør Görel Cavalli-Björkman,dosent, fil.dr, sjefsintendent, avdelingen for eldre malerier og skulpturer, Nationalmuseum Stockholm. Forord, innledning og 7 faglige artikler, samt 2 kataloger med oversikter og innføring i de enkelte malerier og tegninger av Rembrandt, hans samtid, og hans elever. Oversikt over Rembrandtutstillinger. Litteraturliste. Kunstnerindeks. Tilsammen 413 sider 33

V Arkeologi. Middelalderfunn. 144
" Ölands Järnåldersgravfält. Volym II." Högsrum, Glömminge, Algutsrum, Torslunda, Langlöt, Runsten, Norra Möckleby och Gårdby. Redaksjon: Ulf Erik Hagberg, Berta Stjernquist, Monika Rasch. Forfattere: Margareta Beskow Sjöberg, Kiki Johansson-Lundh, Monika Rasch, Hella Schulze. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Trykt: Högskolan Chalmers 1991.517 sider. . 144
"Medieval Ironworks in Sweden. Volume I." Av Lennart Karlsson, Statens Historiska Museum. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Trykt:Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1988. 437 sider 146

VI Utstillingskataloger med populære artikler 148
"Brevet- en resa genom sekler. Introduktion till bottenvåningens basutställninng." Av Bo Andersson, Louise Palmer og Pia Ödmark. Postmuseum Stockholm, 1992. Redaktør Vesela Stridsberg. Guide til en basutställning 148

VII Kulturvernarbeid. Kunnskapsspredning 149
Guidebøker eller reisehåndbøker over kulturlandskapets severdigheter.
"Minnen av glömda krig. Härjedalens skansar." Sevärdheter i Jämtland- Härjedalen. Av Erik J. Bergström. Utgitt av Jämtlands läns museum med støtte av bygdemidler, 1993. 149
"Nyhetsaviser" med landskapshistoriske emner.
"Historiska Nyheter", nr. 50. Et samarbeid mellom Statens Historiska Museum og Hallands Nyheter. Temanummer om Halland 150
Barnevirksomhet.
"Barnverksamhet." Jämtlands Läns Museum.1991. Karin Nilsson. Hefte. 17sider. Illustrasjoner.
"Jämtli Förskola." Stensil. 152
"Jamtli Historieland, Östersund. Res i tiden." Annonsebilag, 8 sider. Östersunds-Postens Tryckeri, 3.juni 1993. Ansvarlig utgiver Matsåke Persson 152
Foldere:
"Råd om FASADER." Rådgivningsblad produsert av Länstyrelsen og Smålands Museum. September 1992 154

Avslutning.
Oppsummering og ettertanke 155

Innledning

Uttalelsen tar utgangspunkt i tilsendte og utvalgte publikasjoner fra svenske muséer. Göran Rosander har vært min kontaktperson ved engasjementet og gitt meg all mulig hjelp når det gjaldt å gjøre utvalget og å fremskaffe nødvendig materiale og informasjon. Uttalelsen slik den foreligger står imidlertid helt og holdent for mitt ansvar.

I og med den knappe tiden som er satt til disposisjon for oppdraget og den meget tidkrevende prosess det er å skulle lese, sjekke, analysere, vurdere og skrive om de enkelte produkter, enkeltvis og i sammenheng, måtte løsningen bli å ta for seg et engere utvalg.

Det blir vurdert forskningsprodukter, dvs skrifter med teoretisk vinkling, kildemessig dokumentasjon, og kritisk metodedrøfting. Det gjelder både enkeltstående avhandlinger og større fellesprosjekter med tverrfaglig og tverrinstitusjonelt samarbeid. Produktene blir sett i forhold til oppdragsgiver, studieobjekt og publikum.

Årbøker og populærvitenskapelige skrifter som utgjør en stor del av museenes publikasjoner, blir vurdert såvel pedagogisk som innholdsmessig. Rapporter blir gjennomgått.

På et enkelt år, som f.eks. 1983,var det ca. 1500 forskjellige utstillinger av skiftende omfang ved svenske museer. Samme år var det ferdigstilt tilsammen 50 nye "bas"-utstillinger av vesentlig større format. Kunst, kunsthåndverk og kulturhistoriske emner dominerte helt, med ca 75% av alle utstillingene. Det vitenskapelige, populærvitenskapelige og pedagogiske arbeidet knyttet til denne aktiviteten blir dermed viktig å få vurdert. Det blir derfor trukket inn i utredningen eksempel på vitenskapelige utstillingskataloger med faglige artikler, samt utstillingskataloger med populære artikler. Jeg gjennomgår også en bok med artikler omkring en utstillings emneområde, skrevet av eksperter med faglig tyngde, men holdt i en forutsetningsvis lett tilgjengelig form.

Kulturhistoriske emner inngår i det vurderte materialet. Kulturhistorien settes inn i en samfunnmessig sammenheng,bla. i forhold til økonomien, politikken og de sosiale forhold. Kunsthistorie og teknikkhistorie er trukket inn. Arkeologi er representert, samt analyse av gjenstandsmateriale fra middelalderen.

Den folkeopplysende og pedagogiske virksomheten vis a vis publikum og vis a vis barna er belyst og søkt vurdert på grunnlag av gjennomgang av et utvalg eksempler. Hvilken grunn har folk flest til å føle at muséenes virksomhet, deres publikasjoner, samlinger, utstillinger etc, angår dem? Hvilke holdninger og hvilke perspektiver preger de produkter som her vurderes?

Jeg veksler mellom den konsentrerte, vurderende kommentar og en kombinasjon av referat og kommentar. Det vises hyppig til sidetall i publika-

sjonene. På det viset får oppdragsgiver mulighet til raskt å få med seg innholdet i noen av publikasjonene, samtidig som referatet forbereder og bidrar til å begrunne mine egne positive eller kritiske kommentarer, og mine egne forslag. Man vil på det vis også lettere kunne kontrollere gehalten i mine påstander og vurderinger. En rekke av kommentarene finnes bare i den løpende fremstilling, og gjentas ikke i avslutningen.

I Vitenskapelige avhandlinger og rapporter

Enkeltstående avhandlinger:

"Uppåt väggarna i svenska hem. En etnologisk studie av bildbruk." Av Eva Londos. Avhandling för filosofie doktorexamen, Humanistiska fakulteten, Lund 1993. Carlsson Bokförlag i samarbete med Jönköping Läns museum. Tilsammen 288 sider.

Forfatteren vil beskrive, analysere og forsøke å forstå hjemmenes billedbruk på veggene med utgangspunkt i objektene i 60 svenske hjem på 1980-tallet, altså en samtidsstudie. Men forfatteren søker også et tidsperspektiv tilbake til århundreskiftet som bakgrunn for og forklaring på fenomenet i dag. Emnet er hentet fra hverdagskulturen og skal være et bidrag til å belyse oversette sider ved denne, samt til å forstå menneskenes bruk av symboler og deres utforming av hverdagsmiljøet. Hovedtyngden ligger på samtidsundersøkelsen og en analyse av objektene samt eiernes bruk av dem for å skape hjem, signalisere tilhørighet og posisjon og tolke sitt livsløp. Livsløpstolkningen skjer ved å vise utvalgte begivenheter og utstille noen av objektene eller levningene for å representere familiens eller individets livshistorie. Perspektivet er imidlertid ikke nærsynt individsentrert, men et "vidvinkelspektiv" som går på menneskenes billedbruk som sosiale og kulturelle handlinger vurdert i relasjon til deres økonomiske og klassemessige eller sosiale posisjon (s.15). Forfatteren har et utmerket kjennskap til foreliggende litteratur og studier med relevans for avhandlingen, og redegjør for disse, kortfattet men pregnant. Avhandlingen bærer preg av å være gjennomtenkt, såvel filosofisk som metodisk. Den forholder seg bevisst til foreliggende teorier og teorielementer, samtidig som den i analysen av de konkrete tilfellene ikke blir for bundet av forbilder og bestemte retninger innen forskningen.

Forfatteren har også kritiske merknader til noen av sine forbilder som når hun bemerker at de Bourdieuinspirerte studier tegner knivskarpe bilder av sosial og kulturell polarisering, som man har vansker med å se paralleller til i Sverige (s.237). Nå er det selvsagt noen frihet her om man velger å understreke forskjellene og få understreket ulikhetene. Forfatteren har selv valgt polariseringsmodellen når hun gjør sitt utvalg av informanter, ikke på basis

av statistisk sampling, men for å fremheve sosiale, økonomiske og kulturelle kontraster mellom utvalgte boligstrøk, og utvalgte intervjuobjekter (s.19). Det er Bourdieu som har vært veileder her (s.27).

På det viset får hun også frem kampen om retten til å definere den såkalte gode smak, og hvilke krefter det er som driver den, bl.a. ønsket om gruppetilhørighet,den rene snobbethet og intoleranse (s.16, 114). Hun stiller også skarpt mot hverandre de to grupper hun finner mest intolerante, nemlig arbeiderne og akademikerne, og søker å forklare hvorfor de må være så. Det er særlig i forholdet til den non-figurative kunst dette motsetningsforhold manifesterer seg. Men motsetningen synes å være langt sterkere i ideologi og normer enn i innhold og praksis hva angår hjemmets bilder. Hjembyggernes utvalg av veggobjektene har selvsagt med økonomi å gjøre som en viktig begrensende faktor, men deres opplevelser ved og følelsesmessige bånd til tingen på veggen har lite med kvalitetssysnpunkter å gjøre i praksis (s.130, s.256). På dette viset gir kanskje metodevalget i utgangspunktet inntrykk av en sterkere polarisering i det svenske samfunnet enn det er reelt grunnlag for slik at forfatterens kommentar til Bourdieu i noen grad også blir en kritisk kommentar til hennes eget valg av metode. Som hun ganske riktig påpeker mangler de franske kultursosiologene kunnskaper om folkekulturens variasjoner, de mangler empirisk materiale om arbeiderklassekulturen, og de mangler evnen til å kommunisere med arbeiderklassen. De ser den utenfra, ovenfra og ned, og elimenerer den gjerne i maktspillet om smaken (s.90–92). Man kunne kanskje tilføye at hele den interessante prosessen knyttet til industrialiseringen av samfunnet og utviklingen av det senindustrielle samfunn,og denne prosess sin avhengighet av og betydning for mobiliteten på alle plan, lett blir borte mellom hendene våre til fordel for en mer polarisert oppfatning av økonomiske, sosiale og kulturelle grupper gjennom slike holdninger og en slik angrepsmetode. Her har forfatterens gode kjennskap til ulike faglige og metodiske tradisjoner og metoder, hermeneutikkens innlevelse og forskende forståelse, etnologiens ikke-vurderende kulturbegrep, samt hennes egne sunne skjønn hjulpet henne i analysen og i de oppsummerende generaliseringer til en gradvis større frigjøring fra den mer ensporede polariserende metode og holdningene til Bourdieu.

Hjemskapernes aktive skapende bruk av tingen er et interessant tema i avhandlingen, og et verdifullt korrigerende bidrag til oppfatningen av bruk som passivt forbruk eller konsumsjon. Det spørs om ikke forfatteren for å understreke dette momentet enda sterkere med fordel kunne skiftet ut ordet "konsument" med "bruker" for å få frem enda sterkere det aktivt skapende i denne prosessen (s.38–39).

Avhandlingen er meget verdifull i sitt bidrag til forståelse av menneskelige aktiviteter av dette slag og fortjente uten all tvil å bli tilgjengeliggjort for et større publikum gjennom trykking i bokform. Tilgjengeligheten for et bredere publikum øker ytterligere gjennom billedutvalget og kommentarene til de

enkelte bildene. Det spørs om ikke tilgjengeligheten og kontaktflaten kunnet bli enda større gjennom en noe enklere språkbruk? Det er mulig at man i svensk skriftspråk har en noe annen tradisjon enn i norsk i så måte. Trangen til å legitimere de ulike fagene gjennom utviklingen av et eget fagspråk kan man forstå og også godta som nødvendig forutsetning for faglig utvikling og erkjennelse. Det spørs hele tiden hvor grensen går mellom det nødvendige og det affekterte, det som skaper avstand for avstandens skyld? Følgende setning synes meg å være en god munnfull i så måte:"I kommunikationsteoretiska termer skulle väggbilder kunna beskrivas som representativa kommunikationsvehiklar och etnocentriska associationsgeneratorer " (s.83). Ut fra en ikke-polariserende holdning til kommunikasjon kunne meget vært gjort lettere tilgjengelig rent språklig uten at det på noen måte skulle gå ut over det faglige innhold, snarere tvert imot. Uttrykket "par préférence" er vel neppe god svensk og heller ikke en nødvendig fagterm i setningen:". . ...familjeporträtten (är) den genre som par préférence manifesterar polariseringen offentlig- intim sfär " (s.62).

Litteraturhenvisningene er meget fyldige og fyllestgjørende i avhandlingen. En av avhandlingens store fortjenester er for øvrig forfatterens evne til mangefasettert analyse av de konkrete billedvalg de utvalgte studieobjekter har gjort, og til se dem i perspektiv i forhold til individets livshistorie, hørende til en økonomisk og sosial gruppe eller klasse. Her kastes for øvrig også lys over den sosiale mobiliteten og dens bidrag til større tolerans overfor foreldres verdiholdninger i valg av billeder. Disse observasjonene er imidlertid lite systematisert og tolket. Her ligger forskningsoppgaver og venter, knyttet til studiet av mobilitetskanaler og verdivalg i det modernes samfunn.

Man får i avhandlingen et sterkt inntrykk av hjemmets og familiens rolle når det gjelder å "bygge en bastion mot kaos" (s.205 ff). I betraktning av nedbyggingen av familieinstitusjonens økonomiske rolle i det moderne samfunn, er dette en interessant observasjon som vel kunne påkalle allmenhetens interesse for ytterligere undersøkelser, analyse og kommentar.

Vitenskapelige prosjekter:

"När Finländarna kom. Migrationen Finland Sverige efter andra världskriget." Nils Häggström, Lars Erik Borgegård, Annette Rosengren. Statens institut för byggnadsforskning, Gävle, Umeå universitet, Nordiska museet, Stockholm. Gävle mars 1990. Bilag: 6 tabeller med kildehenvisninger. Dessuten tabeller i teksten med kildehenvisninger. Figurer i teksten med henvisning til bilagstabell eller andre kilder. Litteraturliste. Oversikt over tidligere utkomne 13 rapporter i forskningsprosjektet Migrationen Finland-Sverige.

Den foreliggende rapport er sluttrapporten fra det store migrasjonsprosjektet og er på 297 sider. Teksten er formelt kollektivt skrevet, men

avsnitt 4, 5, 6.6–7 og 7.3–4 er forfattet av Anette Rosengren alene, hvilket illustrerer problemet med ved eventuell individuell bedømmelse å skulle tilkjenne kompetanse til den enkelt bidragsyter, når forfatterskapets fordeling ikke uttrykkelig fremgår i den trykte avhandling. I forskningsprosjektet Migrationen Finland-Sverige kom de første 13 rapporter i tidsrommet fra 1975 til og med 1980. Av dem var 7 gjort av nærværende forfattere, individuelt eller i samarbeid.

Faglig sett har det vært et samarbeidsprosjekt mellom etnologi og kulturgeografi. Begrensningen til disse to fagområdene skyldes delvis at bare disse faglige delprosjektene fikk økonomisk støtte fra Riksbankens jubileumsfond i 1972. Opprinnelig gikk såvel historie, språkvitenskap, sosiologi inn i prosjektet. Länsmuseet i Luleå var representert blant initiativtakerne. Nordiska Museet overtok senere det etnologiske delprosjektet og har bevilget penger som har gått til feltarbeidet. Forskningsrapportene har hovedsakelig blitt utarbeidet innenfor rammen av de vanlige arbeidsoppgaver. Som vitenskapelige leder gikk Göran Rosander inn i den etnologiske delen og Nils Häggström ble leder den kulturgeografiske. Lars-Erik Borgegård ble tilknyttet det kulturgeografiske delprosjektet for stedsstudier samt for studiet av tilbakevandringen til Finland. Den etnologiske del av prosjektet bestod i hovedsak av et omfattende intervjumateriale, og den tredje av forfatterne til sluttrapporten, Annette Rosengren, har i den sammenheng utført feltarbeid i Virsbo, Upplands Väsby, og Närpes, samt i Klarälvsdalen. Forfatterne til sluttrapporten som her omtales, representerer med andre ord et meget omfattende engasjement i hele migrasjonsprosjektets ulike faser frem til og med den sluttførende skrivningen av rapportene.

Nærværende sluttrapport behandler migrasjonen mellom Finland og Sverige etter andre verdenskrig, med tyngdepunkt på slutten av 1960-årene og begynnelsen av 1970-tallet. Det dreiet seg altså om samtidsforskning den gang forskningsprosjektet startet. Man konsentrerer seg i den skriftlige fremstilling om to aspekter ved migrasjonen, nemlig geografisk mobilitet, koplet til husholdningenes levevilkår, og spørsmål knyttet til kulturelle særdrag og identitet. Fremstillingen følger tre hovedlinjer. Den første er kronologisk og beskrivende, og tar for seg utvekslingen nasjonalt mellom Finland og Sverige,samt visse utflyttingskommuner i Finland og to innflyttingssteder i Sverige. Den andre hovedlinje er nemlig nettopp å veksle mellom det nasjonale og det regionale nivå. Kontaktenes betydning for flyttingene belyses, og stedsstudiene tegner konkrete billeder av miljøene som avgir utvandrere i Finland, såvel som miljøene de flytter til i Sverige. Man får også kastet lys over enkelte individers valgsituasjon. Den tredje hovedlinjen er å se på de forandringsprosesser som inntreffer både av strukturell karakter og hos de etniske gruppene og individene. Det gjelder såvel de hurtige som de mer langsomme tilpasningene.

Rapporten går angivelig inn på det teoretiske utgangspunkt bare i den utstrekning teoriene har påvirket forskningsprosjektet (s.7). Av de makroøkonomiske teoriene får den såkalte pull-push teorien oppmerksomhet i presentasjonen (s.8–9, 16), men den anvendes imidlertid ikke særlig eksplisitt og pågående i selve materialpresentasjonen og analysen. Riktignok søker man å kaste lys over konjunkturenes innflytelse på vandringene (s.85 ff). Og man mener å kunne fastslå at toppene i utflytningen forklares av arbeidsmarkedsforholdene i Finland og Sverige frem til begynnelsen av 1970-tallet (s.94).

Imidlertid; når det vises til at skillet i lønnsnivå ifølge en økonometrisk undersøkelse har liten betydning for arbeidsutvekslingen mellom Finland og Sverige, og det samtidig fremheves en rekke steder at lønnsforskjellene har hatt stor betydning for individenes utvandringsbeslutning, så burde vel dette vært drøftet nærmere og kanskje gitt anledning til å trekke inn vedkommende historiker i drøftingen av teoriene, de metodiske fremgangsmåtene, perspektivvalget og resultatene (s.86, s.88, s.91, s.169, s.199, s.238, 241). Forfatteren fastslår således at lønnsforskjellene forklarer mindre etterhvert som de utjevnes (s.267), og at denne utjevningen i lønnsnivå har redusert innflytningen til Sverige med 3200 midt på 1980-tallet og økt hjemflytningen til Finland med om lag samme tall, med andre ord et redusert flytningsoverskudd på nærmere 7000 personer pr. år (s.241).

Det er tydelig at forfatter her stoler mer på de etnologiske forskningsresuleter enn på de økonometriske, og som det synes med god grunn. Prosjektet har hatt betydelige problemer med å forene de ulike vitenskapelige perspektiv (s.29). I kritikken av den positivistiske, makroorienterte forsknings konsentrasjon av interesse mot forholdene på arbeidsmarkedet som fremste motiv for flytting, blir man imidlertid for ivrig. Man glir her over fra diskutere årsakene til emigrasjon/ immigrasjon, utflytting/tilbakeflytting, in casu mellom Finland og Sverige, til å diskutere alle flytninger overhode (s.14–15). Man blander også sammen hovedflyttere og medflyttere (barn,ektemake) (sml s.91). Kritikken stemmer også dårlig med opplysninger i den løpende rappport, der det heter at 75% av innflytningen og 94% av utflytningen fra Stockholmsregionen til Finland kan henføres under arbeidsmarked og lønnsnivå (s.241).

Det tverrvitenskapelige samarbeidet har imidlertid vært nyttig nettopp ved at det understreker nødvendigheten av å gjennomtenke de ulike metoder og resultatene knyttet til dem på en enda mer gjennomgripende måte. Ingen må få anledning til å bruke sitt fags teorier og metoder som skjold mot kritikk og analyse av nettopp av fagets teorier,metode og forskningsresultat i møtet med andre fag og deres metoder. Teorier på makroplan og på mikroplan skal da også tjene til å utfylle hverandre. Begge perspektivvalg er legitime og nødvendige. Kanskje ville prosjektet tjent på å få anledning også å knytte til seg også økonomiske historikere med vilje til et slikt teoretisk, metodisk og praktisk forskningssamarbeid.

Gravitasjonsmodell nevnes i overskrift uten å hatt noen særlig praktisk betydning for prosjektet eller rapporten (s.9). Derimot har man meget energisk satt søkelyset på feed-back mekanismene i utvekslingen av kunnskap og informasjon, i og med etableringen av kontaktnett på plasser og regioner i Sverige (s.8–9). Man mener av det empiriske materialet å kunne fastslå at de personlige kontaktene har vært avgjørende for om flytningen har skjedd og til hvilket område i Sverige den har skjedd (s.94). Den av Sune Åkerman presenterte emigrasjonsmodell og den såkalte multiplikatoreffekten til forklaring av den store utvandringen (s.10), blir omtalt men ikke brukt. Det kunne kanskje hatt interesse å drøfte den nærmere i tilknytning til den store emigrasjonsbølgen omkring 1970?

Når det gjelder de individrelaterte teorier og modeller, så er presentasjonen og anvendelsen av disse langt mer energisk og pågående (s.10 ff). Ikke minst gjelder det den såkalte beskrivningsmodell og dens anvendbarhet for analysen (s.20 ff, sml s.198 ff). Her viser etnologien som vitenskap sin styrke når det gjelder å komme menneskene inn på livet og forstå deres beveggrunner og handlingsmønster. Her gjøre forskningsrapporten også sine fineste observasjoner når den konkret anvender teorier om kulturmøter og etnisk identitet (s.17–20, sml s.215–234, særlig s.222). Akkurat her er den et forbilde for innlevelse og forskende forståelse av høy kvalitativ karakter, et nødvendig hermeneutisk korrektiv til enøyd positivisme.

Presentasjonen av såkalte tids- og rummodeller (s.13 ff), fører ikke til noen særlig omfattende anvendelse eller dyptpløyende analyse (s.206 ff).

Vandringene og tilbakevandringene mellom de to land blir redegjort for på en forbilledlig måte. Analysen av årsakene til tilbakevandringen til Finland og pendlingen mellom de to landene virker umiddelbart troverdig.

Når det gjelder den lange perioden prosjektet spente over, er det opplagt at tidsavstanden mellom 1972 og 1990 har bidratt til at aktuelle problemstillinger i 1972, slik som assimilasjonsprosessen i et homogent samfunn, har veket plass for en økende vektlegging på kulturmøte i et flerkulturelt samfunn. For så vidt illustrerer dette også betydning av ikke å låse forskningsprosjekter unødig hardt fast til de rent dagsaktuelle problemstillinger som hurtig kan vise seg å være foreldet (s.30–32). Det samme gjelder også i høy grad vårt forhold til teorier og forskningsmetoder. Derfor kan det ligge gevinster nettopp i tverrfaglig samarbeid dersom viljen og åpenheten til dette er til stede. Derfor er det også viktig at forskerne, som man her har sett eksempel på, videreutvikler teorier, og arbeider aktivt med utvikling av egne modeller i tilknytning til sitt empiriske forskningsarbeid og analyse av resultatene. Slik unngår man å bli illustratører til motebetonte retninger og teorier. Erfaringene fra migrasjonsprosjektet skulle gi mersmak i så måte.

Rapportserie.

"Mitt Sverige. Skola i glesbygd- livsformer, fält & ambitioner". Av Kjell Hansen. Rapport 1990:3. Dokumentation och forskning från Jämtlands läns museum,Östersund. 41 sider stensiltekst, pluss 5 sider litteraturiste. Forfatteren har i samme serie publisert rapport 1889:1:" Kunnskapsreproduktion i glesbygd. Underlag för diskussion kring avgränsning och inriktning av ett forskningsfält." Det dreier seg ifølge forfatters opplysninger om et "SÖ-finansiert forskningsprojekt vid Jämtlands läns museum" (s.35). Man ønsker å ta utgangspunkt "i de ambitioner kring kunnande och kunskapsförmedling som fins knutna till de livsformer vi finner i norra Sveriges inland", særlig da ambisjonen å legge grunnen for et godt liv som den fremste drivkraften for alt man gjør (s.35).

Slik undertegnede oppfatter det,har prosjektet som målsetting å utarbeide en strategi for hvorledes de spredt bygde strøkene og deres egenart kan sikres en fremtid i Sverige. Særlig er forfatteren opptatt av livsformer knyttet til tradisjonelt småbruk, til ulike former for kombinert utnyttelse av ressursene, og til frie yrker der man selv eier sine produksjonsmidler, og der innslag av selvforsyning eller selvberging ennå eksisterer, sammenlignet med den rene, kapitalistiske markedsøkonomi. Ettersom livsformer er under stadig omforming og forandres i takt med den allmenne teknologiske og økonomiske utvikling, blir det viktig å få innsikt i denne prosessen. Man kan da håpe på å utvikle strategier for å ivareta visse livsformer og verdier knyttet til dem. Det dreier seg f.eks. om opprettholdelse og utvikling av visse yrker som særlig kan utøves i spredtbygde strøk, og former for naturalhushold, selvhjelp og selvforsyning som setter en demper på det kapitalistiske markedsrasjonale og den sentraliseringsprosess som følger i dens spor.

Kunnskap bli i den sammenheng et viktig redskap. Skolen har på mange måter vært med på å forsterke og påskynde sentraliseringsprosessen frem til i dag (s.11, s.30). Den er en institusjon under myndighetenes kontroll og et uttrykk først og fremst for sentralmyndighetenes ambisjoner (s.27). Man har oppfattet urbaniseringsprosessen som nødvendig og uavvendelig. Dessuten har man i vårt århundre i økende grad satset på likhetsideal og demokrati. Det har vært viktig at skolen skulle gi elevene like sjanser til karriere i samfunnet. Karrieresatsing har forutsatt mobilitet. Det har vært en utdanning bort fra bygda, og følgelig også en tapping av bygda for menneskelige ressurser. Primærskolesentraliseringen kan også ha virket som en tidlig forberedelse til løsrivelse fra lokalsamfunnet. I tiden etter 1945 er sentraliseringsprosessen blitt påskyndet gjennom satsingen på industriarbeidet og ved å føre bøndene mer og mer ut i markedsøkonomien (s.20, s.22, s.28).

Lærernes ambisjoner i bygdeskolen har også vært preget av karriereidealet som nasjonal målsetting, men i den senere tid også av hjembygdsundervisning og elevenes lokale, kulturelle forankring. I enkelte lokaldistrikt er det enda til blitt et mål å arbeide for at landsbygda overlever (s.33). Men elevers,

foreldres og lokalpolitikeres ambisjoner for skolen har vanskelig for å bli hørt dersom de avviker fra myndighetenes (s.35).

For "Glesbygdprojektet" blir det viktig å kartlegge hvorledes kunnskap produseres og formidles i lokalsamfunnets livsformer, institusjonelt og uformelt. Skolens plass i denne prosess krever en gjennomdrøfting av hvilken type kunnskap som behøves. Kjell Hansen kategoriserer den tentativt under stikkord som; produksjon og arbeid, teoretisk kunnskap av ulik slag, allmennutdanning, sosiale og kulturelle ferdigheter (s.40). Særlig viktig blir det å kartlegge hvilken betydning forholdet mellom "det formaliserade ekonomiska systemet, dvs. det marknadsekonomiska fältet, och den informella ekonomien, det självförsörjingsbasereade fältet, har för kunnskapsreproduktionen" (s.41). Fordelene som finns i at man bibeholder en viss husholdningsøkonomi med innslag av selvforsyning,oppvurderes i prosjektperspektivet. Skolen skal bidra sitt til at mangfoldet og elementer av det uformelle økonomiske systemet får leve videre i samspill med den formelle økonomi og den moderne spesialisering (s.8).

Ideologiske forestillinger knyttet til verdier som frihet,selvråderett, nærhet til natur, avvekslende arbeid osv., og som har overlevet i bygda, må føres videre og stilles opp mot ønsket om høyest mulig materiell standard ("economic man"). Ideologien som tolkningsredskap for de som satser på bygdas framtid, er en nødvendig forutsetning for en vellykket strategi (s.25–26).

Kjell Hansens fremstilling dreier seg mer om fremleggelse og drøfting av et forskningsprogram som redskap for et økonomisk og kulturpolitisk program for "glesbygden", enn om en forskningsrapport eller dokumentasjon. Hans litteraturliste er meget omfattende, men bruken av litteraturen er ikke preget av presise henvisninger, avgrensninger og kritisk debatt. Fremstillingen er holdt i en abstrakt og lite presis form. De konkretiserende eksempler er få og spredte.

Det foregående er fra undertegnedes side et forsøk på enklere språk og tydeligere tale. Dersom forskningsprosjektet skal munne ut i en slagkraftig strategi for bygdene med spredt bosetning, er det viktig at man kommuniserer godt prosjektmedarbeiderne i mellom, og i forholdet til den "glesbygd" hvis livsformer man ønsker reprodusert og hvis framtid man vil sikre.

Det fremgår for øvrig ikke hvor stort prosjektet er, hvem som har initiert det, hvilke forskere og hvilke fag som er engasjert. Er prosjektet tverrvitenskapelig? Hvorledes skal samarbeidet i så fall legges opp?

Her bør både samtids- og historiske kunnskaper mobiliseres med tyngde og presisjon. Forfatteren henviser bl.a. til A.V. Chayanov: "Theory of peasant economy" (Homewood 1966), uten å problematisere at Chayanovs studieobjekt var den gamle russiske småbrukerøkonomien, og at boka første gang ble publisert på russisk så tidlig som i 1925. Chayanov er blitt kritisert for å ha sett småbrukerøkonomien i det førindustrielle og industrialiserende

Russland som en statisk enhet, uavhengig av de økonomiske omgivelsene (en pendant til diskusjonen i Norge mellom professor Sverre Steen og hans kritikere om bøndenes naturalhushold kontra byenes og den sosiale overklasses pengehushold tidlig på 1800-tallet). Et av Chayanovs hovedpoenger er at i småbrukerøkonomien eller familieøkonomien var produksjonsenheten lik konsumsjonsenheten. Familiens behov måtte dekkes direkte. Man arbeidet inntil man hadde dekket familiens minimumsbehov innenfor økonomens ulike sektorer, uansett om avkastningen på arbeidsinnsatsen kunne være lav. Økende befolkning gir en mer intens utnyttelse av ressursene. For at dette skal føre til spesialisering og pengeøkonomi etter kapitalistiske prinsipper, trengs imidlertid et utvidet marked. Denne markedsutvikling mener mange var kommet godt i gang i Rusland allerede før revolusjonen i 1917. Hvor langt er den kommet i Sverige anno 1990? Kan man regne svenske bønder som produserer med moderne kapitalkrevende maskiner og selger sine produkter på pengemarkedet, for ivaretakere av småbrukerøkonomi eller familieøkonomi i chayanovsk forstand?

Kjell Hanssen ser selv det problematiske i dette, derfor burde også opplegget til analyse vært langt mer penetrerende. Sentraliseringen av arbeidsplassene er trolig kommet enda lenger i Sverige enn i Norge. Kan den forsinkes eller stoppes helt? På småbruket eller gården er det som regel bare plass for ett barn å ta over. Hvor skal de andre gjøre av seg? Kan kombinasjonsarbeid og satsing på frie yrker skaffe dem levevei? Om man lyktes å gi dem en utdanning og opplæring tilpasset landsbygdas behov, og i denne strategi skulle komme til å forsømme deres muligheter til nasjonal eller internasjonal karriere, ville man da ikke ha skapt bygdegettoer med økende sosial avstand til det dominerende, urbaniserte samfunn? Faren for dette er vel i økende grad til stede ettersom sentralmyndighetene nå angivelig er i ferd med å densentralisere ansvaret for skolen igjen, ikke for å forbedre den, men for å spare penger (s.10).

Forfatteren drøfter ikke eksplisitt muligheten til å satse på at arbeidsplasser karakteristisk for det moderne samfunn i høyere grad skal være tilgjengelige for bygdefolk; i bygda, eller i pendlings avstand til bygderegionen. Kanskje han anser dette slaget som tapt for godt?

Kjell Hansens skisserte forskningsprogram etterlater mange spørsmål av denne og lignende karakter. Det synes åpenbart at forskningen i fortsettelsen påkaller et tettere tverrvitenskapelig samarbeid der den historiske utvikling står sentralt. Ifølge innledningen til Nordiska museets årbok (se under), gjenstår det megen forskning hva angår skolens utvikling og rolle i Sverige. Man har nå en utmerket anledning til å rette på det "i norra Sveriges inland". Prosjektet fører inn i et vanskelig og uoversiktelig terreng. Om man lykkes, kan prosjektet bidra til å flytte forskningsfronten, gi kunnskap og innsikt og kanskje også nyttige og strategiske handlingsanvisninger på et meget viktig område, i en tid med krise for økonomien i det svenske samfunn,og med

store sysselsettingsproblemer. Arbeidsplassene i de svenske byene (städerna), roper ikke nettopp nå på ungdom fra landsbygda.

II Populærvitenskapelige studier eller dokumentasjoner

"Färjefolk. Arbetsliv på en finlandsfärja". Jonas Engman, Anna-Clara Hellstadius (red.), Eva Hesselgren. Foto ombord: Pia Frände. Sjøhistoriska museet. Borås 1992. Oversikt over kilder og litteratur. Ikke notehenvisninger til kilder annet enn i første kapittel om ferjesjøfarten og det nye sjøfolket av Anna Clara Hellstadius. Fremstillingen er imidlertid basert på drygt 400 sider renskrevne intervjuer med de ansatte ombord på Silvia Regina som seilte mellom Sverige og Finland fra 1981–1991. Undersøkelsen av Silvia Regina er et ledd i Sjøhistoriska museets dokumentasjon av vår samtid, noe som skjer i samarbeid med Sveriges øvrige museer, organisert i SAMDOK, samtidig som det skjer et samarbeid med sjøfartsmuseene i Gøteborg og Malmø,samt det danske handels- og sjøfartsmuseum.

I og med at man ikke går nærmere inn på problem og metode, og ikke kritisk drøfter intervjumetodens muligheter og begrensninger, eller lar leseren få ta del i vurderingen av det foreliggende intervjumateriale,kan man neppe kalle fremstillingen en avhandling, og heller ikke en vitenskapelig forskningsapport. Boka, som er på tilsammen 155 sider, må nærmest karakteriseres som en populærvitenskapelig dokumentasjon, der etterprøvingen av synspunkter mangler og vinklingen av fremstillingen ikke kritisk drøftes. Som populærvitenskapelig fremstilling er boka er meget lettlest og således tilgjengelig for et bredt publikum. Illustrasjoner og fotografier er av god kvalitet og vel innarbeidd i den løpende fremstilling.

I innledningskapitlet setter Anna-Clara Hellstadius utviklingen av ferjetrafikken, dens rederivirksomhet,og ferjesjøfolket som "mykvaren" i det produkt ferjerederienes selger, inn i et interessant perspektiv,og begrunner godt hvorfor boka skal handle om de ansatte ombord. Deretter presenterer Eva Hesselgren de dekksansatte i kapitlet "Från lastfarty till flytande hotell" (s.33–70), Anna-Clara Hellstadius maskinavdelingens personale og arbeidsoppgaver i kapitlet "Vi är transportjobbare som sköter en anläggning" (s.71–114), og til sist tar Jonas Engman for seg den store tjenesteytende avdeling ombord på passasjerferjen i kapitlet "Welcome to the wonderful world of Silja" (s.115–152).

Man kunne nok ønsket seg et avsluttende kapittel som så de tre hovedgrupper ansatte i sammenheng, og eventuelt så resultatet av denne undersøkelse i forhold til SAMDOK – eller sjøfartsmuseale prosjekter av lignende karakter, siden dette nevnes innledningsvis.

I boka kommer vi de ansatte tett innpå livet, og deres situasjon som medlem av en større arbeidsgruppe, såvel jobbmessig som sosialt. Vi får et begrep om hvilke krav dette stiller både til individet og til kollektivet.

Samhørighetsfølelsen og den harmoniske tilpasning blir altfor sterkt understreket, noe som kan ha sammenheng bl.a. med den undersøkelsesmessige situasjon (s.123, 135 m.fl.). Boka kan nesten leses som en reklame for å arbeide ombord på de moderne passasjerferjene, til dels også for å reise med dem. En noe mer kritisk reflekterende holdning og pågående analyse hadde vært på sin plass.

Man kan i boka iakta hvorledes det klasseløse samfunn ombord realiseres først for passasjerene hva angår deres tilgang på fasiliteter. For de ansatte på dekk og i maskinen opererer man fortsatt med sosiale skiller i kantiner ol. Når disse fjernes i fartøygenerasjonen som følger Silvia Regina, skjer det ikke så meget av prinsipielle som av praktisk/økonomiske grunner. Man ønsker å spare plass for å ha mer til disposisjon til passasjerformål.

Trykningen av boka ble muliggjort ved bidrag fra Föreningen Sveriges Sjöfartsmuseum i Stockholm samt Eff-John International.

"Kiruna. Staden som konstverk." Det dreier seg her om et tverrvitenskapelig skrift i stort format, og av populærvitenskapelig karakter, fra kunstmuseet Prins Eugens Waldemarsudde, juni 1993. Boka har tospaltet tekst og er på 160 sider, inkludert et rikholdig billedmateriale. Den var skrevet ferdig til sommerutstillingen samme sted, 29. juni til 29.august 1993. Prosjektet er basert på et samarbeid med Radiotjänst i Kiruna AB og med Kiruna Kommune. Det representerer en gjenopptakelse av samarbeidet i forbindelse med en lignende utstilling sommeren 1990, men nå med utvidede ambisjoner om å gjøre Kirunas kunstskatter tilgjengelig for et bredere publikum. Underveis formulerte man et utstillingsprogram, der "såväl konst och arkitektur som industri- och samhällsbygge integrerades i akt och mening att visa hur konst i vardagslivet kan te sig". Slik boka forelå til utstillingen i 1993, kunne den ventelig leses som en slags super utstillingskatalog i maksiformat med orienterende, perspektivgivende og analyserende artikler,og med illustrerende billedgjengivelse av høy kvalitet. Men boka står på egne ben og kan leses med stort utbytte helt uavhengig av utstillingen. Den er skrevet bl.a. med bidrag fra museets to tjenestemenn samt et utvalg universitetsforskere.

I prosjektgruppen var med Hans Henrik Brummer, Göran Söderlund og Lars Engelhardt fra Prins Eugens Waldemarsudde, samt Roger Suup fra Radiotjänst i Kiruna AB. Fotografer har vært Lasse Brunnström, Ebbe Carlsson, Lars Engelhardt, Christer Hallgren.

Boka inneholder 5 hovedbidrag og 4 kortere bidrag. Overintendent ved Waldemarsudde, Hans Henrik Brummer, skriver om Hjalmar Lundbohm

som var utdannet geolog og ansatt som disponent ved LKAB i perioden 1898–1920. Lundbohms visjon for Kiruna var intet mindre enn å skape verdens beste samfunn (s.21). Visjonen gjaldt kulturen og var basert på en elitistisk og patriakalsk oppfatning av å forvalte en høyere kulturell visdom angående byens utseende, dens arkitektur, utvikling og utsmykning. Lundbohms posisjon, samt hans kontaktnett, ga ham unike forutsetninger for å realisere noen av de ideer han brente for, i samarbeid med utvalgte arkitekter og kunstnervenner. Lundbohm og prins Eugen mente begge at til livets grunnleggende verdier hører kunsten, og Lundbohm hevdet at det å skape kunst hører med til en forskende virksomhet, bl.a. når det gjelder å tolke sambandet mellom kunstutøving og naturvitenskap (s.18–19). Århundreskiftets landskapspatriotisme fikk storkapitalen til fysisk å ta landskapet i besiddelse da de store investorene gikk opp den kommende jernbaneveien fra Narvik til Kiruna og videre til Gällivare i 1896, med Ernest Thiel og Knut Wallenberg i spissen. Konsul Gustaf Emil Broms ga i 1899 Karl Nordström i oppdrag å gjøre et maleri i stort format av Kiirunavaara, hvilket han gjorde etter et fotografi og uten å ha satt sin fot der (s.22–24). Karl Nordströms maleri kom til å tjene som reklame for det store økonomiske prosjektet i distriktet. Det ble vist i LKABs paviljong ved verdensutstillingen i Paris i 1900.

Ifølge Henrik Brummers oppfatning håpet Hjalmar Lundbohm å kunne forene de ulike interessene ; bedriftsøkonomiske, økologiske, etnografiske, samfunnsmessige og kulturelle, på en harmonisk måte. Han var imot en altfor hard utnytting av landskapet og naturen. Han ønsket å sikre samene og deres levevis. Han ønsket å skape en vakker by i Kiruna der ikke bedriftsledelsen skilte seg ut med pralende forbruk i palasslignende bygg. Men som disponent for LKAB hadde han å virke for foretakendes økonomiske interesse. Selskapet ønsket å holde industriområdet utenfor Kirunas skattleggingsrett, og lyktes med det i 1909 (s.29). Samfunnets skattetap beregnes ikke. Men da LKAB etter press fra myndighetene besluttet å bygge en kirke for samfunnet, ble det betraktet som judaspenger i Kiruna, som en liten kompensasjon for undratte skattepenger (s.127). Vi får ikke rede på hvilken rolle Lundbohm har spilt foran avgjørelsen i 1909, men perifer var den i hvert fall ikke (s.14). Hans aktive medvirkning til utformingen og utsmykningen av Kiruna startet imidlertid før 1909, og fortsatte under hele hans periode som disponent for foretakendet. Det var Lundbohm som rekrutterte arkitektene Gustaf Wickman og Per Olof Hallman. Han satte gjennom sin aktive medvirkning sitt preg på store deler av det gamle Kiruna.

Sverker Sörlin skriver om synet på Norrland som framtidslandet i Sverige ved århundreskiftet, i artikkelen "Ett nytt land" (s.38–51). Dette gjør han bl.a. på bakgrunn av egen forskning og tidligere publikasjon. Han ser paralleller til den europeiske erobring av Nord-Amerika der urbefolkningen trenges unna, idet en intensiv industriell utnyttelse av naturen avløser den

ekstensive bruken hos indianere og samer. Den voksende trevareeksporten sent på 1800-tallet, ble avløst av malmen som den ledende vekstindustri omkring århundreskiftet. I 1913 utgjorde malmen nær 10 % av Sveriges eksport, og over halvparten av dette kom fra Kiruna. Norrlands befolkning økte med 75% fra 1865 til 1900 mot bare 18% for hele Sverige. Men i Norrbottens lappmarkssokner økte folketallet med ikke mindre enn 157% mellom 1890 og 1910! (s.41). Her nord kunne man, ifølge Eli Heckscher, møte et fullkomment amerikanske samfunn, stampet fram av ødemarken på noen få år. Samtidsfotografen Borg Marsch får illustrere med et fotografi av Kirunas førstefødte utenfor en hytte av tilfeldig sammenraskede og løselig sammenspikrede bord, hjemmet til familie på 6 personer. Barnets navn var selvsagt ; Kiruna! Her synes det langt fram til Lundbohms visjon.

Veksten og de storindustrielle drømmene for Norrland var slik at Göteborgs Aftonblad foreslo at man oppnevnte en egen minister for Norrland (s.42). Av kunstnere som ble særlig opptatt av den nordlige landsdelen omtaler Sörlin bl.a. Carl Wilhelmson som malte "Gruvarbetare på Kiruna malmberg", "Gruvbrytning" mm.

Fremdrivningen av jernbanebyggingen får stor oppmerksomhet, og her siteres Kong Oscar IIs ord ved åpningen Kiruna-Narvik i 1903 om jernbanen som veiviser utav det førindustrielle fangenskap. Sverker Sörlins bidrag er ytterst lesverdi og spennende. Borg Meschs fotografier får spille en fremtredende rolle. Her kommer vi så vel nybyggere som rallere, natur som jernveg og lokomotiv oss inn på livet i en levende fremstilling.

Åke Barck følger opp med en kort omtale av den fremragende Kirunafotografen Borg Mesch, akkurat som vår nysjerrighet på denne mannen og hans livsgjerning er vakt gjennom illustrasjonene til Sörlins artikkel (s.54). Fin pedagogikk i praksis.

Professor i arkitekturhistorie ved Konsthögskolan, Fredric Bedoire, følger opp med artikkelen "Skönhet i midnattssolens stad" (s.58–84). Han kommer inn på hvorledes det omkring århundreskiftet skjer en bevisstgjøring og radikalisering av arbeiderklassen og en reaksjon mot den utfordrende industrialisme. Man får en oppvurdering av det uformelle og håndverksmessige på bekostning av feudalsymbol, det monumentale og palasslignende. Art Nouveau og Jugend søkte ikke som nasjonalromantikken tilbake til fortiden, men hadde modernitet som mål og interesserte seg ikke bare for hus og rom,men for hele det nye miljøet man levde i. Skjønnhet og det kunstneriske ble et middel til å gi allminnelige mennesker et bedre og rikere liv, en vei til det gode samfunn. Bedoires artikkel bidrar til en utdypet forståelse for Hjalmar Lundbohm og hans arkitekt- og kunstnervenners innsats i Kiruna i denne sammenheng, og til å se deres innsats i et vidt perspektiv. Storindustriens interesse for den gode form blir grunngitt,og gir mening til det samarbeid som ble innledet mellom industriledere, arkitekter, formgivere og kunstnere (s.60). Man forstår dermed også bedre hvordan LKAB valgte å

satse på den PR-dyktige kulturpersonlighet og vitenskapsmann Hjalmar Lundbohm, som bedriftsleder i Kiruna. Ambisjonen ble å forme gruvesamfunnet til et allkunstverk i samarbeid med ledende arkitekter og kunstnere (s.61). Lundbohm bestilte, gransket og kommenterte hvert prosjekt.

Hva som ble gjort i det området der bedriften planla og bygget, stod i dialog, men også ofte i konflikt med arbeidernes egen samfunnsbygging og deres utvikling av en egen arbeiderkultur. Den siden av virkeligheten er ikke behandlet i den foreliggende bok, selv om også arbeiderkulturens landskap finnes tilgjengeliggjort i en mengde fotografisk materiale (s.63). Bedoire viser hvorledes reguleringsplanen for Kiruna 1899–1900, deler området i en søndre "bolagsstad" og en nordre "oberoende stad". Det er bedriftsbyen som er gjenstand for herværende analyse, mens det interessante forholdet mellom utviklingen i de to områdene ikke blir tatt opp (s.66–67).

Vi får en sakkyndig innføring i bedriftens arbeiderbosteder, oppført i Gustaf Wickmans personlige jugendstil med varierende fargesetting, takformer og snekkerdetaljer. Her finns ingen nasjonalromantikk eller tradisjonelle former. Påvirkningen fra Amerika er tydelig (s.71–73).

Fredric Bedoire bruker mest plass på Lundbohms største enkeltprosjekt, nemlig Gustaf Wickmans store trekirke, som ble påbegynt i 1909. Gjennomgåingen er preget av kunnskaper og innsikt hos forfatter, noe han på en utmerket måte formidler videre til leser i ord og billeder (s.74–84). Bedoires fremstilling baserer seg bl.a. på hans egen doktoravhandling over Gustaf Wickmans arbeider. Hans innsikt gjennomlyser fremstillingen, men tynger den ikke. Og han makter hele tiden å se sitt tema i en videre samfunnsmessig sammenheng Til avslutning kommer han inn på hvorledes første verdenskrigen slo i stykker sekelskiftets fremtidstro og idealistiske forestilling om den gode formens betydning for det gode liv.

Heretter følger Göran Söderlunds korte, men interessante presentasjon av samen, reineiersønnen og kunstneren Nils Nilsson Skum (1872–1951), illustrert med flere av kunstnerens arbeider, samt en rekke gode fotografier av samekunst og av samer.

Brit-Marie Andrén, fil.lic., univ.adj., tar for seg temaet: "Kiruna och Konsten" (s.100–115). Direkte motsetninger mellom "Bolaget" med arbeiderbosteder, skolehus og kirke på den ene side, og "Samhället" med privatbebyggelse, Folkets Hus og Godtemplarlokal på den annen, var sjeldne ifølge Andrén. I planleggingen for kulturen samarbeidet Lundbohm de første årene med arbeidernes organisasjon (s.100). Lundbohm samarbeidet også med Konstnärsförbundet som allerede i 1904 og 1905 hadde kunstutstillinger i Kiruna. Forbundets program ved dannelsen i 1885 hadde vært "Konsten åt Folket". Social-Demokratens reaksjon på utstillingene i Kiruna var en positiv holdning til noe som var kommet i stand for å gi arbeiderne glede og gjøre dem kjente med moderne gedigen kunst.

Lundbohms kunstprogram hadde også som følge at "Bolagsskolan" fra 1902 hadde egne utstillingslokaler og dessuten egen kunstnerisk utsmykning. Andrén kommer også nærmere inn på Lundbohms samarbeide med de enkelte kunstnervenner og med arkitektene. Lundbohm ga dessuten ut skildringer og studier av samene og deres land i årene 1910–1926. Her introduserte han bl.a. de samiske kunstnerne Johan Thuri og Nils Nilsson Skum.

Lundbohms planer for et kunstmuseum i Kiruna ble imidlertid stoppet av ham selv, da et nytt kulturhus i den sammenheng ville kunne ta inntekter fra arbeidernes egene kulturhus, slike som Folkets Hus, Godtemplarlokalet og Kiruna Konsertsalong (s107).

Da den første i rekken av vandreutstillinger kom til Kiruna i 1925, var besøkstallene høye. LKAB tok på seg det økonomiske arbeidet, og utstillingen ble lagt til Bolagsskolans utstillingslokaler. Kontakten med aktuell kunst holdt fram og flere utstillinger fulgte, bl.a. Picassoutstillingen i 1964 i samarbeid mellom Moderna Museet, Norrbottens Museum, LKAB og Kiruna by. Utstillingen trakk 7500 besøkende.

Da Kiruna endelig hadde fått bystatus, dvs. var blitt "stad" og fikk eget rådhus (stadshus), gikk kulturnevnden frem nesten som i Lundbohms dager når det gjaldt å hente inn arkitekter og kunstnere (s.111). Forholdet mellom Kiruna og Kunsten kommer i dag til uttrykk bl.a. i utdeling av kunstnerstipendier, offentlige utstillinger og kunstnerkontakter.

Etter Andréns artikkel følger igjen en kort kunstnerpresentasjon ved Lena Boëthius, denne gang av Alvar Jansson, gruvearbeidersønn og jernbanemann. Han tok selv initiativet, bar usikkerheten og den økonomiske kostnaden ved å dra til Stockholm og begynne på Grünewalds malerskole i 1942, ikke fullt 20 år gammel. Han fortsatte på Konstakademien i 1947 med Ragnar Sandberg som lærer. Alvar Jansson malte tvert imot alle rådende kunstneriske retninger og ville ikke styres av trender eller tidsånder. Han skildrer klassisk realistisk og i dempede farger mennesker, dyr og natur. Ofte er motivene hentet fra hjemmemiljøet i Kiruna og gruvearbeidernes liv. En sterk gruvearbeiderpersonlighet får vi gjengitt i nærbilde, dessuten to malerier med jegerlivmotiv. Et meget interessant innslag med tanke på kunstbyen Kiruna, arbeidernes kultur og kunstproduksjon.

Den siste artikkel i boka går nærmere inn på forholdet mellom arkitektur og samfunn og er skrevet av dosent i kunstvitenskap ved Umeå universitet, Lasse Brunnström. Den har fått overskriften "Det modernistiska Kiruna", med undertittelsen "om arkitektur och samhälle under den andra storhetstiden" (s.124–147). I en drivende presentasjon av byen i dens omgivelser klarer Brunnström å mane frem en visualisering gjennom ord, som bakgrunn for en gjennomgang av hvorledes arkitektene har nærmet seg formgivningsproblematikken i sine mer eller mindre vellykte arbeider og idéprosjekter, fra Gustaf Wickman skjønnhetsdyrking i Lundbohms dager, via Hakon Ahlberg,

Artur Schmalensee, Alvar Alto til Ralph Erskines "nybrutalisme" i Le Corbusierstil og med forakt for det eksisterende (s.124, s.126, s.140, s.145).

Lasse Brunnströms syn på LKABs forhold til sine arbeidere er ikke så harmoniserende som i noen av de andre fremstillingene, hvilket fremgår under hans gjennomgang av forhistorien til Kirunas rådhus. Gjennomgangen av konkurranseutkastene i 1958, Alvar Aaltos:"Aurora Borealis" og Artur Schmalensees: "Iglo", som ble det endelig realiserte, er klargjørende og informativ. Det samme gjelder byggingen av rådhuset og Bror Marklunds klokketårn (s.128–136).

Hakon Ahlberg var den arkitekt som tok over som LKABs og Grängesbolagets spesielle bedriftsarkitekt etter Gustaf Wickman omkring 1930 og bygger sjefsbosteder i Luleå og Narvik, samt bedriftshotell i Narvik og Malmberget, før han omkring 1950 for alvor kommer igang med boligbygging i Kiruna. Han må riktignok godta forvaltningens tekniske planløsninger på de to boligområdene der LKAB har kjøpt grunnen, men får bygge eneboliger, rekkehus og kjedehus der byen av kostnadsgrunner ville prioritert større bolighus med mer økonomisk utnytting av lednings- og gatenettet (s.137–138). I Luossavaaraområdet står arkitekten Jan Thurfjell for tegningene, mens LKABs spesielle fargekonsulent, kunstneren Pierre Olofsson har hånd om fargesetningen for de 700 boligenhetene i blandet bebyggelse. Husene er ifølge Brunnströms vurdering vakkert innpasset i det bratte terrenget med en praktfull utsikt over gruven og fjellverdenen.

I LKABs sentralanlegg på Kiirunavaara, som er det synlige hjertet til de svære, underjordiske gruvene, har Hakon Ahlberg skapt noe som gjør han fortjent til tittelen "Modernismens industridesigner". Brunnström understreker sin påstand med illustrende tegning og fotografi, og skal ikke motsies. I LKABs driftskontor ved Kiirunavaaras fot forbindes verksteder og underordiske mannskapshus med "förbrödringens hus", og det holdes igjen på sjefsluksus og pralende forbruk, i beste tradisjon etter Lundbohm og sekelskiftets tenkemåte. Huset er tegnet av et lag av amerikanske og europeiske arkitekter med Wallace K. Harrison, Le Corbusier, Oscar Niemeyer og Sven Markelius. Huset fremstår således som bevis på et allment modernistisk høyhuskonsept i tiden, med forbilder i amerikanske storkontorer som Rockefeller Center og Leverhouse.

Det brutale i modernismen møte med gammel småby- og småhusbebyggelse understrekes i de følgende avsnitt der Brunnström tar for seg citysaneringen, byggingen av kvarteret "Ortdrivaren" og "Modernitetens baksida" (s.140–146).

Kirunas møte med Ralph Erskine den 16. desember 1952 og 17. februar 1955 og hans "förföriska argumenteringskonst", bringer tankene hen på Rødhettes møte med ulven, med farlige konsekvenser for bestemors (småbyens) liv. Nå skal det brytes med Kirunas desentralisering og bybilledet i liten skala. Kvarteret "Ortdrivaren" blir som nevnt,det beste eksempel på "nybru-

talisme" i arkitekturen i Sverige. Brunnströms gjennomgang av det realiserte prosjekt er imidlertid nøktern og nyansert. I det avsluttende avsnitt ser han nærmere på modernitetens bakside og slår et slag for Lundbohms visjoner og det samfunn han og vennene var med på å skape; et kulturlandskap i samklang med naturen, med langt sterkere preg av å være et demokratisk folkehjem i så måte enn det modernistiske Kiruna, der man bevisst drev omfordeling av midler fra periferien til sentrum, forslumming og rasering av gamle kvartaler i sentrum, og der den modernistiske historiefientlighet springer en i øynene, ifølge Brunnström.

Artikkelen er basert på et omfattende arkivmateriale og på en rekke intervjuer med sentrale personer, samt en betydelig litteratur. Hans engasjement griper leseren uten at en kan si at den forringer viljen til kritisk analyse.

Boka slår et formidabelt slag for den estetiske sans i samspillet mellom natur og samfunn, teknikk og kunst. Prosjektet som ligger til grunn, fortjener oppmerksomhet og interesse langt utenfor Kirunas og for den saks skyld, Sveriges grenser.

Stundom kunne en vel tjent noe på også å se Lundbohm og hans arkitekt- og kunstnervenner på større distanse. Identifikasjonen med dem skjer ut fra en forskende forståelse som gir innsyn og medlevelse, men kanskje ikke alltid den tilstrekkelige kritiske avstand, der dette kunne være nyttig og nødvendig for å danne seg et helhetsbilde. På den annen side oppleves arbeiderne og deres kultur konsekvent utenfra. I det ene tilfellet der man velger å presentere en lokal kunstner av arbeiderklassen, forsømmes anledningen til en mer dyptloddende analyse.

Tatt i betraktning at boka fremstår som forsvarer av varige verdier hva angår skjønnhetssans og estetikk, er det interessant at den eneste kunstner som vil heve seg over trender og skoler for å forsvare varige verdier i kunsten mot motenes skiftende luner, er en arbeidersønn. Hans holdninger og kunstneriske praksis på dette området blir nevnt, men overhode ikke blir drøftet eller stillet i perspektiv. Berikelse og stimulans av arbeiderklassens kultur og kunstfølelse går ellers som en tråd gjennom boken. Hva med gjensidighet i påvirkning og stimulering til erkjennelse? Gustaf Wickmans skjønnhetsdyrking var kanskje like meget betinget av hans tilslutning til Jugendstilen, altså til en bestemt skole, som av varige kriterier? På samme måte var Ralph Erskine en effektiv talsmann for funksjonalismen. Kanskje han så det vakre nettopp i det funksjonelle, skoledefinert? Denne debatten lar forfatterne av boka "Kiruna. Staden som konstverk", ligge. Hvilket selvstendig ansvar har vi mennesker når det gjelder estetikk, økologi, kulturvern ol? Hvilke kriterier går i så måte ut over det tidsbestemte, skolebetonte eller moteinnrettede?

Årbøker:

" 90TAL. Visioner och vägval." Nordiska museets och Skansens Årsbok. Fataburen 1991. Redaktører Hans Medelius, Sten Rentzbog. Billedredaktør Berit Nordin. Femten artikler av 15 forskjellige forfattere over ulike emner, innledet av en introduksjon til artiklene og til 1890-tallet, og etterfulgt av resymé til hver artikkel på engelsk. Litteraturliste til artiklene. Tilsammen 296 sider.

Redaksjonen har villet skildre den perioden da Skansen ble født. Dosent og leder for Nordiska museet, Sten Rentzog, har skrevet en lengre innledning som begrunner emnevalg, introduserer artiklene og setter tidsepoken i et samlende perspektiv (s.9–18).

Rentzog ser 1890-tallet som en brytningstid, og spør hva den har å si for vår situasjon i dag foran et nytt sekelskifte. Industrinasjonen ble født og bondesamfunnets sysselsetting var nå på retur såvel absolutt som relativt. Han viser her til professor Jan Hults artikkel:"Industrinationens födelse" (s.65–84), doktorand Jan Garnerts artikkel om elektrifisering og trefasestrøm på 1890-tallet (s.85–96), og dosent og intendent ved Nordiska museet, Janken Myrdals artikkel om "Jordbruksutveclingens nya riktning" (s.211–222), samt skogbruket og "Norrlandsfrågan" i svensk historie fra 1890-årene og frem til i dag (Torgärd Rentzhogs artikkel, s.169–182). Sten Rentzog kommer inn på skattereformen og 1890-årenes skattedebatt, som ifølge artikkelforfatter, Susanne Löwnertz, la grunnen til Sveriges nåværende skattesystem. Og han introduserer en artikkel som tar for seg en av de to grunnpillarene i 1900-talls samfunnet, nemlig de politiske partiene. Det dreier seg om professor Leif Lewins "De politiska partiernas uppgång och fall" (s.199–210).

Som symbol for utviklingsperspektivet har man valgt å sette Stockholmsutstillingen i 1897 i sentrum. Doktorand Anders Ekströms artikkel levendegjør Stockholmsutstillingen i tekst og bilder, der Nordiska museet var en del av utstillingsfeltet, med nye tilbygg for anledningen (s.97–129). Forfatteren fokuserer særlig på produsentene og på de nye produktene. Først og fremst blir utstillingen en manifestasjon av fabrikkeiernes, fabrikantenes, disponentene, direktørenes og grossistenes fremtidsvisjon og et uttrykk for deres krav på hegemoni (s.128). De store internasjonale industriutstillingene blir samtidig et slags OL hvor det konkurreres om å uttrykke vitenskapelig, teknisk og industriell dominans. I 1897 får man således et uttrykk for Sveriges aspirasjoner i samarbeid mellom disse interesser og kongefamilien (s.127). Men forfatteren glemmer ikke å omtale konsekvensene for samfunn og forbrukere av at de nye produktene blir tatt i bruk i stor skala. Særlig får han frem i tekst og bilder hvorledes det elektriske lyset gjør at dagen blir lengre og døgnrytmen forandret (s.118ff).

I Mátyás Szabós etterfølgende artikkel blir konsumentperspektivet utvidet (s.154–155).

Følgende 5 artikler er skrevne av museumsansatte; Ebbe Schøn: "Folkets songmø" (s.19–43), Elisabet Stavenow-Hidemark: "Hur svensk var det svenska?" (s.44–64), Máttyás Szabó:"Den nye konsumenten beträder Scenen." (s.130–154), Birgitta Conradson: "Varieteerna – 1890-talets okultur?" (s.155–168), og Janken Myrdal: "Jordbrukutvecklingens nya riktning" (s.211–222).

Janken Myrdals artikkel går rett inn i spørsmålet om hvordan den økonomiske utvikling knytter an til den teknologiske i Sveriges jordbruk, som ennå henimot 1870 sysselsatte om lag 70% av befolkningen. Artikkelen er basert på lesning og på aktiv bearbeidning av det leste med tanke på å bygge opp en pedagogisk klar og oversiktelig fremstilling. Den har å så måte meget av den gode generaliserende forelesnings form, der ikke detaljene får skygge for oversikten. Emnet er hvordan jordbruksteknikkens utvikling med overgang til jernplog og jernharv i forbindelse med omlegging til åkerbruk og en utstrakt nydrydding av åkerland, skaper forutsetningene for den agrare revolusjon på 1800-tallet. Åkerbrukets produksjon øker mer og mer, den stimulerer befolkningsveksten og påskyndes av den samme, slik at Sverige fra å være et kornimporterende land går over til å eksportere samme. Man fikk stigende totalproduksjon av åkerlandet i et tempo som gikk raskere enn folkeøkningen. Arealet vokste og arealproduktiviteten økte takket være jordbearbeidningen. Dette skjedde trass i at man skulle antatt synkende grenseprodukivitet på deler av det nydyrkede areal. Arbeidsproduktiviteten derimot var fortsatt lav. Overgangen til jernplog og jernharv skal være gjennomført omkring 1850 (s.212). Veksten i tallet på torpare bidro til å sikre tilgangen på rikelig arbeidskraft.

Fra ca. 1870 innledes så overgangen til det industrielle jordbruk gjennom begynnende mekanisering. Den intensive nydyrking opphører og man får arbeidsbesparende redskaper til slåttonn, skjæring og tresking. Slåmaskinens gjennombrudd kom i 1890-årene. Den kunne brukes både til korn og gras. De moderne treskeverkene hadde overtatt all tresking ved slutten av 1890-tallet. Arbeidstoppene i onnene kappes av. De jordløse blir overflødige og sesongarbeidsvandringene til slått, skjæring og tresking opphører (s.215). Jordbruket som ved den agrare revolusjon hadde lagt grunnlag for overskudd til investering i industri etc., kom nå til å leve i symbiose med industrien ved frigjøring av arbeidskraft gjennom mekanisering på den ene siden, og ved etterspørsel etter maskiner på den annen. Slåmaskinen kunne ikke produseres i landsbygdas smier slik som de gamle plogene og harvene. På det viset stimulerte jordbrukets mekanisering svensk verkstedsindustri. Slik bidro jordbruket til det industrielle gjennombruddet i Sverige på slutten av 1800-tallet, og landet ble eksportør bl.a. av separatorer.

Når reduksjonen i jordbruksbefolkningen i absolutte tall gikk langsomt i første halvdel av 1900-tallet, så henger dette sammen med overgangen til fehold, melk- og smørproduksjon, forvekster og sukkerbeteproduksjon på

slutten av 1800-tallet. Overgangen var et resultat av økende konkurranse fra utenlandsk korn. Den var også et utrykk for stigende levestandard i Sverige. De nye driftsformene var dessuten meget arbeidskrevende slik at sysselsettingen på landsbygda ble holdt oppe.

Når jeg har tatt med så vidt meget av innholdet i artikkelen, er det bl.a. for å illustrere hvor lett Myrdal gjøre det for leseren å tilegne seg innholdet. Kanskje forfatteren har forenklet vel meget. Det kunne bl.a. ha vært vurdert hva gjødslingen hadde å si for den økte arealproduktivitet i perioden frem til 1850. Og hva med grøfting? Er det ikke mulig at økt potetdyrking bidrog til økt arealavkastning, og at hjemlig konsum av poteter frigjorde korn for eksport? All interesse er imidlertid konsentrert om åkerredskapene i denne perioden.

Diagrammene er eksempler på glimrende praktisk pedagogikk, idet forfatteren ikke bare har utarbeidet dem på en omhyggelig måte, men så å si tar leseren ved hånd og veileder ham i bruken av dem (s.211 ff). Janken Myrdal får på en utmerket måte frem sammenhengen mellom teknologi og samfunnsøkonomi. Kan hende blir sammenhengen noe forførende fremstilt enkelte steder?

Av de øvrige bidrag fra museumsansatte tar tre artikler for seg kulturspørsmål, nemlig Ebbe Schöns, Elisabet Stavenow-Hidemarks og Birgitta Conradsons. Det samme kan man si om bidragene fra Josef Rydén: "Hembygd för framtiden", Mats Hellspong: "Idrottens födelse" og Ronny Ambjörnsson: "En skön, ny värld" (s.223–278). Mátyás Szabós artikkel om de nye konsumentene ligger også nær opp til dette når det gjelder viktige deler av konsumet. Utenom introduksjonsartikkelen konsentrerer dermed femti prosent av bidragene seg til kulturspørsmål eller nær beslektede emner. Det er således i denne sektoren tyngden av bidragene ligger.

Dosent Ebbe Schöns artikkel: "Folkets sångmö. Nittiotalisterna och folkkulturen" er skrevet av sjefen for Nordiska museets minnesavdeling (s.19–43). Dens emne er den nye nasjonalromantikk i en for Sverige sterk industrialiseringsperiode og som en reaksjon mot industrialiseringen. Den tar også for seg opphavet til den ungdomsbevegelse på landsbygda som søker en framtid på tradisjonens grunn (s.14–15). Samhørigheten med eget landskap er utgangspunktet. Man er opptatt av ved hjelp av folkekulturen å finne utgangspunkt for en nasjonal identitet, eller rettere sagt identiteter, idet objektet for samhørighet hele tiden er det landskap hvor man hører hjemme. Det dreier seg ikke om herreliv, men det brede folks eget liv og egen hug. Skansens etablering i 1891 er et manifest i så måte, der stuene og gårdene, folkelystspillene, folkedansene mv var representert i den svenske hovedstaden.

Artur Hazelius sitt livsverk, Nordiska museet (1873) og Skansen (1891), er i meget et utrykk for dette kulturprogram. Han var inspirert ikke bare av svenske forfattere som Viktor Rydberg, men av norske forfattere og nasjonsbyggere som Bjørnstjerne Bjørnson, Henrik Ibsen, Aasmund Olav-

son Vinje, Ivar Aasen (s.22). Man ville redde et representativt utvalg av bondesamfunnets kulturprodukter. Også språket inngikk i så måte, da man dannet landsmålsforeningen i Lund i 1870-årene. Forfattere som Gustaf Fröding og Selma Lagerlöf nærmet seg det folkelige talemål og den muntlige fortellerstil. Det forekom også at de skrev på dialekt, noe som inspirerte andres dialektskrivning i bygdepressen på 1890-tallet (s.25, s.30). August Strindbergs verk "Hemsöborna" fra 1897 hentet også inspirasjon fra folkekulturen og viser etnologisk utmerket kunnskap om skjærgårdsbeboerne, samt realisme i skildringen av folks liv i hverdag og fest (s.42–43).

Gjennom disse og andre dikteres bidrag får man på dette vis på 1890-tallet en bemerkelsesverdig forening av kunstdiktning og folkekultur i noe som representerer et høydepunkt i svensk litteratur. Verner von Heidenstams markerer derimot avstand til folkekulturen og tilslutning til en sjåvinistisk nasjonalisme (s.28).

Her kunne man vel kanskje tilføye at de ledende svenske diktere som engasjerte seg i dette "folkekulturprosjektet", selv kom fra mer velstående lag av folket,men flere hadde fått sin evne til innlevelse og medlevelse skjerpet av sosial deklassering og følt økonomiske problemer på kroppen. Fröding og Lagerlöf hadde følt den rotløshet som bidrar til følelsen for hjembygda (s.42). I Norge kan man konstatere at Henrik Ibsen hadde opplevde sosial deklassering, men ikke Bjørnson. Selve landsmålet eller nynorskens far, Ivar Aasen, og dens lyriske og journalistiske geni, Aasmund Olavson Vinje, var menn av folket, og deres identifikasjon med prosjektet var innenfra ut, ikke ovenfra og ned. Det samme gjaldt diktarhøvdingen Arne Garborg. Målsaken i Norge fikk med dem en helt annen kraft enn i Sverige der landsmålsforeningenes aktive virksomhet hadde vesentlig avtatt allerede på 1890-tallet (s.24).

Elisabet Stavenow-Hidemark tar i artikkelen "Hur svenskt var det svenska?", opp spørsmålet om forbildene for viljen til å søke et nasjonalt uttrykk i kunsthåndverk og arkitektur. Samtidig som internasjonale smakstendenser gjorde seg gjeldende, fanst det et interesse for landets historie og egenart. Når man prøvde å skape en nasjonal stil i trearkitekturen, i møbler og tekstil, og i dette arbeid landet på drakestilen i 1870-årene, så var bakgrunnen for dette å søke i England. Fra Sverige kom drakestilen til Norge. John Ruskins økologiske og etnologiske budskap fra "The poetry of Architecture" og "Seven lamps of Architecture" (1849) gjorde sterkt inntrykk. Ruskin hatet industrialismen og beundret middelalderens håndverkere, steinhoggere og treskjærere (s.44–47). Amanuensen ved Nationalmuseet, Erik Gustaf Folcker, ble den som introduserte engelsk kunsthåndverk i Sverige og inspirerte til utviklingen av egne motiver på svenske tapeter på 1890-tallet (s.48 ff). Den engelske innflytelse på Carl Westmans møbler er også tydelig, likeledes for porselenets vedkommende. Derimot hadde man i England ingen sterk folkelig tradisjon å føre videre på tekstilområdet. Den store folkelige

tekstilskatten i Sverige ble kopiert eller inspirerte til nye komposisjoner (s.59–61).

Föreningen Handarbetets Vänner ble dannet i 1874, og søkte inspirasjon fra England i fortsettelsen. Föreningen för Svensk Hemslöjd ble dannet i 1899, til dels som en motvekt mot den folkelige tekstilen som var utstilt i Nordiska museet i 1897. Men grunnleggeren, Lilli Zickerman, som selv ble sterkt påvirket fra England, oppfattet senere den engelske innflytelsen også som en trusel mot svensk originalitet (s.62–64). Artikkelforfatteren understreker således meget sterkt den engelske innflytelsen på deler av kunsthåndverket og den nasjonalromantiske byggestilen i Sverige omkring slutten av 1800-tallet.

Mátyás Szabós artikkel: "Den nya konsumenten beträder scenen" (s.130–154), viser konsekvensene av industriens normgivende struktur og dens kulturprodukter. Sammenhengen mellom teknikk, teknologisk utvikling, industriproduktene etc på den ene siden, og endringene i folks hverdag og hjemlige levevis på den annen, blir her beskrevet og illustrert på en utmerket måte. Næringsfrihetsforordningen av 1864 og den derpå følgende utviklingen av detalj- og engroshandelen, ga landsbygda landhandlerne,og byene spesialbutikkene og varehusene etter europeisk mønster. Å handle pr post skjøt fart i Sverige fra 1879, og representerte for bygdas folk ytterligere en mulighet til å ta del i et stadig voksende vareutvalg. Katalogene ble spennende lesning for hvermann med anledning til å drømme om nytt kjøkkenutstyr og flotte komfyrer med tilpassede kokekjørler. Masseproduserte møbler i form av senger, kommoder, pinnestoler og bord virket forlokkende. Det fantes i Sverige på 1890-tallet ikke mindre enn 10 stolfabrikker, slik at pinnestolene etter hvert ble redusert fra luksus til massevare. Den borgerlige livsstilen kunne markere avstand gjennom statusbetont luksus i salonger overlesset med masseproduserte pyntesaker som vaser, nipsgjenstander, fotografirammer o.a. Smaksforvirring og stilblanding gjorde seg gjeldende såvel på bygdas gårder som i byens borgerhjem. Diskusjonen om "smusskunst", ikke minst de masseproduserte oljemaleriene eller "hötorgskonsten", tok til for alvor. Krigen om smaken, den gode smaken, den vi kan følge bl.a. i Eva Londos avhandling, var i gang. Industrialiseringen hadde på en og samme tid virket demokratiserende på forbruket og smaksblandende. De ble nødvendig for dem som ville være smaksførende å markere distans gjennom krig mot "smutskonst".

Kampen mot industrisamfunnets "ukultur" var enda mer markert i forholdet til varietéene. Disse tar Birgitta Conradson for seg i artikkelen: "Varietéerna – 1890-tallets okultur"? (s.155–168). Artikkelen viser en forfriskende sans for humor som står til emnet, idet forfatteren, som er fil. dr. og indentent ved Nordiska museet, lar sin morfars opplevelser danne innfallsporten til varietéenes syndige fristelser. Det dreiet seg om en fornøyelsesindustri uten høyere ambisjoner. Varietéene lokket alle samfunnsklasser, men helst den velstående, om ikke altfor dannede mellomklassen. Nasjonal-

romantikken var for den dannede overklasseminoritet. De svenske varietéene fikk dødsstøtet ved en riksdagsbeslutning i 1896 da all brennevinsskjenkning i forbindelse med forestillingene ble forbudt. Sosiale problem med økt prostitusjon og herjende kjønnssykdommer lå bak. Men også de kunstneriske teatrene, som hadde tapt i konkurransen om publikum trass forsøk på populistisk frieri. Men varietéene som hugg hodet av "Högtidligheten, Heligheten, Allvaret,Sublimiteten och Konsten med stor K", skulle overleve i det absurde teater og i mange såkalte frie teatergruppers virksomhet.

Det er et ambisiøst opplegg for årboken til Nordiska museet. Man har satset på sentrale utviklingsemner og ønsker å se det hele i et samlende makroperspektiv for Sverige. I introduksjonskapitlet kommer redaktøren inn på tilgangen på forskningsresultater og forfattere som en begrensende faktor ved utvalget, idet man også gjerne skulle hatt med flere sentrale emner, som skolen og helsestellet (s.13).

Allerede nå er imidlertid utvalget stort og emneområdene mange. Med et så stort og ambisiøst opplegg skulle man kanskje ønsket seg en enda mer presis innledning og en enda tettere redigering, med følger for noen av artiklenes rekkefølge, slik at den analytiske struktur sprang enda tydeligere fram, noe jeg til en viss grad har antydet i den foregående omtale. Sammenhengen mellom artiklene kunne vært enda mer understreket i de enkelte bidrag, i redigeringen og i en avsluttende oppsummering. Likeledes kunne sammenhengene mellom den teknologiske, økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle utvikling som tas opp i årboka vært drøftet og forsøkt ytterligere tydeliggjort, slik at det for leseren ble enda lettere å orientere seg i utviklingen. Man kunne for det formålet også ha ønsket seg en avsluttende og oppsummerende rammeartikkel i tillegg til innledningen.

Årboken er et flaggskip slik den fremtrer, og holder et usedvanlig høyt nivå i et kresent utvalg av artikler der fagfolk skriver populærtvitenskapelig i beste forstand. Billedmaterialet og illustrasjonene er av god kvalitet, er godt tekstet og fungerer utmerket i samspill med den løpende fremstilling i hver artikkel.

"Kulturen 1993. Bröllop." En tematisk årbok till medlemmene av Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Redaktør Anders W Mårtensson. Fem av bidragsyterne til årboken danner redaksjonsutvalg. Foto Lars Westrup (Billedredaktør?). Lund 1993. Femten bidrag av 13 ulike forfattere tar opp emner innenfor temaet bryllup. En orientering om det foregående år. Årsrapport med regnskapsoversikt avslutter årboken. Tilsammen 216 sider.

Tre museumsansatte har skrevet tilsammen 4 av bidragene; Det første av disse bidragene dreier seg om Eva-Lis Bjurman: "Uppfostran till äktenskap" (s.69–80). Dette er en artikkel bygget på tilgjengelig litteratur som informerer

om den ideologi som søktes spredt i perioden 1811–1844 angående borgerskapets kvinners plass i ekteskapet og i hjemmet. Kvinnens forhold til den tildelte rolle sees på bakgrunn av kvinnens situasjon i og med det store kvinneoverskuddet i Sverige i 1830- og 1840-årene.

Det er det velstående borgerskap litteraturen og forfatteren konsentrerer seg om. Det ville derfor vært av interesse å få vite på hvilken måte deres situasjon og deres muligheter på ekteskapsmarkedet og i samfunnet atskiller seg fra, eller faller sammen med, den øvrige kvinnelige befolkning. De statistiske opplysningene det refereres til, gjelder nemlig en langt større del av befolkningen. Artikkelen er lettlest og interessant og kan betegnes som populærvitenskapelig.

Nils Nilssons to bidrag: "Stolar från Valleberga" (s.106) og "Åksäten från Torna härad Skåne" (s.107), dreier seg om presentasjon av to billeder med tekst. Det faller inn i årbokens bryllupstema.

Det fjerde bidrag av de museumsansatte er en artikkel av Eva Kjerström-Sjölin: "Minnet av bröllopet – om bröllopsfotografiet förr och nu" (s.145–167). Den baserer seg såvel på litteratur som på intervjuundersøkelser og hjemundersøkelser, og har ambisjoner som går ut over det rent populærvitenskapelige. Forfatteren refererer til senere tiårs fokusering av fotografiet innen etnologisk og kultursosiologisk forskning og relaterer sin analyse til denne, særlig da André Wang Hansen: Fotografi og familie (1982) og den franske kultursosiologen Pierre Bourdieus studie fra 1960-tallet, i utvalgte tekster på svensk, 1991. Noen selvstendig videreutvikling av teorier eller ny systematisering av observasjoner er det neppe. Bourdieu og andre blir referert til, og deres oppfatninger bli på en utmerket måte illustrert uten at artikkelforfatteren kommer noe særlig videre. Presentasjonen er interessant og systematisk. Artikkelen er i høy grad lesverdig og informativ.

Når det gjelder de øvrige bidrag til årboken, skrevet av bidragsytere hentet utenfra, skal særlig fremheves den innledende artikkel av Nils Arvid Bringéus: "Bröllopsseder i Sverige – en översikt" (s.22–56). Det dreier seg om en lang og meget informativ artikkel som retter seg til en vid leserkrets, men som baserer seg i høy grad på egen, tidligere publisert forskning. Billedmaterialet er godt tekstet og innpasset i den løpende fremstilling.

Årboken gir interessant lesning og er slik organisert at leserne får en mangesidig innføring i den svenske bryllupsinstitusjonens historie og utvikling gjennom de senere århundre. En kunne vel ønsket en avsluttende artikkel som trakk opp trådene og peket på sammenhengene, f.eks. mellom standsbryllup, bondebryllup, borgerskapets bryllup og det moderne, folkelige bryllup.

"Dædalus 1992. Teknik-och industrihistoria." Tekniska Museet Stockholms årsbok 1991. Uddevalla 1991. Red. Jan-Erik Pettersson. Redak-

tøren skriver forord som kort presenterer 11 artikler av 11 ulike forfattere innenfor emneområdet teknikk og industrihistorie (s.13–198). Artikene etterfølges av notiser om arbeider utført på Telemuseet og Tekniska Museet, samt av årsberetninger fra museene og fra Torsten Althins Minnesfond (s.199–223). Annonser følger deretter (s.225–247).

To av forfattere er ansatte ved museet: Fil.mag. Gunnar Pipping: "Christopher Polhems astronomiska ur" (s.156–163), og Intendent Gert Ekstrøm: "C G Norbergs ångvagn" (s.182–186).

Fil.mag. Gunnar Pippings lille artikkel om Christopher Polhems astronomiske ur fra 1690, er basert såvel på gjennomlesning av litteratur som på en konkret undersøkelse av selve uret og dets konstruksjon. Den er forsynt med et par detaljfotografier og et omhyggelig tegnet og tekstet skjema. Den tekniske redegjørelse er god og instruktiv. I tillegg setter forfatteren utviklingen av mekaniske ur inn i et videre historisk perspektiv etter Lewis Mumfords bok fra 1934 "Technics and Civilization", nemlig høymiddelalderens arbeidsgiveres behov for å disiplinere arbeidsstokk og holde rede på arbeidstider. Dette er utmerket, og leseren spør seg i hvilket tilleggsperspektiv man kan legge inn i byggingen av de astronomiske ur på 1500- og 1600-tallet? Polhem hadde nemlig i årene før han bygget sitt eget astronomiske ur, renset, bygget om og komplettert vadstenamunken Petrus Astronomus sitt astronomiske ur fra 1504-06.

Intendent Gert Ekströms lille artikkel om C G Norbergs dampmaskinvogn, bygget i 1838, og om Norbergs arbeid med en fullskalabuss til 1842, er interessant og morsom lesning, illustrert med fotografier og tegninger. Artikkelen ville trolig tjent på å gjøres noe lengre, slik at byggingen av denne type transportmidler ute og hjemme i Sverige mer kunne settes og sees i perspektiv. Norbergs pionerinnsats på området i Sverige blir mellom annet et symptom på hvorledes man utetter på 1800-tallet søkte etter slike løsninger på veitransportproblemet som den tekniske og økonomiske utvikling syntes å muliggjøre eller gjøre nødvendig.

Årboken til Tekniska museet inneholder som nevnt 9 andre artikler, skrevet av en rekke fagfolk utenom museene, over svært ulike emner. Det dreier seg om alt fra meccanolekenes vekst og fall, via svensk glasindustri, til Dannemora gruvor, utviklingen av svenske kokreaktor, skogsavvirkningens mekanisering, og kopiering på svenske kontorer. Det er disse artiklene som utgjør hovedtyngden av årboken. Noe annet samlende tema enn det helt generelle,teknikk og industri, finnes ikke. Artikkelen til Ingemar Nordansjö: "Från stocksåg till skördare. Skogsavverkningens mekanisering" (s.140–155), er et utmerket eksempel på hvorledes man ved en heldig kombinasjon av artikkeltekst, bilder og billedtekst kan anskueliggjøre en meget rask og omfattende teknisk utvikling samt dens arbeidsmessige og produktivitetsmessige konsekvenser. Perspektivene for jordbruks- og skogbrukssamfunnet

ved denne utvikling er imidlertid holdt utenfor eller ikke betraktet som relevante for emnet.

Mer industrihistorisk og samfunnshistorisk perspektiv finner man i fil.dr. Christina Johanssons artikkel "Teknik och arbete i svensk glasindustri 1860–1910", (s.29–45). Artikkelen beskriver og diskuterer transformasjonen i arbeidsmetoder innenfor nevnte periode og måten man organiserte arbeidet på. Dette påvirker arbeidsstokkens sammensetning med hensyn til kjønn og alder. Det forklarer hvorfor man kunne få mer kvinnelig arbeidskraft. Økningen når det gjaldt tilsetting av unge kvinner må imidlertid også sees i relasjon til den dramatiske nedgang i barnearbeid. Reduksjonen i barnearbeid skyldtes etter artikkelforfatterens mening, først og fremst at forbudet mot barnearbeid ble strengere formulert i loven og strengere håndhevet i praksis. Utviklingen av teknologien med gassfyrte ovner sammen med det forhold at man forlot den gamle håndverksmessige måte å organisere arbeidet på, gjorde at man fikk en utstrakt arbeidsspesialisering og overgang fra håndverk til manufakturindustri. På dette viset kaster Christina Johanssons artikkel lys over prosessen med industrialiseringen av håndverket i en bestemt sektor av næringsvirksomheten. Artikkelen er analytisk drøftende, samtidig som den setter det omhandlede tema inn i et videre industrielt og samfunnsmessig perspektiv. Den bygger noe på litteratur, men særlig på selvstendig forskning og en tidligere publisert avhandling innenfor emneområdet. Artikkelen er et utmerket eksempel på hvor vellykket det kan være å sette en ekspert til å skrive, slik at fremstillingen på en og samme tid blir vitenskap og perspektivdannende populærvitenskap. Den er utmerket illustrert med presist tekstede fotografier og tegninger.

Tekniska museets årbok holder en høy standard både innholdsmessig og utstyrmessig. Den har resyme på engelsk til hver artikkel, gjennomført gode illustrasjoner og et interessevekkende omslag. Tatt i betraktning av at den tekniske utvikling inngår som den nødvendige forutsetning for industrialiseringsprosessen og fremveksten av det moderne samfunn, så angår den oss alle. Det er særlig viktig at redaktør og bidragsytere er seg dette bevisst, og at de bidrar aktiv til å trekke opp disse perspektiver. Dersom man som i dette tilfellet, velger å presentere frittstående artikler uten noe samlende tema, må den enkelte forfatter, i samråd med redaktøren, selv sette sitt bidrag inn i en videre sammenheng. At presentasjonsformen for øvrig er inkluderende og ikke ekskluderende bør også vektlegges. Navnet Dædalus, som er en latinisert form av navnet på den greske sagnfiguren Daidalos, ifølge legenden den første oppfinner og ingeniør, er lite egnet i så måte. Det er ikke allment kjent, har ingen god klang, og smaker for meget av å skulle bevise sin kunnen uti den klassiske verden og tilslutning til klassisistenes ekskluderende dannelsesideal.

Tidsskrifter

"Västerbotten.4.92. Två kyrkokonstnärer." Tidsskrift redigert av tjenestemennene ved Väterbottens museum i samarbeid med tjenestemennene ved Skellefteå museum. Redaktør er Bo Sundin. Julenummeret for 1992 inneholder fem artikler som alle handler om kirker og kirkekunst, tilsammen 60 sider. Västerbotten museum gikk over fra årbok til tidsskrift for 25 år siden med 4 nummer pr år. Det dannet da skole og ble meget beundret. Hembygdsförbundets medlemmer får tidsskriftet, som i tillegg selges i kiosker. Heftene er som oftest tematiske.

Det nærværende skriftet tar for seg kirkekunstnerne Torsten Nordberg og Pär Andersson i to artikler, skrevet av henholdsvis lærer og prestefrue Ingalill Andersson (s.2–30), og kunstantikvar Gull-Mari Rosén (s.31–50). Rosén har dessuten skrevet en kort artikkel med funderinger over hva som styrer valget av kunstnere til utsmykningsarbeider i kirkene (s.51–53). Disse to bidragsyterne dekker med andre ord nesten 87% av innholdet i heftet. Oppdragerfunksjonen er tydelig hos begge kvinnene, men ikke påtrengende. Artiklene bærer preg av en viss omstendelighet, særlig da den første, om Torsten Nordberg. Fotografiene av kunstverkene skulle vært i farger, noe som bare skjer unntaksvis.

Inga-lill Anderssons artikkel om kirkekunstneren Torsten Nordberg er sterkt biografisk preget. Den er lettlest, men detaljert. Takket være den grundige og samvittighetsfulle fremstilling får man her dannet seg et godt bilde av forholdet arkitekt/kirkekunstner. Kirkearkitektens betydning for kunstnerens muligheter til å få oppdrag og utviklingsmuligheter springer en i øynene. Vi får en nøye beskrivelse av utsmykningsarbeidene, referat fra samtidige omtaler i aviser ol, og til sist en oversikt over Torsten Nordbergs verk i kirker m.m. i Luleå stift, samt en fortegnelse over litteratur og kilder anvendt av artikkelforfatteren.

De biografiske opplysningene om Pär Andersson i Gull-Mari Roséns artikkel er mer profesjonelt utvalgte og holder seg til saken; den kunstneriske utvikling, opplæring og påvirkning. Artikkelen blir strammere og mindre personlig på den måten. Engasjementet fra forfatterens side når det gjelder å oppdra leseren til forståelse og positiv verdsetting de kunstneriske uttrykksformene, er meget tydelig og vitner om pedagogiske evner. Savnet av farger i fotografier av interiører og malerier med "grönskande trädlund", "frodig grönska", "dignande vingårder" etc,er imidlertid påtrengende trass i forfatteres evne til å mane fram farger med ord. Rosén setter også debatten omkring Pär Anderssons uttrykksformer inn i vide og interessante perspektiver (s.36). Vi får også her innblikk i forholdet kirkearkitekt/ kunstner, nærmere bestemt mellom Jerk Alton og Andersson (s.37–38). Roséns gjennomgang av glassmaleriene i Visby domkirke, interiøret i Bolidens kirke, Alhemskirken i Skellefteå mv er fint, forstandig og klargjørende for leseren. Det samme gjelder måten hun kaster lys over restaureringsprosessen i Vindelns kirke og i

Backens kirke. Historikken er kort og pregnant. Fremstillingen bygger fint opp til presentasjonen av Pär Anderssons "triumfkrucifix" (i farger) i Backen kirke. Fotografiet av nevnte krusifiks brukes også som omslagsbilde til heftet.

I en kort artikkel funderer deretter Rosén over over de to kirkekunstnerne,Nordberg og Andersson, og hvilke kulturstrømmer det er som styrer vår opplevelse av estetiske ting. Hennes holdning later til å være at slike strømninger er mer uforklarelige ellers enn i kirkekunsten. I samband med de to nevnte kirkekunstneres utviklingsmuligheter legger Rosén stor vekt på forholdet til kirkearkitektene.

På grunn av kirkens litterære tradisjon og religiøse budskap har ikke moderne kunst fått samme stilling i kirkekunsten som utenfor, ifølge Rosén. Man kunne kanskje tilføye at måten kunsterne blir valgt ut på viser den kunstneriske avsiling i praksis, såvel i deres forhold til arkitektene som i forhold til menighetenes og utsmykningskomitéenes smak og reaksjoner. Sammenhengen mellom den allmenne samfunnsmessige teknologiske utvikling, funksjonalismen, arkitekturen og kunsten springer en imidlertid også klart i øynene når det gjelder svensk kirkearkitektur og kirkekunst, og burde vært nærmere belyst og kommentert. Hvorfor ble arkitektene utvalgt, og hvorledes stod deres løsninger i forhold til funksjonalismens krav?

Etter hovedbidragsyterne kommer høyskolelektor Marta Järnfeldt-Carlsson og professor Anders Åman med en kort presentasjon av en kilde til oversikt over kirkene bygget i Luleå stift fra og med middelalderen og frem til i dag (med unntak av kapeller og noen mindre bydelskirker etter 1950) (s.54–56). Avslutningsvis tar Annika Lindberg for seg en prekestol i Holmsunds kirke av J. A. Linder. Artikkelen er en forkortet og omarbeidd versjon av en 2-poengs innleveringsoppgave i kunstvitenskap (s.57–60).

Selv om disse bidragene er interessante i og for seg, virker de noe avsporende i forhold til hovedtemaet. Heftet ville vunnet på å holde seg til dette, og i den sammenheng noe dristigere ha analysert slike deler av moderne kirkekunst som her omtales, og satt dem i perspektiv. Som det foreligger er imidlertid heftet av betydelig interesse og av god innholdsmessig kvalitet. Det gjør temaet tilgjengelig for et bredere publikum enn de spesielt interesserte.

III Håndbøker

"Nytt tyg på gamla stolar. Stoppning och klädsel förr och nu."
Av Elisabet Stavenow-Hidemark,første intendent på Nordiska museet og dosent i kunstvitenskap. Medvirkning Kent Andersson. Foto Mats Landin. Nordiska Museet. ICA Bokförlag,1993. Tilsammen 148 sider tospaltet tekst. Inndelt i 12 kapitler, etter tids- eller stilperioder. Noter til hvert kapittel.

Presise henvisninger til kilder og litteratur. Litteraturliste. Ordforklaringer til 128 ord og tekniske uttrykk. Stikkordregister. Liste over billedkilder.

Dette er et eksempel på håndbøker der en gjennomgår bestemte typer gjenstander. I tilfellet dreier det seg om stoppninger på gamle stoler, og hvorledes de er trukket med stoff av ulikt slag. Før leseren får råd om fremgangsmåte i forbindelse med vedlikeholdet av stolen, går forfatteren igjennom vedkommende stilperiode. Vi får vite om innredninger av rom hos kongefamilie og adel fra midten av 1600-tallet og fremover, og hos borgerskapet fra 1700-tallet av. Vi følger tekstilenes, mønstrenes og fargenes rolle i rominnredningen. Vi får en innføring i møbleringen av rommene, valgene av farger og mønster til tekstil og møbler, møblenes plassering og endringene i møblenes stil og utforming i løpet av 10–11 perioder, fra herremannshjemmet i stormaktstiden, til møbelfirmaet David Blombergs stilkopier i 1920-årene og den tidlige funksjonalisme på 1930-tallet.

På det viset får brukerne sine råd om gjenstandenes vedlikehold på bakgrunn av en sakkyndig innføring i møbelhistorie, møblerings- og hjeminnredningshistorie, kunst- og kulturhistorie i samfunnets øvre sosiale lag. Forfatteren har blikk for sammenhenger og gode kunnskaper i såvel europeisk som svensk historie. De praktiske råd gis dessuten på grunnlag av grundig dokumentasjon av og forskning på selve gjenstandsmaterialet. Forfatteren har omfattende kjennskap til skriftlige kilder, som boopptegnelser og innbolister. Hun har arbeidet meget med gjenstander i museer og samlinger og har gode faglige forbindelser når det gjelder å ta opp konkrete spørsmål til drøfting. Hun har utmerket kjennskap til den foreliggende litteratur. Det arbeid som Elisabet Stavanow-Hidemark, Kent Andersson og fotografen,Mats Landin, utfører når det gjelder å finne ut og dokumentere hvorledes stoppningen er gjort, tekstilene utvalgt og trekningen av stolene utført, oppfyller strenge krav til kildevurdering og dokumentasjon. Forfatteren er sakkyndig og arbeider hele tiden med å utdype og utvikle sin sakkunnskap. Med sin lange og aktive tjenestetid tilhører Stavenow-Hidemark Sveriges mest profesjonelle museumsfolk. Boka er et resultat av mange års foregående arkivstudier så vel som praktisk arbeid med gjenstandene. Det foreliggende arbeidet er forbilledlig både som forskning på gjenstandsmateriale og som praktisk håndbok. Kildehenvisningene er presise. Boka gir dessuten en interessant historisk innføring i stilperiodene. Pedagogisk sett er fremstillingen holdt på et meget høyt nivå både hva angår de praktiske råd, begrunnelsen for dem og beskrivelsen av fremgangsmåten i hvert enkelt tilfelle. Den historiske innføring i stilperiodene er elegant og fengslende. Arbeidet med billedmaterialet er ytterst profesjonelt utført. Faguttrykkene er forklart i egen ordliste. Billedkildene er angitt i egen liste. Register forefinnes. Kort sagt; jeg kan finne lite å sette fingeren på, men meget å rose. Må jeg få lov å gratulere Sverige med slike museumsfolk!

IV Kunstmuséumshistorie og kunsthistorie

Kunstmuseenes tilblivelseshistorie på 1700-tallet og Sveriges Nationalmuseum, Stockholm.

"The Genesis of the art museum in the 18th century." Edited by Per Bjurström, Nationalmusei skriftserie N.S.12, 1993. Papers given at a symposium, June 26, 1992, in cooperation with the Royal Academy of Letters, History and Antiquities. 130 sider. Illustrasjoner og noter. Trykket av Nationalmuseum med bidrag fra Wenner-Gren Center Foundation for Scientific Research. Nærmere opplysninger om forfatterene mangler.

Boka har en innledning ved redaktøren og 5 faglige bidrag som tar for seg kunstsamlingene og kunstmuseenes utvikling i hovedsak i de italienske og tyske stater, Frankrike og Storbritannia. Per Bjurström setter Nationalmuseum Stockholm inn i denne internasjonale sammenheng fram til grunnleggelsen av det kongelige museet 28.juni 1792, og dets åpning for publikum i oktober 1794, med kong Gustav III som egentlig opphavsmann og skaper (s.54). Det kongelige opphav til museet i Sverige er typisk for utviklingen i de omhandlede områdene, bortsett fra Storbritannia.

I 1980-årene har det vært en eksplosjonsartet økning i interessen for kunstmuséenes opphav og historie. Bjurström understreker overgangen fra kuriositetssamlinger på 1500- og 1600-tallet og fyrstelige kunstskattsamlinger til najonalmuséer og nasjonalgallerier i siste halvdel av 1700-tallet og tidlig 1800-tall, og han fremhever den rolle fyrster og kongefamilier spilte i denne prosess rent allment ved å kontrastere den til de manglende kongelige bidrag og den sene etableringen av nasjonalgalleri i Storbritannia (s.7–8).

I artikkelen "De la collection particulière au musée d`art" (s.9–27), tar Krzysztof Pomian for seg utviklingen i Norditalia etter at en var kommet igang med spesielle privatsamlinger på midten av 1300-tallet, og etter at Kirken i Roma (under renessansen) fikk et mer bevisst forhold til sine kunstskatter. De egentlige museene kom først på slutten av 1500tallet, men Kirken i Roma hadde i virkeligheten gått foran ved å flytte kunstskatter fra Lateranpalasset til Kapitol i 1471. Det gamle Romas grandeur skulle manifesteres for folket. Pave Julius II fulgte opp med et nytt museum i Vatikanet i 1503, også her med antikkens skulpturer og statuer, men nå bare åpent for spesielt inviterte. Dette var de eneste romerske muséer til inn på 1700-tallet. Et tredje forsøk, denne gang i Venezia i 1525, var basert på samlingen til kardinal Domenico Grimani i Roma, utstilt i en sal i hertugpalasset fram til 1586, men trolig ikke åpent for publikum før på slutten av århundret.

Det var utstillingen av familiesamlingen til erkehertug Francsesco I av Toscana, i toppetasjen til fyrstefamiliens administrasjonsbygning, Uffizi, i Firenze i 1580-årene, som innledet andre bølgen av museer i Italia, ifølge Pomian (s.12, sml s.55). Dermed ble det senere mulig å tilgjengeliggjøre for

publikum samlingen etter familien Medici, en av norditalias rikeste fyrsteslekter. Den siste av slekten skjenket før sin død i 1743 hele samlingen til staten Toscana på betingelse av at den ble i Firenze for all fremtid og tilgjengelig for publikum. En kunne kanskje tilføye for egen regning at det var ikke minst denne arven, med røtter i den norditalienske blomstrende handelskapitalisme i høymiddelalder og senmiddelalder og med manifestasjoner av den humanisme og renessansekultur som sprang ut av dette økonomiske overskuddsforetakende, som skulle inspirere såvel paver på 1400 og 1500-tallet, som konger på 1700-tallet til aktiv kunsttilegnelse og kunstformidling.

I begynnelsen av 1700-tallet var det 7 muséer i de italienske stater, til dels bestående av billedsamlinger skjenket til biblioteker for utstillingsformål. Den dominerende interesse for skulpturer,karakteristisk for de italienske museene, ble supplert med en like sterk oppmerksomhet rettet mot det moderne maleriet,da kunstmuseene for alvor spredte seg nord for Alpene på 1770-tallet, ifølge Krzysztof Pomian (s.19). Men før muséne kom de fyrstelige og adelige kunstsamlingene, også her.

Per Bjurström har kalt sitt bidrag "Physiocratic Ideals and National Galleries" (s.28–60), og mener at det offentlige kunstmuseem var et barn av fysiokratenes og opplysningstidens idealer i Europa på 1700-tallet, ofte etablert i adelens eller fyrsteslottenes eksisterende kunstgallerier. Kurfyrst Johann Wilhelm lot reise et eget bygg for sin kunstsamling i Düsseldorf allerede i årene 1709–1714. Samlingen ble reorganisert i et nytt bygg i 1756 av maleren Lambert Krahe, konsentrert om maleriet, ordnet etter de ulike skoler og i et hierarkisk program etter kvalitet. Kvalitetsvurdering basert på tegning, farger, komposisjon og uttrykksfullhet i bildet var noe som man lenge hadde fokusert på,ifølge Andrew Mc Clellans artikkel om museumsutviklingen i Frankrike (s.61–80). Men ordningen etter skoler var noe som pekte framover mot en sterkere vektlegging på tidsperspektivet og skoledanningen i utviklingen av malerkunsten.

Med tanke på utviklingen fram mot Nationalmuseum legger Bjurström stor vekt på åpningen av Uffizi galleriet i Firenze i 1769, etter initiativ av storhertug Leopold. Bjurström understreker storhertugens påvirkning av opplysningsfilosofien, samt av fysiokratene og deres tenkning. Kunstsamlingen blir i dette perspektiv et redskap for oppdragelse og utdanning og for styrking av nasjonal identitet (s.31). Firenze fikk dermed det første egentlige nasjonalgalleri, idet samlingen var allsidig,tilhørte den toscanske stat og manifesterte toscansk historie tilbake til etruskerne (s.33). Uffizi galleriet fikk stor betydning for utformingen av Belvedere utenfor Wien, hvor man dessuten nå beveget seg sterkt i retning av å gruppere bildene etter tidsperspektiv og geografisk opphav, i italienske og nederlandske seksjoner. Målsettingen ble å gjøre den nysgjerrige titter til kjenner av kunst, med kunnskaper til å se og sette kunsten inn i en historisk utviklingskontekst (s.39). Til det skulle

utstillingskatalogen hjelpe ham. Muséets franskspråklige katalog vendte seg derimot mer til den allerede etablerte kunstkjenner. Det var kunnskapstilegnelse og ikke estetisk opplevelse av maleriet som var katalogforfatteren, Christian v. Mechels, målsetting for publikum. Dette var i pakt med opplysningsfilosofien. Man avgrenset seg også bekvemt til et utvalgt publikum på denne måte, selv om tilgangen til samlingen ble gjort gratis (s.41). Det ble viktigere å vite noe om maleriet enn å glede seg ved det rent umiddelbart.

Kong Gustav III som hadde sikret den kongelige makt vis a vis adelen gjennom kuppet i 1772, var opptatt av fysiokraten Mirabeaus tanker om den lojale og innsatsvillige borger, og delte også fysiokratenes oppvurdering av landbruket og bøndene. Han belønnet trofaste undersåtter med Vasaordenen heller enn med penger (s.42–43). I en reise til Firenze og Roma i 1783 lot han seg inspirere av de italienske kunstskatter til å skape en beskjeden ekvivalent til deres samlinger av malerier og antikke skulpturer i Stockholm. Kongen ble myrdet før muséet var fullført, men kabinettet bekreftet i vedtak av 28. juni 1792 at kunstsamlingen skulle sikres, og muséet ble åpnet for publikum i oktober 1794. I mellomtiden hadde hoffseremonimester Carl Fredrik Fredenheim forandret de opprinnelige planer bort fra forbildet i Firenze og Wien som satte maleriet i fokus, og mer i retning av Vatikanmuseet, med hovedvekten på antikkens skulpturer. Det kongelige muséum var likevel i sitt opphav, og som planlagt billedgalleri i 1780-årene, et ekteføtt barn av Gustav III.

Sammen med de øvrige bidrag gir Per Bjurströms artikkel en utmerket innføring i utviklingen av kunstmuséene i Europa på 1700- og tidlig 1800-tall. Røttene tilbake renessansen og humanismens kunstproduksjon og oppvåknende interesse for antikkens kultur, kommer frem i Pomians bidrag, men kunne vært sterkere understreket også der. Handelskapitalismen som økonomisk fundament for det åndelige og kunstneriske overskudd i Norditalia såvel som i Nederlandene, som inspirerte fyrsters og pavers og nasjoners kunstinteresse, blir overhode ikke nevnt, så vidt jeg kan se. Sammenhengen mellom fysiokratenes syn på økonomien og fyrstenes syn på kunstmuséet, berøres noe fragmentarisk, uten at den blir helt klar for undertegnede.

Synet på kunstmuséet som redskap for fyrsten i opplysningstidens ånd for å styrke den nasjonale stolthet, "moralen", borgernes kunnskaper og lojalitet, blir fremhevet. Synspunktet kunne ha vært noe mer utarbeidet. Dersom det er korrekt, så gir det samtidig noe av svaret på Bjurströms spørsmål om hvorfor man fikk et britisk nasjonalgalleri så sent, og hvorfor den britiske kongeamilie bidro så lite i den anledning, motsatt fyrstefamilier og kongefamilier i de italienske stater, Østerrike, Frankrike og Sverige. I England hadde kongehuset tapt sin enevoldsmakt allerede i 1649. Selv om George IIIs aspirasjoner kanskje var tilstede på slutten av 1700-tallet, så var forholdet det at man i Storbritannia ikke hadde plass for det opplyste eneveldet. Det var nemlig det opplyste eneveldet og ikke opplysning i og for seg, Gustav III gjorde seg til

talsmann for i og med kuppet i 1772, og det var denne idéen han kontributerte til, med sine planer for et kongelig kunstmuséum. Det var også som opplyst enevoldsmonark han ble myrdet. Ludvig 16. av Frankrike ble henrettet av de revolusjonære før de franske planer for det perfekte nasjonalgalleri ble satt ut i livet. I Frankrike ble åpningen av Louvre derfor preget av revolusjonen, mens åpningen av det kongelige museum i Sverige nedtonet den nyere kunst til fordel for antikken. Det første ble i 1790-årene en møteplass for beundring både av kunst og av troféer fra krig og erobring, en samlingsplass for kunstskjønnere, kunstnere og enkle landsens folk. I Sveriges kongelige museum var det få bønder å se. Kanskje var det også i Kong Gustavs ånd, trass i hans fysiokratisk inspirerte avstandsbeundring. Kongen hadde bruk for bønder og borgerskap,men han følte seg mer hjemme i en forsamling der som Akademiet omfattet dem i de høyeste posisjonene, eller som hadde tilhørt gruppen siden fødselen, de hvis språkføring var velpleiet og omhyggelig (s.51).

Kunsthistorie. Utstillingskataloger med vitenskapelige artikler og faglige bidrag.

"Rembrandt och hans tid. Människan i centrum. Rembrandt and his age. Focus on man." "En utställning ingående i Nationalmuseums 200-årsjubileum, 2.oktober 1992–6.januari 1993." Katalogredaktør Görel Cavalli-Björkman,dosent, fil.dr, sjefsintendent, avdelingen for eldre malerier og skulpturer, Nationalmuseum Stockholm. Boka har forord, innledning og 7 faglige artikler, samt 2 kataloger med kalendarium, oversikter og innføring i de enkelte malerier og tegninger av Rembrandt, hans samtid, og hans elever. Oversikt over Rembrandtutstillinger. Litteraturliste. Kunstnerindeks. Tilsammen 413 sider.

Forarbeidet til Rembrandtutstillingen foregikk i årene 1990–1992 under ledelse av Görel Cavalli-Björkman i samarbeid med det kunstvitenskapelige doktorandseminariet ved Uppsala Universitet, samt tilsvarende seminar ved Utrechts Universitet. Doktorandene medvirket til utstillingskatalogen. Det ble drevet forskning på Rembrandts teknikk i samarbeid med Nationalmuseums sjefskonservator, John Rothlind, og teknisk spesialist, Franticek Makes. Det internasjonale symposiet, Rembrandt and his pupils, fant sted i Stockholm høsten 1992 med deltakere fra en rekke land, støttet av Söderbergsstiftelsen.

I forordet begrunner overintendet Olle Granath at Nationalmuseum markerer sitt 200 årsjubileum med en Rembrandtutstilling, ut fra hans kunsts innflytelse på sin ettertid, den stadig sterke interessen for og omvurderinger av hans arbeider, med pågående innvinning av ny informasjon via anvendelse av ny teknikk. Det omdiskuterte Rembrandtprosjektet som gjennomgår hele hans antatte produksjon, har kunnet konstatere at "Nattevakten" foregår i fullt sollys, og mener å ha funnet at "Den polske rytteren" og "Mannen med gullhjelmen" ikke er av Rembrandt. Dette og lignende konklusjoner for andre arbeider,betyr samtidig en oppvurdering av tidsepoken 1570–1670 generelt i

Nederlandene. Samtidig understreker Olle Granath kong Gustav IIIs store interesse for Rembrandt, og den rolle kongens anskaffelse av historiemaleriet "Batavernas trohetssed til Claudius Civilis" har spilt for kunstmuseet, bl.a. i forbindelse med 300årsminnet for Rembrandts død i 1969.

Göran Cavalli- Björkman har skrevet innledning til Rembrandt-katalogen og 2 av de følgende faglige artiklene. Han er dermed den fagmann som sterkest har preget katalogen. Kjernen i utstillingen har vært 20 malerier og 30 tegninger av Rembrandt med motivkretsen "Mennesket i sentrum". Man har samtidig villet gi et bilde av Rembrandt og hans samtidige, og av Rembrandt og hans elever. I forbindelse med at ekspertgruppen i Amsterdam i 1969 hadde redusert tallet på antatte Rembrandtverk til 250 ved hjelp av moderne metodiske hjelpemidler, sammenlignet med Hofsted de Grooots liste på 988 verk i 1913, og at dens arbeid fortsatt pågår, reiser forfatteren betimelig spørsmålet om noen av disse avrembrandtiserte verk kanskje ble utført av Rembrandt og noen av hans medhjelpere i samarbeid (s.9)?

I artikkelen "Rembrandt och hans samtida i svensk ägo" kommer Görel Cavalli-Björkman inn på Rembrandtutstillingen ved Nationalmuseum i 1956, der man i utstillingskatalogen og et senere utgitt spesialnummer av Konsthistorisk tidskrift, presenterte resultatet av røntgengranskningen av hvorledes Rembrandts maleri, "Batavernas trohetsed til Claudius Civilis", ble til.

Nationalmuseets utstilling av hollandske mestere i 1967 viste bredden i det hollandske 1600-tallsmaleriet, men også der var Rembrandt midtpunktet. Utstillingen i 1992 som den nærværende katalog representerer, er en kombinasjon av utstillingstankene fra 1956 og 1967 (s.11).

Forfatteren går så nøye igjennom hvorledes Rembrandts arbeider kom til Sverige (s.12 ff), og særlig da Gustav III erhvervinger av Rembrandtbilder (s.14 ff), men også tilkomster etter Gustav IIIs tid (s.18–20).

I artikkelen "Människan i centrum. Historiemåleri på Rembrandts tid" understreker Cavalli-Björkman at selv om hverdagsmotivene i de hollandske maleriene, beroende på de hollandske borgerlige bestillere, var fremtredende, så var det ikke så enerådende som man i noen tid kanskje har hatt inntrykk av. Historiemaleriet hadde sine talsmenn både før og etter Rembrandt, og Rembrandt selv produserte en rekke verker som hører inn under denne kategorien.

Under begrepet historiemaleri regner da forfatteren alle bilder som henter sine motiver fra beretninger overhode, hva enten det dreier seg om historie, antikke sagn og myter, eller bibelske fortellinger fra det gamle og det nye testamentet. Det største antallet hollandske historiemalerier etter denne definisjon, gjengir secener fra Bibelen. For å forstå maleriet må man kjenne til fortellingen. Allegorier der store figurer var personifikasjoner av ulike dyder og egenskaper, var også historiemalerier, slik definert.

Bestillerne av slike arbeider var Kirke, Konge og Adel, men også hollandske borgere kunne bestille dem, gjerne da med seg selv plassert inn i motivet,

slik at man også ad den vei kunne nærme seg portrettmaleriet. Historiske malerier kunne også bestilles til spesielle offentlige bygninger, som f.eks. Amsterdams nye rådhus.

Følelsene som kom til uttrykk i motivene var ofte det erotiske, som Susanna i badet, eller lidelsen, lidenskapen og frykten som i Rembrandts Abrahams offer eller Belshassars gjestebud (s.25).

Når det gjaldt stiler og trender, finner man f.eks. en forkjærlighet for de store figurer og de klare farger i den klassisistiske stil på 1630–50-tallet, mens Rembrandt etterhvert utviklet seg bort fra denne smaken på 1650-tallet. Det var grunnen til at samtiden fant Rembrandts "Batavernas trohetsed til Claudius Civilis" for brutal i sin utforming og nektet det plass i Rådhuset!

Forfatteren av denne lange og meget interessante artikkelen, kommer til sist noe inn på malerienes studier av menneskehodet og ansiktet, bl.a. i Rembrandts mange selvportrett, samt deres gjengivelse av virkeligheten gjennom bruken av levende modeller, og deres bruk av lyset for å skape bestemte virkninger. Rembrandts utvikling er også her av særlig interesse. I hans "Kristus i Emmaus" fungerer lyset som en dramatisk scenebelysning, i "Claudius Civilis" gir det ekstra dramatikk og intensitet til den skjebnesvangre handlingen, og i "Matteus og engelen" får bildet på det vis psykologisk dybde og religiøs dimensjon (s.28).

Cavalli- Björkmans artikler er systematiske og lett tilgjengelige. Han forener kunnskaper med en fin pedagogisk form som gjør at man får det meste med i en interessevekkende fremstilling. Definisjonen av historiemaleri synes meg noe romslig og bekvem. Men som kontrast til hverdagsmotivene i hollandsk malerkunst fungerer den likevel bra. Maleriets rolle som ideologisprodusent i relasjon til de ulike motivvalg og sett i forhold til bestilleres ønsker og behov, er et emne som ligger snublende nær en slik gjennomgang, og som i hvert fall undertegnede kunne ha ønsket seg. At minnet om Rembrandts dødsår i 1969 er blitt til feiringen av hans fødsel, anser jeg som en ren glipp (s.9).

Av de øvrige bidrag kan nevnes et nærbilde av emnet Simon og Jesusbarnet hos Rembrandt med en grundig og spennende gjennomgang av Egbert Haverkamp-Begemann, der studium av bilder og Bibel går hand i hand, og der også samtidens poeter tolkende blir trukket inn (s.31–40).

Börje Magnussons gjennomgang av Rembrandts tegninger med illustrerte sammenligninger av original og kopier, er systematisk, grundig og opplysende (s.323–330). Den begynnende omprøvingen av ekthet, reduserer Nationalmuseums beholdning av Rembrandt også på dette området (s.327).

Av Albert Blankert får vi en omfattende gjennomgang av Rembrandt, hans elever og hans skole (s.41–70). Blankert skriver spennende og lett-tilgjengelig med tanke på et bredere publikum. Han er heller ikke redd for å åpne opp for kontroversiell drøfting. Her kommer vi Rembrandts elever nær inn på livet, deres ulike evner og anlegg og motiver for å male. Vi følger hvordan

Rembrandts undervisning kan ha øket verkstedets produksjonskapasitet og inntektsmuligheter, hvorledes elever ble dominert av sin læremester, og hvorledes de etter hvert frigjorde seg og utviklet seg mer selvstendig.

I den evige strid om de "ekte" Rembrandtarbeider må vi åpne opp for den mulighet at noen arbeider delvis er av Rembrandt og delvis av hans elever (s.51). Mesteren kan også ha solgt ateliéarbeider som sine egne (s.59). Blankert minner om den heftige debatt omkring Shakespeares verker på 1890-tallet der alt ufullkomment skulle bort,ut fra holdningen til Den Store Poetens Unike Renhet (s.67). Kanskje blir den sterke kretsingen omkring metode for å avsløre teknikk samtidig en måte å holde kunstens budskap og følelsesmessige innhold på avstand? Resultatene av de avanserte tekniske undersøkelsene har etter hvert fått mer og mer ensidig interesse for investorer enn for kunstelskere.

Man blir imponert over det veldige arbeid og energi som er nedlagt i studiet av Rembrandt og hans kunst. Det foreliggende arbeidet viser at Nationalmuseum markerer seg med tyngde i den flernasjonale forskning av denne viktige del av Europas kulturarv. Boka er et praktverk som selges for SEK 220, og som kan benyttes både som interessant lesning og som oppslagsverk. Katalogene er forbilledlige i sin systematikk og sin tilgjengelighet, der samspillet mellom tekst og bilder fungerer utmerket.

Man kan likevel ikke fri seg fra følelsen av at tiden nå må være inne til igjen å konsentrere seg mer om innholdet, budskapet, ideologien og samfunnssynet i kunsten i en tidsepoke som var så full av engasjement. I hvert fall for Rembrandts vedkommende må vel "avsløringene" av penselføring og teknikk være i ferd med å komme til veis ende i denne omgang? Når Ludvig 14. trengte kunstens hjelp til sin egen billedmessige guddommeliggjøring i markedsføringen av eneveldet av Guds Nåde på 1600-tallet, og når Gustav III trengte kunsten til å styrke og begrunne det opplyste eneveldet hundre år senere, så gir også det innspill til forskning omkring samtiden, kunstneren og hans produksjon, såvel kunstnerisk som ideologisk. Historiemaleriet i Görel Cavalli-Björkmans vide definisjon står her sentralt og tilgjengelig for pågående analyse. Det kunne ha effekt som propaganda og kostbar reklameplakat. Det ble likevel rimeligere som styringspolitisk virkemiddel enn katedralene i middelalderen. En forskning langs slike linjer vil også kaste lys over de fyrstelige privatsamlingers og kunstmuséenes tilblivelseshistorie og funksjon (se foregående omtale av "the Genesis of the Art Museum in the 18th Century"). Kong Gustav III som anskaffet det store rembrandtske historiemaleriet over konspirasjonsmotivet "Batavernas trohetsed til Claudius Civilis", la selv trolig hovedvekten på troskapsmotivet i bildet. Men han arrangerte personlig et komplott for å styrke kongemakten, og falt selv for en adelskonspirasjon 20 år senere. Virkningene av ideologisk mobilisering er således uforutsigbare.

V Arkeologi. Middelalderfunn

"Ölands Järnåldersgravfält. Volym II." Högsrum, Glömminge, Algutsrum, Torslunda, Langlöt, Runsten, Norra Möckleby och Gårdby. Redaksjon: Ulf Erik Hagberg, Berta Stjernquist, Monika Rasch. Forfattere: Margareta Beskow Sjöberg, Kiki Johansson-Lundh, Monika Rasch, Hella Schulze. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Trykt: Högskolan Chalmers 1991.517 sider.

Dette er andre bindet i en serie på 4 bind som beskriver jernaldergravfunn på Öland, i samarbeid mellom en rekke arkeologer. Monika Rasch er redaktør for denne delen. Hun har skrevet den avsluttende sammenfatning (s.475 ff). Hun har dessuten skrevet 4 av soknebeskrivelsene alene, og én sammen med Kiki Lundh.

Soknebeskrivelsene følger opplegget i bind I og inneholder 6 avsnitt:

1. Topografi, geografi og historie.
2. Fortegnelse over synlige graver/gravfelt.
3. Beskrivelse av alle gravene/gravfeltene.
4. Liste over gravfunn som andre enn arkeologer har gjennomgått.
5. Gjenstandsbeskrivelser. Funnbeskrivelsene er supplert med kart og fotografier.
6. Det er et kort resymé for hvert sokn på svensk og på engelsk. I tillegg får vi altså en avsluttende oppsummering på slutten av boka på begge språk.

Benrestene i gravene er undersøkt og bestemt av eksperter (osteologer). Karter, tegninger og fotografier er utført av en rekke fagfolk. Forord og oppsummeringene er som nevnt både på svensk og engelsk. I boka finner en datering og tidsskala til betegnelser som romersk og germansk jernalder, samt tegnforklaringer til kartene (s.7). Man finner definisjoner av de begrep som brukes i beskrivelsene og analysen til samtlige bind, I–IV (s.8). Man finner også en liste over anvendte forkortelser (s.515). Litteraturlisten er selvsagt med (s.512 ff).

Prosjektet Ölands järnåldersgravfält ble startet av et 20-talls arkeologer i 1982, under ledelse av Berta Stjernquist og nåværende direktør for Statens Historiska Museum, dosent Ulf Erik Hagberg. Prosjektgruppe for hvert bind består av samtlige forfattere samt en referensgruppe med rådgivende funksjon. Del I kom i 1987. Del III følger i 1994, og del IV i 1996. Studier av det samlete ölandsmaterialet vil komme med i del IV. Publiseringen er muliggjort med bidrag fra Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet, Magnus Bergvalls Stiftelse, Gustav VI Adolfs fond för svensk kultur, Uddenberg-Nordingska Stiftelsen, Berit Wallenbergs Stiftelse og Ölands Sparbank.

Av Ölands ca. 10000 kjente faste fornminner er hovedparten graver, og de fleste fra jernalderen ca 500 f.Kr.–1050 e.Kr. Arkeologene har arbeidet der i over 100 år, med særlig intensiv aktivitet på 1960- og 1970-tallet. De 4 bøkene som presenterer gravlevningene og gravgavene, som smykker,

redskaper, våpen mv, vender seg i første rekke til de forskerne i Nordeuropa, som kan utnytte materialet i sin sammenliknende forskning. Det rike ölandske gravmaterialet har hittil vært relativt oversett i forhold til funnene fra Gotland og Bornholm, men nå skal dette rettes på. I tillegg er det meningen bøkene skal kunne brukes av de antikvariske myndighetene, av folk fra stedet og av andre interesserte.

Å lese et slikt verk gjennom i sammenheng er neppe gjørlig. Det dreier seg først og fremst om et kjempemessig oppslagsverk til bruk for forskere, for de spesielt interesserte og faktasøkende. I forhold til funnene dreier det seg om en annenhands kilde med høy bearbeidelsesgrad og høy bearbeidelsesverdi, tilgjengeliggjort for videre forskning, komparative studier og analyse. Her ordnes og presenteres levningene fra Ölands gravfunn ; kilder til Ölands historie med perspektiver for europeisk historie, fra førromersk jernalder til vikingetid. Det er bøker av og for eksperter, slik at de gjennom en bedre oversikt over og beherskelse av, det historiske kildematerialet, skal kunne skrive historien om. Likevel kan beskrivelsen av gravfunnene være spennende lesning i seg selv, som når vi møter ansiktsmasken og runesteinen fra Gårdby (s.473–474).

I sitt tiltredelsesforedrag 5.mars 1991, trykt i "Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Årsbok 1991", kommer Ulf Erik Hagberg inn på det forhold at gravene i svensk arkeologisk forskning tidvis har vært utnyttet i hovedsak som bebyggelsesindikatorer og dateringsinstrumenter. Bind I i Ölandsprosjektet har således skildret bebyggelsesutviklingen i jernalderen. Først i de seneste årene har man startet en diskusjon om gravene som kilde til menneskenes livsvilkår, religiøse og sosiale vurderinger, ledet an av Agneta Bennett-Lagerlöf. Monika Rasch har presentert Ölandsprosjektet ved en slik anledning, og i avslutningen til bind II har hun bidratt med en studie over de karakteristiske våpengravene i området fra sen førromersk og romersk jernalder, analysert ut fra såvel en kronologisk som en sosial aspekt (s.480 ff). Caesars erobringer av keltiske områder i Vesteuropa midt på 100-tallet f.Kr., og de romerske militærekspedisjonene øst for Rhinen førte med seg stor uro, folkeflyttinger og sosiale forandringer i det germanske samfunnet. Øst- og nordgermanerne begynte under innflytelse av langobardenes gravtradisjon å gravlegge menn av det øvre sosiale sjiktet med våpen (s.480). Slike tidlige våpengraver er på Öland blitt funnet på store gravfelt, og Mona Rasch gjennomgår dem ut fra dette perspektivgivende og interessevekkende utgangspunktet. Hun diskuterer de dødes alder, dødsårsak, kronologi og sosiale forskjeller (s.509). Det ville være galt å si at fremstillingen ikke tynges av fakta. Her må den interesserte leser ha, eller ta seg, god tid. Da gir også lesningen god avkastning.

"Ölands Jernåldersgravfelt" er et kjempestort verk, en vitenskapelig katalog, som er preget av imponerende grundighet og sakkunnskap. Etter over 100 års arkeologiske utgravninger kan man skjønne behovet for å skaffe seg

en samlende oversikt og presentasjon av funnene. Verket blir en uvurderlig kilde, ikke bare til Ölands, men til svensk og nordeuropeisk historie i det omhandlede tidsrommet. Den kildemessige behandling og drøfting er mønstergyldig.

Kanskje kan man ønske seg en noe større dristighet i anvendelsen av kildene i fremtiden, i tolkningen, analysen og i trekkingen av perspektiver. Anledningen er der i noen grad i kommende bind IV, og i enda høyere grad i det som deretter kan forventes å følge når det gjelder aktiv anvendelse av arkeologisk kildemateriale i nye studier. Ulf Erik Hagberg omtalte i sitt tiltredelsesforedrag i 1991 Agneta Bennet- Lagerlöfs avhandling "Graven, religiös och social symbol", og hennes symposium "Gravmaterialet som källa för människans livsvilkor, religiösa och sociala värderingar", som studier som peker fremover i så måte (se over). Ölandprosjektets medarbeidere vil her følge opp, slik det allerede forsiktig er markert av Monika Rasch.

Illustrasjonene til bind II er av høy klasse. Det gjelder både fotografier og kart. Tegningene av funnmaterialet er intet mindre enn imponerende i sin gjennomførte nøyaktighet, utført hovedsakelig av Cecilia Bonnevier og Bengt Händel.

"Medieval Ironworks in Sweden. Volume I." Av Lennart Karlsson, Statens Historiska Museum. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Trykt: Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1988. 437 sider. Analytisk del. Inneholder 380 fotos og tegninger til komparasjon og analyse. Også disse er ved forfatteren. Engelsk tekst. Bibliografi og forkortelser.

Perioden som omhandles er ca.1100–1525. Emnet er smijernsarbeider, hovedsakelig på dører, men også gitter, kister og skap. Objektene som studeres har gjerne en dekorativ funksjon, men også med innslag av symbolfunksjon, inskripsjoner etc.

Bind II, en katalog over det svenske primærmaterialet til bind I, og som omhandler 536 gjenstander og er illustrert med 1120 fotografier, kom også i 1988, av samme forfatter.

Bindene er trykket med bidrag fra Humanistisk- Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet, professor Aaron Andersson, Berit Wallenbergs Stiftelse, Magnus Bergvalls Stiftelse, Längmans Stiftelse og Pryts Stiftelse.

I bind I tar forfatteren for seg de svenske smedene og deres arbeider med individuelle og regionale karakteristiske trekk (s.11–124). Vi vet lite om disse smedene, bortsett fra deres produkter. Bare noen få arbeider er signert, og selv i slike tilfeller vet vi ingen ting om individene bak navnene. Dette er annerledes på kontinentet og i England der vi kjenner en rekke ledende smeder fra dokumenter. Så er det heller ikke arbeider hentet fra store kate-

draler det dreier seg om for Sveriges vedkommende, der jernarbeidene på de små soknekirkedørene ofte har den høyeste kvalitet (s.11). Hvor høyt de ble verdsatt i samtiden, illustreres av innskriften på Forsa-dørringen, der Gunnar smed minner om at han laget den, kirken eier den og kirkegjengeren ikke kan få den!

Kronologien i disse arbeidene er meget problematisk. Skillet mellom romansk og gotisk stil følger f.eks. ikke noen skarp epokeinndeling. Romanske innslag i smijernsarbeidene kan dessuten dukke opp meget sent, og det er ofte problematisk å finne ut av tilblivelseshistorien, som når en kiste fra 1637 har dyrefigurer som en skulle tidfeste til middelalderen.

I et stort kapittel ser forfatteren, Lennart Karlsson, komparativt til smijernsarbeider i en rekke Nordeuropeiske land, som Danmark, Norge, Finland, England, Tyskland og Frankrike, og den fantastiske rikdom en kan finne i ornamentikk og formgivning i noen av de store katedralene i England og på kontinentet (s.125–224).

Deretter får vi en gjennomgang av billeder i jern, en ikongrafisk oversikt på over 120 sider (s.225–346). Bare de skjematiserte korsformene trenger 26 illustrasjoner (s.273). Døra som symbol for inngangen til frelse etter bibelordet i Johannesevangeliet, og døra som porten til paradis, får omtale i ord og billeder (s.230ff).

Dørhåndtaket eller ringen får et eget kapittel der forfatteren behandler såvel utforming og form, som opphav og utvikling og symbolinnhold (s.347–360).

Sammenhengen mellom teknikk, form og motiv i jern får likeledes ett kapittel, og det samme gjør tømmermanns- eller snekkerarbeidet når det gjaldt å sette sammen dører, forme dem, lage trelåser og snekre kister (s.361–410).

Til sist tar Lennart Karlsson for seg kronologien i portal og bygningshistorien, snekring av dører etc. Inskripsjoner og heraldikk, form, motiv og stil blir behandlet likeledes, og forfatteren avslutter med et resymé over kronologien i svensk smijernsarbeid, basert på gjennomgåtte kriterier og på antakelser av en rekke hypoteser. Han understreker selv usikkerhetsmomentene knyttet til slutningene (s.425–430).

Vi får her gjennomgått en interessant del av prydsmedarbeidets håndverks- og formgivningshistorie i Sverige, sett i Nordeuropeisk sammenheng. Gjenstandsmaterialet er søkt ordnet og analysert stilhistorisk, typologisk og så vidt mulig kronologisk. Vi får en grundig innføring i de problem dette innebærer, og den usikkerhet som hefter ved noen av slutningene. Forfatteren tar ikke lett på oppgaven. Han er kunnskapsrik og omhyggelig med å begrunne sine slutninger, og med å peke på svakheter i slutningsrekken. Her er intet forførende flott, men grundig og tillitvekkende gjennomtenkt. At den foreliggende bok og den tilhørende katalog er et enmannsarbeid, forekommer en nesten utrolig, og påkaller den største respekt for fagkunnskapen, fliden og den utrolige arbeidsinnsatsen som må ligge bak.

Illustrasjonene er meget gode. Tegningene er nitide og omhyggelige. Bøkene er beregnet på fagfolk. Språket er engelsk, med innslag av gammelsvensk, eller norrønt og latin, i inskripsjonsanalysene.

VI Utstillingskataloger med populære artikler.

"Brevet- en resa genom sekler. Introduktion till bottenvåningens basutställninng." Av Bo Andersson, Louise Palmer og Pia Ödmark. Postmuseum Stockholm, 1992. Redaktør Vesela Stridsberg. Guide til en basutställning. Tilsammen 52 sider, inkludert litteraturliste eller "Källförteckning" (s.52). Utstillingen ble bygget i 1986 og delvis ombygget i 1991. Den baserte seg på et prosjektarbeid der Elisabet Olofsson var prosjektansvarlig, og der ovennevnte forfattere sammen med Olle Synnerholm utgjorde en prosjektgruppe på 4 personer. Til byggingen av utstillingen hadde man eksperthjelp hva angår formgivning,tekst, lys,skulpturer og modellere, voksdokker og drakter, treskulpturer osv. Forfatterne er ansatte ved Postmuseet og ansvarlige for samlingen, foto, dokumenter og pedagogisk virksomhet. De har arbeidet aktivt for å sette seg inn i foreliggende litteratur, og med å ta i bruk kunngjøringer, cirkulærer etc som angikk postverket.

Det fremgår ikke av den foreliggende publikasjon hvilke faglige eller utdannelsesmessige kvalifikasjoner de ulike bidragsyterne har for den historiske tolkning som ligger til grunn for postutstillingen og i den skrevne guiden. Trolig er det prosjektgruppen og dermed i hovedsak forfatterne, som har definert hvordan århundrene skulles skildres (s.3). Utstillingens inndeling ser først på sentralmaktens behov for regelmessige postgang på 1600-tallet, noe guiden følger godt opp. Kanskje kunne man analysert nærmere stormaktens behov i forhold statens behov da Sveriges stormaktstilling ble borte? Som bakgrunn for den eksplosive veksten i postforsendelser på 1800-tallet (s.25), kunne man ønsket seg en analyse av hvorledes handelskapitalismen løste sine brevproblemer før posten overtok for alvor, og hvorledes utviklingen av postverket stod i forhold til den tekniske, industrielle og økonomiske utvikling mer generelt på 1800-tallet. Ansatsene er der, men systematikken og analysen kunne vært bedre. Introduksjonen til utstillingen er ellers lett å følge (s.4–7).

Bo Anderssons artikkel; "Postverkets grundas" (s.8–14) kombinerer fakta, analyse og oversikt på en god måte. Her får man dessuten en interessant oversikt over hvordan postforbindelser på kontinentet søkes organisert fra 1400-tallet og utover. Ordningen med postbønder for statspost i Sverige fra 1636 var grunnleggende forskjellig fra andre lands postsystem i Europa, ifølge Andersson (s.9). Artikkelen er lettlest og åpner for perspektiver. Det gjør også i noen grad Pia Ödmarks artikkel; "Posttransporter på havet" (s.15–20). Men i og med at artikkeln tar oss med fra postjakten

"Hiorten" i 1693, til hjuldamperen "Constitutionen" i 1824, og videre til dampskipet "Postiljonen" i 1870 og postens rederivirksomhet mer generelt,så burde forfatteren har gjort noe mer ut av dette utviklingsperspektivet. Det samme gjelder som nevnt stormaktens postbehov på 1600-, 1700-tall, kontra "fastlands"-Sveriges behov etter 1809.

De øvrige korte artiklene fra 1800- og 1900-tallet byr på morsom og informativ lesning. Tabellen over postkontor, poststasjoner og postforsendelser (s.25), burde også ha fått med seg avviklingen av ordningen med postbønder etter 1860 for oversiktens skyld (s.29). Innholdet i tabellen kunne videre ha foranlediget en nærmere kommentar med tanke på hvilken type postforsendelser det dreiet seg om, og fasene i denne utvikling fram til de vel 626 mill. forsendelsene i 1920. Hvilke behov lå bak ekspansjonen, og hvilke nye muligheter utløstes av den kommunikative teknologi, postverkets utvikling og utvidede funksjoner?

Posten og flyet samt overgangen til postnummer fra 1968, avslutter heftet, som er på 52 sider og altså ingen liten trykksak. Man har her nedlagt et betydelig arbeid for at utstillingens gjester skal få ta i bruk en nyttig guide ved gjennomvandringen, og interessant og informativ lesning med seg hjem.

Kanskje blir det vel mye fokusert på postverkets indre historie etter hvert til noen fortrengsel for samfunnsperspektivet. Heftet kan også sees på som en reklamesak for postverket, men da en reklamesak av høy kvalitet. I avslutningen kunne man kanskje ha sett utviklingen av postverkets funksjoner også som en funksjonsfordeling mellom post,telegraf,telefon og andre moderne meddelelsesmidler. Hvilket perspektiv åpner det seg f.eks. for posten med spredningen av telefax ol?

Når det gjelder det videre samfunnsmessige perspektiv på postverkets utviklingshistorie, hadde man kanskje tjent på å ta med i forfattergruppen en som kom utenfra og innehadde en sterkere historiefaglig ekspertise med syn for såvel de statlige, de private, de økonomiske og kulturelle funksjoner og sammenhenger. Billedmaterialet og tekstingen er utmerket.

VII Kulturvernarbeid. Kunnskapsspredning

Guidebøker eller reisehåndbøker over kulturlandskapets severdigheter.

"Minnen av glömda krig. Härjedalens skansar." Sevärdheter i Jämtland–Härjedalen. Av Erik J. Bergström. Utgitt av Jämlands läns museum med støtte av bygdemidler, 1993. Tilsammen 39 sider, inkludert oversikt over utrykte kilder og foreliggende litteratur. Heftet bærer preg av å være skrevet av en person som er meget sakkyndig på området. Han røper inngående kjennskap til landskapet, til de kulturlandskapsmessige reminisenser, og til egnens historie. Bergströms fremstilling baserer seg såvel på egen

forskning som på foreliggende litteratur og virker meget troverdig i detaljene. Forfatteren har også et våkent blikk for befolkningens lidelser ved de mange krigene, for sulten og nøden og sykdommenes herjinger. Dette er ingen hastemt krigshistoriker, men nøktern og realistisk, og med evne til mangesidig vurdering. Når Langå skans i vårt århundre gikk over til å benyttes som skueplass for sommerfester ol, lå det kanskje noe symbolsk i det? Synd bare at Riksantikvaren av hensyn til kulturvernet måtte sette en stopper for disse arrangementer. Nå sover skansen til gjengjeld sin Tornerosesøvn. Oppvåknende interesse kan meget vel være skapt av Erik J. Bergströms velskrevne og informative lille hefte.

I serien "Sevärdheter i Jämtland-Härjedalen" har det tidligere utkommet 6 hefter, og i serien "Se och upplev Jämtland-Härjedalen" har det utkommet 3 hefter. Alle er i Jämtlands läns museums regi. Skulle de holde samme standard som foreliggende hefte, ville det være en fin prestasjon.

"Nyhetsaviser" med landskapshistoriske o.a. historiske emner.

"Historiska Nyheter", nr. 50. Et samarbeid mellom Statens historiska museum og Hallands Nyheter. Temanummer om Halland, som nummer 13 (?) i serien av svenske landskaper.

Museumsdirektør Ulf Erik Hagberg, Statens historiska museum, har i redaksjonen særlig samarbeidet med länsantikvaren i Halland, Lennart Lundborg, og med länsmusesjefen, Bengt-Arne Person om innholdet. De 33 bidragene er alle signert av fagfolk, i en "avis " som ennå ikke er gått over til tabloidformat. Bengt-Arne Person står alene for 8, eller om lag 1/3, av alle bidragene. Sjefredaktør Doris Gunnarsson i Hallands Nyheter og hennes medarbeidere har produsert "tidningen".

Man vender seg, etter eget utsagn, til folk fra Halland og til turister på gjennomreise. Papir og layout er avisens. Den fremtrer noe gammeldags, innholdsrik og i stort format. Innholdsfortegnelse finnes på forsiden. Prisen er 15 Kr. Illustrert med tegninger, skisser og fotografier.

Etter undertegnedes mening må "Historiska Nyheter" egne seg godt som lesning for motivert svensk skoleungdom. Jeg er ikke så sikker på at den vanlige turist på gjennomreise straks vil tenke på å kjøpe den. Til det virker den noe tung i format og i layout. Kanskje er det for mange emner som tas opp. For andre enn svenske (eller skandinaviske) turister blir selvsagt språket en barriere, all den stund det ikke finnes resymé på engelsk eller tysk. Men for den interesserte og informasjonshungrige Hallandboer, svenske, nordmann eller danske, har denne trykksaken meget å by av lokalhistorisk, svensk og felles skandinavisk stoff.

Stedsnavnsforskningens ulike tydninger av navnet "Halland" er et artig eksempel på den type problematikk. En "spännbuckla" fra vikingetid blir foranledning til en beskrivelse (hvorfor ikke også en tegning?) av kvinnedrakt på 800-tallet. En artikkel om forsvenskningspolitikken i Halland etter

erobringen i 1645, vekker appetit på å få vite mer om emnet i Halland, såvel som i andre erobrete områder. Avdekking av gravfelt, boplasser og rydningsrøyser fra bronsealder og eldre jernalder i Årstad sokn,våren 1990, er utmerket skildret i ord og illustrert i tegning. Det samme gjelder jordens gjemte, men nå avdekkede skatter i form av myntfunn av romersk, arabisk og nordisk opphav.

Avisen tar oss helt fram til dagens avfolkningsproblem på bygdene. Vi får vite at hver 10. hallending er medlem av hjembygdforeningene, at det selges 3000 eksemplarer av bevegelsens avis "I Halland", og er gitt ut 7 bøker a 3000 eksemplarer over emner som historie, tro, handverk, ferdsel etc. Bevegelsen var sterkt engasjert i kampanjen "Hela Sverige skal leva." Her mobiliseres fortid for fremtid. Vi får møte folkelivsskildrere av folket, som August Bondeson, og folkelivsgranskere av folket, som Albert Sandklef. Han arbeidet nær hjembygdbevegelsen og studerte bla. "allmogesjöfarten på Västkusten". Vi får vite om sjøfart, fiske, transport og handel som attåtnæring for kystbøndene allerede før Halland ble svensk i 1645. Sjøfarten lot seg ikke stanse av forbud i 1645, men utviklet seg videre til større fartøyer og lengre seilaser. Foretakssomme bønder ble deleiere også i større fartøy og kunne seile som kapteiner, styrmenn og sjømenn. Elisabet Stavanow-Hidemarks opplyser i boka "Nytt tyg på gamla stolar" at engelsk og hollandsk smak ble toneangiven de i de formuende borgerhjem i perioden 1720–1750, og at man gjennom de Ostindiske kompaniene fikk porselen og lakkarbeider helt fra Kina. I fortsettelsen kom kinesisk taftsilke med påmalt blomsterdekor og kattuner med påmalte mønster fra India (s.29, s.48). Men bøndene fra Halland seglet også for det svenske Ostindiakompaniet som kom i 1731. Bondeskippernes hjem var prydet med franske dører og vinduer i 1700-tallsstil, gyllenlærstapeter, ostindisk porselen og sjøfartsminner fra fjerne land. Her gikk øyensynlig kulturpåvirkningen direkte fra fremmede land og til den svenske bondebygda, på grunn av bygdebefolkningens engasjement i svensk utenriksøkonomi. Samme fenomen kan iaktas i Norge.

På dette viset gir det populærvitenskapelige skriftet "Historiska Nyheter" nr.50, en innføring i sider ved svensk økonomisk historie og kulturhistorie som en har savnet i de kunsthistoriske studiene som er kommentert. Dette taler for et nærmere samband mellom forskningen ved kunstmuseene, Statens historiske museum og länsmuseene når det gjelder økonomi og kulturpåvirkning.

De turistmessige krav til tidningen søkes imøtekommet ved at 42 severdigheter i Halland markedsføres i ett overblikk og på ett, stort kart. Alle stedene betegnes som "rosiner i kaka", inntegnes med nummer på kartet og omtales i tekst. Det spørs om ikke så mange "rosiner" i ett blikk blir for meget ? Kartet forteller her for lite i forhold til den store og tungt opphogne tekstflaten over 2 svære sider.

Gjennomlesningen av "Historiska nyheter" gir mersmak. Jeg går ut fra at det trykte stoffet også blir tilgjengeliggjort når avisopplagene er utsolgt. I tabloidform ville for øvrig "avisene" egnet seg bedre for samlemapper.

Barnevirksomhet.

"Barnverksamhet." Jämtlands Läns Museum.1991. Karin Nilsson. Hefte. 17sider. Illustrasjoner.

"Jämtli Förskola." Stensil.

"Jamtli Historieland, Östersund. Res i tiden." Annonsebilag, 8 sider. Östersunds-Postens Tryckeri, 3.juni 1993. Ansvarlig utgiver Matsåke Persson.

Dette er tre eksempler på orientering om barnevirksomhet rettet særlig mot forskole og grunnskole, og som drives ved svenske muséer. Aktiviteten synes å være stor ved Jämtlands Läns Museum og kan ha sammenheng med den allmenne interesse for hjembygdskultur og hjembygdsforskning som her manifesterer seg (se over I. "Mitt Sverige...", VII. Sevärdheter i Jämtland-Härjedalen).

Barnevirksomheten ledes av en faglig ansatt ved museet. Man har en museumsvertinne i halv stilling, og dessuten muséumsvertinner som arbeider i helgene og i sommerhalvåret. Tanken er at barna skal lære gjennom å oppleve. Det er utarbeidet dramapedagogiske tidsreiser som vender seg til barna på daghjem, forskole ol. Til disse kommer oppfølgingsprogram slik at barna og personalet sammen skal bearbeide tidsreiseinntrykkene.

Museet tar sikte på å lære opp såvel undervisningspersonale som foreldre og foresatte i egne kurs. Det arrangereres kurs for lærere fra länet med 7 sammenkomster i året, eller studiedager basert på visse emner, innrettet spesielt på de områder lærerne kommer fra.

Lærerne kan ta barna igjennom museumsutstillinger på egen hånd. Eller man kan bestille guide til besøket. Man kan også leie en museumspakke til forskolen eller grunnskolen, eller til en studiesirkel. Det arrangereres stundom temauker knyttet til bestemte utstillinger, og det tilbys barna åpen virksomhet på fridager og helger med kurser i flatbrødbaking, smehandverk etc., samt aktivitetskvelder med sanger, gamle leker osv.

Museet ønsker å inspirere til historieundervisning med lokal tilknytning. "Heimbygda", hjembygdsforbund for Jämtland/Härjedalen, har engasjert seg, sammen med en rekke ulike hjembygdsforeninger, ut fra et lignende siktepunkt, og delvis i direkte samarbeid med skolen. Man har prøvd med leirskoler om sommeren å la barna få oppleve steinalder- eller jernalderliv, og i den sammenheng følt behovet for videreutdanninmg av museumsfolk og ungdomsledere av ulik slag.

Jamtli er det første friluftsmuseum i Skandinavia som befolkes av mennesker som spiller roller hentet fra gårdenes historie. Man har også en

åpen forskole som man håper skal kunne utvikles til et sentrum for barn- og kulturvirksomhet i länet.

Virksomhet av dette slag fortjener oppmerksomhet og oppmuntring. Den er skapende og oppfinnsom og tar barnas kunnskapsbehov og muligheter på alvor. De lærer seg å se og forstå sammenhenger i utviklingen. Kunnskaper blir noe mer enn faktaopphopning. Utvikling av identitetsbevissthet på dette grunnlag kan gi selvfølelse uten snobberi. Jeg går ut fra at da barna i samband med en 1700-tallsutstilling fikk "klä ut sig och sminka sig som en 1700-talsmänniska", så ble det understreket at "motelederne", avbildet på side 3, bare representerer en fåtallig overklasse, og at den typiske klesdrakten fra den tiden så ganske annerledes ut? Hvem fulgte motene, og hvordan nedfelte moteutviklingen seg i bygdebefolkningens klesdrakt, var ventelig en aktuell spørsmålsstilling i en slik sammenheng? Historikken til det vi i Norge kaller bunader, fra ulike landsdeler og bygder, blir et interessant tema i forlengelsen av et slikt spørsmål.

Når det gjelder museumspakken "folkmusiklådan" fra Jämtlands Läns museum, så blir det naturlig i en slik sammenheng også å etterlyse folkedansen og folkesangen (s.2). Hvordan er sammenhengen mellom disse tre aktivitetene sett i historisk perspektiv? Har de påvirket eller inspirert kunstmusikken og sangen ?

Vandreutstillingen "Bergtagen" som turnerte i Jämtlands län i 1984 og 1985, tok utgangspunkt i tradisjonell folketro. Det ble utarbeidet en katalog med forberedelses- og fordypningsmateriale, som bl.a. inneholdt lokale sagn og segner. I opplevelsesdelen fikk barna "sitta ner och lyssna på olika sägner och berättelser" (s.14–15). Som del av den aktive opplevelse vil jeg etterlyse barnas egen aktivisering gjennom folkedans- og sanger som henter motiv fra bergtaking ol. Lokale folkedans- og folkesanggrupper av barn og voksne måtte her kunne mobiliseres eller etableres. De tallrike folkeviser og ballader som henter sitt stoff fra emnet bergtagning ol er fremdeles i bruk i Skandinavia. De er musikalsk og tekstlig sett interessante, og de åpner en dør til forståelse av levevilkår og tenkemåter som griper vår fantasi og engasjerer våre følelser. Jeg tenker her på svenske pendanter til norske varianter som "Liti Kjersti", "Liti Kjersti og Elvekongjen", "Margit Hjukse" ofl. Hva var prisen for sviket når en valgte den rike kaksen (bergtrollet), framfor kjærligheten, og det ikke fantes mulighet til skilsmisse? Hvorfor var frykten for fattigdommen og lysten på gull så sterk at man solgte seg? Hvilken virkelighet handler "bergtagningen" egentlig om?

Muséene kan hjelpe barnas innlevelse og forståelse, og forsterke deres opplevelse, ikke bare ved å styrke sin egen ekspertise og utvide sin egen stab, det blir for dyrt i lengden, men ved å lære opp samarbeidspartnere blant lærerne slik som det nå gjøres, og ved å vite hvor andre potensielle samarbeidspartnere befinner seg, slik man i Jämtland har samarbeidet med noen av de stedlige av Sveriges i alt ca 1300 hjembygdsforeninger. Disse har

tradisjoner de vil ivareta og historiske perspektiver de vil understreke. De har også museal erfaring gjennom sine gjenstandssamlinger og de mange gamle bygninger de eier og ivaretar. Museéne må altså vite hvor mobiliserbar ekspertise befinner seg, slik at den ved høve kan aktiviseres og trekkes inn for bestemte formål. Utveksling av idéer og ekspertise mellom institusjonene øker også evnen til kunnskapsspredning, uten at den enkelte institusjon må forløfte seg. Det gjelder samarbeid med såvel muséer som universiteter, skoler, foreninger, organisasjoner og enkeltpersoner.

Foldere:

"Råd om FASADER." Rådgivningsblad produsert av Länstyrelsen og Smålands Museum.

September 1992. 4 sider tekst og illustrasjoner. Utarbeidet av museets tjenestemenn, byggningsantikvaren, i samarbeid med Länsstyrets kulturvern-avdeling, länsantikvaren. Skrevet av arkitektene Järda Blix og Katinka Schartau og antikvar Sven Jönsson. Forsiden omtaler huset og landskapet i forhold til hverandre og tar for seg særlig husets eksteriør. De vanligste fasadene på landsbygden i Småland på 1700–1800-tallet illustreres, sammen med den nasjonalromantiske villaen fra århundreskiftet, egne hjem typehus fra 1920 og 1930-tallet, samt funkishus som begynte å komme fra slutten av 1930-tallet. Hensikten er den uttalte, å stimulere til å ta best mulig vare på gamle hus og deres karakteristiske detaljer. Forsiden er oversiktelig og instruktivt satt opp, kanskje med vel megen tekst i øvre del, på bekostning av "huset-i-landskap-illustrasjonen".

Side 2 og 3 tar for seg fasadens deler og trepanelet, særlig i relasjon til isolasjonsspørsmålet, og man advarer overbevisende mot å overisolere eller isolere bort fine detaljer. Side 4 ser på maling og malingstyper, instruktivt og greitt. Den gir enda til oppskrift på "Ljus Falurödfärg", og den gir tips til videre lesning.

Folderen er kanskje noe ordrik i sin iver etter å oppdra til bygnings-kulturvern på 4 sider. Den gir likevel en god begrunnelse for av de praktiske rådene, og de illustrerende tegningene fungerer bra. Folderen og lignende opplysningsmateriale burde kanskje forefinnes i enhver lokal fargehandel og byggevarehandel ?

Avslutning

Oppsummering og ettertanke.

I det foregående har jeg omtalt såvel vitenskapelig forskning som populærvitenskapelige produkter presentert for publikum i bokform eller trykksaker, og i de aller fleste tilfellene med leservennlig utstyr i form av utvalgt billedmateriale, figurer og godt tekstede illustrasjoner. En vitenskapelig avhandling kan ha interesse for et bredere publikum. Det kan dreie seg om emner fra hverdagslivet der folk flest kjenner seg igjen, og der mange kan ha synspunkter på det som fremføres ut fra egne erfaringer og iaktakelser. Eva Londos avhandling er et slikt tilfelle. I valget av den Bourdieu-inspirerte polariseringsmodellen har hun kommet til å understreke kulturforskjellene og avstandene mer enn likhetene og gradsforskjellene. Språkbruken er mer ekskluderende enn nødvendig, selv i en vitenskapelig avhandling av denne karakter, noe jeg har illustrert med eksempler. Familiens sterke symbolfunksjon er interessant i en periode der familieinstitusjonen tømmes mer og mer for økonomiske funksjoner i forhold til en fremrykkende markedsøkonomi, også på omsorgsområdet. Dreier det seg bare om et ideologisk etterslep i forhold til markedsutviklingen? Studier av dette slag kaster lys over folkelivet og angår oss alle. Det er bra om de gjøres tilgjengelig for flere. Lesers utbytte øker med en velutviklet kritisk reflektert holdning hos forfatter, såvel til metode som til objekt.

De store forskningsprosjektene innenfor samfunnsfagene økte i Sverige etter at ledende politikere med statsminister Tage Erlander i spissen på 1960-tallet hadde signalisert at visse samfunnsfag og humanistiske fag burde forstå å gjøre seg mer samfunnsnyttige. En viss febrilsk søken etter dagsaktuelle problemstillinger fulgte i forskningen, uten at de alltid ga noe større faglig utbytte. Men de større tverrvitenskapelige prosjekter som ble etablert, representerte interessante eksempler på lagarbeid i samfunnsforskning, med perspektiv ut over det nærsynt dagsaktuelle. Et fruktbart tverrvitenskapelig samarbeid forutsetter evne og vilje til å gjennomgå problem og metoder på nytt, slik at de ulike fagene og de ulike angrepsmåtene kan utfylle hverandre. Først og fremst krever dette personer med faglig dyktighet og med positiv vilje og evne til resultatgivende samarbeid. Migrasjonsprosjektet, hvis avsluttende rapport jeg har analysert, kunne ha tjent på at flere fag var blitt trukket inn, slik det var planlagt i utgangspunktet. Det utvidede fagsamarbeid strandet imidlertid på finansieringen.

Av migrasjonsrapporten kan en også lese det problematiske med lagarbeid i forskning, og med å skrive kollektivt og på tvers av faggrensene, selv om den positive vilje er tilstede. Valget av metode er i dette tilfellet mer vellykket når det gjelder den forskende forståelse, med intervju og innlevelse på mikroplanet, typisk for etnologien, enn i bruken av den forklarende metode og makroperspektivet. Uoverensstemmelser er ikke alltid avklart når det gjelder å

forklare/forstå hvorfor folk migrerte. Metodene kan ikke erstatte, men bare supplere hverandre. Mulighetene, tillokkelsen og tilskyndelsen, til migrasjon over landegrensene, og forskjellene i ressurstilgang, kontakter og stimuli fra region til region, fra individ til individ, gjør at vi må både forklare migrasjonen og forstå valgene aktørene gjorde.

Migrasjonsprosjektet tok nærmere 20 år å fullføre. Det har innvunnet verdifull kunnskap for det svenske og det finske samfunn. Det fikk anledning til å frigjøre seg fra den dagsaktuelle problemstilling anno 1972 underveis i løpet, noe som var en fordel, men som også understreker at man ikke bør binde opp lignende prosjekter til altfor snevre dagsaktuelle holdninger og problemstillinger i fremtiden. Samfunnsforskning må gjøres med et åpent sinn og ikke styres for sterkt utenfra. Prosjektet har vist at det kan ligge betydelige gevinster i et aktivt tverrfaglig samarbeid når viljen og evnen til samarbeid er tilstede.

Når det gjelder prosjekter som er underveis, kan man av naturlige grunner ikke uttale seg om resultatet, bare om opplegget og intensjonene. Hvor gjennomtenkt virker opplegget? Hvem er det som står bak og borger for kvaliteten? Min gjennomgang av rapport 3 i glesbygdprosjektet fra Jämtlands läns museum, illustrerer problemet for en utenforstående fagkonsulent. Det dreier seg ikke her om en bok eller en større trykket rapport med forskningsresultater, men om en stensiltekst på 41 sider som presenterer en begrunnelse for og et opplegg til forskning. Det dreier seg egentlig om et program for aksjonsforskning for å redde glesbygden. Målsettingen er god, men jeg setter spørsmålstegn ved problem og metode. Jeg savner også en bredere presentasjon av hele opplegget. Et prosjekt av denne typen bør etter undertegnedes mening bæres fram av et tverrfaglig samarbeid og ekspertise. Uten en dyptloddende orientering,synkront og diakront, kan man vanskelig nå fram til den innsikt som trengs for å vurdere det opplegget til framtidig handling som en forventer prosjektet munner ut i. Skulle resultatet ble vellykket, vil det ble lagt merke til langt ut over Sveriges grenser. Hvorvidt prosjektet er tilstrekkelig faglig, forskningsmessig og økonomisk fundert i forhold til sitt gode formål, er imidlertid ikke avklart.

Prosjekter i grenselandet mellom dokumentasjon, forskning og populærvitenskap, eksemplifieres i det foregående gjennom en SAMDOK-studie. SAMDOK startet omkring 1970 og tar for seg det moderne arbeidslivet i Sverige. Høsten 1993 var det tilsammen innrapportert omkring 800 samidsdokumentasjoner til SAMDOK-registeret ved Nordiska museet i Stockholm. Det er ikke mulig for undertegnede å gå nærmere inn på dette innenfor min korte tidsramme. Det er derfor umulig å vite hvor representativ den utvalgte SAMDOK-studie er. Men harmoniseringen og idylliseringen karakteristisk for den foreliggende fremstillingen gir etter alt å dømme et skjevt bilde i forhold til virkeligheten og skulle tilsi en kritisk gjennomgang av hele forskningsprosessen:

1) Er studieobjektet eksempel på et usedvanlig vellykket foretak når det gjelder arbeidsliv?
2) Har feltarbeiderne hatt nok tid på seg ombord? Har de kritisk nok gjennomtenkt og anvendt sin studiemetode?
3) Har studieobjektene hatt anledning og motiv til å snakke åpent også om problemene om bord? I forhold til hverandre og i forhold til arbeidsgiver kan de neppe fremstå som anonyme bidragsytere til den publiserte boka.
4) Har man kritisk gjennomdrøftet anvendt metode i forhold til alternative eller supplerende metoder?
5) Har utvelgelsen og forhåndstreningen vært god nok når det gjelder feltarbeiderne?
6) Hvor fritt står prosjektet i forhold til oppdragsgivere og finansieringskilder?

SAMDOKs undersøkelser kan bli verdifulle kilder til moderne arbeidslivshistorie i fremtiden, dersom slike faglige, forskningsmessige, kildekritiske og metodiske problemer bringes til aktiv gjennomdrøfting samlet og i hvert enkelt tilfelle. I den aktive forskningsmessige bruken av disse dokumentasjoner som kilder i fremtiden, vil tidsdimensjonen spille en sterkere og sterkere rolle. Forståelse av sammenhenger, av aktørenes valg- og valgmuligheter, er avhengig av at man setter øyeblikksbildene inn i et utviklingsperspektiv. Skal tidsperspektivet helt utelukkes i utskrivningen av de skriftlige rapportene, bør det begrunnes nærmere. Man bør gjennomreflektere i hvilken sammenheng angjeldende "øyeblikksbilde" går inn, og at øyeblikkene i et utviklingsperspektiv varer kort. Fragmentisering bør unngås. Naivitet må være bannlyst hos forskeren.

SAMDOK er et eksempel på samarbeid mellom mange museer og institusjoner. Det later til at det tverrvitenskapelige har fått vike, eller så har det aldri har fått noen bred plass. Man kunne i den sammenheng tenke seg, enten at etnologien samarbeidet nærmere med andre fag, eller at den gjorde seg selv mer tverrvitenskapelig metodisk. Kontakten mellom de kulturhistoriske museene og samfunnsvitenskapene og de humanistiske vitenskapene ved universitet og høyskoler bør bli bedre også i en slik sammenheng.

Når det gjelder muséenes populærvitenskapelige arbeid vis a vis publikum i form av årbøker, tidsskrifter, utstillingskataloger, guidebøker og foldere, så er det allminnelige inntrykket at virksomheten ligger på et meget høyt nivå. Det gjelder innhold såvel som språklig og billedmessig kommunikasjon. Jeg håper å ha fått frem det verdifulle i at muséene har blant sine ansatte vel kvalifiserte fagfolk, såvel forskningsmessig som når det gjelder å ivareta og behandle gjenstandsmateriale profesjonelt. Som håndbok er "Nytt tyg på gamla stolar" av Elisabet Stavenow-Hidemark, forbilledlig.

Det er åpenbart at museene også tjener på å alliere seg med fagfolk fra universitet og ulike forskningsinstitusjoner, for å få faglige bidrag til de temaer som tas opp i de forskjellige publikasjonene. I enkelttilfeller kan man

iakta at forsømmelser i så måte har redusert publikasjonens verdi. Det gjelder særlig når fremstillingen lider av mangelen på perspektiv. Gjenstander og gjenstandsmateriale, såvel som institusjonshistorie, må tolkes i sammenheng og settes inn i ulike samfunnsmessige perspektiv for å få mening ut over det rent kuriotiske. De arbeidene som rager høyest av de vurderte, har alle dette felles. Produktene er konsentrert om et overordnet tema der en dyktig prosjektgruppe har gjort valget og sett perspektivet, og der fremragende fagfolk kaster lys over deler av emnet og setter sitt bidrag inn i en gjennomtenkt og interessevekkende sammenheng. Nordiska museets årbok 1991 og kunstmuseet Prins Eugens Waddemarsuddes bok "Kiruna. Staden som konstverk", skal her særskilt fremheves.

Svensk arkeologi og middelalderforskning er i denne utredning representert med arbeider av høy klasse når det gjelder ordning og systematisering av funnmaterialet. De typologiske og kronologiske vurderingene vitner om innsikt og store kunnskaper. Funnene sees også i perspektiv av funn i andre nordiske og nordeuropeiske land. Man skulle også gjerne hatt anledning til å se dem anvendt aktivt i populærvitenskapelig sammenheng, og noe dristigere tolket i allmenn historisk sammenheng. Av alle de gjennomgåtte arbeider er det disse som er sterkest preget av å være skrevet av og for eksperter.

Det er bra at muséene selv tar initiativ til forskningsprosjektene, dokumentasjonene og den populærvitenskapelige publikasjonsvirksomhet. Ofte kan en sikre seg verdifulle faglige bidrag av personer ansatt ved universiteter og høyskoler, uten at dette blir særlig kostbart. Finansieringsformen generelt bør være slik at den sikrer den faglige uavhengigheten. Man måtte ellers nøye gjennomtenke forholdet til oppdragsgiver og finanskilde, for å sikre seg at ikke dette påvirket resultatene og presentasjonsformen. Om et foretak eller institusjon får skrevet sin egen historie, er det ellers fare for at man får et produkt som tjener markedsmessige og ikke erkjennelsesmessige behov.

Når det gjelder valg av problemstillinger, er mulighetene mange. Det gjelder bl.a. ikke å bli for ensporet. Hva angår etikk og metode er forskerne bundet. De skal forsøke bedre å forstå, ikke ensidig, men mangesidig. Den forskende forståelse setter spørsmålstegn snarere enn utropstegn ved svarene. Forkynneren "holder med" noen. Forskeren holder ut, i sin streven etter å blottlegge og bidra til utvidet kunnskap og fordypet erkjennelse. Forskernes holdninger blir dermed viktig å få belyst. De bør også selv være seg dem bevisst. I motsatt fall ligger det snublende nær å identifisere andres holdninger som "subjektive" eller"politiske" og egne bindninger som "faglige" eller "objektive. "

Forholdet til oppdragsgiver og finanskilde krever forskningsmessig distanse, mens forholdet til studieobjektet krever såvel nærhet som distanse. Objektet må studeres såvel fra innsiden som på avstand. I en intervjusituasjon blir objektet selv subjekt og kan manipulere feltarbeideren. Under forskerens deltakende observasjon i det arbeidsliv som studeres, er mulighetene større til

å få et nøkternt og allsidig inntrykk. Dersom forskerne identifiserer seg for sterkt med sitt objekt, blir resultatet lett skjevt. Enda skjevere blir det dersom visse studieobjekter oppleves ydmykt nedenfra og opp, andre empatisk innenfra og ut, mens atter andre skues ovenfra og ned. Da den norske teologen, Eilert Sundt, dro ut for å lære "allmuen" renslighet og dyd, var han i sine holdninger en typisk prest og embetsmann. Han så "allmuen" ovenfra og ned. Underveis lærte han å forstå sitt objekt innenfra, og han lærte å sette sine forskningsresultater inn i en bredere samfunnmessig sammenheng. Teologen var blitt sosiolog og etnolog. Moralisten var blitt forsker. Den sosiale rekruttering til visse fag og funksjoner er muligens skjev i Sverige. Det skulle likevel ikke hindre noen i å forstå arbeidere og bønder og "vanlige mennesker" på deres egne premisser i dag, når Eilert Sundt greidde det for 140 år siden.

Det er mulig at perspektivene for noen av de kunst- og kulturhistoriske arbeider virker ekskluderende i forhold til deler av befolkningen. Det er i så fall noe som bør gjennomtenkes nøye. Avstanden til vanlig økonomisk, politisk og sosial historie bør reduseres, og bevisstheten om sammenheng i utviklingen skjerpes, på tvers av de formelle faggrenser.

I 1983 besøkte nærmere halvparten av den voksne svenske befolkning muséene i løpet av et år, men besøksfrekvensen var lav. Kontakten var best med den høyt utdannete delen av befolkningen i byer og tettbygde strøk. Det betyr at arbeidere og funksjonærer og bygdefolk var sterkt underrepresentert. Om lag 45% av årsverkene ved de statlige og statsstøttede muéene befant seg i hovedstaden, Stockholm (Museisverige,Statens kulturråd, Rapport 1986:1, s.15–16).

I 1983 var besøkstallet ved de statlige og statsunderstøttede museene i Sverige, drygt 4 millioner, Skansen ikke medregnet. I 1992 var det ca. 6,6 millioner besøkende, regnet på samme måte, altså en vekst på godt over 50%. Ifølge de foreløpige tall for 1993 var besøkstallet da kommet opp i anslagsvis 7,8 millioner, hvilket skulle innebære en økning på nærmere 1/5 på ett år for de statlige eller statsunderstøttede museer ! (Statens Kulturråd, Kerstin Törnell, 13.januar 1994. For 6 regionalmuseer, samt arkitektturmuseet og musikkmuseet har jeg benyttet tallene fra 1992.) Besøkstallet er altså på vei oppover, sterkest i Stockholm, der det nye "Cosomonova" alene hadde nesten 0,8 mill. gjester i 1993, men også regionalmuseene øker sine besøkstall betraktelig.

Interessen og engasjementet hos folk flest i forhold til museenes virksomhet krever imidlertid et nøye studium, om den skal belyses nærmere. Med tanke på statistikken skal bare dette nevnes;Når det gjelder byene (städerna) utenom hovedstaden, så har befolkningen der et et stort antall kommunale museer å besøke i tillegg til de statlige. Når det gjelder bygdebefolkningen, så har de foruten de registrerte, statlige, statsunderstøttede og kommunale muséne, også hjembygdforeningenes mange samlinger å forholde seg til. Jeg

går ut fra at denne sistnevnte aktiviteten ikke er innregnet i noen offisiell besøksstatistikk. Egenaktiviteten på bygdene later til å være av et bemerkelsesverdig omfang. Noe av denne aktiviteten skjer også i et delvis formalisert samarbeid med lensmuseer og lokale museer, som vi har sett. Men meget faller trolig utenfor den offisielle registrering. Det gjør ikke aktiviteten mindre betydningsfull. Den bør kartlegges og oppmuntres.

Forholdet til publikum krever nærhet og evne til kommunikasjon. Pedagogisk sett er den populærvitenskapelige produksjonen til svenske museer preget av solid arbeid. Det aller meste er profesjonelt og dyktig utført. Illustrasjonene og tekstene er av en slik karakter at de letter tilegnelsen og høyner bruksverdien for leseren når det gjelder å få grepet på den sammenhengende fremstilling. Bildene, fotografiene og presentasjonen av dem i perspektivgivende tekster har en høy egenverdi. De er som regel kresent utvalgt og utmerket presentert, såvel fotografisk som tekstlig.

Språket er stundom en barriere når gleden over fremmedordene får ta overhånd. Men det gjelder ikke så meget i populærvitenskapelig som i forskningsmessig sammenheng. Ordforklaringer finnes i håndbøker og vitenskapelige kataloger, men er ellers unntaket og ikke regelen i de arbeider som her har vært vurdert.

Regionalmuséenes innsats for kunnskapsspredning blant barn er preget av skaperglede og evne til fornying. Aktiviteten i Jämtland skal her særskilt fremheves.

Seimskleiva 3, Indre Arna
18. januari 1994

Trygve Solhaug (sign.)
Professor Norges Handelshøyskole, Bergen

Forfatter, Trygve Solhaug, er professor i økonomisk historie ved Norges Handelshøyskole i Bergen siden 1972, med undervisning i valgfag, hovedfag, høyere avdelings studium og doktorgradsveiledning. Forelesninger og kurs også i historiefilosofi og metode. Før det ansatt ved Historisk Institutt, Universitetet i Bergen. Arbeidet bl.a. 2 år som amanuensis ved Bergen Sjøfartsmuseum. Studier i Storbritannia og USA. Publikasjoner i økonomisk historie, fremst De norske fiskeriers historie 1815–1880. To bind. Universitetsforlaget 1976. Ny utgave 1983. Forfatter og billedredaktør til samme. Verket er anmeldt av økonomer, historikere, økonomiske historikere, sosialantropologer, etnologer og havforskere. Trygve Solhaug fungerte en periode på 1970- og 1980-tallet som ekstern sensor ved magistergraden i etnologi, Universitetet i Oslo, for kystkulturstudier på 1800- og 1900-tallet. Medlem av kulturstyret i Bergen i 4 år. Medlem representantskapet Akvarieselskapet i Bergen siden 1970-årene. Formann representantskapet Norsk Fiskeindustrimuseum, Melbu. Sjefredaktør for "The Scandinavian Economic History Review 1983–1987". Medlem av rådet for "The Scandinavian Society for Economic and Social History" siden 1979 og visepresident siden 1988.

BILAGA 5

Museernas föremålsvård och registrering

Vårda i tid – avsätt tid att vård

Birgitta Enæus

Innehållsförteckning

Inledning 165
Bakgrund 165
Undersökningsmetod 166

Sammanfattning 167
Resultat av kartläggningen 168
Slutsatser av kartläggningen 169
Övervägande 170
Förslag 170

1 Förutsättningar för museernas arbete med samlingarna 171
Definitioner 173

2 Redovisning av kartläggningen 175
Föremålssamlingarnas storlek och tillväxt 175
Behov av föremålsvård 179
Samlingarnas behov av vård och konservering 179
Tidsåtgång för vård- och konserveringsåtgärder 181
Konserverade föremål 181
Resurser för föremålsvård 182
Befintliga personalresurser 182
Behov av personal för att åtgärda eftersläpningen 184
Tidshorisont för att åtgärda eftersläpningen 185
Befintliga magasin och behov av utökningar 185
Vid vilka museer finns behoven? 187
Resurser för föremålsvård som kan erbjudas andra museer 190
Köpta tjänster avseende föremålsvård från andra museer 1992 .. 190
Institutionen för konservering 191
Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna 192
Kulturarvet i Falun 193
Kulturvårdscentrum i Uddevalla 193
Stiftelsen Västsvensk konservatorsateljé 194
Behov av registrering 194
Samlingarnas behov av registrering 194
Tidsåtgång för registreringsarbete 194
Registrerade föremål 194

Resurser för registrering 196
Befintliga personalresurser 196
Behov av personal för att åtgärda eftersläpningen 197
Tidshorisont för att åtgärda eftersläpningen 197
Vid vilka museer finns behoven? 197
Resurser för registrering som kan erbjudas andra museer 198
Museernas synpunkter på föremålsvård och registrering 198
Centrala museer 200
Regionala museer 218

3 Problemidentifiering 228
Slutsatser av kartläggningen 228
Problem föremålsvården 229
Problem registreringen 231

4 Överväganden 231
Samlingarna 231
Personal 233
Magasin 233
Samverkan och samutnyttjande av resurser 234
Åtgärdsprogram/planer 234

5 Förslag 235
Samlingarna 236
Registrering 237
Resurser 237
Avslutning 238

Tabell 9–16 239

Inledning

Bakgrund

Denna rapport är gjord inom utredningen Översyn av mål- och strukturfrågor m.m. inom det statliga och statsunderstödda museiväsendet. Syftet har varit att tydliggöra omfattningen av museisamlingarnas behov av föremålsvård och registrering samt museernas behov av resurser för att tillgodose nuvarande brister.

Det övergripande målet för museiverksamheten att bevara och levandegöra samlingarna är gemensamt för alla museer. Däremot beslutar varje museum om verksamhetsmål, ambitionsnivå och arbetsmetoder utifrån de egna förutsättningarna. Ambitionsnivån varierar därför mellan mueerna. Detta är viktigt att ha i åtanke vid läsning av denna rapport eftersom studien bygger på museernas nuvarande varierande ambitionsnivåer.

Utgångspunkten för museernas verksamhet är föremålen. Föremålsvård och dokumentation av samlingarna är förutsättningar för museernas övriga arbete. Mot denna bakgrund blir förhållandena beträffande föremålsvården avgörande för museiverksamheten.

Museernas arbete med samlingarna kan delas in i funktionerna:

- Insamling
- Dokumentation: registrering, katalogisering, fotografering
- Vetenskaplig bearbetning
- Tillsyn/vård
- Konservering
- Restaurering
- Magasinshantering

Dagens situation beträffande museernas föremålsvård är inte tillfredsställande. Museerna och statsmakterna har vid upprepade tillfällen påtalat detta. Förhållandena är otillfredsställande trots att medvetenheten om vårdfrågornas betydelse har ökat.

Bl.a. i skrivelse 1991-12-11 till regeringen i anslutning till arbetet med den fördjupade anslagsframställningen (FAF) har *ansvarsmuseerna* framfört att de statliga museernas behov av utbyggda insatser för samlingarnas vård är mycket angelägna och omfattande.

Samlingarnas betydelse för museiarbetet har *centralmuseerna* sammanfattat på följande sätt i en hemställan till Statens kulturråd 1991-12-17 i anslutning till FAF-arbetet.

"De statliga centralmuseernas största problem gäller särskilt samlingarnas vård och allt vad begreppet omfattar av dokumentation och klassificering, konservering, registrering och kontinuerlig skötsel.....

Men centralmuseernas uppgift är inte bara att vårda nuvarande samlingar och förvalta ett arv. Centralmuseerna skall därtill berika och utöka samlingarna. De skall varsamt välja i samtidens flöden av föremål och kunskaper och samtidigt odla en öppen och intellektuellt prövande hållning till detta material.

För att klara samlingarnas vård, registrering, accession m.m. krävs personal med skiftande yrkeskunskaper och erfarenheter. Det är en andra förutsättning för att centralmuseerna skall kunna fylla sina uppgifter. I takt med samhällets specialisering och internationalisering ställs ökade krav på urval och metoder, hur samlingar hanteras och därmed också på medarbetarnas kunskaper.

Museernas inre arbete uppfattas ofta som statiskt och sätts i motsatsställning till den utåtriktade verksamheten. I själva verket är vård och bearbetning av samlingarna en stark, och i många fall avgörande drivkraft i och förutsättning för allt museiarbete. Den tillför kunskap, öppnar nya forskningsmöjligheter och ökar tillgängligheten. .....

De statliga centralmuseerna vill med kraft framhålla betydelsen av att museernas inre arbete med samlingarna lyfts fram och prioriteras i framtida resursförstärkningar."

Riksdagens revisorer har i förslag till riksdagen om registrering och dokumentation av de statliga museernas samlingar (1988/89:16) påpekat att det saknas centrala föreskrifter för museernas handhavande av samlingarna.

I Museerna och den svenska historien (Rapport 1992/93:3) har riksdagens revisorer bedömt att det förefaller osannolikt att eventuella möjligheter till effektivisering och omprövning av den befintliga verksamheten i någon större utsträckning löser problemet med de stora eftersläpningarna beträffande arbetet med samlingarna och de bristfälliga magasinslokalerna.

Riksdagsrevisorerna anser att en plan snarast bör framläggas över hur registrering och dokumentation av de statliga museisamlingarna skall kunna genomföras. Revisorerna framhåller att det är angeläget att överblick över samlingarna skapas och att samhällets kostnader för samlingarna inklusive magasinering och dokumentation belyses.

Museiutredningen har mot denna bakgrund önskat få en kartläggning av behov av föremålsvård vid de centrala och statsbidragsberättigade regionala museerna. I denna rapport belyses och kvantifieras bl.a. följande frågor

- finns det ett s.k. föremålsvårdsberg,
- hur stort är det i så fall,
- vad består det av för ämnesområden och materialtyper samt
- vilka resurser behövs för att åtgärda bristerna.

Kartläggningen som redovisas i denna rapport har således haft en kvantitativ ansats. Det har gällt att synliggöra och tydliggöra omfattningen av resurser och behov.

Undersökningsmetod

Uppgifter om centralmuseernas och de statsbidragsberättigade regionala museernas behov och resurser beträffande föremålsvården har hämtats in

genom skriftlig enkät under hösten 1993. Alla centralmuseer har svarat vilket betyder 20 museer. Av de regionala museerna saknas svar från Halmstad och Dalarna. Göteborg har svarat med varje museum separat dock saknas svar från stadsmuseet utom vad gäller samlingarnas storlek. Malmö har svarat med stadsantikvariska avdelningen för sig och de övriga museerna sammanlagda. Kulturen i Lund har lämnat ett svar för stadshistoriska avdelningen och ett för kulturhistoriska avdelningen. För de regionala museerna ingår därför 29 svarande museer i enkätredovisningen.

Det har varit svårt för många museer att besvara enkäten fullständigt dels för att vissa frågor bara kunde besvaras genom bedömningar dels för att museerna inte har detaljerad kunskap om föremålen i de avseenden enkäten tog upp. Detta har medfört att man svarat med uppskattningar, schablonmässiga beräkningar eller angett att man inte har uppgifter så att man kan svara.

De kvantitativa värdena är troligen större i verkligheten än de som redovisas i rapporten. Detta till följd av att:

- Alla tillfrågade museer inte har besvarat enkäten.
- Alla som besvarat den inte har svarat på alla frågor.
- I de fall museerna angett ett intervall som svar har genomgående det lägsta värdet tagits med vid additionen.
- Summavärdena blir också lägre än vad verkligheten bör vara eftersom en del svar är av typen mer än eller t.ex. 100-tals.

Vad totalvärdena säger är således att omfattningen är av minst den angivna storleken.

Uppgifter om verksamheten vid Stiftelsen föremålsvård i Kiruna och Stiftelsen Västsvensk konservatorsateljé har inhämtats från stiftelserna.

Sammanfattning

Denna studie behandlar föremålens behov av vård och konservering, befintliga resurser, resursbehov och något om uppnådda resultat inom registrering, tillsyn/vård och konservering samt befintliga magasinslokaler, kostnader för dessa och behov av magasin. Studien behandlar föremålssamlingarna men inte arkivalier och fotografier. Även för dessa finns omfattande behov av vård och registrering.

Studien omfattar centralmuseerna och de statsbidragsberättigade regionala museerna. Det har inte varit möjligt att inom ramen för denna undersökning tillfråga universitetsmuseer, kommunala museer, övriga museer och hembygdsgårdar.

Resursbehovet har beräknats på grundval av uppgifter från museerna. Uppgifterna om behov bygger på museernas nuvarande ambitionsnivåer vilka

varierar mellan museerna. Någon samsyn i fråga om ambitionsnivåer och prioriteringar finns för närvarande inte mellan museerna.

Rapporten ger en bild av hur omfattande museerna hösten 1993 bedömer resursbehovet vara. Personalbehov utifrån museernas nuvarande ambitionsnivåer redovisas för arbetet med att hämta in den s.k. eftersläpningen inom föremålsvården och registreringen.

Resultat av kartläggningen

Museernas arbete med att ordna upp samlingarna är en omfattande uppgift. På grund av samlingarnas storlek, den begränsade personalstyrkan och konkurrens med andra arbetsuppgifter tar uppordningsarbetet för de flesta museer lång tid att genomföra om inte särskilda satsningar görs. Uppordningsarbeten bedrivs på många museer i mån av resurser. Ofta är det avhängigt av att särskilda satsningar görs. Uppordningsarbetet har dock inte givits högsta prioritet utan vid resursknapphet avstannar arbetet eller går på sparlåga för kortare eller längre tid eftersom annat arbete går före i en prioriteringssitutation. Många insatser har gjorts och görs med tillfällig personal.

Föremålsvård av samlingarna bedrivs av många museer framför allt i samband med förvärv, när föremål skall ställas ut eller i anslutning till uppordnings- och omregistreringsarbete. Generellt tycks uppordningsarbete komma i andra hand om inte specialresurser finns tillgängliga.

Föremålsvård är en kontinuerlig uppgift. Löpande tillsyn och vård måste alltid ske. Resurserna för denna nödvändiga och grundläggande uppgift är och har varit underdimensionerade. Detta leder till att många föremål befinner sig i dåligt skick på grund av tidigare bristande vård. Föremålsvården behöver därför intensifieras annars finns en risk för ett ännu större uppdämt behov på sikt.

Förvaringsförhållandena för föremålen är helt avgörande för kommande behov av föremålsvårdsåtgärder och avgörande för om satsningar på föremålsvård kan vara "lönsamma".

Att döma av enkätsvaren finns totalt minst 38 milj föremål vid de centrala och regionala museerna. Av dessa finns ca 34 milj, ca 90%, på centralmuseerna. Den årliga tillväxten motsvarar ca 0,8% av samlingarna. Även av tillväxten svarar centralmuseerna för ca 90%. Tillväxten i procent av samlingarna är 0,8% för centralmuseerna och 0,6% för de regionala.

Enligt enkätsvaren behöver ca 21,6 milj föremål vårdas och ca 8 milj konserveras. Av vårdbehoven finns ca 90% på centralmuseerna och av konserveringsbehovet hela 98%. Av samlingarna behöver ca 14 milj föremål registreras. Centralmuseerna svarar för 99% av registreringsbehovet .

I fråga om resurser finns drygt 200 årsverk för vård och konservering vid de centrala och regionala museerna, varav 75% på de centrala. För registrering finns ca 72 årsverk, varav ca hälften på centralmuseerna och ca hälften

på de regionala.

För att återhämta eftersläpande behov av vård och konservering skulle behövas ca 3 400 årsverk, varav 92% behövs på de centrala museerna. Kostnaden för dessa 3 400 årsverk kan uppskattas till i storleksordningen 800 milj kr.

Om prioriteringar gjordes så att befintlig personal för vård och konservering endast skulle arbeta med eftersläpande behov skulle det teoretiskt ta ca 20 år att inhämta eftersläpningen för de centrala museerna och ca fem år för de regionala. Men därigenom skulle en "ny eftersläpning" uppstå genom att löpande vård och konservering inte blir utförd. Eftersom de som idag vårdar och konserverar samlingarna utför även andra arbetsuppgifter inom museerna skulle det i realiteten ta längre tid.

När det gäller registrering skulle ca 2 300 årsverk behövas för att hämta in eftersläpningen. Av dessa svarar centralmuseerna för 95%. Kostnaden för de totala antalet årsverk kan uppskattas till ca 500 milj kr.

Det finns ca 148 000 m^2 magasinsyta vid de centrala och regionala museerna, varav ca 60% vid de centrala. Behovet av utökning uppgår till ca 43 000 m^2, vilket motsvarar ca 30% av den befintliga ytan. De centrala museerna svarar för ca 60% av utökningsbehovet.

Slutsatser av kartläggningen

Omfattningen av behovet av vård- och konserveringsåtgärder beror främst av samlingarnas karaktär och befintliga tillstånd samt museets ambitionsnivå. Det är således främst dessa faktorer som avgör behovet av resurser för att återhämta eftersläpande behov av vård och konservering. Det finns inget entydigt och enkelt samband mellan å ena sidan behovet av resurser och å den andra sidan samlingarnas storlek.

Resurserna som museerna har avsatt för föremålsvård är och har varit underdimensionerade i förhållande till föremålssamlingarnas behov av vård och konservering. Det gäller både personal, arbetslokaler och magasin. Detta har lett fram till dagens otillfredsställande situation i fråga om föremålsvård och registrering.

Tillväxten är egentligen inte så stor men föremålsbeståndet växer förstås hela tiden. På grund av att samlingarna successivt växer ökar också eftersläpningen beträffande föremålsvården hela tiden.

Medvetenhet tycks finnas om nödvändigheten att begränsa insamlingen.

Merparten av den konservering som sker tycks avse föremål som behöver åtgärdas för att kunna användas i den egna utåtriktade verksamheten eller för att lånas ut till andra museer. Generellt tycks museerna ha svårt med den interna styrningen mellan verksamhetsgrenarna. De har svårigheter att göra prioriteringar och få dessa förverkligade. I några enkätsvar framhålls att den inre samlingsvårdande grenen får stå tillbaka för den utåtriktade verksam-

heten. Detta innebär att det samlingsvårdande arbetet inte blir rationellt bedrivet utifrån sina förutsättningar och behov.

Kartläggningen visar att museerna under 1992 köpte förhållandevis få föremålstjänster av varandra. Dvs. denna form av samverkan inom föremålsvården förefaller för närvarande vara av begränsad omfattning. Flera museer ger emellertid råd och service till andra museer.

Att döma av museernas svar är det för en förhållandevis liten del av samlingarna som museerna har inventerat behovet av föremålsvård eller utformat en samlad plan för vård- och konserveringsåtgärder. Dvs. det saknas i viss utsträckning detaljerade kunskaper om föremålssamlingarnas status. Och detta trots föremålsvårdens betydelse för allt museiarbete.

Överväganden

Museisamlingarnas storlek och situation är nu sådan att man måste fundera över hur stora föremålssamlingar museisverige kan ta ansvar för att bevara och vilka åtgärder som krävs för att de samlingar som skall bevaras skall bli optimalt sammansatta. Detta leder fram till frågor om behov av principer för bevarande, insamling, indelning av föremålen i olika kategorier, gallring och fördelning av föremål mellan museer.

För att få en optimal sammansättning av museisamlingarna behövs en genomgång och värdering av befintliga samlingar utifrån en helhetssyn och en policy om vad respektive museum skall täcka och inte endast en välplanerad insamling.

Eftersom behoven inom föremålsvården är så stora att det är orealistiskt att kunna förverkliga allt måste man prioritera vilka föremål som skall komma i fråga för bevarande.

Förslag

En process bör genomföras i syfte att få museisamlingarna optimalt sammansatta.

En långsiktig nationell insamlingspolicy behöver utformas.

Varje museum behöver ha en långsiktig bevarandepolicy.

Åtgärdsprogram beträffande registrering behöver finnas vid de museer där eftersläpningen är stor.

Resurser behöver satsas på förebyggande vård och tillfredsställande magasin samt på att åtgärda den eftersläpning som är av den prioritetsgrad att vård- och konserveringsbehoven skall åtgärdas.

När det gäller ambitionsnivåer och resursfrågor måste resultaten av denna studie vävas ihop till en balanserad helhet med förutsättningarna och förhållandena för museernas övriga verksamhetsgrenar.

1 Förutsättningar för museernas arbete med samlingarna

Förutsättningarna för museernas arbete med samlingarna har skissartat åskådliggjorts i fig 1. Där har även ritats in två typer av åtgärder som kan vidtas för att påverka utvecklingen, nämligen förändringar av riktlinjer och resurser. Förutsättningarna kan delas upp i för museerna gemensamma och sådana som varierar mellan museerna.

Figur 1 Föremålsvård

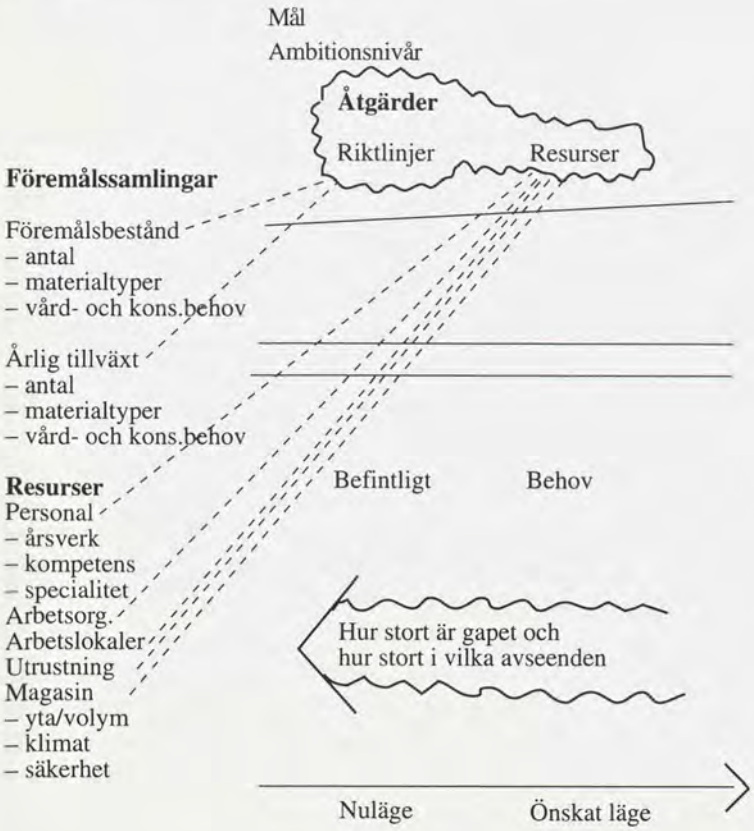

För museerna gemensamma förutsättningar

Det övergripande målet för verksamheten är att bevara och levandegöra kulturarvet.

Föremålssamlingarna är kärnan i museernas verksamhet.

Dokumentationen om föremålen i sig och dess vetenskapliga informationsinnehåll är central för möjligheten till kunskap om föremålet. Med bevarad

fullgod dokumentation finns möjlighet att ha och förmedla information om föremålet utan att ha det tillgängligt fysiskt. En tillräcklig dokumentation möjliggör därför fördelning av föremål mellan museer och gallring av föremål.

Att det inte finns någon utsagd tidsgräns för museernas ansvar för bevarandet innebär i princip att museiverksamhetens tidshorisont är evigheten. Bevarandemålet och evighetsperspektivet kan tolkas som att museerna i princip ansvarar för att föremålen och informationen om dem bevaras för all framtid. Evighetsperpektivet tolkat i relation till museernas deltagande i att bygga upp en långsiktig dokumentation av utvecklingen inom sina respektive ansvarsområden medför att museernas insatser inte endast kan formas efter de i nutiden rådande trenderna.

Föremålsvård är en kontinuerlig process.

Förutsättningar som varierar mellan museerna

Ambitionsnivå

Samlingarnas karaktär som är avgörande för vilka resurser som krävs både i fråga om storlek och specialistkompetens. Samlingarna kan bl.a. karaktäriseras i antal föremål, materialtyper, vård- och konserveringsbehov.

Tillväxten som kan karaktäriseras i samma termer som samlingarna.

På resurssidan finns:

- Personal som kan beskrivas i termer av t.ex. antal årsverk, kompetens och specialitet.
- Arbetsorganisation
- Arbetslokaler
- Utrustning
- Magasin som kan karaktäriseras i termer av t.ex. yta/volym, klimat, arbetsmiljö, utformning, lokalisering och säkerhet.

Ett syfte med studien har varit att försöka bedöma resursbehovet för att återhämta den eftersläpning som finns när det gäller föremålsvård och registrering. Planering inom föremålsvården samt framtagning av åtgärdsprogram och tids- och resursplaner innebär att man utifrån mängden av föremål som är i behov av åtgärder, åtgärdernas omfattning och tidsåtgång för dem kommer fram till bl.a. omfattningen av personalbehovet. Detta synsätt kan konkretiseras med följande utdrag ur enkätsvaren från Nordiska museet och botaniska sektionen vid Naturhistoriska riksmuseet.

Nordiska museet. "Idag svarar fem konservatorer för konserveringen av ca 1,3 milj föremål. Bristen på personal gör att museet i dagsläget har små möjligheter att ta hand om samlingarna. En beräkning visar att ca 10% av Nordiska museets totala föremålsbestånd – 130 000 föremål – behöver konserveras. Då varje konservator har en kapacitet för i runda tal 100 föremål per år innebär detta med nuvarande besättning 500 föremål per år i 260 år – enbart med det idag eftersläpande behovet. Situationen blir inte mindre absurd

mot bakgrund av att ca 90% av konservatorernas arbetstid ägnas åt översyn och åtgärder inför det egna museets och andra museers utställningar samt andra oförutsedda insatser."

Botaniska sektionen, Naturhistoriska riksmuseet. "Eftersläpningen kräver: (räknat på 7 arbetstimmar per dag och 260 arbetsdagar per år)

Registrering kräver 91 år

1 000 000 objekt med 10 min registrering = 10 000 000/60 per tim = 166 666,67 tim/ 7 tim per dag = 23 809 dagar/260 per år = 91år

Vård kräver 68 år .....

Konservering av eftersläpning kräver 45 år.....

Denna beräkning är gjord utan hänsynstagande till pågående accession. Befintlig personal kan inte klara denna uppgift....."

Definitioner

Accession betecknar samlingarnas tillväxt.

Registrering innebär att föremålet ges en individuell plats i en lista eller ett register över museets samlade föremålsbestånd och på ett sådant sätt att föremålet inte kan förväxlas med något annat tidigare registrerat föremål. Registreringen syftar i första hand till att ge föremålet en identitet. Den ger kopplingen mellan föremålet och dokumentationen av det. I anslutning till registrering sker märkning och eventuellt fotografering av föremålet.

Katalogisering innebär att inordna ett museiföremål i en eller flera kategorier i ett klassifikationssystem varmed föremålet tillsammans med beskrivning och andra upplysningar förs samman med föremål av samma typ och funktion eller med besläktade föremål och föremålsgrupper. För arkeologiska samlingar innebär katalogisering en vetenskaplig bearbetning bestående av en utvidgad verbal beskrivning med angivande av åtkomst, fyndkontext, måttsuppgifter och avbildningar av föremål.

Dokumentation i vid bemärkelse omfattar en systematisk beskrivning i ord, bild och siffror av föremålets tillstånd och vetenskapliga informationsinnehåll. Dokumentation i samband med vård och konservering skall omfatta dels föremålens tillstånd och karaktäristiska egenskaper före, under och efter preparering och konservering, dels de konserveringsmaterial och metoder som använts och de analysdata som framkommit. Denna dokumentaion sammanställs i en konserveringsrapport.

Materialkategori anger en samling föremål med likartad fysisk sammansättning t.ex. trä, papper, textil eller en kombination av material t.ex. måleri på trä. I många sammanhang behöver kategorin avgränsas ytterligare och specificeras för ett samlingsområde t.ex. kyrklig textil, maritimhistoriska föremål.

Föremålsvård är ett sammanfattande begrepp för alla åtgärder i syfte att bevara museiföremål: förvaring, tillsyn, vård, preparering, konservering och restaurering.

Förvaring omfattar placering av föremål, ljus och klimat i magasin, utställningslokaler, uppackningsrum, vård- och konserveringslokaler.

Tillsyn innebär en kontinuerlig kontroll av föremålen och deras tillstånd samt förvaringsförhållanden i utställningslokaler och magasin. Tillsyn omfattar även bevakning och rengöring av lokalerna samt kontroll av skadedjursangrepp.

Vård omfattar underhållande och förebyggande åtgärder: bestämning av förvaringssätt, ytlig rengöring av de föremål som tål det, behandling mot t.ex. skadedjur och korrosion samt transportskydd.

Preparering omfattar inom det arkeologiska området åtgärder som föregår konservering t.ex. rengöring och avlägsnande av jord och korrosionsprodukter. För det naturhistoriska materialet ersätter preparering ofta konservering och omfattar t.ex. stödjande åtgärder genom skelletering och uppstoppning.

Konservering innebär ett aktivt ingripande i föremålens material och struktur för att förhindra nedbrytande processer. Åtgärder utförs på grundval av analyser och bedömning av åtgärder från konservator under medverkan av antikvarie eller indentent. Konservering omfattar t.ex. lagning av uppkomna skador, kemisk- tekniska ingrepp som nedläggning av flagnande färg, rengöring och blekning av grafiska blad, stärkning av material i skadade skulpturer och uppfordring av textilier. Inom det naturvetenskapliga området omfattar konservering all bearbetning av materialet.

Restaurering innebär att man söker återföra föremålen till ursprungligt eller funktionsdugligt skick.

Urval betecknar den sovring som sker vid insamling.

Gallring innebär borttagande av föremål ur befintliga föremålsbestånd i avsikt att minska dessa.

Med *ändamålsenliga magasin* avses lokaler som i fråga om t.ex. storlek, klimatförhållanden, belysning, säkerhet är avpassade till föremålssamlingarna.

Dessa definitioner är huvudsakligen hämtade ur Statens kulturråds utredningsrapporter Vårda ! Bevara ! (1980:2) och Dokumentera ! (1981:2) samt ur Föremålssamlingarnas tillväxt, några synpunkter och förslag rörande urvalsbegränsning och gallring (Ds U 1982:1).

2 Redovisning av kartläggningen

Föremålssamlingarnas storlek och tillväxt

Samlingarnas storlek

I enkäten till museerna frågades efter föremålssamlingarnas storlek. Studien behandlar inte arkivalier och fotografier. De flesta museer har svarat med antal föremål men några med antal inventarienummer. I redovisningen här har summerats antal föremål och inventarienummer. Detta leder till en underskattning eftersom antal inventarienummer är färre än antal föremål då vissa nummer består av flera föremål.

Detta är mycket markant inom det arkeologiska området. När ett fyndmaterial accederas av t.ex. Statens historiska museum får samtliga ingående föremål samma inventarienummer. Ett inventarienummer kan således bestå av endast ett föremål om det vid undersökningen inte samlats in fler men vanligtvis omfattar varje inventarienummer många föremål. Ett stort boplatsmaterial kan omfatta 100 000-tals föremål som i sin tur kan vara undernumrerade under sitt inventarienummer. De arkeologiska samlingarna består överlag av fragment t.ex. flintspån och krukskärvor. Flera av arkeologins föremålskategorier utgör därtill massmaterial från arkeologiska utgrävningar dvs. de kan räknas i 1 000-tal upp till 100 000-tal i en och samma undersökning t.ex. järnspik och skelettben. Antalet inventarienummer vid Statens historiska museum är ca 32 500 medan antalet föremål uppskattas till 10-tals milj.

Inom det kulturhistoriska samlingsområdet kan ett föremål bestå av flera ingående föremålsdelar, t.ex. en servis och en uniform. Att jämföras med om museet förvärvar t.ex. en tallrik och en uniformsrock.

Hur stor skillnaden är totalt för landets museer mellan antal föremål och antal nummer är okänt. I denna studie är det därför så att samlingarnas storlek och tillväxt utgör minst det antal föremål som anges.

Naturhistoriska riksmuseets samlingar uppgår till ca 18 milj föremål bestående av följande:

Samlingar	*Antal föremål*
entomologiska	10 000 000
recentbotaniska	5 000 000
paleozoologi	1 508 000
vertebrat	> 500 000
evertebrat	462 000
mineralogi	150 000
paleobotanik	159 000
miljöprovbanken	130 000

Statens historiska museums samlingar uppgår uppskattningsvis till 10-tals milj föremål. De övriga kulturhistoriska museernas samlingar består av minst ca 2,9 milj föremål.

Tabell 1 Föremålssamlingar och behov av föremålsvård och registrering

	Saml storlek	Tillväxt		Vårdbehov		Konserverings-behov		Registrerings-behov	
	milj	antal	%*	100-tal	%*	100-tal	%*	100-tal	%*
Naturhistoriska (N)	18	165 900	0,9	6 600	37	5 540	31	11 973	67
Historiska (H)	10	11 700		10 000	100		75		
Övr k-historiska (Ku)	2,9	5 400	0,2	1 689	58	385	13	447	15
varav Nordiska	1,3	1 300	0,1	1 300	100	130	10	2	0,2
Konst (Ko)	0,7	800	0,1	629	86	137	19	425	58
Arkitektur (A)	2	85 000	4,3	300	15	1 700	85	1 085	54
Summa centrala (C)	33,6	268 800	0,8	19 218	57**	7 762	33**	13 930	59**
Summa regionala (R)	4,3	25 700	0,6	2 400	77**	190	16**	151	4**
Totalt	38	294 500		21 618		7 952		14 081	

*Procentuell andel av samlingarna

**Procentuell andel av samlingarna vid de museer som svarat på resp. fråga

Statens konstmuseer har ca 735 000 föremål bestående av följande:

Nationalmuseum

Avdelning	*Antal föremål*
Teckning och grafik	558 400
Konsthantverk	30 000
Slottssamlingar	30 000
Måleri och skulptur	17 000

Moderna museet 4 200

Östasiatiska museet

Arkeologi och konsthantverk	93 200
Skulptur	400
Måleri	1 000
Grafik	1 000

Arkitekturmuseet har ca 1 milj ritningar, 1 milj övriga dokument av papper och 200 modeller m.m.

Sammanlagt för de centrala museerna ger detta ca 33,6 milj föremål.

Fördelningen på materialkategorier framgår av tabell 2.

Figur 2 Föremålssamlingar och behov av föremålsvård och registrering

Centrala och regionala museer

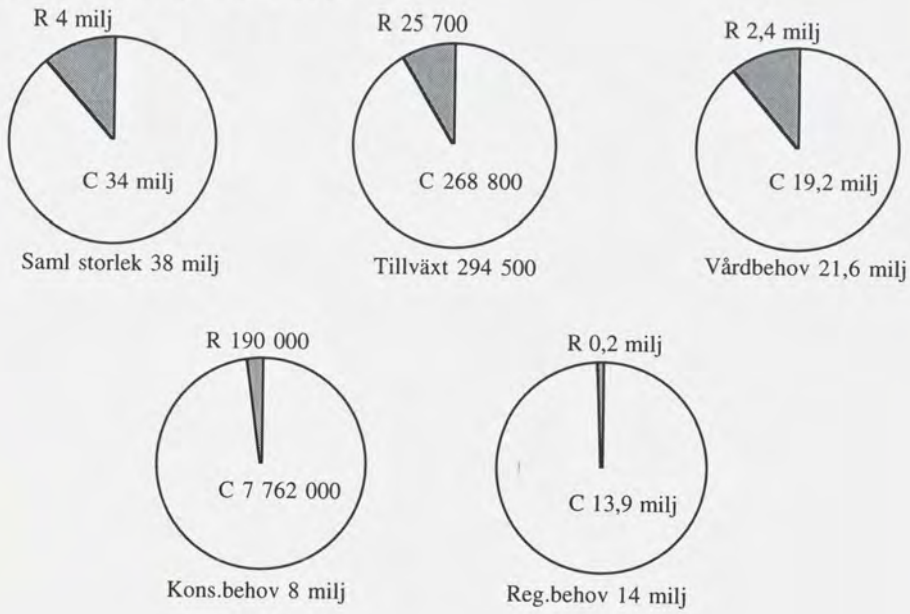

Centrala museer

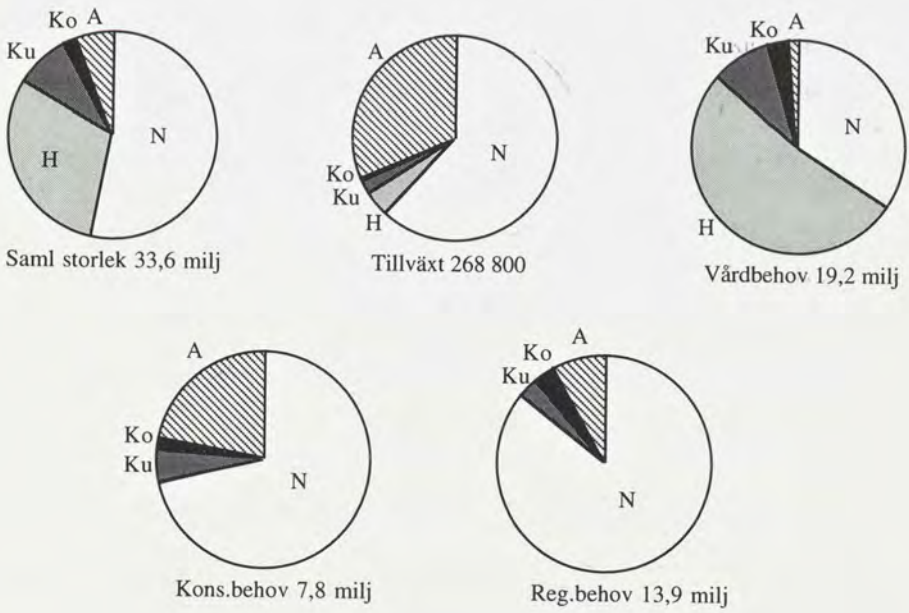

De *regionala museernas* samlingar uppgår till 4,3 milj vid de 29 museer som besvarat frågan om samlingarnas storlek. Till detta kan läggas att Göteborgs stadsmuseum har ca 1 milj föremål.

En summering av enkätsvaren ger sammanlagt för de centrala och regionala museerna ca 38 milj föremål.

Myntkabinettet, Medelhavsmuseet, Folkens museum, Livrustkammaren, Skoklosters slott, Hallwylska museet, Sjöhistoriska museet, Musikmuseet och Flygvapenmuseum och 13 av de regionala museerna har angett hur samlingarna är fördelade på materialkategorier. Fördelningen redovisas i tabell 2.

Tabell 2 Centrala och regionala museer. Samlingarnas fördelning på materialkategorier

Materialkategori	Centrala museer Procentuell andel	Regionala museer Procentuell andel
Metall	66,9	7,9
Trä	6,8	5,8
Sten	1,2	4,2
Glas/porslin	3,0	1,4
Keramik	0,3	14,2
Läder	2,5	1,3
Ben	0,7	1,6
Plast	0,8	0,2
Måleri på trä	1,1	0,6
Måleri på duk	1,6	1,0
Textil	4,9	4,2
Naturhistoriskt material	0,2	45,9
Övrigt	10,0	11,7
Totalt	100,0	100,0
Totalt antal föremål vid de museer som besvarat frågan	1 334 100	3 336 400

Tillväxt

De *centrala museernas* samlingar ökade med ca 269 000 föremål i genomsnitt per år under perioden 1990/91–1992/93, eller ca 0,8%.

För Naturhistoriska riksmuseet motsvarade den genomsnittliga tillväxten ca 1% av samlingarna. Statens historiska museums genomsnittliga accession under perioden var ca 12 000 föremål samt 2,7 ton ben. Eftersom samlingarnas storlek är så osäker går andelen inte att ange. För de övriga kulturhistoriska centralmuseerna tillsammans var det 0,2%, för konstmuseerna 0,1% och för Arkitekturmuseet ca 4%.

Vid de 26 regionala museer som besvarat frågorna om accessionen ökade samlingarna med 25 700 föremål i genomsnitt per år under perioden 1990–1992. Det betyder ca 0,6% av samlingsbeståndet vid dessa museer.

Behov av föremålsvård

Samlingarnas behov av vård och konservering

Inventeringar och åtgärdsplaner

En fråga i enkäten gällde om museet har inventerat behovet av föremålsvård av samlingarna och/eller om plan finns beträffande vård- och konserveringsåtgärder.

Inventering av behov av föremålsvård och/eller plan beträffande åtgärder för föremålsvård fanns hösten 1993 vid följande museer:

Centrala museer	*Samling*
Statens historiska museum	För vissa delar av samlingarna görs vårdinsatser enligt rullande plan
Myntkabinettet	Under utredning
Nationalmuseum avd för måleri och skulptur	Under utredning
Moderna museet	Total inventering pågår under 1993/94 med utlåtande av konservator om varje föremål
Naturhistoriska riksmuseet	För entomologiska samlingarna finns inventering av skador orsakade av dermestider
Livrustkammaren, Skoklosters slott Hallwylska museet	Inventering av vård- och konserveringsbehov för möbler på Skoklosters slott och Hallwylska museet har gjorts genom möbelkonservator
Sjöhistoriska museet	Många inventeringar genomförda
Vasamuseet	I initialskede, vårdrutiner ej fastställda
Nordiska museet	Inga egentliga program för vårdåtgärder finns. Planer finns men inte nedskrivna.
Regionala museer	
Örebro läns museum	Kyrkliga föremål
Värmlands museum	Textil

Behov av vård

Museerna ombads i enkäten att ange hur mycket av föremålssamlingarna som är i behov av vård, konservering och restaurering.

Eftersom alla museer inte har kunnat ange hur många föremål och/eller andel av samlingarna som behöver vårdas, konserveras eller restaureras ger enkätsvaren troligen en underskattning av det verkliga behovet.

Enligt enkätsvaren är ca 21,6 milj föremål vid de centrala och regionala museerna i behov av vård.

För de *centrala museerna* uppgår behovet till 19,2 milj föremål vid de 17 museer som besvarat frågan, 57% av samlingarna vid dessa museer. Statens historiska museum, Östasiatiska, Sjöhistoriska och Nordiska museet har svarat att alla föremål är i behov av vård. Sjöhistoriska och Nordiska också att vården pågår kontinuerligt. Övriga svarande centrala museer har angivit att mellan 10% och 90% av samlingarna är i behov av vård.

Utifrån de museer som angett vårdbehovet fördelat enligt materialkategorierna i enkäten framgår att behoven vid centralmuseerna är störst i fråga om metall och textil.

Mellan 10% och 100% av samlingarna anges behöva underhållande och förebyggande vård vid de 16 *regionala museer* som besvarat frågan. Totalt rör det sig om 2,4 milj föremål, motsvarande ca 77% av dessa regionala museers samlingar.

Utifrån uppgifterna från de regionala museer som angett vårdbehovet fördelat på materialkategorier framgår att behoven för dessa museers samlingar är störst för de naturhistoriska samlingarna på Naturhistoriska museet i Göteborg samt för länsmuseerna i fråga om textil, trä, metall och måleri.

Behov av konservering

Att döma av enkätsvaren behöver minst ca 8 milj föremål konserveras av de centrala och regionala museernas samlingar.

Av Naturhistoriska riksmuseets samlingar behöver ca 5,5 milj eller ca 30% konserveras. Historiska museets konserveringsbehov är mycket svårt att uppskatta. En bedömning kan vara att det rör sig om minst 10%. Om man relaterar konserveringsbehovet till de delar av samlingarna som är föremål för kontinuerlig konservering, dvs. föremål av metall, organiskt material, glas och porslin är ca 75% av samlingarna i behov av konservering. För de övriga kulturhistoriska centralmuseerna handlar det om minst 385 000 föremål eller 13% av de sammanlagda samlingarna. För Statens konstmuseer är det minst 137 000 föremål eller ca 19%. Av Arkitekturmuseets samlingar är 15% i akut behov av konservering. Det gäller ritningar och övriga dokument av papper. Förutom det akuta behovet är 70% av samlingarna i behov av konservering.

Totalt för de centrala museerna undantaget Historiska museet samt Medelhavsmuseet, Vasamuseet, Armémuseum och Marinmuseum som inte besvarat frågan behöver 7,8 milj föremål konserveras. Det motsvarar drygt 30% av dessa museers samlingar.

För Naturhistoriska riksmuseet är behovet av konservering störst för de entomologiska och recentbotaniska samlingarna.

Om resurser fanns för konservering skulle Nordiska museet ta de folkliga bonaderna i första prioritet därefter metallföremål. Folkens museums behov är störst i fråga om måleri, textil och glas/porslin. Livrustkammarens behov

avser textil och metall. Sjöhistoriska museets behov avser främst trä och metall. Flygvapenmuseums behov avser metall.

Statens konstmuseers behov avser måleri, glas/porslin, metall, textil, gravyrer och handteckningar samt beträffande Östasiatiska museet arkeologiskt material och konsthantverk. Arkitekturmuseets behov avser ritningar och övriga dokument av papper.

Behovet av konservering varierar mellan 1% och 30% av samlingarna för de 14 *regionala museer* som besvarat frågan. Totalt motsvarar det ca 190 000 föremål eller 16% av dessa museers samlingar.

För de regionala museerna förefaller konserveringsbehovet vara störst för textil, metall, måleri och trä.

Av enkäten framgår inte omfattningen av åtgärdsbehoven.

Restaureringsbehov

Restaureringsbehov har angetts av Nationalmuseum, drygt 60%, Moderna museet 50%, Arkitekturmuseet 10%, Tekniska museet 4% samt av Myntkabinettet och Sjöhistoriska museet en obetydlig andel av samlingarna.

Tidsåtgång för vård- och konserveringsåtgärder

Genomsnittlig tidsåtgång per föremål som behöver vårdas varierar för de 17 centralmuseer som besvarat frågan mellan 1 min och ca 10 tim.

Genomsnittlig tid per föremål som behöver vårdas vid de 12 regionala museer som besvarat frågan varierar mellan 2 min och flera dagar (bortsett från Naturhistoriska museet i Göteborg som anger 1 sek – 1 vecka).

För de centrala museerna är lägsta genomsnittliga tid per föremål som behöver konserveras 1 tim. Tretton centralmuseer har besvarat frågan.

Endast sex regionala museer har besvarat frågan om tidsåtgång i genomsnitt för föremål som behöver konserveras. Tiden varierar mellan 15 min och 3 dagar.

Konserverade föremål

Under 1992/93 konserverades sammanlagt 38 300 föremål vid de 19 *centralmuseer* som besvarat frågan. Vid Riksmuseet konserverades 28 600 föremål. Museet hade 17 årsverk för konservering under detta år. Vid Historiska museet konserverades 6 538 föremål. Vid de övriga kulturhistoriska centralmuseerna konserverades 1 665. Sammanlagt fanns 29 årsverk för konservering vid dessa museer. Vid Statens konstmuseer konserverades 1 480 föremål. Inom konstmuseerna fanns 15 årsverk.

Vid de 20 *regionala museer* som svarat konserverades ca 14 400 föremål under 1992.

Resurser för föremålsvård

Befintliga personalresurser

För vård disponerade de *centrala museerna* 97 årsverk 1992/93, varav 44 fanns vid Naturhistoriska riksmuseet och av dessa var 1/3 tillfällig personal. Nationalmuseum och Vasamuseet har inte särredovisat årsverk för vård och konservering. I redovisningen har dessa museers årsverk tagits med under rubriken konservering. För konservering fanns 66 årsverk, varav ca 17 på Riksmuseet. Resurserna för vård och konservering utgjorde ca 13% av det totala antalet årsverk, 1217, vid centralmuseerna.

För vård disponerade de 23 *regionala museer* som besvarat frågan ca 28 årsverk 1992 och för konservering fanns ca 25 årsverk vid 25 svarande museer.

Under 1992 fanns konservatorer vid de regionala museerna enligt följande:

Museum	*Antal konservatorsårsverk*	
	Fast anställda	*Övriga*
Upplandsmuseet		1/24
Östergötland		1/2
Jönköping	1	
Kalmar	2	
Gotland	1/2	
Kulturen i Lund	4 1/2	
Malmö, stads-, natur-, konst- och tekniska museet	7	0,4
Varberg	1	
Göteborgs- och Bohus läns	1	
Göteborg, naturhistoriska	2	
Göteborg, Röhsska	1	
Skara	2	
Västmanland		1/4
Jämtland	1	

Tabell 3 Personal för vård och konservering

		Årsverk		
		Befintligt		Behov för att åtgärda eftersläpning
		Vård	Kons.	Vård o kons.
Naturhistoriska	(N)	44	17	202
Historiska	(H)	7	5	84
Övr k-historiska	(Ku)	41	29	1 821
varav Nordiska		9	5	1 350
Konst	(Ko)	4	15	948
Arkitektur	(A)	1,5		104
Summa centrala	(C)	97,5	66	3 159
Summa regionala	(R)	28	25	273
Totalt		125,5	91	3 432

Figur 3 Personal för vård och konservering

Centrala och regionala museer

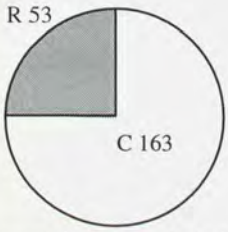

Årsverk befintligt vård o kons.
216

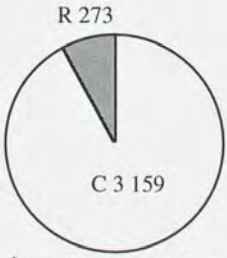

Årsverk behov vård o kons.
3 432

Centrala museer

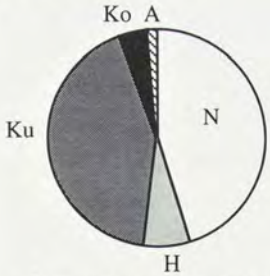

Årsverk befintligt vård 97,5

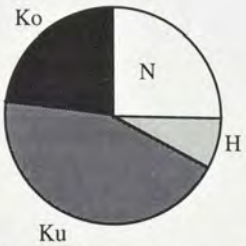

Årsverk befintligt kons. 66

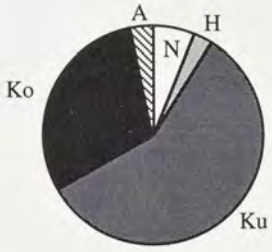

Årsverk behov vård och kons.
3 159

Konservatorer med specialistkompetens fanns enligt följande:

Centrala museer	*Specialitet*
Institutionen för konservering	Kulturhistoriskt foto, kemisk analys, korrosionsteknik. Konservering av arkeologisk metall, etnologisk metall, byggnadsmåleri, polykrom skulptur, sten, arkeologisk och kyrklig textil, arkeologiskt trä, läder, glas samt av keramik
Nationalmuseum	Måleri, skulptur, papper
Livrustkammaren	Metall, måleri, papper, textil
Skoklosters slott	
Hallwylska museet	
Sjöhistoriska museet	Trä, tågvirke, segel, modeller, motorer, båtrenoveringar
Vasamuseet	Arkeologisk träkonservering
Nordiska museet	Metall, måleri, trä, textil
Marinmuseum	Trä/metall
Regionala museer	
Gotlands fornsal	Måleri
Kulturen i Lund	Keramik, textil
Älvsborgs länsmuseum	Arkeologi, etnologi, foto/papper, måleri
Skaraborgs länsmuseum	Textil, trä/möbler
Västmanlands läns museum	Metall
Jämtlands läns museum	Textil
Naturhistoriska museet i Göteborg	Naturhistorisk konservering
Röhsska konstslöjdmuseet	Textil

Behov av personal för att åtgärda eftersläpningen

Att döma av museernas svar behövs minst 3 432 årsverk för att ta igen eftersläpande behov av vård och konservering vid de centrala och regionala museerna. Bedömningen bygger på förutsättningen att museernas nuvarande ambitionsnivåer skall gälla.

Det skulle behövas minst 3 159 årsverk för att hämta in eftersläpande behov av vård och konservering vid de *centrala museerna*. Resursbehovet är nästan 20 gånger större än befintliga ca 163 årsverk.

Om prioriteringar gjordes så att befintlig personal endast skulle arbeta med eftersläpande behov skulle det således teoretiskt ta nästan 20 år att inhämta eftersläpningen för de centrala museerna. Men därigenom skulle en "ny eftersläpning "uppstå genom att löpande vård och konservering inte blir utförd. Eftersom de som idag vårdar och konserverar samlingarna utför även andra arbetsuppgifter inom museerna skulle det i realiteten behövas mer än 20 år.

Resursbehovet för att enbart återhämta eftersläpningen inom vården vid de centrala museerna är minst 300 årsverk. Nationalmuseum har inte delat upp behovet på vård respektive konservering. Behovet för Nationalmuseum ingår inte i nämnda summa. Av behovet av resurser för vård avser 129 årsverk Riksmuseet, 14 Historiska museet och 50 Nordiska museet.

Med en genomsnittlig kostnad per årsverk om 280 000 kr (lönenivå konservator) skulle totalkostnaden för att åtgärda den samlade eftersläpningen i fråga om vård och konservering vid centralmuseerna bli ca 885 milj kr, alt 1. Alternativt ca 680 milj kr vid en årsverkskostnad om 215 000 kr (lönenivå konservatorsassistent), alt 2. Om man räknar med att behovet skall täckas med konservatorer till 1/5 och assistenter med 4/5 av det totala skulle totalkostnaden bli 720 milj kr.

För de *regionala museerna* behövs 130 årsverk för att hämta in eftersläpande vårdbehov och 143 när det gäller konservering.

Resursbehovet för att klara eftersläpningen för vård och konservering tillsammans är 273 årsverk vilket är drygt fem gånger fler än befintliga 53 årsverk.

Störst är behoven (15 eller fler årsverk för vård och konservering sammanlagt) för Norrbottens, Älvsborgs, Kulturen i Lund, Upplandsmuseet, Malmö, Göteborgs och Bohus län, Jämtland och Västernorrland.

Kostnad för de regionala museernas behov

alt 1 76 milj kr (273 årsverk à 280 000 kr)
alt 2 59 milj kr (273 årsverk à 215 000 kr)
alt 3 62 milj kr (20% av 273 årsverk à 280 000 kr samt 80% av 273 årsverk à 215 000).

Tidshorisont för att åtgärda eftersläpningen

Om eftersläpningen skall hämtas in på tio års sikt fordras för de centrala museerna ca 315 årsverk per år till en årlig kostnad om ca 89 milj kr vid en genomsnittlig årsverkskostnad om 280 000 kr. Alternativ 2 ca 68 milj kr vid årlig kostnad per årsverk om 215 000 kr. Alternativ 3 ca 72 milj kr.

För de regionala museerna krävs 27 årsverk till en kostnad av

alt 1 7,6 milj kr,
alt 2 5,9 milj kr och
alt 3 6,2 milj kr.

En koncentrerad satsning medför också att arbetslokaler och utrustning för vård och konservering måste tillskapas.

Befintliga magasin och behov av utökningar

Enligt enkätsvaren har de centrala och regionala museerna totalt ca 148 000 m^2 magasin, varav ca 58% vid centralmuseerna. Det sammanlagda

utökningsbehovet är ca 43 000 m^2 eller 29%. Frågorna om magasinen har besvarats av samtliga 20 centrala museer och alla de 29 regionala museer som besvarat enkäten.

Tabell 4 Resurser och resursbehov magasin

		Magasin m^2	
		Befintligt	Behov
Naturhistoriska	(N)	15 250	3 000
Historiska	(H)	5 454	850
Övriga k-historiska	(Ku)	56 381	18 520
varav Nordiska		20 110	9 000
Konst*	(Ko)	8 308	1 565
Arkitektur	(A)	450	
Summa centrala	(C)	85 843	23 935
Summa regionala	(R)	62 403	18 500
Totalt		148 246	42 435

*Nationalmuseum och Östasiatiska museet

Figur 4 Magasinsyta m^2

Centrala och regionala museer

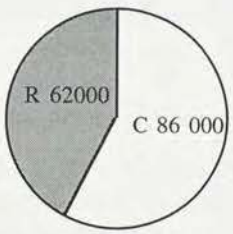

Befintliga 148 000

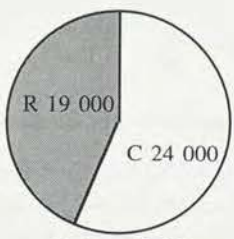

Behov 43 000

Centrala museer

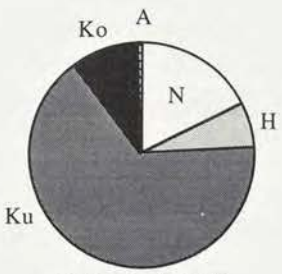

Befintligt 85 843

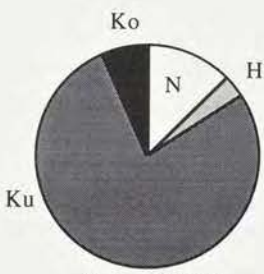

Behov 23 935

De centrala museerna har en magasinsyta på ca 86 000 m^2, varav 46% bedöms vara av tillfredsställande kvalitet. Behov av utökning av magasinsytan uppgår till ca 24 000 m^2 eller 28% av befintlig yta.

De regionala museerna har magasinsyta som uppgår till ca 62 000 m^2 varav ca 70% är av tillfredsställande kvalitet. Behov av utökning uppgår till 19 000 m^2 eller 31% av befintlig yta.

Av de befintliga magasinen har centralmuseerna inom kulturdepartementets område ca 68 000 m^2. En uppskattning av de årliga hyreskostnaderna för dessa skulle ge ca 36 milj kr utifrån en genomsnittskostnad framräknad för de centralmuseer som angett yta och kostnader för magasinen. Det motsvarar ca 8% av statsanslaget för dessa museer.

Moderna museet, Arkitekturmuseet och Myntkabinettet ingår inte i uppgifterna om magasinsbehovet eftersom nuvarande magasinproblem löses med de nya museilokalerna. Av utökningsbehovet avser 9 000 m^2 Nordiska museet. Om etapp två av lokalförsörjningsprogrammet för museet genomförs löses det mesta av museets nuvarande lokalproblem. För Nationalmuseum avser behoven inte centralförrådet eftersom detta kommer att ersättas under 1994.

Museerna kan ha svarat utifrån olika tidshorisont. Av svaren framgår att vissa museer i behovet kalkylerat in magasinsutrymme för årlig tillväxt av viss storlek. Utifrån enkätsvaren går det inte att bedöma kostnader för att åtgärda bristerna i magasinen eftersom endast ett par museer har lämnat sådana uppgifter.

Om man skulle räkna med en genomsnittlig lokalhyra om 600 kr/m^2 och år för de centrala museerna skulle behov av utökad magasinsyta medföra årliga tillkommande hyreskostnader om ca 14 milj kr.

Om hyreskostnaden för de regionala museernas tillkommande magasin skulle vara 500 kr m^2 och år skulle den årliga ökade hyreskostnaden bli ca 9 milj kr.

Vid vilka museer finns behoven ?

Av tabell 5 och 6 framgår att följande centrala och regionala museer har eftersläpande behov motsvarande 20 årsverk eller fler för vård och konservering sammantaget och/eller magasinsbehov överstigande 800 m^2:

Statens historiska museum	Livrustkammaren
Kungl myntkabinettet	Hallwylska museet
Medelhavsmuseet	Arkitekturmuseet
Nationalmuseum	Nordiska museet
Östasiatiska museet	Tekniska museet
Naturhistoriska riksmuseet	Arémémuseum
Folkens museum	Flygvapenmuseum

Bidragande orsaker till situationen för Statens historiska museum och Myntkabinettet är det nuvarande systemet för fyndhantering. I och med de omfattande infrastruktursatsningarna förvärras förhållandena om inte resurser tillskapas. Historiska museet har inte tagit med konsekvenser av infrastruktursatsningarna i sin bedömning av personalbehov för att klara eftersläpningen.

Regionala

Östergötland
Småland
Kulturen i Lund
Malmö
Göteborgs- och Bohus län
Älvsborg
Skaraborg
Örebro
Västmanland
Västernorrland
Jämtland
Norrbotten

Tabell 5 Centrala museer. Behov av personal för att åtgärda eftersläpning inom föremålsvård och registrering samt behov av utökning av magasin

	Personal, årsverk					Magasin
	Vård	Kons.	Vård o kons.	Reg.	Summa	m^2
Historiska museet	14	70	84	>50	134	850
Myntkabinettet	16	10	26	31	57	
Medelhavsmuseet		20	20		20	500
Nationalmuseum		760*	760	262	1 022	735
Moderna museet		18	18	0,5	18,5	
Östasiatiska museet	9	161	170	17	187	830
Naturhistoriska riksmuseet	129	73	202	1 780	1 982	3 000
Folkens museum	26	15	41	2	43	1 800
Livrustkammaren	2	64	66		66	2 000
Skoklosters slott		18	18		18	
Hallwylska museet	9	37	46		46	
Sjöhistoriska museet		10-tals	10-tals	<1	11	500
Vasamuseet				20	20	
Arkitekturmuseet	13	91	104	15	119	
Musikmuseet	7**		7	(se vård)	7	
Nordiska museet	50	1 300	1 350	5	1 355	9 000
Tekniska museet	10	20	30	4	34	1 000
Armémuseum	5–10	175	>180	0,5	>180,5	1 320
Marinmuseum		2	2	2	4	400
Flygvapenmuseum	10	15	25	15	40	2 000
Summa	300	2 859	3 159	2 205	5 364	23 935

*(inkl. vård)
**(inkl. reg.)

Tabell 6 Regionala museer. Behov av personal för att åtgärda eftersläpning inom föremålsvård och registrering samt behov av utökning av magasin

	Personal, årsverk					Magasin
	Vård	Kons.	Vård o kons.	Reg.	Summa	m^2
Upplandsmuseet	6	10	16	12	28	behov finns
Södermanlands museum	7	1	8	10	18	200
Östergötlands länsmuseum						1 100
Jönköpings läns museum	4	7	11	6	17	
Smålands museum						2 500–3 000
Kalmar läns museum						500
Gotlands fornsal	2	3	5	0,5	5,5	
Blekinge läns museum	10*		10	(se vård)	10	500
Kristianstads läns museum	2		2	1	3	
Kulturen i Lund: stadshist.		20	20		20	1 000
kulturhist	5		5	2	7	
Malmö museer: stadsantikvariska				4	4	
övriga		15	15		15	2 100
Hallands länsmuseer: Halmstad						
Varberg	1	3	4	4	8	500
Länsmuseet i Göteborgs och Bohus län	5	>10	>15	10	>25	1 500
Göteborgs museer:						
Stadsmuseet						
Naturhistoriska museet	5	3	8	21	29	behov finns
Sjöfartsmuseet						200
Röhsska konstslöjdmuseet	3	4–6	7–9		7–9	200
Teatermuseet						
Älvsborgs länsmuseum		30	30	2	32	
Skaraborgs länsmuseum						1 000
Värmlands museum	3	2	5	3	8	500
Örebro läns museum	5	20	25	5	30	
Västmanlands läns museum				16–20	16–20	3 000
Dalarnas museum						
Länsmuseet i Gävleborgs län				2–3	2–3	
Länsmuseet Murberget,	20	10	30	3	33	
Jämtlands läns museum	10	5	15	10	25	1 200
Västerbottens museum	2		2	1	3	500
Norrbottens museum	>40		>40	>8	>48	>2 000
Summa	130	143	273	120,5	393,5	18 500

Resurser för föremålsvård som kan erbjudas andra museer

Med nuvarande resurser har följande museeer resurser för föremålsvård som kan erbjudas andra museer:

Centrala museer	
	Personalresurser och utrustning
Institutionen för konservering	alla RIK:s specialområden
Livrustkammaren	textil, måleri, metall, papper
Vasamuseet	vattendränkt trä och järn; formtagning och kopieframställning; klimatbedömning och klimatmätning
	Utrustning
Folkens museum	specialklimatiserade magasin
Myntkabinettet	foto och papper kommer att kunna ske i och med de nya lokalerna
Regionala museer	
	personal och utrustning
Östergötland	måleri och skulptur
Kalmar	textil, trä, metall
Kulturen i Lund	arkeologi (periodvis)
Malmö	textil, papper, trä, naturföremål, arkeologiska föremål
Varberg	trä, metall, arkeologiskt material, läder, glas, keramik
Skaraborg	textil, möbler, trä
Värmland	måleri
Jämtland	textil, klimatmätning
Sjöfartsmuseet Gbg	*personal* fartygsmodeller
Gotlands fornsal	*utrustning* måleri
Älvsborg	*utrustning*

Köpta tjänster avseende föremålsvård från andra museer 1992

Enligt svaren på enkäten har Musikmuseet (5 dagsverk från RIK) och Tekniska museet (2 dagsverk från Nordiska museet) köpt tjänster avseende föremålsvård från andra museer under 1992.

De regionala museerna har under 1992 köpt vård och konserveringstjänster från

Institutionen för konservering
Vasamuseet
Kalmar länsmuseum
Kulturen i Lund
Malmö museum
Älvsborgs länsmuseum
Jämtlands läns museum

Stockholms stadsmuseum
Västsvensk konservatorsateljé
Kulturarvet i Falun
Arrheniuslaboratoriet samt
privata konservatorer.

Institutionen för konservering

Institutionen för konservering, RIK, ingår i myndigheten Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. RIK arbetar med konserveringsfrågor både inom den egna myndigheten och externt. Institutionen är sammanhållande inom programmet luftföroreningar och kulturmiljön. RIK är expertorgan för materialanalys och foto samt för antikvarisk handläggning av textilfrågor.

RIK består av ett kansli samt följande enheter: analys, foto, metall, måleri, sten, textil och arkeologiskt material. Specialistkompetens finns inom RIK i fråga om kulturhistoriskt foto, kemisk analys, korrosionsteknik, konservering av arkeologisk metall, etnologisk metall, byggnadsmåleri, polykrom skulptur, sten, arkeologisk och kyrklig textil, arkeologiskt trä, läder, glas samt av keramik.

Statens historiska museum (SHM), Myntkabinettet (KMK) och Medelhavsmuseet är RIKs viktigaste avnämare vad gäller arkeologisk konservering av jordfunna föremål från svensk forntid och medeltid samt för de antika medelhavsföremålen. RIK ansvarar för vård och konservering av SHMs samlingar av medeltida textil och polykromt måleri på trä, altarskåp m.m. Konserveringen av KMKs mynt och medaljer åvilar metallenheten inom RIK som även arbetar med kopietillverkning. Materialanalys för museerna sker dels som ett led i konservering dels som led i vetenskaplig bestämning, datering och äkthetsbedömning.

RIK utför skadeinventeringar med åtföljande konserverings- och åtgärdsprogram.

Konservering av kyrklig utsmyckning och kyrkliga inventarier är en tyngdpunkt i RIK:s verksamhet.

RIK bedriver utbildning, rådgivning, publicering och metodutveckling samt forskning i samarbete med olika institutioner.

Vid RIK fanns 1992/93 totalt 51 årsverk. För vård inom SHM, KMK och Medelhavsmuseet avsattes 3,2 årsverk och för konservering 6,4 årsverk. RIK konserverade under 1992/93 13 500 museiföremål. Av dessa avsåg ca 7 200 föremål i SHMs, KMKs och Medelhavsmuseets samlingar.

Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna

Den statliga stiftelsen Föremålsvård i Kiruna (SFV) tillkom 1986-07-01. Den ingick som en del i det s.k. Malmfältspaketet med syfte att skapa sysselsättningstillfällen i Norrbotten. Stiftelsens uppgift är att bedriva vård- och konserveringsverksamhet, främst inom områdena papper och metall. SFV utför uppdrag för bl.a. de tre centrala institutionerna Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, Riksarkivet och Kungliga biblioteket. Stiftelsen utför dessutom arbeten för andra statliga och kommunala institutioner, kyrkliga församlingar och enskilda personer.

Kärnan i stiftelsens arbete, basverksamheten, består av vård och konservering av objekt från ovan nämnda centrala myndigheter.

De kunskaper som de anställda besitter har inhämtats, dels under en tre terminer lång fackutbildning med både teoretiska och praktiska inslag, dels under mångårig praktik med vård- och konserveringsuppdrag inom basverksamheten.

Metallkonservering

	1991/92	*1992/93*
Antal årsverk	8,5	9,6
Antal konserverade föremål	2 598	3 889
Antal konserverade föremål per årsverk	306	405

Av personalen som arbetar med metallkonservering skall en vara utbildad konservator och övriga assistenter. Konservatorn är arbetsledare. För närvarande är konservatorstjänsten vakant.

Med befintliga personalresurser klarar stiftelsen inte av mer än nuvarande volym på metallkonserveringen.

Historiska museet, Myntkabinettet och Institutionen för konservering anser att samarbetet fungerar bra med SFV. Trots det långa avståndet fungerar arbetet smidigt. Avståndet inverkar dock menligt på möjligheten till direktkontakt med de föremålsansvariga, vilken framhålls som väsentlig.

Det är SFV som avgör vilka åtgärder som skall vidtagas på de föremål som museerna sänder till Kiruna för konservering. Resultatet av konserveringen bedöms vara bra. RIK har tillsynsansvaret. Tillsynen sker genom besök. RIK framhåller att i konserveringsverksamhet behövs egentligen processkontroll för att åtgärdernas riktighet skall kunna bedömas.

SFV:s kapacitet har ökat under åren. Stiftelsen har blivit oumbärlig för Historiska museet. Successivt har museet sänt material av ökande svårighetsgrad och stiftelsens kompetens utvecklats.

En del av Historiska museets eftersläpande behov av metallkonservering kommer att åtgärdas vid SFV.

Företrädare för stiftelsen har framfört att man ser det som en naturlig uppgift att vårda fotografier. En sådan utvidgning av verksamheten skulle kräva personaltillskott. Arkivutrymmen finns dock.

Kulturarvet i Falun

Verksamheten vid Kulturarvet i Falun består av tre delar: föremålsvård, ADB och museiservice. Vårdverksamheten är organisatoriskt en enhet inom föremålsavdelningen vid Nordiska museet.

Föremålsvården sker på uppdragsbasis. Ca 70–75% avser hembygdsföreningar och 25–30% kommunala museer och länsmuseer. Om de externa uppdragen inte fyller kapaciteten vårdas även föremål ur Nordiska museets samlingar.

Verksamheten innebär att inlämnade föremål registreras, vårdas, fotograferas och dokumenteras. Vårdkompetens finns inom metall, textil och papper.

ADB-enheten arbetar främst med Nordiska museets arkiv men registrerar även en del föremål för museer.

	1992/93
Antal årsverk för vård	8,5
Antal vårdade föremål	ca 2 100
Antal vårdade föremål per årsverk	247

Under de senaste åren har kompetensen sjunkit något till följd av att personalavgångar av besparingsskäl inte ersatts med ny personal.

Kulturvårdscentrum i Uddevalla

Inom Bohusläns museum finns Kulturvårdscentrum (KVC). KVC tillkom 1987 som ett femårigt projekt med syfte att bereda sysselsättning för personal från det nedlagda Uddevallavarvet samt att vårda och bevara föremålssamlingar i länet. 1992 förlängdes projektet med tre år.

Organisatoriskt ingår KVC i museiavdelningen vid Bohusläns museum som består av en vårdenhet, en registreringsenhet och en bildenhet. KVC:s arbetsledande personal utgörs av en konservator för vårdenheten och en antikvarie för vardera av de andra enheterna. I övrigt är personalen friställda varvsarbetare som har genomgått sex månaders teoretisk och sex månaders praktisk utbildning.

Totalt har KVC 28 årsverk varav 8 för föremålsregistrering, 8 för föremålsvård och 1 för konservering.

KVC vårdar och registerar ca 3 500 föremål per år.

KVC har under sin sexåriga historia bearbetat sammanlagt 13 hembygdsföreningars samlingar. Omkring 20 000 föremål har dokumenterats och vårdats. Det finns ytterligare 50 hembygdsföreningar i länet som äger föremålssamlingar. Genom KVC:s registreringsarbete, vårdinsatser och fotografiska arbete skapas en unik dokumentation av bohuslänsk materiell kultur. Genom kontinuerliga kurser riktade till hembygdsföreningarnas medlemmar och besök ute i föreningarna skapas ett förtroendefullt samarbete mellan länsmuseum och den ideella föreningsrörelsen.

KVC har inte erbjudit tjänster åt andra museer eftersom resurserna inte skulle räcka till detta. En del uppdrag har utförts åt kyrkor.

Stiftelsen Västsvensk konservatorsateljé

Stiftelsen Västsvensk konservatorsateljé (SVK), som bildats av Hallands läns landsting, Göteborgs och Bohus läns landsting samt Göteborgs kommun, startade sin verksamhet 1983.

Stiftelsens syfte är att konservera museiföremål, företrädesvis konst och kulturhistoriskt material. Verksamheten skall i första hand tillgodose regionmuseernas behov i Hallands, Göteborgs och Bohus län samt Göteborgs kommun.

Man är specialiserad på måleri-, textil-, pappers- och arkeologisk konservering.

Vid stiftelsen finns fem fasta helårstjänster. I mån av behov anlitas konservatorer externt. Under 1992 motsvarade externa tjänster ca två årsverk.

Behov av registrering

Samlingarnas behov av registrering

Av enkätsvaren att döma behöver minst ca 14 milj föremål registreras eller omregistreras av de centrala och regionala museernas samlingar. (Se tabell 1 och fig 2).

Av Naturhistoriska riksmuseets samlingar behöver ca 12 milj föremål eller 67% registreras. Historiska museet har inte angett antal eller andel. För de övriga kulturhistoriska centralmuseerna handlar det om minst 447 000 föremål eller 15% av dessa museers samlingar. För Statens konstmuseer är det inklusive omregistrering och ADB-registrering minst ca 425 000 föremål eller 58%. För Arkitekturmuseet gäller det inklusive ADB-registrering ca 1 085 000 dokument och modeller, motsvarande 54%.

Totalt behöver minst 13,9 milj föremål av de centrala museernas samlingar registreras. Det betyder 59% av samlingarna. I dessa siffror ingår inte Statens historiska museums behov.

Av de 24 regionala museer som besvarat frågan behöver ca 151 000 föremål i samlingarna registreras eller ca 4% av dessa museers samlingar.

Tidsåtgång för registreringsarbete

Genomsnittlig tid per föremål som behöver registreras har angetts av 14 av de centrala museerna. Tiden varierar mellan 3 min och 70 min. I den senare tiden ingår troligen visst katalogiseringsarbete.

För de 21 regionala museer som besvarat frågan handlar det om 15 min–2 tim (undantaget Naturhistoriska museet i Göteborg 5 min–5 tim).

Registrerade föremål

Under 1992/93 registrerades vid Naturhistoriska riksmuseet ca 361 000 föremål. Museet hade ca 20 årsverk för registreringsarbete under detta år. Vid Historiska museet registrerades ca 30 000 föremål men det avser fyndregistrering totalt, varav den största delen, uppskattningsvis 2/3, är föremål som efter fyndfördelning tillfaller andra museer. De övriga kulturhistoriska museerna registrerade ca 8 300 föremål. Ca 8 årsverk fanns för detta. Vid Statens konstmuseer registrerades ca 2 600 föremål och ca 4 årsverk fanns för registreringsarbete. Vid Arkitekturmuseet registrerades ca 26 000 föremål och 2,5 årsverk fanns.

Ca 101 000 föremål registrerades 1992 vid de 25 regionala museer som besvarat frågan om antal registrerade föremål.

I det följande har museerna delats in i tre grupper efter arbetstakt inom registreringen utifrån enkätsvaren avseende 1990/91–1992/93.

1 Museer som förefaller ha hunnit beta av en del av eftersläpningen

Centrala:	*Regionala:*
Medelhavsmuseet	Uppland
Nationalmuseum	Östergötland
Östasiatiska museet	Småland
Naturhistoriska riksmuseet	Teatermuseet i Göteborg
Folkens museum	Värmland
Musikmuseet	Västmanland
	Gävleborg
	Jämtland

2 Museer som förefaller ha hunnit registrera accessionen

Centrala:	*Regionala:*
Historiska museet	Södermanland
Myntkabinettet	Jönköping
Moderna museet	Kalmar
Folkens museum	Blekinge
Sjöhistoriska museet	Kristianstad
Nordiska museet	Kulturen i Lund
Tekniska museet	Malmö
Armémuseum	Göteborgs och Bohus län
	Sjöfartsmuseet i Göteborg
	Älvsborg
	Skaraborg

3 Museer som inte hunnit registrera accessionen

Centrala:	*Regionala:*
Arkitekturmuseet	Västerbotten
Marinmuseum	

Resurser för registrering

Befintliga personalresurser

Sammanlagt finns ca 72 årsverk för registrering vid de centrala och regionala museerna, varav ca hälften vid de centrala och hälften vid de regionala.

För registrering fanns vid de centrala museerna 1992/93 ca 37 årsverk, varav ca 20 vid Naturhistoriska riksmuseet. Resurserna för registrering utgjorde 3% av totala antalet årsverk, 1217, vid de centrala museerna.

Vid de 28 svarande regionala museerna fanns 35 årsverk för registreringsarbete 1992.

Tabell 7 Personal för registrering

		Årsverk	
		Befintligt	Behov för att åtgärda eftersläpning
Naturhistoriska	(N)	20	1 780
Historiska	(H)	2	50
Övriga k-historiska	(Ku)	8	80,5
varav Nordiska		2	5
Konst	(Ko)	4	279,5
Arkitektur	(A)	2,5	15
Summa centrala	(C)	36,5	2 205*
Summa regionala	(R)	35	121**
Totalt		71,5	2 326

*Exkl. sju årsverk vid Musikmuseet som ingår i vårdbehovet

**Exkl. tio årsverk vid Blekinge läns museum som ingår i vårdbehovet

Figur 5 Personal för registrering

Centrala och regionala museer

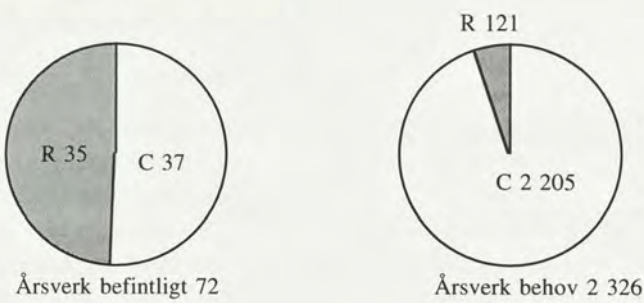

Centrala museer

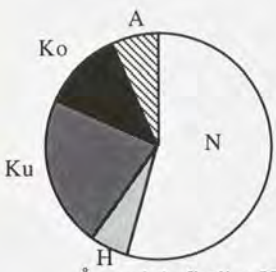

Årsverk befintligt 37

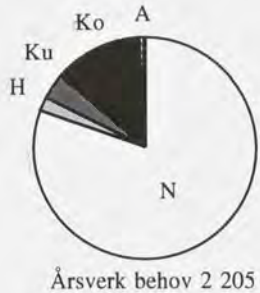

Årsverk behov 2 205

Behov av personal för att åtgärda eftersläpningen

För att åtgärda eftersläpande registrering vid de centrala och regionala museerna behövs enligt enkätsvaren sammanlagt 2 326 årsverk, varav ca 95% på de centrala.

Det behövs 2 205 årsverk för att ta igen eftersläpningen inom registreringen vid de *centrala museerna.* Musikmuseet har angett att museets behov är sju årsverk för vård och registrering sammantaget. Dessa har i rapporten redovisats under vård och ingår inte i detta avsnitt. Resursbehovet är ca 60 gånger större än befintliga 37 årsverk.

Om befintlig personal kunde omprioriteras till att endast arbeta med att ta igen eftersläpningen skulle det således ta ca 60 år för centralmuseerna att komma ikapp. Men under tiden har en "ny eftersläpning" uppkommit.

För att återhämta eftersläpningen vid de *regionala museerna* behövs 121 årsverk.

Med en genomsnittlig kostnad om 215 000 kr per årsverk skulle totalkostnaden för att åtgärda eftersläpningen vid de centrala museerna bli 474 milj kr och vid de regionala 26 milj kr.

Tidshorisont för att ågärda eftersläpningen

Med ett tioårsperspektiv behövs ca 220 årsverk per år för registreringsbehov vid de centrala museerna och drygt 10 årsverk vid de regionala till en kostnad av ca 47 milj kr respektive 2,6 milj kr per år.

En koncentrerad satsning medför förutom arbetslokaler även behov av ADB-utrustning.

Vid vilka museer finns behoven?

Av tabell 5 och 6 framgår att följande museer har eftersläpande behov motsvarande 20 årsverk eller fler:

Centrala:
Historiska museet
Myntkabinettet
Nationalmuseum
Naturhistoriska riksmuseet
Vasamuseet

Regionala:
Naturhistoriska museet i Göteborg

Resurser för registrering som kan erbjudas andra museer

Enligt enkätsvaren finns resurser för registrering som kan erbjudas andra museer vid Riksmuseets filial i Jämtland och vid Kulturarvet i Falun. Av de regionala museerna har Malmö museer och Skaraborgs länsmuseum resurser som kan erbjudas andra museer samt fr.o.m. 1994 Murberget. Rådgivning ges av ett flertal museer.

Museernas synpunkter på föremålsvård och registrering

I enkäten ombads museerna att beskriva pågående arbete med att uppordna och bearbeta samlingarna samt ange vilken tidshorisont som gäller för arbetet. De frågades också om vad de särskilt önskade framhålla beträffande registrering och föremålsvård inom sitt museum. Detta avsnitt inleds med en sammanfattning av museernas synpunkter. Därefter redovisas utdrag beträffande varje museum som besvarat frågorna, först de centrala museerna, därefter de regionala.

Museernas arbete med att ordna upp samlingarna är en *omfattande uppgift.* På grund av samlingarnas storlek, den begränsade personalstyrkan och konkurrens med andra arbetsuppgifter tar uppordningsarbetet för de flesta museer lång tid att genomföra om inte särskilda satsningar görs. Uppordningsarbeten bedrivs på många museer i mån av resurser. Ofta är det avhängigt av att särskilda satsningar görs. Uppordningsarbetet har dock inte givits högsta prioritet utan vid resursknapphet avstannar arbetet eller går på sparlåga för kortare eller längre tid eftersom annat arbete går före i en prioriteringssitutation.

Många insatser har gjorts och görs med *tillfällig personal* vilket medför avbrott i arbetet under kortare eller längre tid, risk för att arbetet blir oenhetligt gjort samt behov av att lägga mycket tid på att ofta lära upp ny personal. Några museer framhåller att personal som sysslar med samlingarna måste ha hög kompetens.

Föremålsvård av samlingarna bedrivs av många museer framför allt i samband med förvärv, när föremål skall ställas ut eller i anslutning till uppordnings- och omregistreringsarbete. Generellt tycks uppordningsarbete komma *i andra hand* om inte specialresurser finns tillgängliga.

Brist på personalresurser påtalas och mer resurser önskas.

Föremålsvård är en *kontinuerlig uppgift.* Löpande tillsyn och vård måste alltid ske. Resurserna även för denna nödvändiga och grundläggande uppgift

är underdimensionerade. Detta leder till att många föremål befinner sig i dåligt skick på grund av tidigare bristande vård. Föremålsvården behöver därför intensifieras annars finns en risk för ett ännu större uppdämt behov på sikt.

Vissa föremål kräver *återkommande* konservering. Dvs. åtgärder måste kontinuerligt sättas in. Föremålen blir med andra ord aldrig helt färdigkonserverade.

Med tiden ökar skadornas svårighetsgrad så att varje konserveringsinsats blir mer kostsam ju längre man dröjer med att vidta åtgärderna.

Förvaringsförhållandena för föremålen är helt avgörande för kommande behov av föremålsvårdsåtgärder och avgörande för om satsningar på föremålsvård kan vara "lönsamma". Dvs. det är inte lönsamt att vidta föremålsvårdsåtgärder om förvaringsförhållandena är otillfredsställande.

De betingelser som gäller för dagens förråd säger mycket om de vårdinsatser som kommer att krävas i framtiden.

Den bästa formen för föremålsvård är väl utformade magasin där föremålen kan bevaras på ett betryggande sätt.

Några museer anför nackdelar med fjärrmagasin.

Många av de museer som flyttat och eller fått nya magasin har i anslutning till detta gått igenom samlingarna.

Statens konstmuseer framför önskemål om ett *utökat och förbättrat nätverk* med utbyte av tjänster mellan de offentliga samlingarnas konserveringsateljéer. Museernas konserveringsateljéer kan spela en roll vid utbildning av konservatorer och bidra till att vidmakthålla utdöende hantverksspecialiteter.

För ökad tillgänglighet till museernas samlingar är överföring till *ADB-medium* av stor vikt. Arbete pågår i den riktningen på många museer. Men behov av särskilda insatser är stort.

Inför ADB-läggning behöver många museer på grund av brister i befintliga register och kataloger göra viss omkatalogisering. En ADB-läggning förutsätter att en viss uppordning sker och leder i sin tur fram till förbättrade förutsättningar att ordna upp samlingarna i andra avseenden, medger överblick och kontroll av samlingarna samt leder till förbättrad tillgänglighet till museimaterialet generellt.

Vetenskaplig bearbetning av samlingarna är en så omfattande uppgift att det ofta krävs extra resurser i form av forskningsbidrag för att arbetet skall kunna komma till stånd.

För de naturvetenskapliga samlingarna är ordnandet och registreringen av samlingarna i hög grad knuten till forskningen. Samlingsvård och forskning är oupplösligt integrerade på ett sätt som är unikt just för naturvetenskapliga forskningsmuseer.

Centrala museer

Statens historiska museer

Statens historiska museum (SHM)

Museet framhåller sin speciella roll och åligganden inom kulturmiljövårdens antikvariska system.

Statens rätt till fornfynd regleras i 2 kap. 3–5 och 16–17 §§ Kulturminneslagen. Det centrala tillsynsansvaret åvilar RAÄ som också beslutar om fyndfördelning och inlösen av hembudspliktiga fynd.

SHM fungerar som expertorgan åt RAÄ vid handläggning av arkeologiska fyndärenden.

Ärendegången och arbetsmomenten vid handläggning av fyndärenden inom myndigheten RAÄ-SHMM har utförligt beskrivits i internutredningen Fynd 91 och i HUR-utredningens betänkande Arkeologi och Exploatering (SOU 1992:137).

För SHM består accessionen i obetydlig utsträckning av gåvor och inköp. Den sker i stället till dominerande delen genom lagreglerad arkeologisk undersökningsverksamhet i vilken museet inte självt deltar. SHM är däremot skyldigt att ta emot alla fornfynd som tillfaller staten. Detta ger SHM den unika ställningen av att vara det enda museum i landet som har en accession vilken inte regleras av museet självt, utan som beror av omständigheter utanför museets beslutsområde. Dessa förhållanden har betydelse för såväl SHM:s arbete och resursbehov som innehållet och omfattningen av museets accession.

"Registrering" utförs vid SHM i form av dels fyndregistrering, dels administrativ registrering, dels föremålsdokumentation. Fyndregistrering syftar till att med olika slags information identifiera det samlade fyndet från en arkeologisk undersökning. Den sker i samband med att ett fyndärende handläggs vid museiavdelningen.

Fn finns inget enkelt och säkert sätt att beräkna antalet fyndregistrerade eller av SHM accederade föremål. I ett arkeologiskt material av det slag som SHM har och som förmodligen omfattar tiotals miljoner föremål blir en stickprovsberäkning inget annat än en grov gissning. Inte förrän en fullständig genomgång gjorts och informationen om samlingen överförts till ADB kan antalet föremål anges med någorlunda god precision.

Den ökade markexploateringen har inneburit att arkeologiska undersökningar idag bedrivs i en omfattning som uppskattats till inte mindre än trettio gånger omfattningen i slutat av 1950-talet. Det betyder att också ärendemängderna och fyndvolymerna mångdubblats under åren, och så även undersökningskostnaderna. Samtidigt har resurserna för fyndhanteringen skurits ned på mottagarsidan. Mellan åren 1982/83 och 1990/91 minskade SHM:s personal med omkring 27 årsverken eller 37 anställda motsvarande 35 %. Den ökade arbetsbördan jämte ett tidigare försök att övergå till ett datoriserat före-

målsregister har lett till eftersläpningar av föremålsdokumentationen i SHM:s accession fr.o.m. år 1975.

Något tillspetsat kan sägas att SHM under de två senaste decennierna i sin fyndhantering prioriterat fyndregistreringen framför föremålsdokumentationen – eller med andra ord prioriterat handläggningen av myndighetsgemensamma fyndärenden före dokumentationen och vården av museets egna samlingar. Detta torde kunna förstås mot bakgrund av att ett försök till en omvänd prioritering skulle ha bromsat fyndfördelningsprocessen och återverkat inte bara på SHM:s accession utan också på de regionala och lokala museernas accession av arkeologiskt fyndmaterial.

Uppgifterna om konserveringsbehov är uppskattningar och avser löpande konservering. Bara en mindre del av vardera materialgruppen är i behov av akuta insatser. För textil gäller att konserveringsinsatser eventuellt behöver göras bara i samband med utställning.

Restaureringsbehovet är tillfälligt och har samband med forskning och utställningsverksamhet.

SHM har stor kompetens vad beträffar fyndregistrering och utveckling av datoriserat föremålsregister. Råd i dessa frågor kan lämnas till andra museer vilket också görs inom ramen för ansvarsmuseirollen. För närvarande utarbetas vid SHM allmänna råd och anvisningar om fyndregistrering. Om något år då SHM:s datoriserade handläggningssystem och föremålsregister beräknas vara färdigutvecklat kommer alla museer att kunna dra nytta av detta system.

För vissa delar av samlingarna pågår systematisk genomgång av fyndens och föremålens befintlighet, förvaring och ordning samt uttag av föremål för konservering. Dessa vårdinsatser följer en rullande plan.

Vad gäller insatser för bearbetning av samlingarna görs detta dels i form av katalogisering, dels genom utarbetande av materialpublikationer. Det senare arbetet sker inom ramen för SHM:s ämnesbaserade FoU-verksamhet som museet tyvärr inte har egna resurser till att bedriva utan måste ansöka om externa medel för. För närvarande pågår ett tiotal sådana projekt som bl.a. syftar till att bearbeta och publicera föremål ur samlingarna.

Museet framhåller betydelsen av att SHM:s pågående ADB-utveckling kan genomföras planenligt. Museet framhåller att SHM:s totala resurser är för små för att museet skall kunna klara av de stora ärendevolymer och fyndmängder som idag inkommer. Genom statens satsning på en utbyggnad av infrastrukturen i landet samt RAÄ-UV:s prioriterade arbete med rapporteftersläpningar kommer ärende- och fyndmängderna att öka ytterligare och förorsaka mycket stora svårigheter för SHM om ingenting görs för att balansera det arkeologiska systemet.

Kungliga myntkabinettet (KMK)

KMK bereder fyndärenden i fråga om mynt.

Genom inflyttningen i lokalerna på Slottsbacken 6 kommer museet att få tillfredsställande magasin.

Bearbetning (dokumentation och publicering) pågår beträffande myntfynd inom ramen för flera projekt.

Arbete pågår för datoriserad registrering av samlingarna.

Medelhavsmuseet

Efter omfattande flyttningar av material i samband med museets nyetablering vid Gustav Adolfs torg finns det fortfarande behov av uppordning och omregistrering av material. Detta arbete bedrivs sedan 1990/91 systematiskt med sikte på en slutlig ADB-registrering. Det är emellertid endast med hjälp av extra anställd personal på tillfälligt givna, externa medel som arbetet kommit till stånd, och i otillräcklig omfattning.

Vid flyttningen till Gustav Adolfs torg fick museet i deposition en stor samling grekisk-romerska antikviteter från Nationalmuseum. Det utgör ett problem att ansvaret för dessa föremåls vederbörliga uppordning och registrering åvilar Medelhavsmuseet utan att extra medel tillkommit för ändamålet (vård och konservering omhänderhas av Nationalmuseum).

Det allt överskuggande problemet för museets grekisk-romerska samlingar utgörs av det mycket stora cypriska materialet. Delar av det är ännu oregistrerat sedan 1930-talet. Stora delar är i behov av vård och konservering, lika stora delar av bearbetning/publicering. Härtill kommer att det förvaras i delvis mycket otillfredsställande magasinslokaler.

En generell svårighet som speglas ovan är brist på fast anställd personal som kan avsättas för koncentrerat arbete med samlingarna. Den fast anställda personalen med samlingsarbete inom sitt ansvarsområde utgörs av två personer inom den grekisk-romerska avdelningen. Den största delen av dessas arbetstid upptas av arbete med utställningar, publikationer och löpande ärenden inom avdelningen.

Statens konstmuseer

För en ökad tillgänglighet av uppgifterna om museernas föremål är den fortgående överföringen till ADB samt tillkomsten av bildskivor av stor vikt.

Ett utökat och förbättrat nätverk med utbyte av tjänster mellan de offentliga samlingarnas konserveringsateljéer är ett önskemål. Vissa kompetens-områden saknas helt inom den offentliga museisektorn, t.ex. resurser för konservering av glas och plast. Museernas konserveringsateljéer kan spela en roll vid utbildning av konservatorer och bidraga till att vidmakthålla utdöende hantverksspecialiteter.

De specifierade behov som framförs av de olika museerna och avdelningarna inom Statens konstmuseer gäller genomgående de otillräckliga resurserna för konservering och vård.

Nationalmuseum

Avdelningen för äldre måleri och skulptur

Samlingarna består av:	
Oljemålningar	5730
Miniatyrer och manuskript	5458
Ikoner	314
Skulpturer	1560
Gipsavgjutningar	631
Antika skulpturer och vaser	2345
Egyptisk konst	960
	16 998

Beståndskataloger

Måleri- och skulptursamlingarna tillgängliggörs för publik och forskare i beståndskataloger, årsböcker, resonerande kataloger samt utställningskataloger. Här nedan behandlas enbart beståndskataloger och resonerande kataloger som innehåller basfakta resp mer inträngande uppgifter om konstverkens fysiska status, sammanhang samt plats i den aktuella forskningen. För närvarande finns en aktuell beståndskatalog över den utländska målerisamlingen och en över den skandinaviska målerisamlingen som utges under 1994. Den senare har krävt tre manår av registrering och bearbetning samt ett manår av konserveringsåtgärder.

En inventering, uppordning och vetenskaplig bearbetning av skulptursamlingen har pågått i olika etapper sedan 1990. Det slutliga målet är en beståndskatalog. Beräknad tidsåtgång fyra manår.

Motsvarande bearbetning av miniatyrsamlingen – ett synnerligen eftersatt område – inför en beståndskatalog, torde kräva fem manår.

Resonerande kataloger

Resonerande kataloger finns på en tredjedel av den franska målerisamlingen och en tredjedel av den nederländska målerisamlingen samt en fjärdedel av skulptursamlingen. Planerat är också en tysk katalog – fyra manår – samt en italiensk-spansk katalog – fyra manår. Arbetet med de resonerande katalogerna ryms ej inom ordinarie verksamhet utan är beroende av forskningsbidrag utifrån antingen i pengar eller personella resurser. En av avdelningens specialister bearbetar den nederländska samlingen vilket kommer att kräva ytterligare tre manår. En annan specialist arbetar med ikonsamlingen. Där

återstår två manår. Arbetet med den franska katalogen bedrivs av en pensionerad specialist.

Utöver de gängse fysiska uppgifter som redovisas vid registrering av föremålen inbegriper denna bearbetning även proveniens, litteratur och utställningar. Dessa uppgifter, som är centrala för föremålets kontext och status är ofta tidsödande att få fram och fordrar inte sällan ren arkivforskning.

Avdelningen för konsthantverk

Delar av glas- och textilsamlingarna är under bearbetning. I båda fallen är det fråga om ett flerårigt arbete, som bedrivs jämsides med löpande arbetsuppgifter.

Överföringen till ADB är viktig men personalkrävande. För avdelningens föremålsvård finns endast ett tidsbegränsat förordnande till 1995. Inom museet saknas helt konserveringsresurser för textil, glas, ädel och oädel metall samt plast.

Gravyr- och handteckningsavdelningen

Samlingarna består av teckningar, grafik och affischer.

Av avdelningens ca 600 000 föremål kan endast ca 20 % sägas vara monterade på ett för modern museistandard tillfredsställande sätt. Dock åtgärdas varje föremål som lämnar avdelningen för utställningar inom eller utanför huset. Man får heller inte glömma att tiden så småningom nöter ned ett organiskt material som papper. Nya åtgärder måste därför kontinuerligt sättas in. Föremålen blir m.a.o. aldrig helt färdigkonserverade.

Sedan slutet av 1960-talet har avdelningen bearbetat och publicerat vetenskapliga kataloger på engelska över mästarteckningar i svensk offentlig ägo. Hittills utgivna är fem volymer *German Drawings* (1972), *French Drawings* (1500–1600-talen/1976), (1700-talet/1982), (1800–1900-talen/1986) samt Italian Drawings (Venedig och de Norditalienska skolorna/1979). Under utarbetning är materialet från Bologna, Florens och Rom. Vidare de nederländska och flamländska skolorna. Ett äldre system med lappkatalogkort håller sedan ett 20-tal år tillbaka på att ersättas med ett microfiche-system, upplagt efter konstnärlig upphovsman och efter inventarienummer. Överförda är samlingarna av svenska handteckningar och de moderna utländska. Likaså den svenska originalgrafiken och valda delar av den utländska. Återstår de rika samlingarna av reproduktionsgrafik och en individuell katalogisering av varje blad i museets digra skissboks- och planschverkssamling.

För att förbättra söknings- och säkerhetsrutinerna har ett nytt system med en förteckning över vad varje enskild portfölj innehåller inrättats vid avdelningen.

Merparten av gravyr- och handteckningssamlingen är monterad på äldre syrahaltig kartong som det är synnerligen angeläget att få utbytt mot nya syrefria monteringar. I samband med detta arbete är det viktigt att ge bladen en

allmän översyn med ytrengöring samt att gamla revor och lagningar åtgärdas och att klisterremsor avlägsnas.

Avdelningen för slottssamlingar

Vårdbehovet är idag i det närmaste oöverblickbart. Regelbunden översyn och löpande konserveringsinsatser saknas.

Den resursmässigt mest krävande gruppen består av bildkonst i olja, gouache och akvarell på pannå, duk, papper, pergament och elfenben. Denna grupp omfattar mellan 12 000 och 13 000 föremål, av vilka drygt 4 000 nummer, huvudsakligen målade på duk, finns på Gripsholm, och omkring 6 000 nummer, huvudsakligen konst på papper, finns på Institut Tessin i Paris.

Slottssamlingarna förvaltar även betydande skulptursamlingar, framförallt på Drottningholm och Gustav III:s Antikmuseum. Övriga föremålskategorier, såsom konsthantverksföremål i alla nämnda material, finns främst på Nynäs, Vadstena och Läckö.

Behovet av konservering är generellt stort.

Målerikonserveringen har i huvudsak berört insatser i samband med utlåning. Varje utlåningsärende föranleder undersökning och erforderliga åtgärder från konservators sida. Det fortlöpande underhållet i övrigt har p.g.a. resursbrist blivit eftersatt.

De betingelser som gäller för dagens förråd säger mycket om de vårdinsatser som kommer att krävas i morgon.

Avdelningen disponerar över två större och några mindre förrådsutrymmen. Kronomagasinet har en disponibel yta på 470 m^2. Centralförrådet har ca 100 m^2 avsatta för avdelningens behov. Inget av förråden är för närvarande av tillfredsställande kvalitet. I samband med byte av lokal för Centralförrådet under 1994 kommer dock de magasinerade föremålen att härbärgeras i goda lokaler. Kronomagasinet är för närvarande föremål för upp- och utrustning.

Resurser saknas för fortlöpande vård, vilket ständigt ökar eftersläpningen.

Moderna museet

Museets magasin har länge varit bristfälliga – till arealen och till kvaliteten – men i det nya museet med 977 m^2 och i förrådet i Botvid med 825 m^2 anser museet problemen vara lösta.

Inför evakueringen av museets samlingar – våren 1994 – genomförs under hösten 1993–våren 1994 en total inventering av samlingarna, med ett utlåtande av konservator om varje föremål. En sammanställning av ett sådant totalt konserveringsprogram kan tidigast presenteras hösten 1994 – våren 1995. En inventering kommer att ske också vid inflyttningen i det nya museet under 1997.

En skulpturkonservator och en papperskonservator i det nya museet kommer att avsevärt förbättra och underlätta arbetet.

Till föremålsvården räknas också ramsnickare och ramkonservator – den

funktionen saknas alltjämt inom museet.

Östasiatiska museet

Samlingarna består av 93 196 föremål som rubricerats arkeologi och konsthantverk (som innefattar arkeologiskt material och konsthantverk utfört i keramik, metall, sten, jade, glas, emalj, lack, trä, bambu, elfenben, horn, textil m.m.), 370 skulpturer, 981 målningar och 1 007 grafiska blad.

Ett mycket stort problem är att såväl museibyggnaden som magasinslokalerna helt saknar klimatstyrning.

Vissa föremål kräver återkommande konservering.

ADB registrering av tidigt bronsmaterial bedöms färdigt 1995.

ADB registrering av kinesiskt måleri beräknas färdigt 1995.

ADB registrering av japanskt måleri och träsnitt beräknas färdigt 1995.

På grund av föremålens mycket speciella karaktär krävs höggradig specialistkompetens för såväl registrering som föremålsvård.

Naturhistoriska riksmuseet

Museets samlingar upptar för närvarande ca 15 000 m^2. Kvaliteten på utrymmena är mycket skiftande. På 3 000 m^2 av samlingsytan finns permanenta arbetsplatser, vilket är skadligt för såväl personalen som samlingarna. På grund av lokalernas ålder är möjligheterna till ett effektivt bekämpande av skadeinsekter begränsade. Av denna anledning borde ca 4 000 m^2 upprustas med moderna kyl- och ventilationsanläggningar.

Mineralogi

Under se senaste åren har arbetet omfattat dels registrering av en nytillkommen omfattande donationssamling, dels en påbörjad katalogisering av samlingarna. Datakatalogiseringen kommer att fullföljas bakåt i tiden samtidigt som äldre oregistrerat material kommer att tas om hand i den takt resurserna tillåter.

Paleobotanik

1987 var sektionens samlingar uppmaganiserade på två olika ställen med ca 490 m^2 samlingar på Naturhistoriska riksmuseet i Frescati och ca 130 m^2 samlingar på Garnisonen i Stockholms innerstad. De senare samlingarna har nu överförts till riksmuseets lokaler i Frescati. I samband med överföringen från Garnisonen och inordningen av materialet i huvudsamlingarna har påbörjats en omfattande omorganisation av samtliga samlingar. Denna omorganisation omfattar två steg – 1:a en grov sortering efter stratigrafi och geografi, 2:a en detaljerad sortering med publicerat material ordnat kronologiskt efter publikationsårtal och figurer. Opublicerat material ordnas kronologiskt efter

accessionsår och därefter i systematisk/taxonomisk ordning. Under den detaljerade uppordningen ordnas stufferna i askar, lådorna städas etc.

Den första grova uppordningen är avslutad och detaljerad uppordning av material från krita, tertiär och kvartär (ca 34 000 stuffer) är nästan avslutad. Återstår detaljerad uppordning av resterande makrosamlingar (ca 74 000 stuffer). Detta förväntas utfört på 4–5 år. För de delar av samlingarna där detaljerad uppordning har skett kan dataregistrering påbörjas. De paleontologiska sektionerna (paleobotanik och paleozoologi) håller för närvarande på att sammanställa en databas, som är lämplig för fossilsamlingar. Så snart denna är färdig kommer man att börja inmatningen av samlingarna.

Materialet är ofta tungt och svårhanterligt och omflyttningarna därför tidskrävande.

En stor del av samlingarna saknar identifikation påklistrad föremålet. Detta skall åtgärdas i samband med dataregistrering.

Paleozoologi

De paleontologiska sektionerna (paleobotanik och paleozoologi) håller på att sammanställa en databas lämplig för fossilsamlingarna. Så snart den är färdig börjar inmatning av samlingarna.

Botanik

Samlingarna bearbetas kontinuerligt av specialisterna, varvid de aktuella delarna ordnas, omorganiseras etc. I första hand är det accessionen av nytt material som kommer ifråga för bearbetning, montering, preparering och inordning. Eftersom detta arbete tar de personella resurser i anspråk kommer eftersläpningen i andra hand. Utlåning av herbariematerial till andra institutioner kräver ytterligare arbetsinsatser utöver de som redovisats ovan.

De botaniska samlingarna består huvudsakligen av pressade växter vilka förvaras i skåp. Därigenom är samlingarna trots sitt omfång lätta att överblicka. Ett register över samlingarna samt deras beståndsdelar finns, men detta går inte ner till objektnivå. När det gäller föremålsvården bör det påpekas att lokalerna är otillräckliga både vad gäller delar av samlingarna samt biblioteksutrymme. Laboratorier och våtutrymmen vilka skulle underlätta prepareringsarbeten saknas. Eftersom objekten i samlingarna hela tiden är föremål för studium av våra egna specialister, utlåning och bearbetning av gästforskare krävs att de är tillgängliga. Större lokaler behövs i anslutning till avdelningarna. Magasin är i detta sammanhang inte en tillfredsställande lösning, eftersom de skulle medföra att tillgängligheten minskade. En framtida uppordning och bearbetning av bildsamlingarna vore värdefull men kräver då en specialist på heltid.

Entomologi

Sektionens samlingar av insekter, spindeldjur och mångfotingar är föremål för en omfattande låneverksamhet i samband med olika forskningsprojekt runt om i världen och projekt inom sektionen. För närvarande pågår ett stort arbete med att ordna torrsamlingarna i s.k. unitaskar.

Detta görs dels för att förbättra skyddet av samlingarna, dels för att möjliggöra en nödvändig grovsortering och därmed göra samlingarna tillgängliga för uppordning och vidare bearbetning. Överföringen till unitaskar sker till stor del med hjälp av tillfälliga medhjälpare (beredskapsarbete, ALU etc.) Vi kan f.n. inte precisera någon tidshorisont för att avhjälpa eftersläpningen i dessa uppgifter. Även efter att man kommit till rätta med eftersläpningen är dessa uppgifter f.ö. ständigt löpande.

Befintliga resurser medger ett minimum av vård för skadeskydd men inte för tillfredsställande registrering inom överskådlig tid.

Evertebratzoologi

Samlingarna är intimt kopplade till evertebratsystematisk forskning:

(1) de är oftast själva resultatet (dokumentationen) av forskning på eller utanför sektionen, och (2) föremål lånas kontinuerligt ut till forskare i hela världen för ny bearbetning. I uppordningen och vården av samlingarna ligger också ett långsiktigt ansvar för framtida behov. Delar av samlingarna ligger i dag "stilla", p.g.a. bristen på specialister, men vi ser till att de åtminstone inte förstörs. Varje generation forskare på riksmuseet kommer att ha sina speciella kompetensområden.

Under 1994/95 kommer museets alla spritsamlingar att flyttas till det nya underjordiska magasinet som är under byggnad. Detta kommer att innebära mycket arbete, men blir en länge efterlängtad modernisering, både ur hanterings- och säkerhetssynpunkt.

Efter flera år av diskussioner och tveksamhet, är nu evertebratsektionen och riksmuseets dokumentationsenhet i full färd med att utveckla ett avancerat, datoriserat registreringssystem för evertebratsamlingarna. Systemet kommer även att omfatta alla rutiner för samlingarna: etikettering, lån, vårdåtgärder etc. Sektionen har nu en särskild heltidstjänst för registrering, vilket har möjliggjort denna satsning. Trots att arbetet med att "retroaktivt" datalägga alla föremål kommer att ta decennier med nuvarande resurser, så är man fullt övertygade om att man ska få ett mycket bra system, som sedan andra sektioner vid riksmuseet kan ta över och anpassa till sina behov om de vill.

Vertebratzoologi

De samlingar som finns sedan tidigare är i hög grad i behov av uppordning, bearbetning och registrering. Uppordning och registrering av egna insamlingar är relativt snabbt och enkelt. Donationer och tidigare inkomna sam-

lingar tar mycken tid att ordna och registrera p.g.a. dålig dokumentation och bristfällig konservering. Arbetet med äldre samlingar i synnerhet kräver bl.a. välutbildad personal med goda språkkunskaper, arbetsmiljö med god ventilation och stora ytor, och tillgång till avancerad ADB.

Samlingarna kommer aldrig att vara slutbearbetade och aldrig helt uppordnade eftersom de är forskningssamlingar och forskningsfronten ständigt flyttas. Det är därför ofta att föredra prioritering av konservering och vård framför uppordnande. Det kan ta upp till fyrtio manår att nöjaktigt gå igenom och konserveringsmässigt åtgärda nuvarande samlingar. Under tiden måste den löpande tillsynen fortgå.

Sedan början av 1980-talet är sektionen ständigt sysselsatt med att flytta om samlingarna p.g.a. en eller annan byggnadsåtgärd, bl.a. byggande av nya samlingsutrymmen. Dessa omflyttningar har särskilt drivit fram behovet av registrering av föremålen eftersom flyttning och nyinordning inte annars är möjlig. Flyttarbetet beräknas pågå till 1995, men registrering och uppordning av samlingar sammanhängande med flytten torde pågå ytterligare flera år.

Sektionen framhåller sin ställning som internationellt forskningscentrum med breda och intensiva kontakter med andra naturhistoriska museer. Bl.a. innebär detta samarbete om databaser samt omfattande låneverksamhet.

Den systematiska forskningen är helt beroende av låneverksamheten och den är lika viktig som konserverings- och registreringsverksamheten.

ADB-arbetet syftar inte bara till registrering av samlingarna. Inlagda data tjänar också som en databas med intresse för andra myndigheter, länsstyrelser och övriga med intresse av nationell och internationell biodiversitet.

Ordnandet och registreringen av samlingarna är i hög grad knuten till forskningen. Benämningen, och därmed sökbarheten, på objekten är helt beroende av rådande vetenskapliga uppfattning. Samlingarna är också i första hand upplagda med tanke på systematisk och biogeografisk forskning, dvs. hörnstenarna i biodiversitetsforskningen. Samlingsvård och forskning är därför oupplösligt integrerade på ett sätt som är unikt just för naturvetenskapliga forskningsmuseer.

Folkens museum – etnografiska

Individuell föremålsvård som exempelvis ytrengöring och insektssanering utförs efter behov. Framför allt gäller detta vid nyförvärv och utställningar. Särskilt behov föreligger för de ca 30 000 föremål som resterar att bli införda i museets klimatiserade magasin. Detta betyder en total föremålsgenomgång.

De flesta skadade föremålen befinner sig i ett stabilt tillstånd och konservering kan vänta. Åtgärdas efter hand som de skall användas vid utställning, utlån etc.

Vad gäller textila föremål har merparten under 1990/91–1992/93 packats ned från temporära lokaler på Skeppsholmen och är under uppackning inom

museets textila magasin.

Museets befintliga magasin består av 800 m^2 för textilt material och 2 200 m^2 för övrigt material. Behov av utökat utrymme är stort. 100% ökning krävs för det textila materialet, dvs. 800 m^2. 25% ökad yta krävs för icke textilt material, dvs. 500 m^2. Dessutom krävs 500 m^2 för att ta in föremål som förvaras i fjärrmagasin. Totalt behov av utökning av magasinyta blir alltså 1 800 m^2. I detta behov är inräknat 10% för framtida accessionsbehov.

Uppackning, rengöring, inplacering i magasin av föremålen sker fortlöpande. Kontroll av föremålsnummer och samordning av redan inplacerade föremål. Framtagning för dokumentation. Tiden är mycket svårbedömd. Beror på övriga arbeten, dvs. framtagningar till utställningar, utlån av föremål, forskarbesök, fotobeställningar, dokumentationsbehov etc.

Nu är ett gyllene tillfälle att göra en ordentlig genomgång av museets föremålsbestånd. Låt det därför ta lite tid för att museet skall hinna rätta till alla "gamla synder" och problem som uppstått under årens lopp i de gamla magasinen. Satsning på förebyggande föremålsvård.

Museet har en totalbudget på 30 000 kr/år för all konservering, vård.

Livrustkammaren, Skoklosters slott och Hallwylska museet

Under den tid som åtgärdsprogrammet genomförs uppstår nya konserveringsproblem bl.a. beroende på dålig förvaring, luftföroreningar, begränsad livstid för konserveringsåtgärderna samt slitage vid utlåning, utställningar och annan intensiv hantering.

Konservatorerna kan inte ägna 100 % av sin tid åt konservering och vård. De deltar också i magasinsarbete och tillsyn, vid utlåning (packning, transporter, uppsättning/montering) samt vid egna utställningar.

Inventering av vård och konserveringsbehov för möbler på Skoklosters slott och Hallwylska museet har gjorts.

Livrustkammaren

Alla föremål är registrerade. En inventering gjordes 1989 varvid grunduppgifterna lades in i databasen.

Tre nivåer har urskiljts i handlingsprogrammet:

Nivå I = registrering = klart

Nivå II = en uppdaterad grundkatalog = 5 års verken

Nivå III = bearbetning = 5 årsplanering f.n. avseende bearbetning av

1) eldhandvapen
2) hovdräkter
3) Gustav III:s dräkter.

Skoklosters slott

Slottet är inte uppvärmt under vintern, därför påverkar värme och fuktighet konstverken under de olika årstiderna. Dessa klimatförändringar kan med val av olämplig konserveringsmetod påskynda nedbrytningsprocessen i konstverken.

Delar av samlingarna bearbetas till varje sommarsäsong, då de presenteras i en specialutställning.

Brahe-ätten 1994.

Ommöblering av 9 rum 1994–95.

Publikation porträtt 1996.

Museibiblioteket.

Uppdatering ADB 1998.

Hallwylska museet

Sedan ett par år pågår en bearbetning och en revision av den Hallwylska målerisamlingen. Arbetet, skall i första hand resultera i en katalog. Tryckning av katalogen är planerad till årsskiftet 1994/95.

Accessionen är i princip avslutad. Registreringen utgör därför inget problem.

Föremålsvården måste ständigt pågå. Ventilationssystemet (som inte går att förändra) samt byggnadens läge vid en starkt trafikerad gata i Stockholms city bidrar till en ständig nedsmutsning av museimiljön.

Statens sjöhistoriska museer

Sjöhistoriska museet

Följande inventeringar av behov av föremålsvård har gjorts under senare år. Konst på papper, konst på duk, samtliga båtmodeller, samtliga halvmodeller, textilier, samtliga originalbåtar, medaljer och ordnar, blankvapengenomgång, mindre inventering av kanoner, viss motorinventering.

Bearbetning av äldre registerkort pågår kontinuerligt och dagligen.

Databas: Inmatning på föremålssidan och fotosidan har påbörjats. Magasinliggare med ca 25 000 objekt kommer inom en månad att vara tillgänglig i den nya databasen.

Inscanning av bilder till databasen har projekterats och program för tillämpning tas för närvarande fram enligt framtagen specifikation.

Om ekonomiska möjligheter, lokalutrymme samt ytterligare datorer och dataprogram fanns skulle hela föremålssamlingen kunna knappas in på ett år – om ej kan endast en mindre mängd föremål knappas in per vecka och hela arbetet skulle då ta en oändlig tid.

Detsamma gäller konserveringsarbetet – om ekonomiska möjligheter fanns

skulle arbetet väsentligt påskyndas. Dessutom är magasinfrågan av största vikt.

Vasamuseet

Under den tid Regalskeppet Vasa befunnit sig över vattenytan dvs. sedan 1961 har ingen registrering skett genom fast personal. Fast personal saknas också tills vidare för registreringsändamål.

Fast personal har i mån av tid (löst räknat ca en dag i veckan) ägnat sig åt till registrering hörande göromål. Registrering av Vasamuseets föremål har alltsedan bärgning och arkeologisk utgrävning skötts av ständigt nya, olika personer. Registerkorten varierar därför väsentligt. En total omregistrering är absolut nödvändig. Man gör denna omregistrering med hjälp av dator med bildlagringskapacitet. Själva omregistreringen kräver ett ganska omfattande förarbete omfattande samordning av olika registeruppgifter samt uppordning och fast placering i magasin.

Mycket arbete återstår med magasinens ordnande – både vad beträffar möjligheten att hitta enstaka föremål och vad gäller föremålens välbefinnande. Museet beräknar att under de närmaste 4–5 åren ha nått ett gott resultat med nuvarande personal och penningtillgångar. Ingen personal är avdelad till magasinarbete. Dokumentationsenheten lånar arbetskraft från utställningsenheten åtta manveckor om året för större arbeten och sköter planering och annat arbete jämsides med bl.a. registreringsuppgifter.

Museet framhåller att den största källan till oro är Vasamuseets finansieringsform. Risken är stor att just vård och arbete med registrering och magasin får stå över i förhållande till utställningar och annan publik verksamhet om publikunderlaget skulle svika.

Museet räknar med att den plan man arbetat efter, gällande ca halva omregistreringen av lösa föremål och fullständig ordning av föremålsmagasinet, skall kunna genomföras under innevarande FAF-period. Under påföljande FAF-period skall ytterligare resterande registrering av lösa föremål samt ordning och skötsel av lösa föremål utanför magasinet klaras av. Ytterligare en FAF-period framåt hoppas museet ha klarat av omregistrering av själva det fasta regalskeppet med alla dess detaljer.

Arkitekturmuseet

Föremålssamlingarna består av 1 milj. ritningar, 1 milj. övriga dokument av papper, 200 modeller m.m.

Museet delar upp konserveringsbehovet i akut och övrigt.

Magasinbehoven tillgodoses i det nya museet.

Inlagring av samlingarna i en relationsdatabas som museet utvecklat kommer att ta mycket lång tid innan allt med nuvarande personal är sökbart i databasen. En viss kompensation har museet just nu p.g.a. lågkonjukturen då

delar av arbetet brutits ut som ALU-projektet. Avgörande är dock att museet fortsättningsvis kan klara detta med tillkommande ordinarie personal. Digital bildregistrering återstår att lösa. Ett annat problem är behovet av ett utvecklat system för massavsyrning av papper.

Musikmuseet

År 1986 byggdes magasinslokalerna i Garnisonen om på ett sådant sätt att större delen av ytan blev acceptabel som magasin men de är inte av tillfredsställande kvalitet. Lokalerna ligger dessutom så pass långt från museet att man med nuvarande personalstyrka inte kan ha dagliga kontroller av läget i magasinet.

Upprustningen av magasinet följdes under 1987–89 av inventering av större delen av musikinstrumentsamlingarna. Ett databassystem byggdes upp för museets olika samlingar. Samtliga musikinstrument har registrerats i databasen MINST, de flesta dock på ett rudimentärt sätt. Registrering i databas av andra delar av samlingarna (fonogram, foton etc.) har påbörjats. Alla nyförvärv registreras sedan 1988 direkt i databaserna.

Under den period enkäten omfattar har museet varit underbemannat på registrerings- och vårdområdet. Museet har klarat sig med olika interimslösningar, mest genom att omfördela arbetsuppgifterna på museets övriga personal och använda projektanställda för viss utåtriktad verksamhet.

Mycket arbete med registrering och vård av föremål återstår innan man kan säga att databaserna innehåller alla de uppgifter de bör innehålla.

Det viktigaste vårdbehovet består av i första hand rengöring av föremål. Konservering i strikt mening har museet inte haft resurser att ens börja tänka på. Det skulle vara ett gigantiskt projekt att verkligen konservera alla föremål med tanke på de många material som kan vara med i bilden.

Nordiska museet

För att kunna bevara samlingarna åt eftervärlden krävs magasin och arkivlokaler. Och de måste vara bra. Med det menas

- att förvaringsenheterna är funktionellt och individuellt anpassade
- att den relativa luftfuktigheten och temperaturen ska kunna regleras alltefter de föremål och material som förvaras där
- att säkerheten kan hållas på en acceptabel nivå
- att lokalerna är transportvänliga utan nivåskillnader
- att tillräckligt rymliga hissar finns
- att inredningen tillåter effektiv lokalvård och
- att belysningen är reglerbar.

Tyvärr ser verkligheten annorlunda ut. Större delen av Nordiska museets samlingar av föremål, arkivalier och böcker förvaras på ett sätt som inte motsvarar denna bild.

Museets centralmagasin vid Julita gård i Södermanland, invigt 1977 och med plats för grovt räknat 40% av Nordiska museets föremålssamlingar fungerar jämförelsevis bra. Men även det har sina brister. Att det ligger 17 mil från Stockholm innebär höga kostnader och arbetstid för transporter och resor.

Med fortsatt dålig förvaring ökar de framtida konserveringsbehoven.

Den magasintekniska personalen arbetar till ca 70% med löpande service i samband med utlån till andra museer, Nordiska museets egna utställningar, forskning kring föremålen etc. Den tid som återstår för vård och tillsyn av föremål i magasin, upprättande av magasinsregister o.s.v. är mycket begränsad.

Mer än hälften av Nordiska museets samlingar förvaras idag på ett sätt som äventyrar samlingarnas fortbestånd och ökar framtida konserveringsbehov.

Bristen på personal gör att museet i dagsläget har små möjligheter att ta hand om samlingarna. En beräkning visar att ca 10% av Nordiska museets totala föremålsbestånd – 130 000 föremål, behöver konserveras. Då varje konservator har en kapacitet för i runda tal 100 föremål per år innebär detta med nuvarande besättning 500 föremål per år i 260 år – enbart med det idag eftersläpande behovet. Situationen blir inte mindre absurd mot bakgrund av att ca 90% av konservatorernas arbetstid ägnas åt översyn och åtgärder inför det egna museets och andra museers utställningar samt andra mer oförutsedda insatser.

Nordiska museets konservatorer har årligen en kapacitet för endast 2% av den del av samlingarna som i dagsläget är i behov av konservering.

Med tiden ökar skadornas svårighetsgrad så att varje enskild konserveringsinsats blir mer kostsam ju längre man dröjer.

Idag saknas helt kompetens för konservering av flera viktiga materialkategorier som papper och plast.

Arbetslokalerna är otillräckliga och dåligt funktionsanpassade.

De befintliga registren är sällan kompletta.

Eftersläpningar inom registrering och märkning av föremål gör att existensen av, och placeringen av, ett alltför stort antal föremål vilar på enskilda tjänstemäns minnesbilder.

Dokumentationen i text ochd bild saknas för åtskilliga föremål.

Den nuvarande genomsnittliga nyaccessionen av föremål är 2 000–3 000 inventarienummer per år. De sammanlagt två tjänster som finns avdelade för registrering och märkning har en årlig kapacitet för 1 200–1 300 föremål.

Kraven på utåtriktad aktivitet och service åt andra museer och allmänhet, har gjort och gör, att basverksamheter som magasinering, registrering, vård

och underhåll av samlingarna kommit i andra hand. Det råder obalans mellan de s.k. museala basuppgifterna SAMLA, VÅRDA OCH VISA där det egentligen borde råda jämvikt.

På grund av de otillräckliga resurserna lyckas museet inte sköta sina samlingar på ett tillfredsställande sätt. Omprioriteringar inom museet är inte heller möjliga eftersom museets resurser är underdimensionerade även inom de andra verksamhetsfälten.

Med en godtagbar förvaring av föremål, arkivarier och böcker följer minskade behov av framtida konservering, större säkerhet vid hantering. Vård- och konserveringsbehovet för samlingarna av föremål, arkivalier och böcker är enormt. Den personal och de resurser som avsatts för detta är absurt underdimensionerade.

Huvudliggaren är överförd till databas och rättelser pågår, men kompletteringar av föremålsuppgifter måste göras.

Ett bilddigitaliseringsprojekt pågår, som om det utfaller väl, kommer att rationalisera bildregistreringen av föremålen.

Datoriseringen av existerande magasinsregister pågår med befintlig personal.

Såsom ansvarsmuseum har museet under fyra år mottagit forskningspengar från Kulturrådet, vilka använts till bearbetning av samlingarna (belysning, friargåvor, damast, plast).

Den bästa formen för föremålsvård, dvs. undvikande av tidsödande konserveringar, är väl utformade magasin, där föremålen kan bevaras på ett betryggande sätt. Nya ändamålsenliga föremålsmagasin står därför högt på prioriteringslistan och är i längden den billigaste lösningen på vårdproblemen.

Tekniska museet

Museets enda konservatorstjänst är för närvarande vakant.

Ca 50% av museets samling är inventerad de senaste åren. Av det totala antalet föremål borde 10–15% märkas om på grund av att märkningen är oläslig. Samtliga föremål som registrerats har överförts till en databas.

Konservatorn har i huvudsak varit sysselsatt med att vårda/konservera föremål inför utlån, externa såväl som interna. Delar av basutställningarna har också kunnat behandlas. En så liten bemanning som Tekniska museet har haft på denna funktion, leder till att en relativt stor andel av tiden måste ägnas åt annat än direkt vårdande/konserverande arbete exempelvis medverka vid utställningsproduktion.

Behovet av utökning av magasinen står i relation till möjligheterna att bedriva en aktiv insamling. 1 000 m^2 torde räcka för att säkerställa plats för nyaccession för åtminstone en 10–20 års period med dagens mycket små möjligheter till insamling. Teknikhistoriskt intressant material är ofta mycket volyminöst. Som exempel kan nämnas att ca 700 föremål upptar en yta på

750 m^2 i ett av magasinen. Det finns dock ett behov utav gallring i samlingen vilket bör leda till att ytor frigörs. Än viktigare är dock att de sämsta 2 200 m^2 ersätts av magasin med tillfredsställande kvalitet.

Museet har idag en person på halvtid som systematiskt inventerar magasin. I samband med detta arbete fotograferas och, i viss mån, vidaredokumenteras föremål. Fel som uppdagas åtgärdas bara ifall det kan ske med mycket små arbetsinsatser, i annat fall dokumenteras bristerna för att senare kunna behandlas (beräknas vara klart 1997 med dagens resurser). En oförsvarlig stor andel av samlingen saknar märkning. Att utreda orsaken till detta är ett mycket tidskrävande men helt nödvändigt arbete. En person arbetar på ett vikariat med denna typ av utredning/dokumentation/registreringsarbete (beräknas vara klart 1996 ifall museet kan behålla resursen). Under årens lopp har nummerserier uppstått som består av föremål med okänt ursprung. Ibland har inlånade föremål som använts i utställningar blivit kvar i samlingen. Det pågår ett arbete i syfte att skapa bättre ordning (beroende på resursprioritering kan detta arbete klaras inom 1–3 år). Det finns vidare en strävan att kunna inventera samlingen i syfte att gallra sådant som inte bedöms som relevant i samlingen. För detta saknas dock erforderliga resurser idag.

Tekniska museet har idag mycket begränsade resurser för att utföra erforderliga arbetsuppgifter. Särskilt bör man beakta det vida spektrum inom vilket museet skall verka, både ifråga om material och typ av föremål. När det gäller konserveringen är museet i total avsaknad av lämpliga arbetslokaler. Det bör framföras i detta sammanhang att även om museet skulle kunna köpa delar av tjänster så erfordras resurser "i huset" för att en effektiv handläggning av exempelvis låneärenden inte skall omöjliggöras.

Statens försvarshistoriska museer

Armémuseum

Packning och flyttförberedelser har tyvärr något förryckt de tidigare stabila registreringsrutinerna för accessionen.

Alla äldre registreringar förs successivt in på data vid arbetsplatsen Refugen. Packningen och streckkodsmärkningen innebär inventering av föremålen i museibyggnaden. Vid packningen åtgärdas naturligtvis även mycket akuta vårdbehov.

Museet skall vara tömt 1994-09-15. Under museets ombyggnadsperiod är föremålen nedpackade och magasinerade i därför inhyrt förråd. För att ha föremålen åtkomliga måste de ovillkorligen vara registrerade och märkta. Detta sker nu genom registrering i en särskild flyttdatabas i samband med streckkodsmärkning vid packningen. Alla föremål, emballage, hyllor etc. streckkodsmärks för att garantera en säker magasinshantering.

Marinmuseum

Marinmuseum har omfattande eftersläpning såväl när det gäller registrering som konservering/restaurering.

Huvuddelarna av bristerna när det gäller registreringen planeras att avhjälpas innan flyttning till nya museibyggnaden 1996.

Genom brist på personal på andra verksamheter inom museet har främst museets föremålsregistrator kommit att arbeta med andra frågor. Detta som pågått under flera år har medfört omfattande eftersläpning med föremålsregistrering. Genom extraanställd arbetskraft kommer detta nu att åtgärdas.

Flygvapenmuseum

Inventering av behovet av föremålsvård pågår i samband med omflyttningar.

Sedan 1991-03 har museet varit inne i en mycket omfattande flyttningsperiod som beräknas fortgå till och med 1994–12. Den personal som normalt skulle ha arbetat med registrering, vård och konservering har tagits i anspråk för omflyttning av föremål från magasin till magasin. Flyttningarna har dock fört med sig det positiva att museet i en del fall erhållit bättre magasin, en bättre överblick av samlingarnas tillstånd har erhållits och en bättre uppordning har kunnat ske. Efter 1994–12 beräknas nödvändig registrering och konservering kunna utföras under en 12-års period.

En icke ringa ökning av antalet registrerade föremål kommer att ske fr.o.m. 1993–11 genom ett utökat samarbete med handikapporganisationer.

Vad beträffar föremålsvården är den i många fall svår att utföra då lämpliga lokaler saknas. Museet har också ett flertal stora föremål såsom flygplan, fordon och motorer som är både komplicerade och tidskrävande att vårda och underhålla.

Regionala museer

Stockholms läns museum

Frågan om det regionala ansvaret för föremålsinsamling i Stockholms län är olöst. Stora föremålssamlingar finns på de lokala museerna dvs. Torekällbergets museum i Södertälje, Stockholms stadsmuseum, Sigtuna museer och Roslagsmuseet i Norrtälje.

Stockholms läns museum/Länsmuseibyrån bedriver sedan några år en egen arkeologisk uppdragsverksamhet vilken generar fynd/föremål. Diskussionen om fyndfördelning återstår och kommer preliminärt att ske de första månaderna under 1994. För de hittills relativt begränsade föremålsmängder grävningarna resulterat i, har länsmuseet bekostat konserveringen. Under 1992 anlitades metallkonserveringen på Södermanlands museum.

Någon eftersläpning i hanteringen av de arkeologiska föremålen finns inte.

Upplandsmuseet

Museets föremålssamlingar förvaras nu i lokaler som inte uppfyller de krav man i dag ställer på museimagasin.

Samlingarna växer kontinuerligt med 100–200 föremål per år och det nuvarande utrymmet räcker inte till nyförvärv, i synnerhet inte till förvärv av stora föremål.

Kraven på lokaler för förvaring av museiföremål har ökat mycket sedan Upplandsmuseets magasin gjordes i ordning i början av 1970-talet, och man har inom museivärlden blivit medveten om vilken avgörande roll magasinens kvalitet och klimat spelar för samlingarnas fortbestånd.

För att säkra föremålssamlingarnas fortbestånd och uppnå en tillfredsställande förvaring behöver museet ett nytt magasin, med utrymme för alla föremål, samt med lokaler för arbete med samlingarna, registrering, fotografering och vård.

I dag sker en kontinuerlig tillsyn och enklare vårdåtgärder utförs, men museets personalresurser för detta nödvändiga arbete är alltför små.

Många föremål befinner sig i dåligt skick efter tidigare bristande förvaring och vård. Här behövs mer omfattande insatser för att reparera tidigare uppkomna skador. Endast i ett fåtal fall är det fråga om egentlig konservering.

En inventering av de enskilda föremålens vårdbehov bör göras i samarbete med en konservator för att upprätta en detaljerad vårdplan. Vårdplanen bör också innehålla en prioriteringslista på föremål som skall konserveras. En grund för prioriteringen bör vara föremålens användning i den pedagogiska och utåtriktade verksamheten.

Museets personalresurser för arbetet med samlingarna är mycket små, och för att genomföra vårdplanen och förbättra förvaring och vård av samlingarna behöver museet egen specialkompetens i vård- och konserveringsfrågor. Medel bör sökas för att inrätta en konservatorstjänst på museet.

Föremålssamlingarna som spänner över allt från arkeologiskt material, allmogeföremål, textilier till nutida industri- och jordbruksmaskiner är tillfredsställande registrerade och katalogiserade. I stort kan arbetet fortsättningsvis koncentreras till accessionen. Katalogen är sökbar endast på manuell väg. Föremålsvården behöver intensifieras annars finns risk för ett stort uppdämt behov på sikt.

Föremålsförvaringen står inför sitt sammanbrott. Det nuvarande magasinet är överfullt. Museet klarar inte längre att samla utifrån gjorda dokumentationsåtaganden. Något som måste betraktas som allvarligt då föremålssamlingar utgör den specifika basen i ett museums arbete.

Södermanlands museum

Omläggning av datasystemet rörande accessionskatalogen pågår. För att uppnå en acceptabel informationskälla/nivå beräknas ca fyra års bearbetning

och komplettering av katalogen.

Registrering pågår kontinuerligt men med alltför många och långa avbrott.

Konflikt mellan registrering och deltagande i andra projekt, främst utställningsprojekt. Registreringsarbetet blir lidande när en utställning planeras och byggs – på grund av tidsbrist och brist på föremålskännedom.

Mer arbetskraft önskvärd.

Östergötlands länsmuseum

Nytt konstmagasin skall tas i bruk, likaså arkeologiskt magasin och fotoarkiv vintern 1993/94. I till våren 1994 färdig tillbyggnad skall finnas magasin på 400 m^2 för kulturhistorisk och textil samling.

Just nu pågår förberedande arbeten för att så snart som möjligt kunna katalogisera på data.

Jönköpings läns museum

Museet har börjat med en omkatalogisering som innebär att varje föremål i samlingarna behandlas. Förslaget är att materialet delas in i föremålsgrupper som behandlas efter hand, det skulle innebära att det dataregistrerade materialet snabbt blir användningsbart i det dagliga arbetet. Varje föremålsgrupp går igenom följande steg:

- hämta
- fotografera
- rengöra
- ta mått
- hämta uppgifter från accesions- och lappkatalog
- klassificeras enligt outline
- katalogiseras (nomenklatur, tekniska uppgifter, litteraturhänvisningar från facklitteratur. Denna punkt måste även det katalogiserade materialet genomgå eftersom gamla uppgifter måste göras "datavänliga".)
- kontrollera depositioner
- nykatalogisering av föremål utan JM-nummer
- märkning/förbättring av märkning
- dataregistrering
- ställa tillbaka.

Smålands museum

För närvarande (hösten 1993) fortgår arbetet med att ordna upp och omkatalogisera de befintliga samlingarna, nyaccessionen är bara en mindre del. Eftersom personal saknas för ex. renskrivning av registreringskort etc. går

arbetet långsamt och tar onödigt lång tid. Dessutom finns ingen personal som sköter den omfattande textilsamlingen.

I en nära framtid måste tjänsten tillsättas som sköter de textila samlingarna samtidigt som allt arkeologiskt material uppordnas av nya personal. Dessutom bör arbetet underlättas med en deltidstjänst för inskrivning i huvudkatalogen och renskrivning av registreringskort.

Kalmar läns museum

Det huvudsakliga arbetet med föremålen går ut på att skapa ändamålsenliga magasinslokaler och anpassad inredning för resp. föremålsgrupp. Variationerna är mycket stora. Vissa föremålsgrupper är mycket väl uppordnade medan andra på grund av flera flyttningar delvis är oåtkomliga.

Ett konserveringsprogram för museets kyrkliga skulpturer är under planering. Vid årsskiftet 1993/94 påbörjas datorisering av föremålsregistret.

Gotlands fornsal

Museet befinner sig i slutskedet av ett stort arbete med att föra över "inventariekatalogerna" på data. Nästa skede är att fotografera föremålen med videoteknik och koppla bild och text tillsammans i syfte att underlätta sök- och bearbetningsmöjligheterna av materialet samt att "slita" mindre på föremålen. Vid fototillfället kompletteras även katalogen med uppgifter som saknas. Grunden för dataregistreringen är SAMOREG-blanketten i programvaran Superbase.

Gotlands fornsal har flyttat ett stort magasin från museikvarteret till annan plats. Det arbetet har pågått till och från under flera år sedan 1990.

Museet är starkt underbemannat med en antikvarietjänst som samtidigt skall sköta service, utställningar, etnologisk dokumentation m.m. och en halvtidstjänst som målerikonservator för vård/konservering.

Under den långa period som flyttningen av magasinen pågått har museet haft flera anställda genom beredskapsarbete, rekryteringsstöd, ungdomspraktik, ALU-tjänst m.m. men det är endast korta förordnanden som kräver handledning och som "stjäl" den fasta personalens dyrbara tid. Det blir ingen kontinuitet i arbetet.

Blekinge läns museum

I samband med flyttningen av föremålssamlingen till nytt centralmagasin har museet påbörjat en total omkatalogisering och vård av föremålen. Man räknar med 1–3 föremålsgrupper per år, totalt ca 10 år. I år inreds ett rum till "vårdverkstad" för föremålen.

Kristianstads läns museum

Sedan museet år 1979 fick "nya" magasin – en kasernbyggnad i tegel med värme och ett kallförråd ursprungligen ett ridhus också detta i tegel – har museets samtliga föremål rengjorts, behandlats (rökts) mot strimmig trägnagare och sorterats upp i föremålskategorier. Samlingarna blev överskådliga och lättillgängliga. Systematiskt gås föremålsgrupp efter föremålsgrupp igenom. Kataloguppgifter kompletteras, föremålen rengöres, behandlas om så behövs (vårdas) och fotograferas. Tidsperspektiv – 10 år?

Museet har valt att prioritera uppsortering av föremål i magasinen före registrering på data. Högst 1% av våra föremål är oregistrerade och ca 1–2% är i behov av vård. Dataregistrering är påbörjad, men brister finns i förarbetet i form av torftiga kataloguppgifter. Mycket katalogiseringsarbete måste göras om. Man ligger dock på en nivå i dag som fungerar.

Kulturen i Lund

Det viktigaste arbetet för den kulturhistoriska enheten är inordningen i det nya magasinet och i samband därmed vård och kompletterande katalogisering.

Avdelningen för textil och dräkt, inkl. leksaker håller sedan två år på att flytta samlingarna till det nya magasinet. Föremålen totalinventeras, alla katalogkort gås igenom, omärkta föremål identifieras eller nyregistreras, samtliga fotograferas. Med tanke på samlingarnas storlek, den begränsade personalstyrkan och övriga arbetsuppgifter beräknas arbetet ta ca 5–10 år.

När flyttningen av samlingarna är genomförd kommer alla föremål att förvaras på bästa sätt och genom inventeringen vet vi exakt vad samlingarna innehåller. Katalogkorten avses att dataregistreras efterhand.

Arbete pågår för närvarande inom den stadshistoriska enheten med s.k. kategorisortering av vissa föremålsgrupper samt nyordning i kronologisk följd av äldre delar av den medeltidsarkeologiska samlingen. Detta arbete bedrivs som s.k. ALU-projekt och beräknas vara slutfört under februari 1994. För övrigt är samlingarna uppordnade och därmed lättillgängliga för forskningen.

Malmö museer

Sedan slutet av 1980-talet har det skett en intensifiering av arbetet med de stora samlingarna. Som ett av flera bra exempel på detta kan nämnas textilsamlingen, en av landets största, vilken efter fyra års medveten satsning nu nästan helt är genomgången.

En mycket stor insats har gjorts på datoriseringen i museerna. Malmö museer är i dag bland de ledande svenska museerna på detta område. I samband med datoriseringen har egna registreringsprogram utarbetats. Projekt

Rädda Bilden har i samarbete med Stadsmuseet utarbetat nya arbetsmetoder i modern multimediateknik för digital bildregistrering och föremålskatalogisering.

Malmö museer har en styrka i sina fem konserveringsateljéer: trä, arkeologiskt material, textil, papper och natur. Då lokaler och utrustning existerar, finns här ej utnyttjade möjligheter till utvidgning av verksamheten om detta kan göras på uppdragsbasis.

Hallands länsmuseer

Museet i Varberg

Först när museet flyttat samtliga magasin till det nya magasinet fås en överblick över samlingarna. Flytten har påbörjats av de sista av magasinsutrymmena som är inrymda på vindar i det gamla slottet. Flytten beräknas vara slutförd under våren 1994 då en inventering av samtliga föremål ska påbörjas, en inventering som också gäller skick och vårdbehov.

Under hösten 1993 har museet bekostat ett entresolplan i det nya magasinet för 250 000 kronor och härigenom erhållit ytterligare 500 m^2 förvaringsutrymme.

Under 1993 har museet införskaffat en bilddator för att kunna lägga in bildsamling och föremålssamling och därmed göra dessa tillgängliga för personal och besökare. Arbetet har just påbörjats. Biblioteket i Varberg önskar få tillgång till detta material vilket skulle göra samlingarna tillgängliga på bibliotek och skolor i Varberg och i en förlängning i länet samtidigt som museet får tillgång till bibliotekets bestånd och kan lägga in sin litteratur på en fil till biblioteket. Gemensamt har museet och biblioteket ansökt hos Kulturrådet om ekonomiskt stöd.

Göteborgs museer

Göteborgs stadsmuseum

För närvarande är personalen upptagen med omflyttningar med anledning av sammanläggningen av ett flertal museer till Göteborgs stadsmuseum. Det organisationsarbete som pågår syftar bl.a. till att utveckla redskap och metoder för bättre förvaltning av samlingarna. Samlingarna är kvantitativt omfattande, ca 1 milj. föremål, beroende av hur man räknar. Samlingarna består huvudsakligen av arkeologiska- och kulturhistoriska föremål, samt arkiv och bibliotek.

Naturhistoriska museet i Göteborg

Stora delar av evertebrat-samlingen är i behov av artbestämning, sortering, registrering och i vissa fall ändrade förvaringsbetingelser.

Kostnadskrävande men nödvändiga arbeten är:

- dataregistrering av samlingarna,
- bättre förvaringskärl för spritkonserverat material och
- ett nytt magasin för spritkonserverat material.

Sjöfartsmuseet i Göteborg

Obetydlig eftersläpning.

Behov av datainläggning.

Under 1994 inkommer det föremål från Ostindiefararen Götheborg, vilket ger ett stort arbete med registrering, bearbetning och magasinering.

I stort styrs vård, konservering och föremålsinsamling av basutställningsbygget som håller på fram till 1996.

Styrningen sker även genom givmilda privatpersoner.

Föremålen finns registrerade i en katalog, kladd och renskriven, lappkatalog med foto samt en placeringsliggare där föremålets placering i utställning eller magasin är inkodad.

Röhsska konstslöjdmuseet

I samband med att museet inrättat ett nytt textilmagasin pågår uppordning (dataregistrering) och bearbetning av textilsamlingarna. Vetenskapligt arbete angående viss del av museets textilier är under gång med planerad utgivning under 1994.

Bearbetning (bl.a. dataregistrering) av netsukesamlingen är under arbete. I samband med planerad ny basutställning genomgås vissa delar av det äldre beståndet.

Önskemål:

- Att möjlighet snarast bereds att ersätta nuvarande manuella registrering med datadito samt att denna också skall omfatta tidigare accessioner.
- Att en inventering av vård- och konserveringsbehov göres och att konserveringsåtgärder vidtages efter prioritetslista.
- Att daglig vård och eftersyn i magasin och skådesamlingar kunde utföras av därtill utbildad arbetskraft.

Teatermuseet

Teatermuseets samlingar, som huvudsakligen består av skisser, scenmodeller, fotografier m.m. som dokumenterar Göteborgsteaterföreställningar, uppordnas för närvarande inför flyttning till fjärrmagasin. Eventuellt skall delar av samlingarna microfilmas eller lagras digitalt. Visst arbete utföres av projektanställda.

Älvsborgs länsmuseum

Datorisering av föremålskatalogerna planeras ske under 1994.

Skaraborgs länsmuseum

Museet har ett 10 år gammalt magasin som fungerar utmärkt. Alla föremål rengjordes, märktes och fotograferades vid inflyttningen i magasinet. Föremålen konserveras vid behov, vid utställningar etc. Magasinet är klimatstyrt.

Museet håller på att lägga in samlingarna på data. Man har börjat med glasplåtar. Föremålen påbörjas 1994.

Örebro läns museum

För dagen svårt att uppskatta behovet av föremålsvård. Under uppackningen av de till nytt magasin överflyttade föremålen kommer vård- och konserveringsbehovet att registreras. Den kyrkliga samlingen vårdinventerades för några år sedan.

Det vore önskvärt att länsmuseet inom en inte alltför avlägsen framtid kunde inrätta en konservatorstjänst, vilket under ett flertal år har funnits på önskelistan över nya tjänster. Utöver denna tjänst vore det önskvärt att ha en fast katalogiseringstjänst och inte som nu i stort sett vara tvungen att extra anställa personal på amanuensnivå för att kunna hålla någorlunda jämna steg med nyaccessionen.

Värmlands museum

Behovet av textilkonservering har inventerats.

För närvarande befinner museet sig i ett planeringsskede inför byte av magasinlokaler. Majoriteten föremål är uppordnade både vad gäller enskild registrering och klassificering gentemot andra föremål.

Museet använder Nordiska museets Outline System och SAMOREG-blankett. Outline bör utvecklas mer för att passa mindre föremålskategorier och enskilda föremål. SAMOREG bedömer man vara bra.

I dagsläget bedrivs aktiv föremålsvård endast i museets konst- (grafiksamlingen) och textilsamling. I viss mån vårdas delar av fotosamlingarna (negativ/kopior). Övriga samlingar har p.g.a. de dåliga förvaringsförhållandena ej utsatts för organiserade vårdinsatser.

Länsmuseet i Gävleborgs län

Samlingarna har överflyttats till nytt magasin 1988. Fysisk uppordning och placering/inredning i detalj beräknas vara avslutad under 1994. Härefter vid-

tar vårdgenomgång av hela samlingen där även konserveringsbehov kommer att kunna beräknas noggrannare.

Nyaccession registreras fortlöpande men äldre omärkt material finns fortfarande och registreras i andra hand eller av extraanställd (utbildad) personal. Samlingen finns registrerad på Nordbas (dock mycket otillförlitligt).

Tiden för registrering är knapp då detta sköts av en tjänsteman som samtidigt svarar för rådgivningsverksamhet till allmänheten (med besök och per brev), gåvoerbjudanden, arkiv, samordning av dataverksamheten, depositionsverksamhet, utlåningar o.dyl.

Jämtlands läns museum

Från slutet av 1970-talet har museet lyckats skapa förutsättningar att på ett seriöst sätt ta hand om samlingen och skapa rutiner för hanteringen. Inredningen av Havremagasinet har gett ändamålsenliga magasin för stora delar av föremålssamlingen samt arbetsrum och vårdlokaler där föremål kan registreras, fotograferas och omhändertas.

Museet har beslutat att omregistrera hela föremålssamlingen för att en gång för alla få den helt i ordning. Ett nytt registreringssystem infördes 1973 som löste en rad brister. Detta system kan nu med den ADB-teknik, som museet de senaste åren börjat använda, åtskilligt förbättras.

Drygt 70 % av samlingen återstår att uppordna och registrera.

I dag bedrivs en kontinuerlig vård av föremålssamlingen i samband med förvärv, när föremål skall ställas ut eller i anslutning till uppordnings- och omregistreringsarbetet. Den osäkerhet som för ett tiotal år sedan rådde angående vårdbehovet är i dag borta och museet har en relativt god överblick över läget. Sammantaget kan sägas att när föremålen har kommit på plats i de klimatanpassade magasinen sker ingen nämnvärd nedbrytning. Därför råder ingen akut vårdsituation, utan vården kan ske i den takt och ordning som passar vår arbetsplanering.

Konserveringsverksamheten är uppdragsfinansierad. Under de senaste åren har endast textilkonserveringen fungerat enligt planerna. Till målerikonserveringen har man inte lyckats rekrytera någon lämplig person, utan nödsakats att bedriva den med inköpta konservatorstjänster.

Ett flertal föremål som varit i akut behov av konservering har åtgärdats och i dag kan konserveringsplaneringen ske mer långsiktigt.

Magasinslokalerna i Havremagasinet är i stort sett färdigställda och merparten av inflyttningen har skett. Tillsyn sker kontinuerligt.

Ett synnerligen allvarligt problem för museets framtid är behovet av utrymmen för fortsatt insamling, inte minst för föremål från 1900-talet. När nu samlingarna kommit på plats kan man konstatera att det inte finns mycket plats för ytterligare tillväxt. Beroende på den årliga accessionen kommer magasinet relativt snart vara fyllt.

Västerbottens museum

I samband med Kulturrådets utredningen Vårda Bevara! påbörjades vid Västerbottens museum ett långsiktigt arbete med att lösa de problem som vanligtvis förknippas med museers inre arbete dvs. samlingarnas registrering, förvaring och vård.

I en första etapp byggdes en ny vårdverkstad anpassad för att klara olika samlingskategoriers behov. När vårdverkstaden var inrättad påbörjades arbetet med om- och nybyggnad av magasin. Flera externa och för samlingarna otjänliga lokaler avvecklades samtidigt som nya byggdes i närheten av museet, där samlingarna kunnat uppordnas kategorivis med avseende på klimat. Detta förändringsarbete pågår fortfarande. Under våren 1994 färdigställs ytterligare en etapp där museet får nya magasin för tapeter, konst och konsthantverk, päls och skinn samt nitratnegativ.

Förutom arbetet med löpande katalogisering av nyinkommet material pågår ett projekt med att omkatalogisera samtliga inregistrerade föremål. Detta sker genom en fysisk genomgång och fotografering. Sedan ett år tillbaka sker registreringsarbetet med datorstöd i ett registreringssystem som museet utvecklat i samarbete med Institutionen för informationsbehandling vid Umeå universitet. Fram till i dag har drygt 7 000 föremål genomgått denna process. Målet är att projektet skall vara slutfört inom en 5-årsperiod.

I nästa etapp planeras arbetet med registrering av museets bildsamlingar påbörjas. För att klara allt inom en rimlig tidsperiod startar museet under november 1993 tillsammans med AMI Rh i Umeå en inskrivningscentral där åtta arbetshandikappade erhåller sysselsättning.

Museet har under det senaste året lagt ned ett stort arbete på att skapa s.k. auktoritetskontroller i datasystemet. Detta sker i form av standardiserade sökbegrepp i klartext. Kontrollsystemet omfattar listor för klassifikation, sakord, material och teknik.

Norrbottens museum

I slutet av 1970-talet kunde merparten av samlingarna flyttas till nuvarande förhyrda magasinslokaler från ett antal mycket undermåliga och disparata lokaler.

Magasinen och föremålsanskaffning, katalogisering och vård är helt eftersatta då både tjänsterna som etnolog och magasinsföreståndare av ekonomiska skäl är vakanta. Eftersläpningen vad gäller registrering/katalogisering är omfattande och ingen aktiv insamling har skett de senaste åren. Magasinen är undermåliga och uppfyller inte kraven på temperatur- och fuktreglering för att föremålen skall må bra.

Ett regionalt kulturvårdsprojekt i Norrbotten pågick under åren 1989-1991. Projektets syfte var att utveckla professionella rutiner för hantering av föremåls- och bildsamlingar. Projektet skulle dessutom samordna och över-

föra nya arbetsmetoder från hela landet, och Norden, till Norrbottens och på så sätt koppla samman kompetens i ett nätverk. Tanken var att verksamheten därefter skulle tas över av länsmuseet.

Under tre månader 1992 genomfördes en förstudie, Datorisering av Norrbottens museums samlingar, finansierad av länsstyrelsen. Rapporten, presenterad 1992-04-24, är en grov kravspecifikation och ett diskussionsunderlag inför fortsatt arbete med datoriseringen av museets samlingar. Samordningstankar med andra institutioner i länet, kommunmuseer och hembygdsföreningar/-gårdar, finns.

Drömmen är att personella resurser tillskapas och att vård- och magasinslokaler anskaffas där föremålen följer ett flödesschema från intag via rengöring, fotografering, registrering, verkstad m.m. till magasinering – för resp. materialkategori – och slussning för utlån m.m. kombinerat med studiemöjligheter och studiemagasin samt att arkiv för ädelmetaller inrättas. Dessutom bör vissa specialfunktioner rörande vård och konservering inrättas i samråd med bl.a. Ajtte Svenskt fjäll- och samemuseum, Jokkmokk.

3 Problemidentifiering

Slutsatser av kartläggningen

Enkätsvaren visar på följande *sammanfattande bild av personal och personalbehov 1993.*

Tabell 8 De centrala museernas samlingar, personal och personalbehov. Procentuella andelar

		Personal, årsverk			
		Befintligt		Behov för att åtgärda eftersläpning	
	Samlingar	Vård o kons.	Reg.	Vård o kons.	Reg.
Naturhistoriska	53	37	55	6	80
Historiska	30	7	5	3	2
Övriga K-hist	9	43	22	58	4
Konst	2	12	11	30	13
Arkitektur	6	1	7	3	1
Summa procent	100	100	100	100	100
Summa antal föremål/årsverk	33,6 milj	163	37	3 159	2 205

Omfattningen av behovet av vård- och konserveringsåtgärder beror främst av samlingarnas karaktär och befintliga tillstånd samt museets ambitionsnivå. Det är således främst dessa faktorer som avgör behovet av resurser för att

återhämta eftersläpande behov av vård och konservering. Det finns inget entydigt och enkelt samband mellan å ena sidan behovet av resurser och å den andra sidan samlingarnas storlek.

Bland centralmuseerna har de kulturhistoriska museerna det största behovet av personal för att åtgärda eftersläpande vård och konservering, drygt hälften av behovet. Av befintliga personalresurser finns drygt 40% inom dessa museer och de har knappt 10% av centralmuseernas samlingar. Dessa museer har drygt 20% av resurserna för registrering och svarar för 4% av resursbehovet för att återhämta eftersläpningen inom registreringen.

Naturhistoriska riksmuseet som har drygt hälften av centralmuseernas samlingar och drygt 1/3 av personalresurserna för vård och konservering svarar för 6% av behovet av personal för vård och konservering. När det gäller registrering har Riksmuseet ett mycket stort resursbehov för att återhämta eftersläpningen och museet har mer än hälften av centralmuseernas personalresurser för registrering.

Konstmuseerna, som har 2% av samlingarna, svarar för 30% av resursbehovet för vård och konservering och har ca 12% av resurserna. Konstmuseerna svarar för 13% av resursbehovet för registrering och har 11% av befintliga resurser för centralmuseerna.

Historiska museet som har 7% av personalresurserna för vård och konservering svarar för 3% av resursbehovet. Museet har 5% av registreringsresurserna och 2% av behovet av registreringsresurser.

Föremålssamlingarnas behov av föremålsvård är och har varit för stort i förhållande till de resurser som museerna har avsatt för föremålsvård och registrering. Detta har lett fram till dagens otillfredsställande situation i fråga om föremålsvård och registrering.

På grund av *otillräckliga resurser* lyckas museerna inte sköta sina samlingar tillfredsställande.

Resurserna är otillräckliga i fråga om

- personal,
- arbetslokaler och
- magasin.

Tillväxten är egentligen inte så stor men föremålsbeståndet växer förstås hela tiden. På grund av att samlingarna successivt växer ökar också eftersläpningen hela tiden.

Medvetenhet tycks finnas om nödvändigheten att begränsa insamlingen. Nuvarande accession tycks på många håll vara under kontroll. För de kulturhistoriska museerna har SAMDOK-samarbetet troligen varit avgörande för denna utveckling. Kartläggningen visar också att tillväxttakten är förhållandevis låg för de kulturhistoriska centralmuseerna och för de regionala museerna. Det är Naturhistoriska riksmuseet och Arkitekturmuseet som svarar för den största delen av tillväxten. De statliga konstmuseernas tillväxttakt är låg.

Det finns en medvetenhet om vilken avgörande roll magasinens beskaffenhet spelar för samlingarnas fortbestånd.

Problem föremålsvården

Vilken tidshorisont gäller? Vad innebär ett *"evighetsperspektiv"* i föremålsvårdssammanhang? Evigheten som riktmärke innebär att museerna arbetar med ett mycket långt tidsperspektiv och att de i princip har åtagit sig ansvar för att bevara samlingarna allt framgent. De flesta föremål förändras allteftersom tiden går. Om de skall bevaras i sitt ursprungliga skick behöver de vårdas. För museerna är därför föremålsvård en nödvändig och kontinuerlig uppgift. Vissa vård- och konserveringsåtgärder måste också upprepas med jämna mellanrum.

Resurserna som museerna har avsatt för föremålsvård är och har varit underdimensionerade i förhållande till föremålssamlingarnas behov av vård och konservering. Det gäller både personal, arbetslokaler och magasin.

Merparten av den konservering som sker tycks avse föremål som behöver åtgärdas för att kunna användas i den egna *utåtriktade verksamheten* eller för att lånas ut till andra museer. Vård- och konserveringsverksamheten styrs ofta av krav från den utåtriktade verksamheten. Föremål som skall ingå i museets egna utställningar eller lånas ut till andra museer prioriteras för vård och konservering framför andra föremål i behov av åtgärder. Förklaringen till att den yttre verksamheten prioriteras kan vara att det där oftast finns ett bestämt slutdatum när arbetet måste vara utfört. Brist på tidsgräns för det samlingsvårdande arbetet kan således vara en förklaring till att det inte blir prioriterat. Detta innebär att det samlingsvårdande arbetet inte blir rationellt bedrivet utifrån sina förutsättningar och behov.

Generellt tycks museerna ha svårt med den interna styrningen mellan verksamhetsgrenarna. De har svårigheter att göra prioriteringar och få dessa förverkligade. I några enkätsvar framhålls att den inre samlingsvårdande grenen får stå tillbaka för den utåtriktade verksamheten.

Att föremålsvården ofta styrs av andra förutsättningar än sina egna leder till att arbetet inte alltid utförs där de bästa förutsättningarna finns i fråga om kompetens och utrustning. Det betyder att arbetet inte blir utfört på bästa sätt och troligen tar längre tid än vad som skulle behövas.

Historiska museet kan inte påverka tillväxten inom det arkeologiska samlingsområdet eftersom kulturminneslagen ställer krav på omhändertagande. Historiska museets resurser har inte utvecklats i takt med fyndmängderna. Infrastruktursatsningarna under 1990-talet gör att detta problem blir ännu större. I enkätundersökningen har Historiska museet och Institutionen för konservering inte tagit med resursbehov för att klara av följderna av infrastruktursatsningarna och inte heller de resurser som behövs för att klara av eftersläpningen på grund av inte avslutade rapporter från arkeologiska

undersökningar.

Några museer framhåller att personal som sysslar med föremålsvård och registrering måste ha specialkompetens för att klara uppgifterna.

Konservatorer inom museiområdet saknas för plastmaterial.

Finns det ett s.k. föremålsvårdsberg?

Kartläggningen visar att man kan säga att det inte finns ett berg utan snarare ett bergsmassiv där varje topp har sina specifika förutsättningar och behov. Och med tanke på nuvarande brist på detaljerad kunskap om föremålssamlingarnas status skulle man kunna säga att det inte är fråga om ett bergsmassiv utan ett isbergsmassiv där det inte heller är helt känt var vattennivån befinner sig.

Problem registreringen

För att ha överblick över samlingarna behöver allt vara registrerat.

Resurserna som museerna har avsatt är och har varit underdimensionerade i förhållande till behoven och ambitionsnivåerna.

Nuvarande ambitionsnivå kanske är för hög. Man behöver överväga vilken ambitionsnivån skall vara. För en del föremål och en del samlingar kan en mer översiktlig registrering vara tillräcklig.

Siktet kan vara att i en första etapp endast registrera ett antal grunduppgifter för varje föremål så att det blir sökbart och identifierbart. Därefter som senare etapp om resurser finns förs fler uppgifter in i registret. Även etapp 1 kan skiktas i olika prioritetsgrupper om eftersläpningen är stor, t.ex.

A: accessionen

B: ofta eftersökta samlingar

C: övrigt.

Samlingarnas omfattning medför att ADB som hjälpmedel ter sig som en förutsättning för rationellt arbete. Inför ADB-läggning känner många museer behov av att omregistrera eftersom brister finns i nuvarande register.

4 Överväganden

Samlingarna

Samlingarnas storlek ställer museerna inför stora bevarande- och förvaringsproblem. Allteftersom samlingarna tillväxer ökar behovet av resurser för vård och konservering samt av magasin. Även för de befintliga samlingarna ökar behovet av vård och konservering kontinuerligt för de föremål som bryts ned med tiden.

Museisamlingarnas storlek och situation är nu sådan att man måste fundera över hur stora föremålssamlingar museisverige kan ta ansvar för att bevara

och vilka åtgärder som krävs för att de samlingar som skall bevaras skall bli *optimalt sammansatta*. Detta leder fram till frågor om behov av principer för bevarande, insamling, indelning av föremålen i olika kategorier, gallring och fördelning av föremål mellan museer.

Det gäller också frågan om vilka resurser det är rimligt att samhället satsar på museisamlingar.

För att få en optimal sammansättning av museisamlingarna behövs en genomgång och värdering av befintliga samlingar utifrån en helhetssyn och en policy om vad respektive museum skall täcka och inte endast en välplanerad insamling.

Eftersom behoven inom föremålsvården är så stora att det är orealistiskt att kunna förverkliga allt måste man *prioritera* vilka föremål som skall komma i fråga för bevarande. Vilka föremål skall museerna satsa på utifrån målet att bevara kulturarvet? Hur många och vilka föremål skall tas i första, andra, tredje hand osv? Vilka vård- och konserveringsåtgärder skall göras på de prioriterade föremålen? För att klara ut detta måste troligen de flesta museer göra en genomgång av samlingarna. Det är en svår uppgift att idag prioritera föremål med avseende på deras bevarandevärde för framtiden. Sammansättningen av samlingarna kan inte styras av kortsiktiga trender.

För att hålla samlingarnas storlek på oförändrad nivå och resursåtgången konstant skulle krävas att museerna vid insamling av varje nytt föremål tvingas rensa bort föremål som kommer att ställa motsvarande anspråk på bevaranderesurser. Detta är inte realistiskt men kan tjäna som tankeexperiment för att ompröva optimaliteten i de totala samlingarna.

Det finns inga generella regler för museernas insamling. För arkeologiska föremål gäller enligt kulturminneslagen att fornfynd som påträffas i eller vid en fast fornlämning och har samband med denna tillfaller staten. Det är Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer (RAÄ-SHMM) som är central myndighet i detta sammanhang. RAÄ-SHMM får genom fyndfördelning överlåta statens rätt till fornfynd på museum som åtar sig att vårda det i framtiden på ett tillfredsställande sätt. Med gåvor och donationer följer ofta åtaganden för museerna.

I Museiförslag (Rapport från kulturrådet 1986:3) framhålls att "under de senaste decennierna har medvetenheten ökat om att museerna behöver kunna styra och planera insamlingen. Det gäller både det enskilda museet och för museer tillsammans. Det har bl.a. lett till ökat samarbete i insamlingsfrågorna.

Planerad insamling väcker också frågan om möjligheten till *gallring*....."

I Föremålssamlingarnas tillväxt, några synpunkter och förslag rörande urvalsbegränsning och gallring (Ds U 1982:1) anges att "frågan om rätten att gallra föremål i de statliga museernas samlingar har hittills varit oreglerad. Flera museer har under senare år efterlyst klara bestämmelser. I vad mån får statlig egendom kasseras, bytas eller skänkas bort eller försäljas? De grund-

läggande bestämmelserna om disposition över och förvaltning av statens tillgångar – dvs. bl.a. fast och lös egendom – finns i 9 kap 8 och 9 paragraferna regeringsformen. Huvudregeln är att tillgångarna står till regeringens disposition. Med disposition förstås både förvaltningsåtgärder och förfogandeåtgärder, t.ex. avyttring.....

Huvudregeln är alltså att utgallring som leder till kassation eller avyttring, byte, gåva inte får ske i strid med riksdags- och regeringsförordnanden. Museernas instruktioner innehåller vidare vanligen föreskrifter som begränsar uppgifterna till att avse bevarande och vård. Detta förhållande ger dock närmast anledning till den bedömningen att museerna inte har rätt att avhända sig museiföremål. Enligt praxis brukar de statliga museerna också begära tillstånd hos regeringen att få försälja, byta eller skänka bort eller kassera föremål i sina samlingar. Undantag gäller smärre byten av mera rutinmässig karaktär.

Nuvarande förhållanden kan utgöra visst hinder mot gallring."

Gallring av föremål innebär en möjlighet att frigöra bevarande- och magasinsresurser för andra föremål som museet bedömer sig ha mer "nytta" av. Dvs. gallring ger möjlighet till bättre utnyttjande av resurserna.

Man skulle kunna säga att det för närvarande sker en oplanerad gallring genom att föremål förstörs på grund av förvaring i olämpliga lokaler och brist på kännedom om föremålens vård- och konserveringsbehov om samlingarna inte är inventerade i dessa avseenden.

Om museerna skulle börja gallra i samlingarna behövs personal för detta. Gallring förutsätter också att museerna har överblick över vad samlingarna innehåller.

Personal

De befintliga personalresurserna för vård och konservering är otillräckliga. De räcker inte för att arbeta av eftersläpningen. Därför växer denna hela tiden vid oförändrad nuvarande ambitionsnivå.

Eftersom samlingarna skall vara basen för museiverksamheten måste museerna ha resurser för föremålsvård som står i proportion till vad samlingarna kräver utifrån storlek, sammansättning och speciella behov. Det gäller resurser både i fråga om kompetent personal och lämpliga lokaler. Man bör också beakta tanken att resurserna för föremålsvård kan sättas i relation till föremålssamlingarnas värde.

Vården är en kontinuerlig process som behöver vissa *basresurser*. Utifrån samlingarnas art, storlek och vårdbehov samt lokalernas och magasinens beskaffenhet skulle man kunna komma fram till basresursbehov för vart och ett av museerna. Ordinarie resurser skulle avpassas utifrån sådana bedömningar samtidigt som åtgärder vidtas för att *hämta in eftersläpningen*. En förutsättning skall vara att föremålen först kategoriindelats, ev gallrats och fördelats på andra parter. Resonemanget förutsätter också att museerna fak-

tiskt använder resurser beräknat för basvårdsbehovet och inte prioriterar bort för ändamålet avsatta resurser till andra verksamheter.

Magasin

Grunden för en framsynt föremålsvård är tillfredsställande standard på de lokaler där föremålen förvaras och ställs ut. Magasin men även utställningslokaler finns idag som inte fyller kraven på vad som ur föremålens synvinkel är godtagbart.

Förbättrade magasin behövs för att klara kraven föremålen ställer. Hur mycket utökade magasin som behövs beror av hur mycket befintliga samlingar reduceras, hur stor tillväxten beräknas bli och hur mycket som krävs för föremål som kommer att åtgärdas.

Institutionen för konservering genomför ett projekt Förebyggande konservering. Syftet är att underlätta planering och genomförande av ombyggnader och nybyggnader så att en god miljö skapas för de delar av det nationella kulturarvet som finns i museerna. Projektet innebär att en teknisk inventering görs av magasin och samlingarnas tillstånd vid centrala och regionala museer. När den första etappen avslutas våren 1994 kommer man att ha inventerat magasinen vid sju centrala museer, fem regionala museer och fyra kommunala museer, en sammanlagd yta om ca 50 000 m^2.

Samverkan och samutnyttjande av resurser

Kartläggningen visar att museerna under 1992 köpte förhållandevis få föremålsvårdstjänster av varandra. Dvs. denna form av samverkan inom föremålsvården förefaller för närvarande vara av begränsad omfattning. Flera museer ger emellertid råd och service till andra museer.

Av centralmuseerna är det enligt enkätsvaren bara Institutionen för konservering, Livrustkammaren, Skoklosters slott och Hallwylska museet samt Vasamuseet som kan erbjuda tjänster som de andra centralmuseerna behöver.

Om föremålsvården planeras med längre framförhållning än för närvarande skulle troligen förutsättningarna öka för utbyte av tjänster. Arbetet skulle då kunna utföras där den lämpligaste kompetensen och utrustningen finns.

På Svenska museiföreningens (SMF) initiativ pågår en diskussion med syfte att bygga upp ett nätverk för forskning, metodutveckling och information inom konserveringsområdet. I diskussionen deltar företrädare för Nordiska konservatorsförbundets svenska sektion, Institutionen för konservering, Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet, Riksarkivet, Kungl. biblioteket och SMF.

Åtgärdsprogram/planer

Att döma av museernas svar är det för en förhållandevis liten del av samlingarna som museerna har inventerat behovet av föremålsvård eller utformat en samlad plan för vård- och konserveringsåtgärder. Dvs. det saknas i viss utsträckning tillräckliga kunskaper om föremålssamlingarnas status. Och detta trots föremålsvårdens betydelse för allt museiarbete.

De flesta museer som flyttat och/eller fått nya magasin har i anslutning till detta gått igenom samlingarna. Situationen beträffande uppordning och vård/konservering för föremålssamlingar som flyttats är därför oftast bättre eftersom man passat på att inventera föremålen. Nya lokaler innebär oftast förbättringar och då blir det angeläget/lönsamt att åtgärda föremålen.

Museernas arbete med att inventera och planera föremålsvården behöver intensifieras. Därvid bör man överväga vilken ambitionsnivån skall vara. Föremålen kan behöva skiktas i prioritetsgrupper och gallring övervägas.

För att kunna bedöma resursbehov och prioriteringar *totalt för de centrala museerna* måste dessa planer övervägas samlat. I regleringsbrevet för 1993/94 anges som ett av verksamhetsmålen för de centrala museerna att museerna bör gemensamt utforma en samsyn i övergripande frågor om verksamhetsinriktning, ambitionsnivåer och prioriteringar. För centralmuseerna bör en samlad genomgång göras som leder fram till ett för dem gemensamt åtgärdsprogram avseende föremålsvård som underlag för statsmakternas beslut om resurssatsningar. Programmet måste följs upp regelbundet och åtgärder vidtas vid behov.

Med de nya kraven på myndigheters årsredovisningar och anslagsframställningar som gäller fr.o.m. 1993/94 enligt vilka myndigheterna skall redovisa prestationer, kostnader och intäkter per verksamhetsgren kommer det att bli lättare för statsmakterna att följa och ta ställning till centralmuseernas resursdimensionering, åstadkomna resultat och behov av resurser.

För varje museum måste planeringen av föremålsvården vara en del i en sammanvägd verksamhetsplanering samt resultaten följas upp regelbundet och medföra att åtgärder vidtas vid behov.

5 Förslag

Utgångspunkt för förslagen i detta kapitel är följande. Samlingarna är grunden för all museiverksamhet därför måste de förvaltas väl. Det innebär kapitalförstöring att inte åtgärda brister. Resurser för föremålsvård och registrering måste ses som investeringar på lång sikt.

Förslagen bör syfta till:

1 Optimalt sammansatta samlingar genom att
   - minska befintliga samlingar
   - fortsätta med samordnad och begränsad insamling

2 Resurstillskott
   - specialsatsning för att åtgärda prioriterade eftersläpande behov. Engångssatsning under en koncentrerad tidsperiod genom tillskott av resurser för personal, utrustning och arbetslokaler samt
   - satsning på magasin.
3 Efter att föremålen kategoriindelats och prioriterats måste museerna ha ordinarie föremålsvårdsverksamhet av en sådan omfattning att inte ny eftersläpning uppstår.

Samlingarna

En process i syfte att få de *befintliga samlingarna* optimalt sammansatta bör innefatta bl.a.

- kategoriindela föremålen,
- gallra och
- fördela föremålen på olika parter.

När detta arbete är genomfört har man en rationell grund för museernas fortsatta ansvar för samlingarna och deras bevarande.

Detta arbete borde kunna göras som en motsvarighet till SAMDOK-arbetet för alla museisektorers redan insamlade material. Grundtanken i SAMDOK-arbetet är att se alla landets kulturhistoriska museer som en samlad resurs. Målet för SAMDOK är att kunna överblicka museernas totala insamling, att fördela ansvaret mellan museerna och att genomföra en samordning mellan museerna så att dubbelarbete kan undvikas och resurser kan utnyttjas effektivt. Att tillämpa ett sådant synsätt även för de befintliga samlingarna på alla museer innebär att man får en överblick över hela det nationella kulturarv som museerna förvaltar.

Processen kräver grundlig kunskap om samlingarna. Ett hinder är att tillräcklig kunskap för närvarande inte finns för alla samlingar. Dvs. de nämnda arbetsmomenten kommer att kräva extra insatser som förutsätter bl.a. ämnesmässig kompetens och överblick inom respektive samlingsområde. Ett problem för museerna i detta arbete är svårigheten att avgöra vad som ur "evighetsperspektivet" kommer att vara viktigt och riktigt att bevara. Man måste således vara medveten om att det är en svår uppgift att idag prioritera föremål med avseende på deras bevarandevärde för framtiden.

Det behöver således avsättas resurser för att inventera, kategoriindela och gallra.

Kategorierna att dela in föremålen i skulle t.ex. kunna vara

A: föremål som är unika representanter för det nationella kulturarvet, är "standards" för typologier o dyl samt elitsamlingar

B: föremål som har högt attraktions- och utställningsvärde, har speciellt ursprung, utgör en del av en värdefull helhet, har dokumentärt värde

C: föremål som inte tillhör A eller B.

Museerna bör ges i uppdrag att tillsammans definiera vad som skall utgöra kategori A, B och C.

Varje museum ges i uppdrag att kategoriindela sina föremål efter de definierade och beslutade kategorierna.

Varje museum ges i uppdrag att inventera behov av vård- och konserveringsåtgärder per kategori.

Utifrån inventeringarna görs ett förslag till samlat åtgärdsprogram för de statliga museerna. Programmet skall innefatta vad som behöver göras i fråga om fördelning av föremål mellan museer, gallring, vård och konservering. Kostnadsberäkningar för olika alternativ skall ingå. Därefter görs för varje museum en plan innefattande hur åtgärderna skall finansieras. Fastställd plan tas in som en del i varje museums verksamhetsplan. Planen följs upp regelbundet och åtgärder vidtas vid behov.

För att "styra" *tillväxten* bör en långsiktig, nationell *insamlingspolicy* utformas utifrån fördelningen av det nationella kulturarvet som blir resultatet av den ovan beskrivna processen. För varje museum utformas en långsiktig och konsekvent policy utifrån den nationella insamlingspolicyn. Ett samarbete för museernas insamling motsvarande SAMDOK-arbetet bör komma till stånd för andra samlingsområden än det kulturhistoriska.

Varje museum behöver ha en långsiktig *bevarandepolicy* som innebär bl.a.

- att ambitionsnivån anges
- att planer skall finnas där vård- och konserveringsåtgärder anges prioriterade
- att planerna ingår som en del i museets samlade verksamhetsplanering som beslutas av styrelse/museiledning.

Detta är en förutsättning för att planerna skall kunna förverkligas. För även om vård- och konserveringsplanering finns kommer genomförande av vård- och konserveringsplaner att vara beroende av att övriga museets verksamhetsgrenar respekterar dem och inte ianspråktager resurser för ej planerade insatser inom andra områden. Enligt enkäten om museernas föremålsvård tycks för närvarande vård och konservering komma i andra hand i museiverksamheten.

Registrering

För att få situationen under kontroll beträffande registrering bör åtgärdsprogram finnas vid de museer där eftersläpningen är stor.

Resurser

Strategi

Satsa resurser på att tillskapa optimalt sammansatta samlingar.

Satsa resurser på förebyggande vård och tillfredsställande magasin eftersom dessa faktorer har avgörande betydelse för samlingarnas tillstånd och därmed framtida resursbehov inom föremålsvården.

Personal

När de befintliga samlingarna är kategoriindelade, gallrade och fördelade krävs en specialsatsning för att åtgärda den eftersläpning som är av den prioritetsgrad att vård- och konserveringsresurser skall satsas på den. Dessutom behöver permanenta personalresurser avsättas för att få väl vårdade föremålssamlingar och för att inte nya eftersläpningar skall uppstå.

Magasin

För att vård och konservering skall vara "lönsamt" att satsa på måste tillfredsställande magasin finnas. Därför måste satsas även på nya och förbättrade magasin för att nuvarande brister skall kunna undanröjas.

Arbetslokaler

Resurser behövs för att förbättra och utöka befintliga arbetslokaler för arbete med föremålsvården på vissa museer. Om satsning skall göras för att hämta in eftersläpningen genom en koncentrerad satsning på föremålsvård och registrering krävs tillskott av arbetslokaler för detta.

Utrustning

En koncentrerade resurssatsning för att åtgärda eftersläpningen inom föremålsvård och registrering förutsätter att utrustning finns i tillräcklig omfattning eller kan införskaffas, t.ex. ADB-utrustning för registrering.

Avslutning

Mitt uppdrag har varit att kartlägga situationen beträffande museernas samlingar. De överväganden och förslag som ingår i rapporten baseras på en kartläggning som avser en av museernas verksamhetsgrenar. När det gäller ambitionsnivåer och resursfrågor måste resultaten av denna studie vävas ihop till en balanserad helhet med förutsättningarna och förhållandena för museernas övriga verksamhetsgrenar.

Centrala museer

Tabell 9

Vårdbehov och resurser

Museum	Saml. storlek antal föremål	Antal årsverk 92/93	I behov av vård		Antal årsverk för att ta igen den s.k. eftersläpn.	Antal årsverk för vård 92/93	Antal år för att med nuv. pers.resurser ta igen eftersläpn.	Antal föremål per vård-årsverk	Antal vårdade föremål 92/93	Antal vårdade föremål per årsverk 92/93	Genomsnittlig accession 90/91–92/93
			%	antal föremål							
Historiska museet	10-tals milj.	63.5	100	10-tals milj.	14	4+2.6[a]	2.1		b		11 700 + 2.7 ton ben
Kungl. myntkabinettet	650 000	12	>9	>60 000	16	>1+0.2[a]	13.3	541 666	1 086[c]	905	1 300
Medelhavsmuseet	31 000	20		ett mycket stort antal		0.4[a]					20[l]
Inst. för konservering		51[d]									
Nationalmuseum	635 400		>83	>530 000	(Se tab 10)	(Se tab10)			>1 900		660
Moderna museet	4 200	192	90	3 800	0	3	0	1 400	553	184	70
Östasiatiska museet	95 500		100	95 500	9	0.7	13				90
Naturhis. riksmuseet	>17 908 600	250	37	6 600 000	129	44	2.9	407 000	5 675 700[b]	128 993	165 900
Folkens museum	190 000	44.7	40	76 500	26	2.8	9.3	68 100	1 069	382	300
Livrustkammaren	31 300		50	15 800	2				850		10
Skoklosters slott	79 000	48	32	25 600	0	3	3.6	50 400	1 200	883	0
Hallwylska museet	41 000		39	16 000	9				600		200[l]
Sjöhistoriska museet	100 000		100	100 000	0	5	0	20 000	3 500	700	180
Vasamuseet	25 000	118.45				(Se tab 10)					0
Arkitekturmuseet	2 000 200	21	15	300 100	13	1.5	8.7	1 333 500	30 000	20 000	85 000
Musikmuseet	17 200	18	34	5 900	7[e]	0.4			290		600
Nordiska museet	1 300 000	240	100	1 300 000	50	9	5.5	144 400	1 000	111	1 300
Tekniska museet	50 000	65	40	20 000	10	0.37	27				90
Armémuseum	103 800[f]			3 800[g]	5–10	6.5	0.8–1.5	16 000	400[h]	89[h]	40
Marinmuseum	19 000[i]	73	80	15 200		12		1 600[i]	150[j]	13	170
Flygvapenmuseum	303 800		17	50 200	10	0.5	20		150		1 230
Summa	33 585 200	1216.65	57[k]	19 218 400	300	96.97			5 718 448		268 860

a Utfört av RIKs personal
b Alla föremål som inkommer blir i viss mån vårdade
c Alla registrerade föremål
d Inkl. personal för kulturmiljövård
e Inkl. registrering
f Varav 3 800 statens trofésamling
g Avser statens trofésamling
h Exkl. statens trofésamling
i Inventarienummer
j Dessutom minsveparen Bremön och åtta segelbåtar
k Procentuell andel vid de museer som besvarat frågan om vårdbehov
l Inte representativt

Centrala museer

Tabell 10

Konserveringsbehov och resurser

Museum	Saml. storlek antal föremål	Antal årsverk 92/93	I behov av konservering		Antal årsverk för att ta igen den s.k. eftersläpn.	Antal årsverk för konservering 92/93	Antal år för att med nuv. pers.resurser ta igen eftersläpn.	Antal föremål per konservators-årsverk	Antal konserverade föremål 92/93	Antal konserverade föremål per årsverk	Genomsnittlig accession 90/91–92/93
			%	antal föremål							
Historiska museet	10-tals milj	63.5	75[b]		70	5.3[c]			6 538[d,e]	1 234	11 700 + 2.7 ton ben
Kungl. myntkabinettet	650 000	12	>2	>15 000	10	<1+0.4[c]			450[d]		1 300
Medelhavsmuseet	31 000	20			20	0.7[c]			215[d]		20[f]
Inst. för konservering		51[g]									
Nationalmuseum	635 400		17	>106 100	760 (inkl vård)	11 (inkl. vård)	69	57 764	1 377	125	660
Moderna museet	4 200	192	50	2 100	18	4	4.5	1 050	83	21	70
Östasiatiska museet	95 500		30	28 800	161	0.4	4 025		20		90
Naturhis. riksmuseet	>17 908 600	250	31	5 540 100	73	16.5	4.4	1 085 430	28 605	1 734	165 900
Folkens museum	190 000	44.7	6	11 500	15	2.5	6	76 280	35	14	300
Livrustkammaren	31 300		22	7 000	64				113		10
Skoklosters slott	79 000	48	7	5 200	18	8.5		17 800	30	38	0
Hallwylska museet	41 000		14	5 700	37				183		200[f]
Sjöhistoriska museet	100 000		43	43 300	10-tals	3		33 333	82	27	180
Vasamuseet	25 000	118.45				6 (inkl. vård)					0
Arkitekturmuseet	2 000 200	21	akut 15	300 100	91	0			0		85 000
			övr. 70	1 400 000							
Musikmuseet	17 200	18									600
Nordiska museet	1 300 000	240	10	130 000	1 300	5	260	260 000	500	100	1 300
Tekniska museet	50 000	65	20	10 000	20	0.37	54				90
Armémuseum	103 800[i]		39[j]	1 500[j]	175[k]	0.5			19	40	40
Marinmuseum	19 000[l]	73	30–50	5 700–9 500	2	1	2	19 000[l]	8	8	170
Flygvapenmuseum	304 000		50	150 000	15	0.2	75		30		1 230
Summa	33 585 200	1216.65	33[m]	7 762 000	2 859	66.37			38 288		268 860

a Avrundade värden
b Konserveringsbehovet relaterat till de delar av samlingarna som är föremål för konservering
c Avser RIKs personal
d Utfört av RIKs personal
e Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna utför metallkonservering åt Statens historiska museer. Under 1992/93 fanns 9.6 årsverk för detta vid stiftelsen. Ca 3 900 metallföremål konserverades.
f Inte representativt
g Inkl. personal för kulturmiljövård
i Varav 3 800 statens trofésamling
j Endast statens trofésamling
k Varav 150 statens trofésamling
l Inventarienummer
m Procentuell andel vid de museer som besvarat frågan om konserveringsbehov

Centrala Museer

Registreringsbehov och resurser

Tabell 11

Museum	Saml. storlek antal föremål	I behov av registrering		Antal årsverk för att ta igen den s.k. eftersläpn.	Antal årsverk för registrering 92/93	Antal år för att med nuv. pers. resurser ta igen eftersläpn.	Antal registrerade föremål 92/93	Fler än accession	Accession 92/93	Antal registrerade föremål per årsverk 92/93
		%	antal[a]							
Historiska museet	10-tals milj			>50[b]	2	>25	29 549[c] +500 kg ben	nej	5 376 + 1.5 ton	14 775
Kungl. myntkabinettet	650 000	>15	>100 000	31	>1	31	1 086[c]	nej	1 083	1 086
Medelhavsmuseet	31 000	>3	1000-tals				800	ja	4	
Inst. för konservering										
Nationalmuseum	635 400	0.3 (52)	2 200 (332 700 omreg)	257 (+5 ADB)	3	85.7 (+1.7)	2 069	ja	569	690
Moderna museet	4 200			0.5	1	0.5	73	=	73	73
Östasiatiska museet	95 500	94 ADB-reg.	90 000 ADB-reg	17	0.2	85	450	ja	114	
Naturhis. riksmuseet	17 908 600	67	11 973 000 (inkl. ADB)	1780	19.65	91	360 626	ja	141 201	18 352
Folkens museum	190 000	6	11 000	2	1.2	1.7	550	ja	348	458
Livrustkammaren	31 300	0	0	0	0	0			9	
Skoklosters slott	79 000	0.1	100	0	0	0			0	
Hallwylska museet	41 000	0.5	200	0	0	0			200[b]	
Sjöhistoriska museet	100 000	0.8	800	<1	1	<1	190	=	190	190
Vasamuseet	25 000		25 000 total omreg.	20						
Arkitekturmuseet	2 000 200	5(49)	100 000 (985 000 ADB)	15	2.5	6	20 000 (6 000 ADB)	nej	85 010	8 000 (2 400 ADB)
Musikmuseet	17 200	6	1 100	7 (inkl. vård)	0.9		1 400	ja	724	
Nordiska museet	1 300 000	0.2	2 000	5	2	2.5	1 502	=	1 502	751
Tekniska museet	50 000	6	3 000	4	0.5	8	300	ja	132	
Armémuseum	103 800[e]	0.6	600	0.5	0		0	=	0	
Marinmuseum	19 000[f]	21	4 000	2	1		0	nej	129	
Flygvapenmuseum	303 800	98	298 000	15	0.7		2 500	ja	3 058	
Summa	33 585 200		13 929 700	2 205[g]	36.65		427 095		239 722	

a Avrundade värden

b Avser föremålsdokumentation för samlingstillväxten fr.o.m. 1975. Därtill kommer ett inte preciserat men betydligt större antal för de äldre samlingarna.

c Avser fyndregistrering totalt, dvs. alla undersökningsfynd, inventeringsfynd och lösfynd i landet oavsett vilket museum som sedan vid fyndfördelning erhåller fynden.

d Ej representativt

e Varav 3 800 Statens trofésamling

f Inventarienummer

g Exkl. 7 årsverk vid Musikmuseet som inkluderats i avsnittet vård.

Centrala Museer

Tabell 12

Befintliga magasin och behov av utökning

Museum	Befintligt totalt m2	Varav av tillfredsställande kvalitet m2	Behov av utökning m2	Kostnader för åtgärda brister	Anmärkning	Hyreskostn. kr 92/93 för magasin totalt	Hyreskostn. kr 92/93 för magasin genomsnitt per m2
Historiska museet	5 454	4 693	850		Centralmagasinet otillfr. klimatanläggning	3 141 000	576
Kungl. myntkabinettet	378		a)		a) Tillräckliga/tillfredst. magasin fås i det nya museet	300 000	794
Medelhavsmuseet	750	500	500				
Inst. för konservering							
Nationalmuseum	7 266	905	735	Ca 1 milj. kr för Kronom. 30 000 kr för Drottningholm	Nytt centralförråd under -94		
Moderna museet					Löses med det nya museet och nya centralförrådet		
Östasiatiska museet	1 042	312	830		Museibygg/magasin. saknar klimatstyrn.	732 000	702
Naturhis. riksmuseet	15 250	10 000	3 000		Mag. för spritsaml. under byggnad. Behov av arbetslo-kaler.	11 306 000	741
Folkens museum	4 779	3 000	1 800		Önskvärt att slippa fjärrmag.	2 358 000	493
Livrustkammaren	1 238		2 000			1 019 000	823
Skoklosters slott					Har inga magasin		
Hallwylska museet	78					32 500	416
Sjöhistoriska museet	4 419	2 610	500	Flytt 1 milj, inredn. i 625 000 Ökad hyreskostn. 690 000 kr/år		990 000	224

forts.

Vasamuseet	300				Arbete pågår med metall-magasin		
Arkitekturmuseet	450		b)		b)Tillgodoses i det nya museet	145 000	322
Musikmuseet	2 604	300				1 793 000	689
Nordiska museet	20 110	12 000	9 000	Se Bil.	Beslutat lokalförsörjnings-program tillgodoser behoven. Behov av arbets-lokaler.	9 508 000	473
Tekniska museet	4 200	600	1 000		Av de 4 200 borde 1 400 kunna åtgärdas med klimat-styrning. Behov av arbets-lokaler	760 000[c]	181
Armémuseum	6 625	750	1320 + 50m^2/år för en ojämn acc.		Nya magasin önskas		
Marinmuseum	5 800	2 100	400		Nya och bättre magasin måste tillskapas		
Flygvapenmuseum	5 100	2 000	2 000		Vissa magasin måste bytas ut mot magasin med bättre miljö och säkerhet. 1 600m^2 under uppförande	276 000	54
Summa	85 843	39 770	23 935				

c För museets magasin i anslutning till museets lokaler på Djurgården är hyran framräknad som en genomsnittlig kostnad utifrån magasinens andel av totalytan.

Regionala museer
Vårdbehov och resurser

Tabell 13

Museum	Saml. storlek antal föremål	Antal årsverk 1992	I behov av vård		Antal Antal årsverk för att ta igen den s.k. eftersläpn.	Antal Antal årsverk för vård 1992	Antal år för att med nuv. pers.resurser ta igen eftersläpn.	Antal föremål per vård-årsverk	Antal vårdade föremål 1992/	Antal vårdade föremål per årsverk	Genomsnittlig accession 1990–1992
			%	antal föremål							
Upplandsmuseet	35 000	28.4	12	4 300	6	0.58	10.3		200		(360)[a] 100
Södermanlands museum	50 000[b]	28.3	25[c]	12 300[c]	2 (+5)[d]	0.5	4.0		ca 5		250
Östergötlands museum	111 100	47.1				0.5					
Jönköpings läns museum	100 000	37.6	54	54 000	4	1.75	2.3		1 500	857	(82)[a]150
Smålands museum	100 000	21.3				0.2			10–15		50–100
Kalmar läns museum	150 000	37.3							2 253		2 030
Gotlands fornsal	31 200	39.0			2	0.5	4		e		
Blekinge läns museum	80 000	22.3			10[f]	1.5	6.7	53 300	ca 250	ca 167	ca 360
Kristianstads läns museum	80 000	44.4	10	8 000	2	2	1	40 000	104	52	390
Kulturen i Lund: Stadshistoriska avd.	610 100[g]		100	610 000							16 240
Kulturen i Lund: Kulturhistoriska avd.	170 000	56.4	33	55 400	5				2 000		800
Malmö museer:											
Stadsantikvariska avd.	($440 m^3$)										
Stadsm.	216 500										
Naturm.		94.9									
Konstm.											
Tekniska museet											

forts.

Hallands länsmuseer Halmstad											
Hallands länsmuseer Varberg	39 000[h]	25			1	>1		<39 000[h]			210
Länsmuseet i Göteborg och Bohus län	50 000	83.1	100	50 000	5	3.5	1.4	14 300	2 500	714	560
Göteborgs museer:											
Stadsmuseet	1 000 000										
Naturhistoriska museet	1 500 000		93	1 400 000	5	1.5	3.3	1 000 000			280[a]
Sjöfartsmuseet	42 500	224.6									50
Röhsska museet	39 400		i	i	3				50		130
Teatermuseet	3 400		20	700							20
Älvsborgs länsmuseum	300 000	50.6							Samtliga		800
Skaraborgs länsmuseum	120 000	35.6	10–15	>12 000							1 100
Värmlands museum	50 000	38.5			3	2	1.5	25 000	60	30	400
Örebro läns museum	155 000	28.5	50	77 500	5	1	5	155 000			(600)[a] 300
Västmanlands läns museum	70 000	21.3	100	70 000							60
Dalarnas museum											
Länsmuseet i Gävleborg	25 000	31.6	40	10 000		1		25 000			80
Länsmuseet Murberget	45 000[h]	44.7			20	5	4	9 000[h]	36 000[h]	7 200[h]	50
Jämtlands läns museum	30 000[h]	62.6	10	2 900	10	3	3.3	10 000	400	133	70
Västerbottens museum	24 700	37.3	11	2 700	2	2	1	12 400	50	25	460
Norrbottens museum	47 600	22.3	60	28 600	>40						30
Summa	4 275 500[j]	1 162.7		2 398 500	130[k]	27.53					25 730

a Ej representativt
b Exkl. arkelogiskt material
c I behov av vård, konservering och restaurering
d Avser arkeologiskt material
e Stor mängd rengjorda föremål på grund av flyttning
f Inkl. registrering
g Dessutom skelett, djurben, avfall och slagg
h Inventarienummer
i Samtliga materialgrupper i behov av kontinuerligt underhåll vilket idag sker i minimal utsträckning
j Exkl. Stadsmuseet Göteborg
k Inkl. 10 för Blekinge som innefattar registrering

Regionala museer

Konserveringsbehov och resurser

Tabell 14

Museum	Saml. storlek antal föremål	Antal årsverk 1992	I behov av konservering		Antal årsverk för att ta igen den s.k. eftersläpn.	Antal årsverk för konservering 1992	Antal år för att med nuv. pers.resurser ta igen eftersläpn.	Antal föremål per konservators-årsverk	Antal konserverade föremål 1992	Antal konserverade föremål per årsverk	Genomsnittlig accession 1990–1992
			%	antal föremål							
Upplandsmuseet	35 000	28.4	7	2 400	10	0,04	250		1		(360)[f]
Södermanlands museum	50 000[a]	28.3			1						100
Östergötlands museum	111 100	47.1				0.5			122		250
Jönköpings läns museum	100 00	37.6	30	30 000	7	1	7	100 000	25	25	(82)[f]
Smålands museum	100 000	21.3							ca 10		150
Kalmar läns museum	150 000	37.3				>2		<75 000	1 530	765	50–100
Gotlands fornsal	31 200	39.0			3	0.5	6		10		2 030
Blekinge läns museum	80 000	22.3	15	12 000							
Kristianstads läns museum	80 000	44.4	1	800							360
Kulturen i Lund: Stadshistoriska avd.	610 100[b]										390
Kulturen i Lund: Kulturhistoriska avd.	170 000	56.4	9	15 600	20	2.5		244 000	4 008	1 603	16 240
Malmö museer:						2	10	85 000	100	50	800
Stadsantikvariska avd.	(440 m^3)										
Stadsm.	216 500	94.9	18	38 500	15	7.4	2	29 000	7 500	1 014	760
Naturm.											
Konstm.											
Tekniska museet											

forts.

Hallands länsmuseer Halmstad											
Hallands länsmuseer Varberg	39 000[c]	25			3	1	3	39 000[c]			210
Länsmuseet i Göteborg och Bohus län	50 000	83.1	30	14 900	>10	1	>10	50 000	105	105	560
Göteborgs museer:											
Stadsmuseet	1 000 000										
Sjöfartsmuseet	42 500								5		50
Naturhistoriska museet	1 500 000	224.6	d	d	3	2	1.5	75 000			280[f]
Röhsska museet	39 400		1	14 600	4–6	1	4–6		12	12	130
Teatermuseet	3 400										20
Älvsborgs länsmuseum	300 000	50.6			30						800
Skaraborgs länsmuseum	120 000	35.6	5	6 500		2		60 000			1 100
Värmlands museum	50 000	38.5			2				15		400
Örebro läns museum	155 000	28.5	25	38 800	20						(600)[g] 300
Västmanlands läns museum	70 000	21.3	14	10 000		0.25			500		60
Dalarnas museum											
Länsmuseet i Gävleborg	25 000	31.6									80
Länsmuseet Murberget	45 000[c]	44.7			10				450[c]		50
Jämtlands läns museum	30 000[c]	62.6	3	1 000	5	1	5	30 000[c]	50	50	70
Västerbottens museum	24 700	37.3	>0.2	>50					2		460
Norrbottens museum	47 600	22.3	10	4 800							30
Summa	4 275 500[e]	1 162.7		189 950	143	24.19			14 445		25 730

a Exkl. arkeologiskt material
b Dessutom skelett, djurben, avfall och slagg
c Inventarienummer
d Det nyinkomn a materialet
e Exkl. Stadsmuseet Göteborg
f Ej representativt
g Ej representativt. 300 är normalt

Regionala Museer

Registreringsbehov och resurser

Tabell 15

Museum	Saml. storlek antal föremål	I behov av registrering		Antal årsverk för att ta igen den s.k. eftersläpn.	Antal årsverk för registrering 1992	Antal år för att med nuv. pers. resurser ta igen eftersläpn.	Antal registrerade föremål 1992	Fler än accession	Accession 1992	Antal registrerade föremål per årsverk 1992
		%	antal[a]							
Upplandsmuseet	35 000	11	4 000	12	2.5	4.8	2 000	ja	888	800
Södermanlands museum	50 000[a]	0.4 +1	200 nyreg. + 500 omreg	1+4e+5[f]	1	1+4+5	24	=	24	24
Östergötlands museum	111 100				1		2 602	ja	2 409	24
Jönköpings läns museum	100 000		30 000	6	0		5	=	5	
Smålands museum	100 000	2	2 000		1		ca 50[i] + 500–1 000	ja	ca 50	50 + 500–1 000
Kalmar läns museum	150 000				>2.5		2 253	=	2 253	
Gotlands fornsal	31 200	1	400	0.5	1	0.5	20			20
Blekinge läns museum	80 000	15	12 000	10[g]	1	10	396	=	396	396
Kristianstads läns museum	80 000	<1	800	1	1.4	0.7	230	ett par fler	228	164
Kulturen i Lund: Stadshistoriska avd.	610 100[b]				2.6		33 583	=	33 583	12 917
Kulturen i Lund: Kulturhistoriska avd.	170 000	3	5 000	2	0.5	4	653	=	653	
Malmö museer: Stadsantikvariska avd.	(440 m^3)			4						
Stadsm. Naturm. Konstm. Tekniska museet	216 500			j	3		605	=	605	
Hallands länsmuseer Halmstad										

forts.

Hallands länsmuseer Varberg	39 000[c]		200	4	0.2	20			111	
Länsmuseet i Göteborg och Bohus län	50 000	50–60	25 000–30 000 ADB	10	2	5	617	=	617	309
Göteborgs museer: Stadsmuseet	1 000 000									
Sjöfartsmuseet	42 500	0.2	80				64	=	64	
Naturhistoriska museet	1 500 000		300 (+ADB nästan allt)	1+20 ADB	1.25	08+16			260[c]	
Röhsska museet	39 400				1		137	=	137	137
Teatermuseet	3 400	29	1 000					200	ja	3
Älvsborgs länsmuseum	300 000	0.1	350	0+2ADB	1	0+2	700	=	700	700
Skaraborgs länsmuseum	120 000				2		386	=	386	
Värmlands museum	50 000	19	9 500	3	0.5	6	30 326	ja	177	
Örebro läns museum	155 000	0.3	ca 500[d]	5[h]	0.5	10			250	
Västmanlands läns museum	70 000	23	16 000 omreg.	16–20	0.5	32–40	517	ja	111	
Dalarnas museum Länsmuseet i Gävleborg	25 000	7	1 800	2–3	0.2	10–15	392	ja	80	
Länsmuseet Murberget	45 000c			3	6	0.5	24 000	ja	14	
Jämtlands läns museum	30 000c	67	20 000	10	1.5	6.7	380	ja	128	253
Västerbottens museum	24 700	4	1 000	1	1	1	400	nej	480	400
Norrbottens museum	47 600	42	20 000	>8					ca 50	
Summa	4 275 500[k]		150 630	120.5l	35.15		101 040		44 662	

a Exkl. arkeologiskt material
b Dessutom skelett, djurben, avfall och slagg
c Inventarienummer
d Av nyaccessionen. Omfattande omkatalogisering behövs av äldre beståndet
e Omkatalogisering för ADB
f Avser arkeologiskt material
g Inkluderar vård
h Exkl. omkatalogisering av äldre beståndet
i Accession ca 50 samt 500–1 000 omkatalogiseringar per år
j Därutöver 25 årsverk för katalogisering
k Exkl. Stadsmuseet Göteborg
l Exkl. 10 årsverk vid Blekinge läns museum som inkluderats i avsnittet vård

Tabell 16

Regionala Museer

Befintliga magasin och behov av utökning

Museum	Befintligt totalt m^2	Varav av tillfreds-ställande kvalitet m^2	Behov av utökning m^2	Anmärkning
Upplandsmuseet	2 600	1 800	Se bilaga	Behovet avser nytt magasin med utrymme för alla föremål samt arbetslokaler
Södermanlands museum	3 000	3 000	200	
Östergötlands länsmuseum	2 693.5	721,5	1100	Våren 94 nytt 400 m^2
Jönköpings läns museum	2 000	2 000		90–91 nya magasin för alla föremålskategori
Smålands museum	2 500	1 000	2 500–3 000	Ev. nya förbättrade under -94
Kalmar läns museum	2 400	1 900	500	
Gotlands fornsal	1 600	600		Under -94 nytt ca 300m^2. Kostn. för åtgärda bristerna 150 000–200 000 kr.
Blekinge läns museum	2 000	1 500	500	100 000 kr.
Kristianstads läns museum	4 693	4 693	0	
Kulturen i Lund	3 500	3 500	1 000	1 milj. kr. för förvarvaringssystem, utökning, behov av kallmagasin
Malmö museer:				
Stadsantikvariska avdelningen	460			
Stadsmuseet	6 740	5 800	2 100	
Naturmuseet				
Konstmuseet				
Tekniska museet				
Hallands länsmuseer: Halmstad				
Hallands länsmuseer: Varberg	1 425	1 200	500	

forts.

Länsmuseet i Göteborgs och Bohus län	1 660	1 660	1 500	
Göteborgs museer:				
Stadsmuseet				
Naturhistoriska museet	1 596	764	Behov finns. Utred. pågår	
Sjöfartsmuseet		0	200	Flyttning kan ske under 94 då kontraktet går ut
Röhsska konstslöjdmuseet	875	300	200	1,5 milj.
Teatermuseet	200			
Älvsborgs länsmuseum	1 500	1 200		
Skaraborgs länsmuseum	3 700	2 700	1 000	
Värmlands museum	1 500	150	500	Iordningsställande på gång därefter acceptabla magasin
Örebro läns museum	2 600			Flytt sker till nytt centralmag.
Västmanlands läns museum	800	200	3 000	
Dalarnas museum				
Länsmuseet i Gävleborg	2 110	2 110		
Länsmuseet Murberget	1 500	1 500		Fr.o.m. 1994. Nytt museum invigs juni -94
Jämtlands läns museum	3 800	3 000	1 200	
Västerbottens museum	3 150	2 000	500	
Norrbottens museum	1 800	0	>2 000	Svårt uppskatta
Summa	62 402.5	43 298.5	18 500	

KUNGL BIBLIOTEKET · STOCKHOLM ·

Statens offentliga utredningar 1994

Kronologisk förteckning

1. Ändrad ansvarsfördelning för den statliga statistiken. Fi.
2. Kommunerna, Landstingen och Europa + Bilagedel. C.
3. Mäns föreställningar om kvinnor och chefskap. S.
4. Vapenlagen och EG. Ju.
5. Kriminalvård och psykiatri. Ju.
6. Sverige och Europa. En samhällsekonomisk konsekvensanalys. Fi.
7. EU, EES och miljön. M.
8. Historiskt vägval – Följderna för Sverige i utrikes- och säkerhetspolitiskt hänseende av att bli, respektive inte bli medlem i Europeiska unionen. UD.
9. Förnyelse och kontinuitet – om konst och kultur i framtiden. Ku.
10. Anslutning till EU – Förslag till övergripande lagstiftning. UD.
11. Om kriget kommit... Förberedelser för mottagande av militärt bistånd 1949-1969 + Bilagedel. SB.
12. Suveränitet och demokrati + bilagedel med expertuppsatser. UD.
13. JIK-metoden, m.m. Fi.
14. Konsumentpolitik i en ny tid. C.
15. På väg. K.
16. Skoterkörning på jordbruks- och skogsmark. Kartläggning och åtgärdsförslag. M.
17. Års- och koncernredovisning enligt EG-direktiv. Del I och II. Ju.
18. Kvalitet i kommunal verksamhet – nationell uppföljning och utvärdering. C.
19. Rena roller i biståndet – styrning och arbetsfördelning i en effektiv biståndsförvaltning. UD.
20. Reformerat pensionssystem. S.
21. Reformerat pensionssystem. Bilaga A. Kostnader och individeffekter. S.
22. Reformerat pensionssystem. Bilaga B. Kvinnors ATP och avtalspensioner. S.
23. Förvalta bostäder. Ju.
24. Svensk alkoholpolitik – en strategi för framtiden. S.
25. Svensk alkoholpolitik – bakgrund och nuläge. S.
26. Att förebygga alkoholproblem. S.
27. Vård av alkoholmissbrukare. S.
28. Kvinnor och alkohol. S.
29. Barn – Föräldrar – Alkohol. S.
30. Vallagen. Ju.
31. Vissa mervärdeskattefrågor III – Kultur m.m. Fi.
32. Mycket Under Samma Tak. C.
33. Vandelns betydelse i medborgarskapsärenden, m.m. Ku.
34. Tekniskt utrymme för ytterligare TV-sändningar. Ku.
35. Vår andes stämma – och andras. Kulturpolitik och internationalisering. Ku.
36. Miljö och fysisk planering. M.
37. Sexualupplysning och reproduktiv hälsa under 1900-talet i Sverige. UD.
38. Kvinnor, barn och arbete i Sverige 1850-1993. UD.
39. Gamla är unga som blivit äldre. Om solidaritet mellan generationerna. Europeiska äldreåret 1993. S.
40. Långsiktig strålskyddsforskning. M.
41. Ledighetslagstiftningen – en översyn. A.
42. Staten och trossamfunden. C.
43. Uppskattad sysselsättning – om skatternas betydelse för den privata tjänstesektorn. Fi.
44. Folkbokföringsuppgifterna i samhället. Fi.
45. Grunden för livslångt lärande. U.
46. Sambandet mellan samhällsekonomi, transfereringar och socialbidrag. S.
47. Avveckling av den obligatoriska anslutningen till studentkårer och nationer. U.
48. Kunskap för utveckling + bilagedel. A.
49. Utrikessekretessen. Ju.
50. Allemanssparandet - en översyn. Fi.
51. Minne och bildning. Museernas uppdrag och organisation + bilagedel. Ku.

Statens offentliga utredningar 1994

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen
Om kriget kommit... Förberedelser för mottagande av militärt bistånd 1949-1969 + Bilagedel. [11]

Justitiedepartementet
Vapenlagen och EG [4]
Kriminalvård och psykiatri. [5]
Års- och koncernredovisning enligt EG-direktiv. Del I och II. Ju. [17]
Förvalta bostäder. [23]
Vallagen. [30]
Utrikessekretessen. [49]

Utrikesdepartementet
Historiskt vägval – Följderna för Sverige i utrikes- och säkerhetspolitiskt hänseende av att bli, respektive inte bli medlem i Europeiska unionen. [8]
Anslutning till EU – Förslag till övergripande lagstiftning. [10]
Suveränitet och demokrati
+ bilagedel med expertuppsatser. [12]
Rena roller i biståndet – styrning och arbetsfördelning i en effektiv biståndsförvaltning. [19]
Sexualupplysning och reproduktiv hälsa under 1900-talet i Sverige. [37]
Kvinnor, barn och arbete i Sverige 1850-1993. [38]

Socialdepartementet
Mäns föreställningar om kvinnor och chefsskap. [3]
Reformerat pensionssystem. [20]
Reformerat pensionssystem. Bilaga A.
Kostnader och individeffekter. [21]
Reformerat pensionssystem. Bilaga B.
Kvinnors ATP och avtalspensioner. [22]
Svensk alkoholpolitik – en strategi för framtiden. [24]
Svensk alkoholpolitik – bakgrund och nuläge. [25]
Att förebygga alkoholproblem. [26]
Vård av alkoholmissbrukare. [27]
Kvinnor och alkohol. [28]
Barn – Föräldrar – Alkohol. [29]
Gamla är unga som blivit äldre. Om solidaritet mellan generationerna. Europeiska äldreåret 1993. [39]
Sambandet mellan samhällsekonomi, transfereringar och socialbidrag. [46]

Kommunikationsdepartementet
På väg. [15]

Finansdepartementet
Ändrad ansvarsfördelning för den statliga statistiken. [1]
Sverige och Europa. En samhällsekonomisk konsekvensanalys. [6]
JIK-metoden, m.m. [13]
Vissa mervärdeskattefrågor III – Kultur m.m. [31]
Uppskattad sysselsättning – om skatternas betydelse för den privata tjänstesektorn. [43]
Folkbokföringsuppgifterna i samhället. [44]
Allemanssparandet – en översyn. [50]

Utbildningsdepartementet
Grunden för livslångt lärande. [45]
Avveckling av den obligatoriska anslutningen till studentkårer och nationer. [47]

Kulturdepartementet
Förnyelse och kontinuitet – om konst och kultur i framtiden. [9]
Vandelns betydelse i medborgarskapsärenden, m.m. [33]
Tekniskt utrymme för ytterligare TV-sändningar. [34]
Vår andes stämma – och andras.
Kulturpolitik och internationalisering. [35]
Minne och bildning. Museernas uppdrag och organisation + bilagedel. [51]

Arbetsmarknadsdepartementet
Ledighetslagstiftningen – en översyn [41]
Kunskap för utveckling + bilagedel. [48]

Civildepartementet
Kommunerna, Landstingen och Europa.
+ Bilagedel. [2]
Konsumentpolitik i en ny tid. [14]
Kvalitet i kommunal verksamhet – nationell uppföljning och utvärdering. [18]
Mycket Under Samma Tak. [32]
Staten och trossamfunden. [42]

Miljö- och naturresursdepartementet
EU, EES och miljön. [7]
Skoterkörning på jordbruks- och skogsmark. Kartläggning och åtgärdsförslag. [16]
Miljö och fysisk planering. [36]
Långsiktig strålskyddsforskning. [40]

Mouseion "musernas hem". I den grekiska mytologin representerade de nio muserna olika konstarter. De var döttrar till Mnemosyne, minnets gudinna. Det moderna museet bör vara mötesplats för kunskap och konst såsom Mouseion en gång var.

Museiutredningen definierar museerna som en viktig del av vårt kollektiva minne. Ett minne är till för att användas och i morgondagens kunskapssamhälle behövs många bidrag till bildning. Utredningen menar att museerna har goda möjligheter att verka för bildning genom samarbete med skolor, universitet och folkbildningen. Museisystemet skall vara öppet för olika organisationer och för människor ur alla samhällskategorier.

Den internationella museiutvecklingen går flera vägar. Utredningen behandlar konsekvenserna och diskuterar hur det svenska museiväsendet skall vara organiserat för att bli en angelägenhet för hela landet och för samverkan med museer i andra länder.

FRITZES
Postadress: 10647 Stockholm
Fax 08-20 50 21, Telefon 690 90 90

ISBN 91-38-13630-9
ISSN 0375-250X